

ETNOGRAFINIS PALIKIMAS –
KIEKVIENO MŪSŲ SAVASTIES DALIS

ETNINĖS KULTŪROS INTEGRAVIMO GEROSIOS PATIRTIES METODINIS LEIDINYS

„ETNOGRAFINIS PALIKIMAS – KIEKVIENO MŪSŲ SAVASTIES DALIS“

LEIDINĮ RECENZAVO

Dr. Nerijus Brazauskas

LEIDINĮ SUDARĖ

Meilė Čeponienė, Rasa Šavareikaitė, Alė Vilutienė

KONSULTAVO

Elona Bagdanavičienė, Emilija Bugailiškienė, prof. dr. Rimantas Balsys, dr. Žilvytis Šaknys

LEIDINĮ REDAGAVO

Meilė Čeponienė, Steponas Mažrimas

LEIDINĮ MAKETAVO

Alė Vilutienė

Nacionalinė švietimo agentūra

2019

TURINYS

PRATARMĖ.....	8
I DALIS. AUKŠTAITIJA.....	9
KAIP ETNINĖ KULTŪRA INTEGRUOJAMA MOKOMŲJŲ DALYKŲ PAMOKOSE BIRŽŲ R. VABALNINKO BALIO SRUOGOS GIMNAZIJOJE.....	9
<i>Zita Kumpelienė, Biržų r. Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos vyresnioji technologijų ir fizikos mokytoja, Etninės kultūros gimnazijoje koordinatorė, tradicinių amatų meistrė</i>	
ETNOKULTŪROS INTEGRAVIMAS UTENOS ADOLFO ŠAPOKOS GIMNAZIJOJE	23
<i>Alvyda Ambraškienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui</i>	
ETNOGRAFINIAI LIETUVOS REGIONAI, integruotos pamokos planas.....	33
<i>Daiva Dūdėnienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos istorijos ir pilietinio ugdymo mokytoja ekspertė</i>	
KALBOS KITIMAS ŠIANDIEN: TARMINĖS APLINKOS TYRIMAS, projekto planas.....	36
<i>Jolita Bukėnienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros vyresnioji mokytoja, metodinių rekomendacijų / mokymo priemonių autorė</i>	
NUO GRŪDO IKI PRODUKTO, integruotos pamokos planas	44
<i>Violeta Karnickienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos biologijos ir biotechnologijų mokytoja metodininkė,</i>	
<i>Aureolė Maračinskienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos dailės ir technologijų mokytoja metodininkė</i>	
TAUTINĖS KULTŪROS IR PASAULĖJAUTOS RAIŠKA LIAUDIES DAINOSE, netradicinės literatūros / etninės kultūros / tautosakos pamokos planas.....	46
<i>Jolita Bukėnienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros vyresnioji mokytoja, metodinių rekomendacijų / mokymo priemonių autorė</i>	
GAMTOS IR ISTORIJOS OBJEKTŲ POETIZAVIMAS PADAVIMUOSE, integruotos pamokos planas.....	52
<i>Alė Krinickienė, Švenčionių r. Švenčionėlių Mindaugo gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė</i>	
SKAISTATURGIS. KĄ PERDUOSIME ATEINANČIOMS KARTOMS? integruotos pamokos planas..	55
<i>Alė Krinickienė, Švenčionių r. Švenčionėlių Mindaugo gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė,</i>	
<i>Vilhelmina Urbonienė, etikos mokytoja ekspertė</i>	
IMPROVIZACIJA „SAULĖS IR ŽEMĖS JUNGTYŠ“, SKIRTA BALTŲ VIENYBĖS DIENAI.....	57
<i>Alė Krinickienė, Švenčionių r. Švenčionėlių Mindaugo gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė</i>	
EDUKACINIS UŽSIĖMIMAS „KUPIŠKĖNŲ PATARMĖS LOBIAI“, integruotų pamokų ciklas (2 pamokos).....	64
<i>Kristina Jokimienė, Kupiškio etnografijos muziejaus muziejininkė</i>	

KODĖL REIKIA MOKYTIS TARIŲ?	70
<i>Kristina Jokimienė, Kupiškio etnografijos muziejaus muziejininkė</i>	
PANEVĖŽIO KRAŠTOTYROS MUZIEJUS	76
<i>Vitalija Vasiliauskaitė, Panevėžio kraštotyros muziejaus vyresnioji muziejininkė</i>	
EDUKACINIS UŽSIĖMIMAS „KELIONĖ LAIKU“	76
<i>Aušra Sidorovienė, buvusi Panevėžio kraštotyros muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja, Edukacinės programos autorė</i>	
 II DALIS. DZŪKIJA	82
KAIP STIPRINAME METODINĘ VEIKLĄ INTEGRUOJANT ETNINĘ KULTŪRĄ?	82
<i>Virginija Vitunskaitė, Alytaus „Sakalėlio“ pradinės mokyklos direktorė, Alytaus miesto etninės kultūros mokytojų metodinės grupės pirmininkė, Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjungos Alytaus skyriaus pirmininkė</i>	
ETNOKULTŪROS INTEGRACIJOS Į UGDYMO PROCESĄ PLANAVIMAS ALYTAUS PUTINŲ GIMNAZIJOJE	85
<i>Laima Bautronienė, Alytaus Putinų gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė, etnokultūros gimnazijoje kuratorė</i>	
ETNOKULTŪROS DIENA „KAS BOBULĖS KUPARAN?“ LEIPALINGIO PROGIMNAZIJOJE	90
<i>Sandra Makulavičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui</i>	
DZŪKŲ PAMPUŠKĖS – GARDU, integruotų veiklų planas	90
<i>Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė</i>	
KAP ŽAIDĖ MŪS BOBULĖS?, integruotų veiklų planas	94
<i>Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė</i>	
KAS MES ESAME?, integruotų veiklų planas	97
<i>Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė</i>	
VEIKLOS LEIPALINGIO PROGIMNAZIJOS KRAŠTOTYROS MUZIEJUJE	100
<i>Sandra Makulavičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui</i>	
TAUTINIS KOSTIUMAS, integruotos pamokos planas	101
<i>Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė</i>	
APIE VIŠTAITES, PLUNKSNAS IR PADUŠKAITES, integruotos pamokos planas	106
<i>Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė</i>	

VIETOVARDŽIAI, integruotos pamokos planas.....	110
<i>Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė</i>	
ETNINĖS KULTŪROS TRADICIJA VILNIAUS SENVAGĖS GIMNAZIJOJE.....	113
<i>Rūta Čėsnienė, Vilniaus Senvagės gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė, teatro vyresnioji mokytoja, Lietuvių etninės kultūros ugdytojų sąjungos pirmininkė</i>	
INTEGRUOTA LIETUVIŲ KALBOS IR MUZIKOS PAMOKA VILNIAUS SENVAGĖS GIMNAZIJOJE..	120
<i>Rūta Čėsnienė, Vilniaus Senvagės gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė, teatro vyresnioji mokytoja, Lietuvių etninės kultūros ugdytojų sąjungos pirmininkė</i>	
<i>Rūta Kotryna Vyšniauskienė, Vilniaus Senvagės gimnazijos muzikos mokytoja</i>	
ŠEŠIAS DIENAS ŽĄSELES GANIAU, SEPTINTĄ Į BAŽNYČIĄ ĖJAU, edukacinė programa Alytaus kraštotyros muziejuje	127
<i>Gita Jakučionienė, Alytaus kraštotyros muziejaus muziejininkė</i>	
 III DALIS. SUVALKIJA	129
ETNINĖS KULTŪROS INTEGRACIJA Į MENINIO UGDYMO DALYKUS, PANAUDOJANT PROJEKTO METODĄ	129
<i>Rasa Jazerskienė, Kauno Kazio Griniaus progimnazijos, Kauno Bernardo Brazdžionio mokyklos dailės ir technologijų mokytoja metodininkė</i>	
PROJEKTO „MENŲ PAVASARIS“ APRAŠAS.....	132
<i>Rasa Jazerskienė, Kauno Kazio Griniaus progimnazijos, Kauno Bernardo Brazdžionio mokyklos dailės ir technologijų mokytoja metodininkė</i>	
PROJEKTO „VIETOVARDŽIŲ METAI“ REIKŠMĖ ROKŲ GIMNAZIJAI.....	136
<i>Rita Miliūnienė, direktoriaus pavaduotoja ugdymui, etnokultūros gimnazijoje kuratorė</i>	
PROJEKTAS „VIETOVARDŽIŲ METAI“ KAUNO ROKŲ GIMNAZIJOJE	136
<i>Vanda Mažeikienė, Kauno Rokų gimnazijos gimtosios kalbos mokytoja ekspertė</i>	
KALBA KAIP SOCIALINIS KULTŪRINIS REIŠKINYS. VIETOVARDŽIŲ KILMĖ, integruotos pamokos planas.....	140
<i>Vanda Mažeikienė, Kauno Rokų gimnazijos gimtosios kalbos mokytoja ekspertė</i>	
PASIRENGIMAS RAŠINIUI „MANO ROKAI MANO“, integruotos pamokos planas.....	142
<i>Vanda Mažeikienė, Kauno Rokų gimnazijos gimtosios kalbos mokytoja ekspertė</i>	
PASIRUOŠIMAS SAMPROTAVIMO RAŠINIUI APIE HETEROTOPIJAS, integruotos pamokos planas.....	144
<i>Vanda Mažeikienė, Kauno Rokų gimnazijos gimtosios kalbos mokytoja ekspertė</i>	
INTEGRUOTOJE ETIKOS IR ETNINĖS KULTŪROS PAMOKOJE IŠBANDYTI MOKYMO METODAI.....	148
<i>Rita Pociūtė-Miliūnienė, Kauno Rokų gimnazijos direktorės pavaduotoja ugdymui, Etnokultūros kuratorė</i>	

LIETUVIŠKOJO RENESANSO ATSPINDŽIAI ŽYGMANTO AUGUSTO IR BARBOROS RADVILAITĖS MEILĖS ISTORIJOJE, integruotos pamokos planas	148
<i>Loreta Jankūnienė, Kauno Rokų gimnazijos etikos mokytoja metodininkė</i>	
ETINĖS KULTŪROS BENDROSIOS PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS KAUNO BUITINIŲ PASLAUGŲ IR VERSLO MOKYKLOJE.....	154
<i>Sigita Vyšniauskaitė, Kauno buitinių paslaugų ir verslo mokyklos direktorės pavaduotoja ugdymui</i>	
ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ METAI KAUNO BUITINIŲ PASLAUGŲ IR VERSLO MOKYKLOJE.....	155
<i>Laima Šližytė, Kauno buitinių paslaugų ir verslo mokyklos istorijos ir pilietiškumo pagrindų mokytoja</i>	
RĖDOS RATAS IR KRISTIJONO DONELAIČIO „METAİ“, integruotų pamokų ciklas (2 pamokos)	158
<i>Zina Kuncienė, Kauno taikomosios dailės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė, viešojo kalbėjimo konsultantė</i>	
ETNINĖS KULTŪROS INTEGRAVIMAS JOSVAINIŲ GIMNAZIJOJE	164
<i>Virginija Šilkaitienė, Kėdainių r. savivaldybės Josvainių gimnazijos technologijų mokytoja metodininkė</i>	
ŠELMIŠKAS, KEISTAS, DVELKiantis senove, BET ĮDOMUS – KAS? Edukacijos Velnių muziejuje Kaune	170
<i>Eslanda Lūžienė, A. Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejaus edukatorė</i>	
EDUKACINĖ PROGRAMA „DZVŲŲ DZYVAI“ VELNIŲ MUZIEJUJE KAUNE	171
<i>Giedrė Grinkevičiūtė, A. Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejaus edukatorė</i>	
IV DALIS. MAŽOJI LIETUVA (Klaipėdos kraštas)	173
ETNINĖS KULTŪROS UGDYMAS ŠILUTĖS R. JUKNAIČIŲ PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE	173
<i>Rasa Gailiuvienė, direktoriaus pavaduotoja ugdymui, biologijos mokytoja metodininkė, etnokultūros mokytoja, folkloro ansamblio „Skalviai“ vadovė</i>	
VESTUVINIAI SODAI: GENEZĖ IR SIMBOLIKA.....	180
<i>Prof. dr. Rimantas Balsys, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto dekanas</i>	
MAŽOSIOS LIETUVOS ISTORIJOS MUZIEJAUS KŪRYBIŠKAS BENDRADARBIAVIMAS SU UGDYMO ĮSTAIGOMIS.....	194
<i>Diana Našutinskaitė-Zakarienė, Klaipėdos miesto savivaldybės Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Edukacijos ir ryšių su visuomene skyriaus vedėja</i>	
KLAIPĖDOS KRAŠTO BUITIS IR RŪBAI XIX A. PAB. – XX A. PR.....	195
<i>Agnė Adomaitytė, Klaipėdos miesto savivaldybės Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Edukacijos ir ryšių su visuomene skyriaus muziejininkė</i>	
MŪSŲ KLASĖS VĖTRUNGĖ.....	198
<i>Laura Martinkienė, Jono Gižo etnografinės sodybos muziejininkė, l. e. vadovės pareigas</i>	

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS BENDRADARBIAVIMO PATIRTIS MAŽOSIOS LIETUVOS REGIONE.....	201
--	-----

Regina Jokubaitytė, Mažosios Lietuvos regiono Etninės kultūros globos tarybos vyresnioji specialistė, etnokultūros konsultantė

V DALIS. ŽEMAITIJA.....	203
--------------------------------	------------

ETNINĖ KULTŪRA, JOS FOLKLORO SLUOKSNIS IR BENDRUOMENINIAI RYŠIAI.....	203
---	-----

Rūta Vildžiūnienė, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Klaipėdos fakulteto Muzikos katedros docentė, Žemaitijos etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja

KALBOS VAIDMUO SIEKiant išsaugoti tautinį identitetą	207
--	-----

Dr. Egidijus Skarbalius, Klaipėdos universiteto lektorius, Klaipėdos universiteto Sveikatos tyrimų ir inovacijų centro mokslo darbuotojas

TAUTINIO TAPATUMO UGDYMAS ANTROPOLOGINĖJE PERSPEKTYVOJE	218
---	-----

Dr. Egidijus Skarbalius, Klaipėdos universiteto lektorius, Klaipėdos universiteto Sveikatos tyrimų ir inovacijų centro mokslo darbuotojas

ŽEMAIČIŲ KULINARINIS PAVELDAS, edukacija Žemaitės memorialiniame muziejuje	225
--	-----

Laimutė Arlauskienė, Žemaitės memorialinio muziejaus muziejininkė, sertifikuota tautinio paveldo produktų tradicinė amatininkė, senojo pieno apdirbimo, apdorojimo, perdirbimo amato puoselėtoja

PADĖKOS ŽODIS	227
---------------------	-----

PRATARMĖ

Nacionalinė švietimo agentūra ir Švietimo, mokslo ir sporto ministerija pristato mokytojų etninės kultūros integravimo į ugdymo turinį gerąją patirtį metodiniame leidinyje „Etnografinis palikimas – kiekvieno mūsų savasties dalis“.

Etninės kultūros integravimo gerosios patirties metodinis leidinys rengiamas atliepiant 2019–2020, 2020–2021 mokslo metų pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų **Bendrujų ugdymo planų**, patvirtintų Švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. V-417, rekomendacijas (15.1. p., 19 p., 28 p., 61 p., 62.6 p. ir kt.). Jis skirtas formaliojo ugdymo ir neformalaus švietimo įvairių dalykų mokytojams, etninę kultūrą integruojantiems į ugdymo procesą, etninės kultūros puoselėtojams, veiklas organizuojantiems / įgyvendinantiems skirtingose erdvėse.

Leidinyje pateikiama:

- mokyklų / mokytojų / mokytojų komandų, dalyvavusių metodinės medžiagos, skirtos Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrajai programai (BP) įgyvendinti, rengime ir / ar metodinės medžiagos, skirtos Vidurinio ugdymo etninės kultūros BP įgyvendinti / šešių modulių, rengime, geroji patirtis: kaip etninė kultūra integruojama į įvairių dalykų ugdymo turinį, kaip puoselėjama gyvoji tradicija šiuolaikinėje mokykloje gali atsispindėti temose / veiklose, skirtose Tarmių metams, Etnografinių regionų metams, Europos kultūros paveldo metams, Vietovardžių metams ar kt.;

- mokymosi ištekliai: metodinė priemonė / metodinės rekomendacijos, metodinė medžiaga, integruoti etninės kultūros teminiai planai (mokyklos, koncentro), pamokų / pamokų ciklo planai, etnokultūros savaitės mokykloje veiklos, Etninės kultūros pagrindinio ugdymo BP pasirinktos temos įgyvendinimas, Etninės kultūros vidurinio ugdymo BP ir / ar 6 modulių įgyvendinimas, metodinių grupių patirtis;

- grįžtamasis ryšys. Kokie esminiai pokyčiai mokykloje vystant etnokultūrinį ugdymą, orientuotą į šiuolaikinį XXI a. Lietuvos pilietį. Pokyčiai aptariami atsižvelgiant į mokinių bendrųjų pasiekimų gerinimą, vertybinių nuostatų formavimąsi ir puoselėjimą, metodinės veiklos įvairovės skatinimą, mokyklos bendruomenės telkimą, bendravimą su ugdytinių tėvais / globėjais, bendradarbiavimą su demografinės aplinkos klientais, socialiniais partneriais, verslo įmonėmis ir kt.;

- etnologijos mokslininkų etninės kultūros ugdymo (kalbiniu aspektu), tautinio tapatumo stiprinimo įžvalgos ir rekomendacijos, medžiaga etninės kultūros bendrųjų programų temoms įtvirtinti;

- Lietuvos muziejų asociacijos regionuose bendradarbiavimas su ugdymo įstaigomis, muziejų edukacinės programos, pristatoma patyriminė veikla netradicinėse aplinkose.

Leidinį sudaro penki skyriai pagal **Lietuvos etnografinius regionus: Aukštaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos, Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos**. Gerosios patirties pavyzdžiais galės naudotis Lietuvos bei užsienio lituanistinio švietimo mokyklų mokytojai, ketinantys etninę kultūrą integruoti į dalyko ugdymo turinį, mokytojų komandos, ruošiančios mokinius Lietuvos mokinių etninės kultūros olimpiadai, mokyklos, stiprinančios metodinę veiklą gyvosios tradicijos puoselėjimui, profesijos mokytojai, bendradarbiaujantys su gimnazijų skyrių mokytojais, mokyklų bendruomenės, įgyvendinančios visos dienos mokyklos veiklas, formalųjį švietimą papildančio ugdymo, neformaliojo švietimo mokytojai, šalies švietimo pagalbos tarnybų, mokytojų kvalifikacijos tobulinimo centrų metodininkai.

I DALIS. AUKŠTAITIJA

KAIP ETNINĖ KULTŪRA INTEGRUOJAMA MOKOMŲJŲ DALYKŲ PAMOKOSE BIRŽŲ R. VABALNINKO BALIO SRUOGOS GIMNAZIJOJE

Zita Kumpelienė, Biržų r. Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos vyresnioji technologijų ir fizikos mokytoja, Etninės kultūros gimnazijoje koordinatorė, tradicinių amatų meistrė

Biržų r. Vabalninko Balio Sruogos gimnazija turi etninės kultūros ugdymo tradiciją, kuri telkia gimnazijos mokytojus bendrai metodinei veiklai, gimnazijos bendruomenę bendradarbiavimui, demografinės aplinkos klientus bendroms veikloms. Parengtas, gimnazijos dalykų mokytojų metodinėse grupėse aptartas / suderintas etnokultūros integravimas mokomųjų dalykų pamokose (1 priedas). Etninės kultūros veiklos kryptingai planuojamos, rengiami projektai, organizuojamos etnokultūros dienos (2, 3 priedai), įgyvendinama etninės kultūros savaitė, vykdomos tiriamosios ekspedicijos, dalyvaujama kaimo bendruomenių veiklose kartu su tėvais ir seneliais, stiprinamas ryšys tarp praeities ir dabarties, ieškant savų šaknų.

Vabalninko bendruomenės namuose dažnai vyksta technologijų pamokos ir būrelio „Kraitė“ užsiėmimai. Čia veikia ir laiku atnaujinamos vietinių tautodailininkų parodos. Tradicinio amato meistrės Zitos Kumpelienės parodų ir darbo kambaryje eksponuojami jos ir jos mokinių darbai. Ramongalių kaimo bendruomenėje organizuojamos kūrybinės dirbtuvės, mamų, močiūčių, mokytojų, mokinių darbų parodos. **Gimnazijos mokiniai gyvena praeitimi dėl ateities.**

Dalyvaujama rajono bei šalies organizuojamame projektuose, tokiuose kaip Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro projektas „Būkime kartu“, Lietuvos nacionalinio kultūros centro organizuojamas konkursas „Sidabro vainikėlis“, respublikinėse moksleivių folklorinių šokių varžytuvėse „Patrepšynė“ ir kt. 2019 m. gimnazijos komanda dalyvavo pirmą kartą rengiamoje Lietuvos mokinių etninės kultūros olimpiadoje. Gimnazijoje vyko atranka. Į rajono etapą išvyko trys amatais besidominčios merginos (4 priedas. Sumažintu formatu pateikiamas projektinis darbas). Biržų rajono mokytojų, etninę kultūrą integruojančių į mokomuosius dalykus, metodinio būrelio pirmininkės Z. Kumpelienės ir Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos iniciatyvai – dalyvauti olimpiadoje pritarė ir jėgas išbandė beveik visų Biržų rajono mokyklų mokiniai ir mokytojai. Didžiuojamasi rezultatu: tarp 9–12 klasių olimpiados nugalėtojų ir I vietos prizininkas Biržų „Saulės“ gimnazijos mokinys Karolis Parčiauskas.

Nepamokinės veiklos dienų metu gimnazistams siūlomos patyriminės veiklos, jie lankosi bendruomenių amatų dirbtuvėse, mokosi muzikavimo, dainavimo ir šokių. Biržų r. Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos mokiniai aktyviai dalyvauja Neformaliojo vaikų švietimo programose. Programos – „Tradiciniai amatai iš vilnos“, „Tradiciniai amatai“, „Tradiciniai amatai 2“, „Tradicinis maistas“, „Tradicinis maistas 2“ (nuotraukas su mokinių darbais žr. žemiau) – įgyvendinamos ne tik gimnazijoje, bet ir kaimų bendruomenių namuose.

Grybas iš mielinės tešlos

Idējos artējančioms žiemos šventēms

Biržų r. Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos mokytojai etninės kultūros integravimo gerą patirtį pristato Biržų švietimo pagalbos tarnybos organizuojamuose kvalifikacijos tobulinimo renginiuose. Parengta ne viena kvalifikacijos tobulinimo programa (autorė Zita Kumpelienė). Bendradarbiaujant su Ugdymo plėtotės centru etninės kultūros veiklos pristatytos ir užsienio lituanistinio švietimo mokyklose – Seinuose, Punske (Lenkija). Bendradarbiaujant su Lietuvos Žemės ūkio ministerijos tautinio paveldo skyriumi, įgyvendinti projektai „Tradicinis amatas – vilnos, milo vėlimas“ ir „Tradiciniai amatai Aukštaitijoje“. **Puoselėjama gyvoji tradicija sutelkė ne tik Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos bendruomenę, bet ir rajono mokyklas bendrai etnokultūrinei veiklai.**

1 priedas

ETNOKULTŪROS INTEGRAVIMAS MOKOMŲJŲ DALYKŲ PAMOKOSE BIRŽŲ R. VABALNINKO BALIO SRUOGOS GIMNAZIJOJE

PRIEŠMOKYKLINIS UGDYMAS

Tautosakos žanrai – lopšinės, žaidinimai, trumpos dainos apie gyvūniją, vėliau vaidybiniai siužetiniai žaidimai, šokiai skambant ritmiškai ir smagiai liaudies muzikai. Augant – susidomėjimas svarbiausiomis kalendorinėmis šventėmis (šv. Kūčiomis, Kalėdomis, Užgavėnėmis, Kaziuko muge, šv. Velykomis), noras jose dalyvauti, suprasti švenčių reikšmę. Su penkiamečiais galima vykti į netolimas išvykas.

PRADINIS UGDYMAS

Tautodailės ryšys su etnokultūrinėmis tradicijomis ir papročiais. Lietuvių ir kitų tautų liaudies meno kūrinių, etnokultūrinių papročių palyginimas.

Artimiausios aplinkos muzikinės tradicijos. Lietuvių liaudies dainų, ratelių, žaidimų, šokių sąsajos su praeities ir dabarties gyvenimu.

Kultūros paveldo saugojimas. Svarbiausios valstybės, tautos ir kalendorinės šventės.

Lietuvių tautosaka (mįslės, minklės, pasakos, padavimai ir kt.), muzikinis folkloras, kalendorinių švenčių papročiai, tradiciniai amatai, lietuvių gyvenimo būdas ir pasaulėjauta.

DORINIS UGDYMAS.

Tautiškumo samprata. Pagarba savo kultūrai. Paprotinis elgesys ir tradicinis etiketas. Papročiai ir tradicijos. Kalendorinės šventės.

Šeimos papročiai, tradicijos, šeimos bendravimo kultūra. Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos.

LIETUVIŲ KALBA

Tautosakos savitumas, klasifikacija. Mitologinės ir etimologinės sakmės. Kodėl žmonės dainuoja? Sakmės „Vėjas be kelnų“ analizė. Žmogaus virsmas medžiu pasakoje „Eglė žalčių karalienė“. Pasakos „Karalaitė ant stiklo kalno“ analizė. Ištiktukai tautosakos tekstuose. Vėlinės arba Ilgės. Senovės lietuvių Advento, Šv. Kalėdų papročiai ir tradicijos. Pasaulio medžio samprata. Pasaulio medžio vaizdinys lietuvių literatūroje. Senas ir naujas pasaulis R. Granausko apysakoje „Gyvenimas po klevu“. Ką pasakoja sena nuotrauka? Tradicinio gyvenimo būdo išaukštinimas lietuvių literatūroje. Lietuvių kalendorinės šventės. Lietuvių kalbos tarmės. Viešasis kalbėjimas „Lietuvos etnografiniai regionai“. Lietuvos prisistatymas

Europai Renesanso laikotarpiu. Tautos pasaulėjautos, kultūros raiška kalboje. K. Donelaitis, senasis lietuvių gyvenimo būdas. K. Donelaičio „Metai“: būrų gyvenimas pagal laiko ratą. Tautosakos reikšmė Romantizmo literatūroje. Seno žmogaus įvaizdis Maironio kūryboje. Liaudies žmogus J. Tumo-Vaižganto „Dėdėse ir dėdienėse“. Lietuvių liaudies dainų motyvai S. Nėries kūryboje. V. Krėvė, tradicinės kaimo kultūros vaidmuo literatūroje.

Diskusija „Kas lietuviui yra namai?“. S. Gedos eilėraščio „Giesmė apie pasaulio medį“ analizė. Atvira netradicinė pamoka „Simbolinė daiktų prasmė lietuvių pasaulyje“.

UŽSIENIO KALBOS (ANGLŲ K., RUSŲ K.)

Populiarios šventės: lietuvių tradicinės / šeimos šventės. Laisvalaikis. Televizija ir pokalbiai. Įžymūs žmonės. Maistas; sveikata; sveika mityba: a) lietuviški patiekalai; lietuvių virtuvės ypatumai; b) lietuvių elgesys prie stalo; c) liaudies medicina, netradicinio gydymo būdai. Tautos ir tautybės: Lietuvos regionai. Rytdienos pasaulis: saugotinos tautos vertybės, svarbios ateičiai. Bendravimas: tautai būdingi elgesio stereotipai, kasdieniai įpročiai, papročiai. Šeimos tradicijos Lietuvoje. Tradiciniai lietuviški žaidimai. Kultūra, menas (kinas, teatras, muzika, vaizduojamasis menas, architektūra, grožinė literatūra, šventės, kultūriniai renginiai, tradicijos, papročiai ir kt.).

ISTORIJA, PILIETINIS UGDYMAS, GEOGRAFIJA

Pagoniškoji Lietuvos visuomenė, tradicinė ūkinė veikla, religija, mitologija, papročiai, apeigos. Krikščioniškoji Lietuva. Krikščionybės įtaka tautos kultūros kaitai (nauji tikėjimo, valstybės simboliai, tradicijos, architektūra). Kasdienis žmonių gyvenimas Lietuvoje atskirais laikotarpiais (būstas, apranga, darbo įrankiai, tradiciniai verslai, papročiai). Dvarų kultūra Lietuvoje.

Netradicinių pamokų metu, mokantis Lietuvos istorijos, ieškoma ir panaudojama kraštotyrinė medžiaga.

Tautinė ir religinė tolerancija Lietuvoje skirtingais valstybės laikotarpiais. Tautos ir pasaulio paveldo saugojimo svarba.

Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra. Gyvenamoji aplinka.

MATEMATIKA

Geometrinės figūros lietuvių senosiose statybose. Lietuvos etnografinių regionų tradicinių sodybų architektūra. Simetrija lietuvių senojoje architektūroje.

Matematika + ekonomika: lietuviškų skrynių plotų skaičiavimas. Lietuviškų skrynių gamyba (sąnaudos, kaštai ir kt.). Senovės lietuvių matavimo vienetai. Matematikos uždavinių sąlygose – senoviniai lietuviški matavimo vienetai (tema formuluojama pamokos eigoje).

INFORMACINĖS TECHNOLOGIJOS

Pasakos su EXEL programa. Tautosakos perkėlimas su EXEL bei WORD programomis. Informacijos etninės kultūros temomis paieška. Tradicinių audimo raštų nagrinėjimas ir apskaičiavimas.

BIOLOGIJA

Gamta tradicinėje kultūroje. Šeimos medis: iš kartos į kartą perduodamos etninės tradicijos. Žmogaus evoliucija – kultūrinis žmogaus vystymasis. Sveikos mitybos samprata tradicinėje lietuvių kultūroje.

FIZIKA

Senoviniai matavimo vienetai. Senoviniai tūrio vienetai. Vidinė energija. Kuro degimo šiluma – senovėje naudotos kuro rūšys. Medžiagų agregatinės būsenos – senoviniai būdai

mažinti šiluminį laidumą. Elektros srovė dujose – žaibas pagonybėje, krikščionybėje. Lęšiai ir optiniai prietaisai – senoviniai optiniai prietaisai Lietuvoje. Trečias Niutono dėsnis liaudies kūryboje. Trinties jėgos taikymas senovėje. Etnokultūrinio turinio fizikos uždavinių sąlygos. Šviesos reiškiniai – jų interpretavimas senovės Lietuvoje. Astronomija – dangaus kūnai senovės lietuvių dainose, sakmėse, padavimai apie dangaus kūnus. Metodologiniai fizikos klausimai – ankstyvieji Lietuvos mokslininkų atradimai, dydžių pavadinimai.

CHEMIJA

Šventes švęsk, uždavinius spręsk. Žemės kulto atspindžiai lietuviškose papročiuose. Gamtos paslaptys. Keramikos ir medžio cheminė sudėtis. Ekologiškai švari gamyba. Muilo receptai iš prosenelių virtuvės.

TECHNOLOGIJOS

Tradicinės ūkio šakos Lietuvoje. Tradiciniai amatai. Tradiciniai patiekalai. Raštų simbolika. Tradiciniai rankdarbiai šiuolaikiniame pasaulyje.

DAILĖ

Senoji ir šiuolaikinė architektūra. Tautodailė. Tautiniai simboliai dailės kūriniuose. Gamtos motyvai ornamentuose. Tradicinės architektūros įtaka šiuolaikiniam pasauliui. Tautinis kostiumas.

MUZIKA

Lietuva – dainų šalis. Lietuvos regionų dainų specifika (tarmės, intonacijos). Vienbalsės, daugiabalsės, polifoninės dainos. Sutartinės – seniausias lietuvių liaudies muzikos žanras. Sutarimas ir sutartinė. Viduramžių epochos stiliaus atspindžiai lietuvių liaudies dainose. Renesanso epochos polifoninio giedojimo ir dainavimo ištakos lietuvių liaudies giesmėse bei dainose. Baroko epochos ir žemaičių dainų stiliaus ypatybių sintezė. Apie ką lietuviai dainavo. Lietuvių liaudies dainų žanrai. Kalendorinės papročių dainos. Lietuvių, latvių liaudies instrumentinė muzika. Muzikos kalbos ir gramatikos elementai lietuvių liaudies muzikiniuose žaidimuose, rateliuose, šokiuose. Programinė muzika ir lietuvių liaudies daina. Lietuvių liaudies dainų intonacijos lietuvių kompozitorių kūryboje. Modernizmas ir liaudies muzika.

Netradicinė pamoka „Lietuvių liaudies šokio reikšmė, simbolika – ratas ir kita“.

KŪNO KULTŪRA

Judriosios estafetės su etnokultūros elementais. Senieji lietuviški žaidimai. Virvės sukimas. Spirdžių žaidimas.

ŠOKIS

Liaudies ratelių ir žaidimų, o paaugus ir tradicinių šokių mokymasis vaikui suteikia galimybę lavinti savo judesius, jų koordinaciją, skatina prisitaikyti prie kitų, pratina prie bendrų veiksmų ir leidžia pastebėti įvairių choreografinių piešinių bei figūrų sąsajas su liaudies ornamentika.

2 priedas

**BIRŽŲ R. VABALNINKO BALIO SRUOGOS GIMNAZIJOS
VARDADIENIO ŠVENTĖS
NUOSTATAI**

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Vardadienio šventę organizuoja gimnazijos direktoriaus įsakymu sudaryta darbo grupė.
2. Šie nuostatai reglamentuoja Vardadienio šventės tikslus, organizavimo tvarką ir eigą.

II. TIKSLAI IR UŽDAVINIAI

3. Organizuoti nepamokinės veiklos ugdymo dieną – gimnazijos Vardadienio šventę. Nepamokinės veiklos ugdymo dieną susieti su amatais, vykdant įvairias veiklas kūrybinėse dirbtuvėse.
4. Netradiciškai paminėti Balio Sruogos vardo gimnazijai suteikimo 70-etį ir rašytojo Balio Sruogos 122-ąjį gimtadienį.
5. Sutelkti gimnazijos bendruomenę bendrai veiklai, į veiklas įtraukti partnerius. Skatinti bendruomenės narių tapatumo su gimnazija jausmą.
6. Ugdyti pilietiškumą, meilę ir pagarbą savo tautos kultūrai, bendruomeniškumo ir kūrybiškumo jausmus, puoselėti kūrybines galias, individualumą, savarankišką idėjų ir sprendimų paiešką, gebėjimą dirbti grupėje.

III. DALYVIAI

7. Renginio dalyviai yra Biržų r. Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos mokiniai, mokytojai, darbuotojai, Kupiškio rajono Subačiaus gimnazijos, Kupiškio rajono Salamiesčio ir Šepetos Almos Adamkienės pagrindinių mokyklų mokinių atstovai, kviesti svečiai.

IV. ORGANIZAVIMO TVARKA

8. Vardadienio šventė vyksta 2018 m. vasario 1 d. Ugdymo veiklas numato ir planuoja gimnazijos direktoriaus įsakymu sudaryta darbo grupė: D. B., vyresnioji šokio ir ekonomikos mokytoja (darbo grupės vadovė), Zita Kumpelienė, vyresnioji technologijų ir fizikos mokytoja, I. N., vyresnioji pradinė klasių mokytoja, J. G., lietuvių kalbos mokytoja metodininkė, R. G., neformaliojo vaikų švietimo (toliau – NVŠ) Instrumentinio muzikavimo būrelio vadovė, J. S., muzikos mokytoja metodininkė.
9. Vardadienio šventės programa:
 - 8.00–8.45 val. gimnazijos mokiniams vyksta klasės valandėlės „Balį Sruogą prisimenant...“, už kurių organizavimą atsakingi klasių vadovai. Programos dalyviai ruošiasi pasirodymams, vyksta repeticijos.
 - 9.00–9.45 val. sporto salėje vyksta Balio Sruogos vardo gimnazijai suteikimo 70-ėčio, rašytojo Balio Sruogos 122-ojo gimtadienio paminėjimas, neformaliojo vaikų švietimo būrelių koncertas. Dalyvauja gimnazijos mokiniai, mokytojai, darbuotojai, svečiai.
 - 10.00–11.30 val. vyksta kūrybinės dirbtuvės. Svečiai lanko parodas.
 - 11.45–12.45 val. Vardadienio šventė tęsiasi gimnazijos sporto salėje, vyksta bendrystės popietė, kūrybinių darbų pristatymas.
10. Pasirengimas šventei:
 - 10.1. Darbo grupė numato kviečiamų į renginį svečių sąrašą. Informacinių technologijų (toliau – IT) mokytoja V. G. parengia elektroninius kvietimus. Už kvietimų išsiuntimą atsakinga raštinės vedėja G. S.

10.2. Vardadienio šventės koncertinę programą rengia NVŠ būreliai: „Dainavimo studija“ (vadovė muzikos mokytoja metodininkė J. S.), Instrumentinio muzikavimo būrelis (vadovė R. G.), pradinių klasių vaikų folkloro ansamblis „Saulytė“ (vadovė vyresnioji pradinių klasių mokytoja I. N.), būrelis „Muzikos ritmu“ (vadovė vyresnioji pradinių klasių mokytoja S. V.). Kolektyvų vadovai iki 2018 m. sausio 22 d. scenarijaus rengėjai pateikia planuojamų atlikti kūrinių sąrašą, iki sausio 30 d. pateikia fonogramas.

10.3. Literatūriniai Balio Sruogos tekstai, skaitovų parengimas. Atsakinga lietuvių kalbos mokytoja metodininkė J. G. Skaitovai – IIg klasės mokiniai.

10.4. Renginio scenografija, apipavidalinimas, užuolaidų kabinimas. Atsakinga dailės mokytoja metodininkė J. P. ir IIIg klasės mokiniai. Salė renginiui sutvarkoma iki sausio 30 d.

10.5. Bendras renginio scenarijus, vedėjų parengimas. Atsakinga vyresnioji šokio ir ekonomikos mokytoja D. B.

10.6. Biržų r. Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos mokinių medžio, keramikos darbų, būrelis „Kraitė“, Kupiškio rajono Šepetos Almos Adamkienės pagrindinės mokyklos, technologijų būrelis „Tradiciniai amatai“ dirbinių ir tradicinių amatų meistrės Zitos Kumpelienės darbų paroda etnokultūros klasėje. Atsakingi vykdytojai – vyresnioji technologijų ir fizikos mokytoja Zita Kumpelienė, technologijų mokytojas S. K., NVŠ keramikos būrelis vadovė, dailės mokytoja metodininkė J. P. Paroda parengiama iki sausio 29 d. Vasario 1 d. parodoje budi mokytoja spec. pedagogė N. Z. Parodos trukmė 2018 m. sausio 29 d. – 2018 m. vasario 15 d.

10.7. Mokinių dailės darbų parodos III aukšto fojė parengimas. Atsakinga dailės mokytoja metodininkė J. P. Paroda parengiama iki sausio 31 d.

10.8. Skelbimo parengimas ir maketavimas. Atsakinga IT mokytoja V. G.

10.9. Kėdžių atnešimą, sustatymą ir išnešimą po renginio organizuoja kūno kultūros mokytojai M. A. ir V. J. Kėdžių paėmimas iš kabinetų derinamas su direktoriaus pavaduotoju ugdymui G. T.

10.10. Sudaroma darbo grupė salei pertvarkyti po oficialiosios dalies. Atsakinga vyresnioji šokio ir ekonomikos mokytoja D. B.

10.11. Renginio įgarsinimas ir techninis aptarnavimas. Atsakingi IIIg klasės mokinys E. A. ir Ig klasės mokinys D. A. Aparatūros sutvarkymas po renginio.

10.12. Parenkamos patalpos kūrybinėms dirbtuvėms. Atsakingas direktoriaus pavaduotojas ugdymui, laikinai einantis direktoriaus pareigas, G. T.

10.13. Sudaromos mokinių grupės, suplanuojamos kūrybinių dirbtuvių veiklos, numatomi grupių vadovai. Atsakinga D. B.

10.14. Kūrybinės dirbtuvės vyks grupėmis:

Eil. Nr.	Grupės pavadinimas, veikla	Kūrybinių dirbtuvių dalyviai	Darbo grupių vadovai	Vieta
1.	„Pelėdžiukai“	1 klasės mokiniai	Vyresnioji pradinių klasių mokytoja S. B.	1 klasė
2.	„Aš myliu Lietuvą“	2 klasės mokiniai	Vyresnioji pradinių klasių mokytoja S. V.	2 klasė
3.	„Amatukai“	3 klasės mokiniai	Vyresnioji pradinių klasių mokytoja J. U.	3 klasė
4.	„Darbštuoliukai“	4 klasės mokiniai	Vyresnioji pradinių klasių mokytoja J. Ž.	4 klasė
5.	Gėlės vardadieniui ir Lietuvai	5–8 klasių mokinių grupė	Vyresnioji pradinių klasių mokytoja I. N.	Matematikos kabinetas
6.	Medžio darbai	Ig - IIg klasių mokinių grupė	Technologijų mokytoja S. K.	Medžio dirbtuvės
7.	Kepyklėlė	5–8 klasių mokinių grupė	Vyresnioji technologijų ir fizikos mokytoja Zita Kumpelienė	Technologijų kabinetas

8.	Amatų dirbtuvės	5–8 klasių mokinių grupė, svečiai	Vyresnioji technologijų ir fizikos mokytoja Zita Kumpelienė	Technologijų kabinetas
9.	„Gyvybės medis“ (I grupė)	Grupė 7–8, I g klasių mokinių	Dailės mokytoja metodininkė J. P.	Dailės kabinetas
10.	„Gyvybės medis“ (II grupė)	II g klasės mokiniai	Kupiškio r. Subačiaus dailės mokytoja G. V.	III aukšto fojė
11.	Šokio kūryba	Grupė 6–8, I g klasių mokinių	Biržų kultūros centro Vabalninko skyriaus kultūrinio darbo organizatorė	Šokių klasė
12.	Lietuvių kalba. Filmas „Dievų miškas“	III g klasės mokiniai	Lietuvių kalbos mokytoja metodininkė J. G.	Lietuvių kalbos kabinetas (3)
13.	Lietuvių kalba. „Dievų miškas“	IV g klasės mokiniai	Lietuvių kalbos mokytoja metodininkė V. L.	Lietuvių kalbos kabinetas (2)

11. Svečių pasitikimas. Atsakingi mokinių savivaldos kultūros komiteto nariai. Gimnazijos mokinių prezidentė II g klasės mokinė S. Č. Koordinatorius – direktoriaus pavaduotojas ugdymui, laikinai einantis direktoriaus pareigas, G. T.

12. Renginio fotografavimas, fotografijų pateikimas gimnazijos tinklapiui. Atsakinga mokinių savivaldos kultūros komiteto pirmininkė 8 kl. mokinė D. S.

13. Kavos, arbatos, užkandžių stalo padengimas svečiams mokytojų kambaryje. Atsakingos G. S., A. S. ir mokytoja L. V.

14. Direktoriaus pavaduotojas ūkio reikalams A. K. užtikrina patalpų švarą, higienos priemonių (tualetinis popierius, vienkartiniai rankšluosčiai, muilas) buvimą tualetuose, valgyklos patalpoje. Organizuoja berniukų tualetų rūsyje sutvarkymą, parengimą naudotis renginio dalyviams.

15. Sausio 30 d., 31 d. kūno kultūros pamokos ir kita sportinė veikla gimnazijos sporto salėje nevyksta arba organizuojama taip, kad būtų išsaugotos pakabintos dekoracijos.

V. BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

16. Dalyviai laikosi mokyklos vidaus tvarkos taisyklių, renginio programos.

17. Renginio metu įgyvendinama edukacinė programa „Tradicioniai amatai Vabalninko Balio Sruogos gimnazijoje“ (rengėja – Zita Kumpelienė, technologijų mokytoja, sertifikuotų tautinio paveldo produktų gamintoja, tradicinio amato meistrė). Mokytojai, edukacinių veiklų dalyviai, gaus Biržų švietimo pagalbos tarnybos pažymą.

18. Mokyklų partnerių būrelių vadovai, mokiniai eksponatų autoriai bus apdovanoti gimnazijos padėkos raštais.

3 priedas

**BIRŽŲ R. VABALNINKO BALIO SRUOGOS GIMNAZIJOS
NEPAMOKINĖS VEIKLOS DIENŲ – ETNOKULTŪRINIŲ DIENŲ
ĮGYVENDINIMO
NUOSTATAI**

I SKYRIUS**BENDROSIOS NUOSTATOS**

1. Nepamokinių dienų veiklas organizuoja gimnazijos direktoriaus(ės) įsakymu sudaryta darbo grupė.
2. Šie nuostatai reglamentuoja nepamokinių dienų, skirtų etninei kultūrai, tikslus, organizavimo tvarką ir eigą.

II SKYRIUS**TIKSLAI IR UŽDAVINIAI**

3. Nepamokinių ugdymo dienų tikslas – siekti nuolatinio etninės kultūros kompetencijų augimo ir kokybiškesnio ugdymo proceso lygio.
4. Nepamokinių dienų uždaviniai:
 - 4.1. Nepamokines veiklas sieti su tautodaile, tradiciniais amatais, ūkinėmis veiklomis, savo tautos ir kitų tautų kulinariiniu paveldu, literatūra, vykdant įvairias veiklas kūrybinėse dirbtuvėse, lankantis bendruomenėse, muziejuose, mokyklose.
 - 4.2. Ugdyti pilietiškumą, meilę ir pagarbą savo tautos kultūrai, bendruomeniškumo ir kūrybiškumo jausmus, puoselėti kūrybines galias, individualumą, savarankišką idėjų ir sprendimų paiešką, gebėjimą dirbti grupėje.

III SKYRIUS**DALYVIAI**

5. Nepamokinių dienų dalyviai – Biržų r. Vabalninko Balio Sruogos gimnazijos 1–4, 5–8 ir I g – III g klasių mokiniai.

IV SKYRIUS**VIETA**

6. Veiklos vyks – Vabalninko Balio Sruogos gimnazijoje, Biržų technologijų verslo mokykloje, Nemunėlio Radviliškio pagrindinėje mokykloje, Biržų krašto muziejuje „Sėla“ ir Biržų krašto muziejaus „Sėla“ filiale Vabalninke, Biržų rajono Anciškių kaimo bendruomenėje, Vabalninko bendruomenėje, tautodailininko Vido Jatulevičiaus dailės galerijoje.

V SKYRIUS**ORGANIZAVIMO TVARKA**

7. Nepamokinės etninės kultūros dienos vyksta 2019 m. balandžio 11 d. – birželio 3 d. Ugdymo veiklas numato, planuoja ir organizuoja gimnazijos direktoriaus(ės) įsakymu sudaryta darbo grupė:

Grupės vadovė – Zita Kumpelienė, vyresnioji technologijų ir fizikos mokytoja, atsakinga už etninės kultūros veiklas mokykloje.

Nariai: D. B., vyresnioji šokio ir ekonomikos mokytoja;

V. L., lietuvių kalbos mokytoja metodininkė;

A. Š., vyresnioji istorijos ir anglų kalbos mokytoja;

A. J., biologijos mokytoja metodininkė;

R. I., informatikos ir matematikos vyresnioji mokytoja;

S. B., vyresnioji pradinį klasių mokytoja, kultūros paso koordinatore gimnazijoje;

S. K., technologijų mokytojas;

S. V., vyresnioji pradinį klasių mokytoja;

J. U., pradinį klasių mokytoja metodininkė;

J. Ž., vyresnioji pradinį klasių mokytoja.

8. Etninės kultūros dienų programa. Nepamokinės veikos dienos:

Eil. Nr.	Vieta. Veiklos pavadinimas	Data, laikas	Klasė, atsakingas mokytojas
1.	Anciškių bendruomenės namai. Edukacinis užsiėmimas „Darbas kaip šventą dieną, valgis kaip ant Velykų“.	2019-04-11 11 val.	5 klasė D. B.
2.	Biržų r. Nemunėlio Radviliškio pagrindinė mokykla. Integruotas edukacinis projektas „Kūrybinės partnerystės“.	2019-04-12 9 val.	6 klasė A.J.
3.	Vabalninko bendruomenės namai. Praktinės veiklos. „Mūsų kaimynai žydai“ (kulinarinis paveldas, muzika, architektūra).	2019-05-13 8 val.	IIIg klasė, merginos, TUC A.Š.
4.	Vabalninko Balio Sruogos gimnazija. Praktinės veiklos. Medžio darbai.	2019-05-13 8 val.	IIIg klasė, vaikinai S. K.
5.	Biržų technologijų ir verslo mokymo centras. Praktinės technologijų pamokos. 3 akad. val.	2019-05-14 9 val.	Ig – II g Zita Kumpelienė
6.	Biržų krašto muziejus „Sėla“. Edukacija „Išmatuok plikomis rankomis“.	2019-05-16 10 val.	8 klasė R. I. Zita Kumpelienė
7.	Biržų krašto muziejus „Sėla“. Edukacija „Seni daiktai prabyla“.	2019-05-17	7 klasė Valė Lukoševičienė
8.	Vabalninko bendruomenė, Biržų krašto muziejaus „Sėla“ Vabalninko filialas, Vido Jatulevičiaus dailės galerija. Edukacijos „Susipažinkime su Vabalninko krašto amatininkais ir amatais“.	2019-06-03 8 val.	I-IV klasė S. B. J. U. S. V. J. Ž.

9. Kultūros paso koordinatore gimnazijoje S. B. užsako edukacijas Biržų krašto muziejuje „Sėla“.

10. Direktorius pavaduotojas ūkio reikalams A. K. paskiria transportą mokinių pavėžėjimui.

11. Etninės kultūros kuratorė Zita Kumpelienė konsultuoja darbo grupės narius, padeda spręsti darbinius klausimus.

VI SKYRIUS

BAIGIAMOSIOS NUOSTATOS

12. Dalyviai laikosi mokyklos vidaus tvarkos taisyklių, mokinių ekskursijų, išvykų organizavimo tvarkos aprašo, nepamokinių dienų veiklos programos.

13. Mokytojai, edukacinių veiklų dalyviai, gaus Biržų švietimo pagalbos tarnybos pažymą.

4 priedas

LIETUVOS MOKINIŲ ETNINĖS KULTŪROS OLIMPIADOS REGIONO ETAPO PROJEKTINIS DARBAS. TRADICINIS AMATAS. „AUDIMAS“

Darbą atliko – Ig klasės mokinė Austėja Jankauskaitė
Darbo vadovė technologijų mokytoja Zita Kumpelienė
Biržų rajono Vabalninko Balio Sruogos gimnazija

ĮVADAS

Šiuolaikiniame informaciniame amžiuje tautos tradicijos suspindi kiek kitomis spalvomis. Vėl puoselėjame lietuvių liaudies kūrybos bruožus, tautiškumo simbolius. Bandome atkurti įvairias senąsias rankdarbių technikas. Susidomėjau audimu. Pradžioje – audimu skieteliu, o vėliau – vytiniu audimu.

PROJEKTO DARBO TIKSLAS

- Puoselėti tautiškumą, savo krašto etnokultūros savitumą, kūrybiškai juos sieti su šiuolaikinių technologijų raida, gebėti perduoti kitiems prigimtinės (etnines) vertybes;
- Atskleisti savitą, novatorišką ir ekologišką požiūrį į savo kūrybą ir pasaulį.

PROJEKTO DARBO UŽDAVINIAI

- Išreikšti technologinius ir kūrybinius gebėjimus kūrybiškai mąstančio vartotojo kontekste;
- Bendrauti ir bendradarbiauti su vietos bendruomene, muziejumi.

DARBO VIETA

Technologijų kabinetas, kompiuterių klasė, darbas namuose.

DARBO LAIKAS

2018–2019 mokslo metų I pusmetis.

Projektavimas

Sukursiu gaminį, kuris, atitinka paskirtį, funkcionalus, atskleidžia kultūrinį tapatumą, savitumą, ekologiškas, estetiškas, ugdo meninį įžvalgumą. Nuausti juostą – malonus ir visapusiškai naudingas darbas.

Pasirinkus reikalingas medžiagas (siūlus) ir priemones (skietelis, lentelės vytiniam audimui) nuausiu juostas. Naudodama informacines ir komunikacines technologijas aprašysiu audimo procesą ir sukursiu pateiktą pristatymui.

Informacijos paieška

Biržų rajono kaimo bendruomenių šventėje pamačiau audimo skieteliu darbus, kuriuos demonstravo mano technologijų mokytoja. Tuoju pat susipažinau ir išmokau, o vėliau susidomėjau vytiniu audimu.

Medžiagų savybės

Vytinėms ir audimui skieteliu juostoms tinka vilnoniai, pusvilnoniai, kiliminiai siūlai. Geriau tinka tvirtesni, storesni siūlai. Siūlų spalvų gama gali būti įvairi. Skaičiau, kad aukštaičių juostų spalvos nėra ryškios. Būdinga žymė – siauras juostos pakraštėlis.

Technologinis procesas

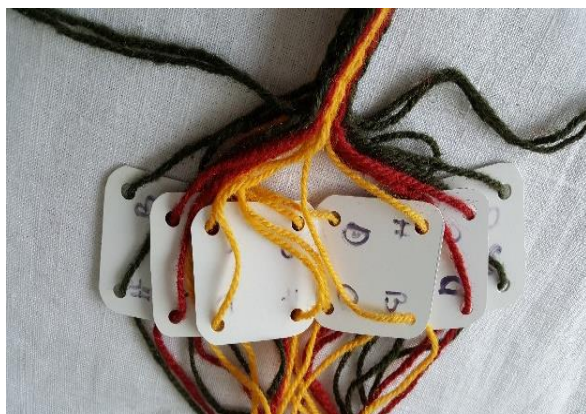
Audžiau laikydamasi technologinės darbų sekos, panaudodama pagal sudėtį, struktūrą ir spalvinę gamą tarpusavyje derančias medžiagas – siūlus. Mano juostoms bendra – reikia suverti siūlus į skietelį arba kaladėlės.

DARBO EIGA

Darbui reikalingos medžiagos: įvairių spalvų siūlai.

Darbui reikalingos priemonės: skietelis, kaladėlės, žirkklės, žiogelis, adata.

Audžiant su kaladėlėmis keturi suverti į lentelės skylutes siūlai, juostoje susisuka į virvutę. Jeigu visi keturi siūlai vienos spalvos, išilgai juostos eina vienspalvis ruoželis. Norint gauti skersinius ruoželius, keliose lentelėse veriu 2–3 spalvų siūlus. Suvėrus siūlus, suimu galus ir surišu mazgu. Įtvirtinu juos, pririšu prie durų rankenos, radiatoriaus ar kitur. Įtempiu vienodai kitų siūlų galus. Kitam gale juos vėl surišu mazgu. Viršutiniai ir apatiniai lentelės siūlai sudaro žiotis. Pro jas prakišu ataudu siūlą. Lenteles suimu abiem rankomis visas kartu ir pasuku į save per vieną kraštinę. Skylių ir siūlų padėtis pasikeičia. Susidaro naujos žiotys. Praveriu ataudą. Primušu jį ranka arba liniuote. Audimą kartoju iš pradžių. Audimo metu sukant lenteles iš kiekvienos lentelės siūlų susisuka virvelė tiek vienoje, tiek kitoje lentelių pusėje. Tai trukdo dirbti. Todėl kiek nuvijus įtvirtintų siūlų galą atrišu, išpainioju ir vėl vienodai įtempus užfiksuoju. Kartais juos pririšu prie lentelės su žvejo kabliukais, kad lengviau būtų atsukti, kai susivys. Dirbu toliau.

1–2 nuotraukos. Kaladėlės ir į jas suverti siūlai

3–5 nuotraukos. Lentelė su žvejo kabliukais ir įtvirtinti abu juostos galai.

6–7 nuotraukos. Vytinė juosta baigta austi

Audžiant su skieteliu siūlai įtraukiami į skietuko skylutes ir plyšelius. Vienas siūlo galas pritvirtinamas prie stabilaus objekto – durų rankenos, radiatoriaus ar kt. Kitą siūlo galą prisirišu prie juosmens. Atsitraukiu taip, kad siūlai atitinkamai įsitemptų.

Kilnojant skietelį pagal vertikalią ašį sukuriama metmenų žiotys. Į žiotis veriamas metmenų siūlas. Siūlas primušamas ranka.

3–4 nuotraukos. Skietelis – žiočių keitiklis, naudojamas audimui.

Ausdama audėja tampa audimo staklėmis.

Nu audus juostą išstampome, išlyginame, papuošiame juostos galus.

IŠVADOS

- Pavyko sukurti suprojektuotas juostas;
- Pagilinau bendrąsias, dalykines ir asmenines kompetencijas.

NAUDOTA LITERATŪRA

1. Kudirkienė. L. *Vytinės juostos*. Vilnius: Lama, 1999.
2. Pacevičiūtė A., Buračienė A., Vaitkevičienė R. Tekstilė 7–10 klasei. Technologijų vadovėlis. Kaunas: „Šviesa“, 2010.

ETNOKULTŪROS INTEGRAVIMAS UTENOS ADOLFO ŠAPOKOS GIMNAZIJOJE

Alvyda Ambraškienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui

Utenos Adolfo Šapokos gimnazijoje Mokytojų tarybos posėdyje buvo priimtas sprendimas, jog etnokultūros programa bus įgyvendinama integruojant į atskirus mokomuosius dalykus. Gimnazijos bendruomenė mano, jog etnokultūros integracija į mokomuosius dalykus ir yra papildoma bei teigiama priemonė privalomam etnokultūros dalykui. Gimnazijoje patvirtintos Etnokultūros programos I–II (1 priedas) ir III–IV klasėms (2 priedas). Apžvelgę gimnazijos programose nurodytas konkrečias temines sritis bei integracijos veiklas, taip pat dalykų bei neformaliojo švietimo ugdymo planus, galime teigti, jog ugdymo turinys suteikia konkrečių žinių apie tokias etninės kultūros raiškos formas, kaip antai: mitologiją ir pasaulėžiūrą, tautosaką, liaudies dainas, sutartines, kultūrinį paveldą, tautodailę, įvairią simboliką, apima palyginimus su kitų šalių papročiais, dabartyje gyvuojančiais tradicijos reiškinais, formuoja net ekologines nuostatas ir t. t. Galima būtų paminėti tokias veiklas: gimnazijoje daugiau nei dešimt metų gyvuoja skudučių ansamblis „Kadijo“, kiekvienais metais jaunuoliai gimnazijai atstovauja liaudies dailės konkurse „Sidabro vainikėlis“, bendradarbiaudami su progimnazijomis technologijų mokytojai gimnazijos Dailės galerijoje organizuoja kūrybinių darbų parodas – tai įvairūs megzti, velti, siuvinėti, siūti rankdarbiai, dirbiniai iš medžio, molio, šiaudų, savo tematika apimantys kartų komunikavimą, idėjų sąsajas iki naujų formų ir medžiagų ieškojimo, antrinio dizaino apraiškų.

Gimnazijoje mokiniai įgyja kultūrinio sąmoningumo žinių, ugdo nuostatas, orientuotas į šiuolaikinį Lietuvos pilietį, nes švietimo turinys jungia tris sandus: gimtąją kalbą, istorinę atmintį bei etninės kultūros žinias, o būtent tautinės tapatybės suvokimas yra šių dalių ašis. „Sveiki, esu Matas, antroklas, XXI a. žmogus. Šiandieną noriu pasidalinti ištraukomis iš savo esė apie laisvę“, – taip savo pranešimą 2018 m. lapkričio 30 d. Lietuvos Respublikos Seime pradėjo gimnazistas. 2019 m. gegužės 31 dieną Lietuvos Respublikos Seime vykusioje vaikų konferencijoje „Lietuvos vaikų balsas“, skirtoje Tarptautinei vaikų gynimo dienai paminėti, taip pat mūsų gimnazijos dešimtokė savo pranešime „Aš – pasaulio pilietė“ sakė: „Šiandien PASAULIS man yra atvira laisvė – tai mano likimo dovana, nes gimiau teisingu laiku...“

Gimnazijos bendruomenė parodo jaunimui, kad etninės kultūros puoselėjimas nelaikomas mėginimu atgaivinti sentėvių patirtį ir gyvenimo tradicijas, bet per įvairias veiklas ugdo asmenybę, besididžiuojančią savo tautine kultūra. Būtent teisingas tautiškumo suvokimas, kaip dvasinė žmogaus pajauta, skiepija vertybines nuostatas, ugdo bendruomeniškumo ir

atsakomybės jausmą bei moko pažinti etninės kultūros materialinius ir dvasinius reiškinius, juos fiksuoti bei kūrybiškai plėtoti. Pateikiami įgyvendintų skirtingų veiklų pavyzdžiai: „Etnografiniai Lietuvos regionai“ (integruotos pamokos planas), „Kalbos kitimas šiandien: tarminės aplinkos tyrimas“ (projekto planas), „Tautinės kultūros ir pasaulėjautos raiška liaudies dainose“ (netradicinės literatūros / etninės kultūros / tautosakos pamokos planas), „Nuo grūdo iki produkto“ (integruotos pamokos planas).

1 priedas

ETNOKULTŪROS PROGRAMOS INTEGRAVIMAS UTENOS ADOLFO ŠAPOKOS GIMNAZIJOS I–II KLASĖSE

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa (toliau – Programa) ugdo bendrąsias kompetencijas.
2. Etninės kultūros ugdymas yra integrali bendrojo ugdymo dalis, padedanti formuoti asmens kompetenciją. Etnokultūrinis ugdymas taip pat padeda ugdytis darnaus vystymosi nuostatas – būti tolerantiškiems ir pripažinti kultūrų įvairovę, jausti solidarumą su savo bendruomene ir dalyvauti jos gyvenime, prisidėti prie jo tobulinimo.
3. Etnokultūros programa Utenos Adolfo Šapokos gimnazijoje integruojama į doros, menų, lietuvių kalbos, socialinių mokslų ir technologijų pamokas.
4. Programos paskirtis – sudaryti sąlygas kiekvienam mokiniui įgyti etninės kultūros pagrindus, pažinti jos reiškinių įvairovę, įgyti liaudies kūrybos gebėjimų, perimti tradicines etines ir estetines vertybes.

II. TIKSLAS IR UŽDAVINIAI, INTEGRACIJA

5. Etninės kultūros ugdymo tikslas – padėti mokiniams ugdytis tautinį tapatumą ir etnokultūrinį raštingumą, pažinti ir vertinti savo tautos ir Lietuvos tradicinę kultūrą, suprasti jos gyvybingumą ir nuolatinį atsinaujinimą, sąsajas ir skirtumus su kitomis kultūromis, suvokti save kaip tos kultūros puoselėtoją, ugdytis pasididžiavimą ja ir pagarbą kitoms kultūroms.
6. Etnokultūrinio ugdymo uždaviniai yra siekti, kad mokiniai:
 - 6.1. ugdytųsi tradicijomis grindžiamas dorovines, ekologines ir estetines nuostatas, jaustų atsakomybę dėl savo tautos ir Lietuvos etnokultūrinio paveldo vertybių likimo, jų puoselėjimo ir išsaugojimo ateinančioms kartoms;
 - 6.2. suvoktų etninę kultūrą kaip nuolat atsinaujinantį reiškinį, pasireiškiantį įvairiais būdais (papročiais, elgesiu, pasaulėžiūra, mitologija, liaudies žinija, papročiais, apeigomis, tautosaka, liaudies muzika, šokiais ir žaidimais, tautodaile, tradiciniais amatais ir kita), šioje įvairovėje sugebėtų at(si)rinkti nepraradusias aktualumo vertybes;
 - 6.3. nuosekliai pažintų ir vertintų savo tautos, gyvenamosios vietovės ir visos šalies tradicinę kultūrą, jos ypatybes ir raidą, sąsajas ir skirtumus su kitomis kultūromis, ugdytųsi pagarbą kitų tautų tradicijoms;
 - 6.4. įgytų etnokultūrinės raiškos gebėjimų, suvoktų liaudies kūrybos, tradicinių amatų ir kitų raiškos formų kūrybinį pradą, nuolatinę kaitą tęsiant tradicijas;
7. Etninės kultūros ugdymas apima su mokinių veikla susijusias formaliojo ir neformaliojo švietimo sritis:
 - 7.1. etninės kultūros programos temų integravimą į kitų mokomųjų dalykų turinį;
 - 7.2. gyvosios tradicijos renginius: kalendorines ir kitas šventes, vakarones, išvykas, žygius ir kita;

7.3. neformalų švietimą etninės kultūros kolektyvuose: skudutininkų ansamblyje „Kadijo“, dailės ir keramikos būreliuose, miesto kolektyvuose.

8. Dalykų sąsajos su etnokultūros programa:

8.1. **Dorinis ugdymas.** Su etikos ir tikybos pamokomis etninės kultūros mokymą sieja bendri uždaviniai – padėti mokiniams išsiugdyti asmeninę ir tautinę savivoką, puoselėti dorines nuostatas šeimoje ir bendruomenėje, gerbti ir toleruoti kitų kultūrų žmonių tradicijas, pažinti, vertinti ir jausti atsakomybę už kultūros, religijos bei gamtos paveldo išsaugojimą. Religinis ugdymas susijęs su etninės kultūros kalendoriniais papročiais ir šventėmis, krikščionybės ir baltų pasaulėžiūros, tikėjimo simboliais, šeimos ir bendruomenės tradicijomis, tautodaile. Dorinis ugdymas siejasi su elgesio ir vertybių, tradicinės etikos ir etiketo, paprotinės teisės, žmogaus gyvenimo ciklo, šeimos, giminės ir tautos santykiais, gamtos ir kultūros, sveikos gyvensenos temomis;

8.2. **Lietuvių kalba.** Etninė kultūra tiesiogiai siejasi su gimtosios kalbos, jos įvairovės pažinimu, nacionalinės literatūros suvokimu, kultūros tradicijų plėtojimu. Tautos etninės kultūros ir tautos kalbos ugdymas turi bendrą tikslą – formuoti asmenybę, gebančią gimtąją kalbą perimti kultūros paveldą ir gyvąją tradiciją, kurti tautos kultūrai svarbias vertybes, reikšti savosios egzistencijos prasmę. Nacionalinės literatūros pažinimas pradedamas nuo tautosakos, kurios kūrybiniai principai, įvaizdžiai, ženklai ir kitos ypatybės įkvepia grožinę literatūrą, daro įtaką profesionaliajai kūrybai;

8.3. **Istorija.** Etninės kultūros pažinimas nagrinėjant kultūrinį kraštovaizdį ir tradicinę architektūrą, tradicinę ūkinę veiklą, tradicinę aprangą, kulinarinį paveldą, liaudies kūrybą ir kitas vertybes padeda geriau suprasti tautos kultūros istoriją, pažinti jos kaitą, skirtingus bruožus atskirais laikotarpiais. Savo ruožtu istorija skatina domėjimąsi etninės kultūros klodais – mitologija, simbolika, apeigomis. Susipažinimas su etninės kultūros istorija, tos kultūros vertybių perėmimas pozityviai veikia asmens nuostatas savo šalies, kultūros ir tautinių vertybių atžvilgiu;

8.4. **Pilietinis ugdymas.** Etninę kultūrą ir pilietiškumą sieja bendri ugdymo tikslai: ugdyti bendruomeniškumą, pilietines ir tautines vertybines nuostatas, pagarbą tautos ir valstybės tradicijoms, tautinę ir religinę toleranciją, nuostatas saugoti tautos ir pasaulio paveldą.

8.5. **Geografija.** Etnokultūrinį ugdymą su geografijos dalyku sieja savo krašto, gimtosios ir gyvenamosios vietovės geografinio savitumo, reikšmingų gamtos ir kultūros paveldo objektų pažinimas, tautos etninės kultūros suvokimas ne tik kaip savitos, bet ir daugialypės, praturtintos kaimyninių ir kitų tautų patirtimi. Per geografijos pamokas mokiniai palygina Lietuvos etnografinius regionus, remiasi savo ar senelių gyvenamųjų vietovių pavyzdžiais, apibūdina lietuvių ir Lietuvos tautinių bendrijų tradicijas, aptaria skirtinguose žemynuose gyvenančių žmonių etnines grupes, išpažįstamas religijas ir skirtingą gyvenimo būdą lemiančias priežastis;

8.6. **Meninis ugdymas.** Etninės kultūros integraciniai ryšiai su meno dalykais – muzika, šokių, daile, teatru – atskleidžia nacionalinio meno ištakas, leidžia geriau suvokti tautos kūrybos savitumą, pagrindinius vaizdinius, simboliką, estetinius idealus, komponavimo principus, kitas kūrybines priemones ir ypatybes. Liaudies kūrybos, kaip nuolat atsinaujinančios ir kartu puoselėjančios tradicijų tąsą, suvokimas skatina ugdytinių kūrybines galias, leidžia perimti ir plėtoti kultūrinį tautos palikimą suprantant ankstesnių kartų indėlį, padeda formuoti asmenybei, kuri geba rūpintis liaudies meno palikimo išsaugojimu;

8.7. **Technologijos.** Etnokultūrinis ugdymas siejasi su technologijų dalyku sudarant mokiniams galimybes pažinti tautodaile, tradicinius amatus, verslus ir darbus, įvairialypį ūkinės veiklos paveldą, puoselėti vertybines nuostatas, elgesio kultūrą ir tradicijas. Praktinis kulinarinio paveldo patiekalų ruošimo ir stalo padengimo, tradicinių dirbinių gaminimo gebėjimų ugdymas leidžia mokiniams įgyti naudingos darbinės patirties, kuri galės būti naudinga tolesnėje kūrybinėje ir netgi profesinėje veikloje.

III. MOKYMOSI APLINKA

9. Etninės kultūros ugdymas turėtų vykti ne tik klasėje, gimnazijoje, bet ir už jos ribų.

10. Mokiniamis turėtų būti sudaromos galimybės:

- 10.1. bendradarbiauti, dirbti grupėmis ir visiems kartu atlikti pavestas užduotis;
- 10.2. per pamokas naudotis įvairia informacine medžiaga (garso ir vaizdo įrašais, informaciniais leidiniais, sieniniais žemėlapiais, mokomosiomis kompiuterinėmis programomis, internetu ir kita), naudoti įvairius prietaisus ir įrangą, stebėti ir tirti aplinką;
- 10.3. vykdyti projektinę veiklą ir organizuoti įvairias etnokultūrinės šventės, kitus renginius;
- 10.4. rengti pažintines ir temines išvykas į etninės kultūros centrus, etnografinius muziejus, nacionalinius ir regioninius parkus, tradicinių amatų centrus, tradicijas puoselėjančias kaimo turizmo sodybas, mokslo ir kitas įstaigas – iš anksto numčius tikslus, su mokiniais aptarus užduotis ir atsiskaitymo tvarką.

IV. PAMOKŲ TEMATIKA

11. I–II gimnazijos klasėse mokytojai renka temas integracijai iš tokios programos tematikos:

11.1. **Tauta ir tradicijos.** Mokiniai aptaria lietuvių tautos (tautinės bendrijos ir savo) ypatybes, kilmę, istoriją, sąsajas su senosiomis gentimis ir kitomis tautomis. Nagrinėja Lietuvos tautinių simbolių kilmę, ypatybes ir svarbą, valstybės švenčių ir atmintinų dienų tradicijas, taip pat kitų švenčių įtaką tautos ir bendruomenių tradicijų plėtrai. Aptaria tautiečių bendruomenes, jų tradicijas kitose šalyse, gvildena įvairias tautiečių emigracijos priežastis, diskutuoja dėl užsienio lietuvių kultūrinių sąsajų su Lietuva stiprinimo. Nagrinėja nuo seno Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų kultūrų ypatumus. Diskutuoja apie lietuvių tautos ryšius su kaimyninėmis tautomis, aptaria Lietuvos bendradarbiavimą su kitomis šalimis puoselėjant baltų kultūros paveldą.

11.2. **Paprotinė teisė ir elgesys.** Mokiniai nagrinėja paprotinę teisę, reguliuojančią šeimos ir bendruomenės santykius, skirtingų laikotarpių nuosavybės ir teisėtumo sampratą bei teisėtvarkos pradmenis Lietuvoje. Aptaria paprotinį elgesį bendraujant su bendraamžiais, vyresniais ir jaunesniais už save, pagarbų požiūrį į kultūrą ir jos kūrėjus, kitus šviesuolius. Remdamiesi tautosaka ir papročiais, apibūdina tradicinės elgesio normas bendraujant su įvairios socialinės padėties, skirtingo pašaukimo, kitos tautybės ir tikėjimo žmonėmis, vyrų ir moterų teises, skirtingų lyčių bendravimo ypatybes. Palygina savo tautos ir kitų tautų paprotinio elgesio normas, bendravimo papročius.

11.3. **Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos.** Mokiniai aptaria žmogaus gyvenimo ciklo tarpsnių, gimimo, vestuvių ir mirties sampratas etninėje ir šiuolaikinėje kultūroje. Nagrinėja gyvybės laukimo, gimtųjų, krikštynų papročius, gimtadienių ir vardinių šventimo tradicijas, tautinių vardų įvairovę. Analizuoja vedybų tradicinėje bendruomenėje ypatumus – pagrindines ritualo dalis, papročius ir apeigas, apeiginę atributiką, vestuvių folkloro ypatybes, paskirtį ir simboliką. Palygina skirtingų etnografinių regionų, savo tautos ir kitų tautų tradicinės vestuvės, aptaria tradicinių apeigų atspindžius dabartinėse vestuvėse. Nagrinėja seno (jauno) sampratą ir požiūrį į senolius tradicinėje bendruomenėje, palygina su senatvės (seno) neigimu ir jaunystės, grožio kultu šiuolaikinėje kultūroje. Apibūdina laidojimo ir mirusiųjų minėjimo papročius, jų raidą Lietuvoje, palygina su kitų tautų papročiais.

11.4. **Jaunimo brandos apeigos ir papročiai.** Mokiniai aiškinasi jaunystės sampratą, jos simbolius, jaunimo brandos apeigas ir papročius, jų įvairovę ir kaitą tradicinėje bendruomenėje, palygina su dabartimi. Aptaria protėvių požiūrį į meilę ir draugystę, kuo pasižymi tradicinės jaunimo ir meilės dainos, vėlyvesni meilės romansai.

11.5. **Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra.** Mokiniai apibūdina išskirtinę Lietuvos kultūrinio kraštovaizdžio ypatybę – baltų palikimą menančius piliakalnius ir kitus objektus, jų vaidmenį baltų kultūroje, kaitą ir išlikimą. Aptaria svarbiausias Lietuvos saugomas teritorijas, įvairių tipų tradicinius kaimus, dvarus, kitus kultūrinio kraštovaizdžio objektus bei kaitą per pastarąjį šimtmetį. Nagrinėja etnografinių regionų tradicinės architektūros ypatumus, aptaria etnografinių kaimų ir sodybų būklę Lietuvoje, svarsto jų išsaugojimo problemas. Pateikia Europos šalių tradicinės architektūros įvairių pavyzdžių.

11.6. **Tradicinė ūkinė veikla.** Mokiniai apibūdina tradicinius kaimo verslus ir darbus, jų raidą, paskirtį ir reikšmę Lietuvos ūkiui, žmonių gyvenime. Nagrinėja įvairių darbų papročius ir apeigas, su jais susijusią tautosaką, muzikinį folklorą. Aptaria tradicinėje ūkinėje veikloje naudotus technikos ir mechaninius įrengimus, susisiekimo priemones, jų kaitos tendencijas. Nagrinėja įvairias tradicinės prekybos formas, prekybinius ryšius, gyvavusius Lietuvos viduje ir su kitomis šalimis įvairiais istorijos laikotarpiais. Aiškinasi Kaziuko mugės Vilniuje ir kitų tradicinių mugių Lietuvoje savitumus.

11.7. **Liaudies astronomija.** Mokiniai nagrinėja dangaus šviesulių ir astronominių reiškinių aiškinimą bei supratimą tradicinėje kultūroje, laiko matavimo raidą, liaudies naudotus būdus kalendoriniam ir paros laikui bei pasaulio kryptims nustatyti, senuosius dangaus šviesulių stebėjimo įrenginius, dirbtinius laiko matavimo prietaisus. Aptaria tautosakos pavyzdžius, tradicinę ornamentiką, tautodailės ir tradicinius dirbinius, kuriuose atsispindi dangaus šviesulių bei reiškinių įvaizdžiai, pasaulio modelio samprata.

11.8. **Kalendoriniai papročiai.** Mokiniai analizuoja, kaip kalendorinės šventės susijusios su tradiciniais ūkio darbais ir religija. Nagrinėja tradicinius vasaros pabaigos ir rudens darbus, talkų papročius ir jaunimo vaidmenį juose, palygina su šių dienų talkomis, jauno žmogaus požiūriu ir indėliu į jas. Aptaria mirusiųjų minėjimo ir kapų lankymo papročius Lietuvoje, palygina su įvairių tautinių bendrijų, taip pat su kaimyninių ir tolimesnių tautų papročiais. Analizuoja tradicines žiemos šventes, jaunimo tarpusavio santykius atspindinčią to laikotarpio tautosaką, žaidybinių ir šokamąjį folklorą, palygina su kitų šalių žiemos švenčių papročiais. Aptaria pavasario švenčių papročius, susijusį folklorą, diskutuoja apie Lietuvoje populiarėjančias su meile ir draugyste susijusias naujas šventes. Nagrinėja Joninių (Rasų, Kupolių) papročius, simbolius, apeiginius veiksmus, muzikinį folklorą, palygina su latvių Lyguo ir Janių švente, kaimyninių ir kitų šalių vasaros saulėgrįžos šventės papročiais. Aptaria Žolinės šventės kilmę ir papročius, susipažįsta su šventės tradicijomis kaimyninėse bei kitose šalyse.

11.9. **Liaudies kūryba.** Mokiniai nagrinėja tautosakos užrašymo istoriją, gausiausių Lietuvoje sukaupus folkloro, tarmių ir tautodailės fondus. Aptaria su liaudies kūryba susijusias sąvokas, mokosi vertingą kūrybą atskirti nuo kičo. Analizuoja kolektyvinę liaudies kūrybos prigimtį ir individualios kūrybinės raiškos galimybes. Palygina sakininės tautosakos atskirų žanrų ypatybes, vertina jos interpretacijas grožinėje literatūroje, tyrinėja šių laikų rašytinės tautosakos pavyzdžius. Nagrinėja tarmių ir potarmių įvairovę Lietuvoje, jų gyvąją tradiciją. Išsamiai nagrinėja pasirinktus muzikinio folkloro žanrus, aiškinasi, liaudies muzikos panaudojimą profesionalioje kūryboje, postfolklore, popkultūroje ir alternatyvioje muzikoje. Analizuoja jaunimo šokių vakarėlių tradicijas, lygina su dabartinėmis jaunimo šokių tradicijomis, susipažįsta su tradicinių šokių klubų veikla Lietuvoje ir kitose šalyse. Nagrinėja teatralizuotų vaidinimų tradicijas Lietuvoje, Klojimo teatro ir Lietuvių folkloro teatro reikšmę, veiklos ypatybes. Apibūdina regionines tautodailės tradicijas, liaudies meno simboliką, liaudies meno atspindžius profesionaliojoje dailėje.

V. INTEGRAVIMAS Į ATSKIRUS DALYKUS

12. Integravimas į atskirus dalykus pagal temines sritis:

Teminė sritis	Integruotos etninės kultūros pamokos
Tauta ir tradicijos	Istorijos, pilietinio ugdymo
Paprotinė teisė ir elgesys	Doros, lietuvių k., pilietinio ugdymo
Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos	Doros, lietuvių k.
Jaunimo brandos apeigos ir papročiai	Doros, lietuvių k., muzikos

Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra	Dailės, geografijos, istorijos
Tradicinė ūkinė veikla	Lietuvių k., muzikos, dailės ir technologijų, geografijos
Liaudies astronomija	Lietuvių k., dailės ir technologijų
Kalendoriniai papročiai	Lietuvių k., menai, pilietinis ugdymas
Liaudies kūryba	Lietuvių k., tikybos, muzikos, šokio, teatro, dailės ir technologijų

Praktinės veiklos (turistiniai renginiai, popietės, koncertai, festivaliai, muziejų lankymas, šventės, susitikimai ir t.t.).

Klasės valandėlės, neformalaus švietimo užsiėmimai.

Etnokultūrinio ugdymo mokinių vertinimas vykdomas vadovaujantis Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos 1 priede patektu mokinių gebėjimų aprašu, 4 priede patektomis mokinių pasiekimų ir ugdymo gairėmis, 5 priede patektais mokinių žinių, supratimo ir gebėjimų lygių požymiais bei mokomojo dalyko vertinimo kriterijais.

2 priedas

ETNOKULTŪROS PROGRAMOS INTEGRAVIMAS UTENOS ADOLFO ŠAPOKOS GIMNAZIJOS III–IV KLASĖSE

I. BENDROSIOS NUOSTATOS

1. Vidurinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa (toliau – Programa) ugdo bendrąsias kompetencijas.
2. Etninės kultūros ugdymas yra integrali bendrojo ugdymo dalis. Etnokultūros programa Utenos Adolfo Šapokos gimnazijoje integruojama į doros, menų, lietuvių kalbos, gamtos, socialinių mokslų ir technologijų pamokas.
3. Etninės kultūros ugdymas III–IV gimnazijos klasėse padeda ugdyti bendrąsias kompetencijas, tautos kultūrine patirtimi grindžiamą kūrybiškumą, tautinę ir pilietinę savimonę, pagarbą tradicinėms dorovės normoms, gyvenamajai aplinkai ir Lietuvai, šeimos, bendruomenės ir tautos paveldėtoms tradicijoms, kitų tautų kultūrinėms vertybėms.

II. TIKSLAS IR UŽDAVINIAI, INTEGRACIJA

4. Etninės kultūros ugdymo tikslas – ugdyti asmenybę, turinčią brandžią tautinę savimonę ir savigarbą, gebėjimus ir nuostatas puoselėti artimiausios aplinkos, savo šalies ir kitų tautų kultūrą, pasaulio paveldą, suvokiančią etninės kultūros visumą ir jos santykį su dabartimi, kultūrų įvairove.
5. Etnokultūrinio ugdymo uždaviniai yra siekti, kad mokiniai:
 - 5.1. jaustų pagarbą iš kartos į kartą paveldėtoms vertybėms, domėtusi etninės kultūros raida;
 - 5.2. suvoktų etninės kultūros gyvybingumą ir nuolatinį atsinaujinimą, gebėtų išvelgti papročių įtaką dabartiniam gyvenimui;
 - 5.3. kūrybiškai taikytų etnokultūros žinias ir gebėjimus savo šeimos ir bendruomenės gyvenime, visuomeninėje veikloje;
 - 5.4. suvoktų ir pripažintų kultūrų įvairovę kaip vertybę, kartu gebėtų tinkamai atstovauti savo tautos kultūrai;
 - 5.5. gebėtų analizuoti svarbiausių tradicijų kilmę ir prasmę, jų sąsajas ir savitumą lygindami

su kitų tautų papročiais.

6. Etninės kultūros ugdymas apima su mokinių veikla susijusias formaliojo ir neformaliojo švietimo sritis:

6.1. etninės kultūros programos temų integravimą į kitų mokomųjų dalykų turinį;

6.2. gyvosios tradicijos renginius: kalendorines ir kitas šventes, vakarones, išvykas, žygius ir kita;

6.3. neformalųjį švietimą etninės kultūros kolektyvuose: skudutininkų ansamblyje „Kadijo“, dailės ir keramikos būreliuose, miesto kolektyvuose.

7. Dalykų sąsajos su etnokultūros programa:

7.1. **Dorinis ugdymas.** Etnokultūrinis ugdymas atitinka dorinio ugdymo tikslus ir uždavinius – padėti išugdyti brandžią tautinę savimonę ir savigarbą turinčią asmenybę, gebančią orientuotis pasaulėžiūrinėje ir kultūrinėje visuomenės įvairovėje, kurti pozityvius, tolerantiškus, atsakingus santykius su kitais, plėtoti kultūrinį sąmoningumą remiantis tautos ir žmonijos išmintimi, puoselėti savo šalies ir vertinti kitų tautų kultūrą. Dorinio ugdymo Filosofinės etikos modulis atveria plačias galimybes nagrinėti etninės kultūros sampratą ir reikšmę Lietuvos, Europos ir pasaulio kontekste remiantis įvairių amžių ir šiuolaikinių mąstytojų filosofiniais požiūriais. Šeimos etikos modulis glaudžiai siejasi su žmogaus gyvenimo ciklo, svarbiausių jo tarpsnių, skirtingų lyčių bendravimo, draugystės, meilės, vedybų apeigų ir kitų švenčių, santuokinio gyvenimo, vaikų auklėjimo šeimoje tradicijų nagrinėjimu. Profesinės etikos modulis sudaro sąlygas pažinti ir lyginti senuosius darbo papročius, tradicinius amatus ir verslus, koks buvo darbo organizavimas ir pasiskirstymas darbais, apibūdina dabartines jaunimo profesijos pasirinkimo galimybes. Tikybos mokymas susijęs su etninei kultūrai svarbiais krikščioniškosios pasaulėjautos aspektais, tikėjimo ir religijos raidos tyrimais, tradicine mirties ir pomirtinio pasaulio samprata, kalendorinių švenčių tradicijomis, kryždirbystės ir religinio meno paveldo puoselėjimu. Per tikybos pamokas mokiniai gali susipažinti su Lietuvoje veikiančių tradicinių religinių bendruomenių gyvenimo ypatumais, taip pat su kitų kultūrų, pasaulio religijų istorijos ir naujausios raidos kontekstu, religijų išpažinėjų pažiūromis, dvasinėmis ir etninėmis kultūros vertybėmis;

7.2. **Lietuvių kalba.** Etninė kultūra tiesiogiai siejasi su gimtosios kalbos pažinimu, nacionalinės literatūros suvokimu. Tautą jungia bendra kalba, kurios įvairovė atsispindi tautos kūryboje, tam tikrų reiškinių ir vertybių įvardijimuose, tarmėse, papročiuose ir apeigose. Tautos etninės kultūros ir tautos kalbos ugdymas turi bendrą tikslą – formuoti asmenybę, gebančią gimtąją kalbą perimti kultūros paveldą ir gyvąją tradiciją, kurti tautos kultūrai svarbias vertybes, reikšti savosios egzistencijos prasmę. Nacionalinės literatūros pažinimas pradedamas nuo tautosakos, kurios kūrybiniai principai, įvaizdžiai, ženklai ir kitos ypatybės įkvepia grožinę literatūrą, daro įtaką profesionaliajai kūrybai;

7.3. **Istorija.** Etninės kultūros pažinimas padeda geriau suprasti tautos kultūros, bendruomeninio ir socialinio gyvenimo istoriją, pažinti įvairių jos aspektų kaitą, skirtingus bruožus atskirais laikotarpiais, taip pat nuodugniau suvokti tautinės savimonės raidą, sąsajas su kitomis kultūromis, pastebėti bendrus dėsningumus. Istorija padeda atskleisti etninės kultūros kitimo tendencijas kaip Europos ir pasaulio tautų kultūros istorinio sąlygotumo, kintamumo ir tęstinumo išraišką;

7.4. **Gamtamokslinis ugdymas.** Gamtos mokslus ir etninę kultūrą sieja mokinių supratimo apie žmogų ir pasaulį formavimas, atsakomybės ir pagarbos gamtai ugdymas. Iš kartos į kartą užkoduotomis formomis perduotas pasaulio aiškinimas, dangaus šviesulių įvaizdžiai, pasaulio modelio erdvinę ir laikinę struktūrą išreiškiantys ženklai išvelgiami audinių, drožinių, velykinių margučių ornamentuose, tautodailėje, tautosakoje ir kitoje liaudies kūryboje. Toks pasaulio atspindėjimas ir aiškinimas dažnai buvo susietas su tikėjimu. Nuo pat savo ištakų gamtos mokslai pasaulį aiškina objektyvių duomenų ir faktų kalba, todėl etninės kultūros ir gamtos mokslų integravimas turi būti labai apgalvotas. Etnine kultūra gali būti siekiama mokinius sudominti ir parodyti, kad žmonės nuo seno bandė daugiau sužinoti apie save ir pasaulį, sukaupti faktus stebint kasmet besikartojančius gyvosios ir negyvosios gamtos sezoninius bei

astronominius reiškinius, paskatinti suvokti žmogaus ir gamtos tarpusavio priklausomybę. Daugelį aplinkosaugos, sveikos gyvensenos, darnaus vystymosi idėjų užuomazgų galima rasti etninėje kultūroje;

7.5. **Meninis ugdymas.** Etninės kultūros integraciniai ryšiai su meno dalykais – muzika, šokiu, daile, teatru – atskleidžia nacionalinio meno ištakas, leidžia geriau suvokti tautos kūrybos savitumą, pagrindinius vaizdinius, simboliką, estetinius idealus, komponavimo principus, kitas kūrybines priemones ir ypatybes. Liaudies kūrybos, apimančios sakytinį, muzikinį, šokamąjį, vaidybinį ir žaidybinį folklorą bei tautodailę, suvokimas kaip nuolat atsinaujinančios ir kartu puoselėjančios tradicijų tąsą, skatina ugdytinių kūrybines galias, leidžia perimti ir plėtoti kultūrinį tautos palikimą suprantant ankstesnių kartų indėlį, padeda formotis asmenybei, kuri gebės rūpintis liaudies meno palikimo išsaugojimu;

7.6. **Technologijos.** Etnokultūrinis ugdymas siejamas su technologijų dalyku sudarant mokiniams galimybes pažinti tautodailę, tradicinius amatus, verslus ir darbus, įvairialypį ūkinės veiklos paveldą, puoselėti vertybines nuostatas, elgesio kultūrą ir tradicijas. Praktinis tradicinių patiekalų ruošimo ir stalo padengimo, tradicinių dirbinių gaminimo gebėjimų ugdymas leidžia mokiniams įgyti naudingos darbo patirties, kuri galės būti reikalinga tolesnėje kūrybinėje ir netgi profesinėje veikloje.

III. MOKYMOSI APLINKA

8. Ugdant mokinių etnokultūrinį mąstymą, plėtojant jų gebėjimus, įgūdžius ir žinias, labai svarbi tinkama emocinė mokymosi aplinka: mokytojo ir mokinio, pačių mokinių tarpusavio bendradarbiavimas ir bendravimas, skatinantis kūrybiškumą, formuojantis vertybinius santykius su kitais žmonėmis, aplinkiniu gyvuoju ir materialiuoju pasauliu. Užsiėmimams tinka muziejus, biblioteka, informacinis centras, regioninis parkas. Svarbu, kad pati aplinka vizualiai pagelbėtų etnokultūriniam ugdymui. Kabinetuose turėtų būti vaizdo medžiagos peržiūros įranga, informaciniai leidiniai, vaizdo ir garso įrašai. Fizinė aplinka, pritaikyta įvairių poreikių mokiniams, turi būti saugi, estetiška ir funkcionali.

IV. PAMOKŲ TEMATIKA

9. III–IV gimnazijos klasėse mokytojai renka temas integracijai iš tokios programos tematikos:

9.1. **Etninės kultūros samprata.** Mokiniai aiškinasi etninio tapatumo bei tautinės savimonės ypatumus, ryšius su etnine kultūra. Analizuoja etninės kultūros ir kitas susijusias sąvokas. Nagrinėja veiksnius, turėjusius įtakos etninės kultūros formavimuisi ir kaitai. Diskutuoja apie etninės kultūros integravimą į šiuolaikinę kultūrą, santykį su profesionaliąja kultūra;

9.2. **Pasaulėžiūra, mitologija ir religija.** Mokiniai apžvelgia baltų pasaulėžiūros, mitologijos ir religijos šaltinius, raidą ir įtakos turėjusius veiksnius. Aiškinasi būdingų mitinių vaizdinių prasmę, požiūrį į žmogaus santykį su gamta. Nagrinėja pomirtinio gyvenimo sampratą baltų pasaulėžiūroje, jos apraiškas kalendorinėse, darbo ir šeimos apeigose, folklore, tradicinėje architektūroje, dirbiniuose, tautodailėje ir kitame pavelde. Baltų pasaulėžiūrą, mitologiją ir religiją lygina su kitų kultūrų palikimu. Nagrinėja senojo tikėjimo ir krikščionybės persipynimą etninėje kultūroje;

9.3. **Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos.** Mokiniai aptaria svarbiausius žmogaus gyvenimo etapus nuo kūdikystės iki senatvės. Aiškinasi jaunimo bendravimo papročius ir brandos apeigas, lygina jas su šiuolaikiniu jaunimo gyvenimu. Nagrinėja vedybų papročius ir apeigas etninėje kultūroje, jų prasmę, vestuvinį folklorą. Lygina savo tautos ir kitų tautų vedybinius papročius, aptaria tradicijų atspindžius šiuolaikinėse vestuvėse. Apžvelgia gimtųjų, vardynų bei krikštynų papročius ir apeigas, jų raidą, atspindžius šiuolaikinėse krikštynose ar vardynose. Aptaria senolių vaikų auginimo ir auklėjimo patirtį, vaikams skirtą tautosaką, svarsto tradicijų taikymo dabartiniam vaikų auklėjimui šeimoje ir ugdymo įstaigose

galimybes. Nagrinėja tradicinę mirties ir pomirtinio pasaulio sampratą, požiūrį į senatvę. Aptaria laidotuvių papročius ir apeigas, muzikinį folklorą, lygina su kitų tautų ar šalių tradicijomis. Apibūdina kapų priežiūros ir lankymo papročius, jų kaitą;

9.4. **Sveikatos tausojimo papročiai ir gydymas.** Mokiniai nagrinėja sveikatos ir ligos sampratą etninėje kultūroje, senuosius sveikatos tausojimo ir higienos laikymosi papročius. Aptaria tradicinėje virtuvėje ir liaudies medicinoje naudojamus gydomuosius augalus bei produktus, kitus liaudies medicinos ir veterinarijos ypatumus. Nagrinėja ligonio slaugymo ir lankymo papročius. Aiškinasi tradicinės bendruomenės požiūrį į žalingus įpročius;

9.5. **Kulinarinis paveldas ir mitybos papročiai.** Mokiniai aptaria tradicinius mitybos papročius, jų kaitą. Nagrinėjamus atskirų Lietuvos etnografinių regionų kulinarinio paveldo bruožus, svarbiausių kalendorinių švenčių tradicinį valgiaraštį, vaišinimosi tradicijas lygina su dabartiniais svetingumo ir vaišių papročiais. Apžvelgia Lietuvos tautinių bendrijų tradicinės virtuvės ypatumus. Aiškinasi kulinarinio paveldo sklaidą Lietuvoje;

9.6. **Etnografiniai regionai.** Mokiniai nagrinėja Lietuvos etnografinių regionų ypatumus lėmusias gamtines, istorines, sociokultūrines ir kitas priežastis, skirtingą regionų raidą, sąsajas su baltų gentimis. Analizuoja, kaip etnografinių regionų ypatybės atsispindi materialinėje ir dvasinėje etninėje kultūroje, kai kurių požymių įsismelkimą pereinamose, mišrioje teritorijose;

9.7. **Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra.** Mokiniai lygina skirtingų Lietuvos etnografinių regionų kultūrinį kraštovaizdį ir tradicinę architektūrą. Nagrinėja tradicinės sodybos pastatų ir jų dalių simbolinę reikšmę, namo statybos, įkurtuvių papročius ir apeigas. Aptaria tradicinės sodybos kaitą pastaraisiais dešimtmečiais Lietuvos kaime. Palygina tradicinės architektūros bei kultūrinio kraštovaizdžio dabartiniu metu puoselėjimą Lietuvoje ir kitose šalyse;

9.8. **Kalendorinės šventės ir papročiai.** Mokiniai nagrinėja ciklinę laiko sampratą tradicinėje pasaulėžiūroje, agrarinių švenčių ryšį su gamtos ciklais. Aptaria pagrindines savo tautos kalendorines šventes – rudens, žiemos, pavasario ir vasaros, kai kurias analizuoja išsamiau, lygina su panašiomis kitų tautų šventėmis. Ankstesnio laikotarpio švenčių apeigas ir papročius lygina su dabartinėmis tradicijomis, naujais reiškiniiais. Nagrinėja kalendorinės tautosakos ir folkloro ypatybes, semantiką ir raidą;

9.9. **Tradiciniai amatai, verslai ir darbai.** Mokiniai aptaria tradicinės bendruomenės darbo papročius ir apeigas, jų sąsajas su mitiniais vaizdiniais ir simbolika. Nagrinėja su tradiciniais darbais susijusią liaudies kūrybą. Aiškinasi įvairius tradicinius amatus ir verslus, jų raidą, kaitos priežastis. Aptaria tradicinių dirbinių, kitų produktų realizavimo būdus praeityje ir dabar. Nagrinėja šių dienų tradicinių amatų ir verslų plėtrą, senųjų darbo papročių rekonstrukcijas įvairiose šventėse. Svarsto tradicinių amatų ir darbų naudojimo kultūrinio turizmo plėtrai galimybes Lietuvoje, lygina su kitų šalių pavyzdžiais;

9.10. **Archeologinis ir tautinis kostiumas.** Mokiniai aptaria I–XVI a. baltų aprangą, archeologinių radinių reikšmę jai atkurti. Svarsto archeologinio kostiumo atkūrimo ir pasigaminimo galimybes, autentiškumo ir interpretacijos klausimus, reikšmę dabarčiai. Apžvelgia XVII a.–XIX a. pabaigos lietuvių valstiečių tradicinės aprangos bendruosius bruožus ir regioninius skirtumus. Analizuoja tradicinio kostiumo kitimo priežastis, tautinio kostiumo susiformavimo aplinkybes, jo inovacijas tradicinio kostiumo kontekste. Lietuvišką kostiumą lygina su kitų tautų nacionaliniais kostiumais, apžvelgia Lietuvoje gyvenančių tautinių bendrijų tautinių kostiumų ypatumus. Aiškinasi tautinio kostiumo reikšmę ir pritaikymą šiuolaikinio žmogaus gyvenime Lietuvoje bei kitose šalyse;

9.11. **Liaudies kūryba.** Mokiniai aptaria folkloro – sakytinio, muzikinio, šokamojo, žaidybinio, vaidybinio – įvairovę, taip pat šiuolaikinio folkloro pavyzdžius. Pasirinktinai nagrinėja atskirus folkloro žanrus ir liaudies muzikos instrumentus, jų plitimą etnografiniuose regionuose, ypatybes, paskirtį ir semantiką. Analizuoja tarmių ir patarmių ypatumus, svarsto tarmių gyvosios tradicijos tęstinumo problemas. Nagrinėja tautosakos ir tarmių apraiškas grožinės literatūros kūriniuose, poezijoje. Apibūdina tautodailės įvairovę Lietuvoje, jos raidą, domisi įvairiais tradiciniais amatais, mokosi kurti tautodailės kūrinius. Aptaria įvairios liaudies

kūrybos naudojimą mėgėjų ir profesionalų kūryboje – aranžuotėse, stilizacijose, autoriniuose kūriniuose;

9.12. **Etninės kultūros tyrimai, sklaida, valstybinė globa.** Mokiniai aiškinasi, ką tyrinėja su etnine kultūra susiję įvairūs mokslai. Susipažįsta su Lietuvoje sukauptais folkloro, tarmių, etnografijos ir kitais fondais, jų duomenų bazėmis internete, svarbiausiomis mokslinių tyrimų ir kultūros įstaigomis. Aptaria, kokiose aukštosiose mokyklose rengiami etninės kultūros specialistai. Susipažįsta su įvairiomis etnokultūrinėmis nevyriausybinėmis organizacijomis, interneto tinklalapiais, aptaria etninės kultūros sklaidą kitose masinėse informavimo priemonėse. Nagrinėja kultūros paveldo ir etninės kultūros valstybinę globą Lietuvoje. Aiškinasi, kaip materialųjį ir nematerialųjį kultūros paveldą globoja tarptautinės organizacijos, kokios Lietuvos etnokultūrinės vertybės įrašytos į UNESCO sudarytą Žmonijos nematerialaus ir žodinio paveldo šedevrų sąrašą.

V. INTEGRAVIMAS Į ATSKIRUS DALYKUS

10. Integravimas į atskirus dalykus pagal temines sritis:

Teminė sritis	Integruotos etninės kultūros pamokos
Etninės kultūros samprata	Istorijos, lietuvių k.
Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos	Etikos, lietuvių k., muzikos, šokio, istorijos
Jaunimo brandos apeigos ir papročiai	Etikos, lietuvių k., muzikos, šokio
Kulinarinis paveldas ir mitybos papročiai	Technologijų
Sveikatos tausojimo papročiai ir gydymas	Technologijų
Etnografiniai regionai	Lietuvių k., muzikos, dailės ir technologijų, geografijos
Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra	Istorijos, geografijos, dailės ir technologijų
Pasaulėjauta, mitologija ir religija	Istorijos, lietuvių k.
Kalendorinės šventės ir papročiai	Lietuvių k., tikybos, muzikos, šokio, teatro, dailės ir technologijų
Tradiciniai amatai, verslai ir darbai	Dailės ir technologijų, istorijos
Archeologinis ir tautinis kostiumas	Istorijos, dailės, technologijų
Liaudies kūryba	Lietuvių k., muzikos, šokio, teatro, dailės ir technologijų
Etninės kultūros tyrimai, sklaida, valstybinė globa	Lietuvių k., istorijos

Etninės kultūros praktinės veiklos: turistiniai renginiai / etnokultūrinės ekspedicijos, koncertai, popietės, susitikimai su etnokultūros tyrinėtojais ir puoselėtojais, tradicinės bei kalendorinės šventės, edukacinės programos muziejuose, festivaliai ir t. t.

Klasės valandėlės, neformalaus švietimo užsiėmimai.

Bendradarbiavimas su gimnazijos demografinės aplinkos, Utenos krašto socialiniais partneriais.

Mokinių pasiekimai ir vertinimas vykdomas, remiantis Vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos 1 ir 2 prieduose įvardytais požymiais bei mokomojo dalyko vertinimo kriterijais.

ETNOGRAFINIAI LIETUVOS REGIONAI, integruotos pamokos planas

Daiva Dūdėnienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos istorijos ir pilietinio ugdymo mokytoja ekspertė

KLASĖ: III–IV gimnazijos klasės (11–12 kl.)

UGDOMOS MOKINIŲ KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI UŽDAVINIAI
Bendrosios: mokėjimo mokytis, komunikavimo, pažinimo, socialinė pilietinė, iniciatyvumo ir kūrybingumo, asmeninė, kultūrinė. Dalykinės: skaitymo, rašymo, tiriamosios veiklos, apibendrinimo.	✓ Pagilins žinias apie Lietuvos etnografinius regionus: Aukštaitiją, Dzūkiją, Mažąją Lietuvą, Suvalkiją ir Žemaitiją. ✓ Bendraudami su mokytojais, kilusiais iš skirtingų Lietuvos regionų, gebės apibrėžti visų Lietuvos regionų tarmes, buitį, darbus, tradicijas ir pajusti kiekvieno jų savitumą.
MOKYMOSI VEIKLOS	
1 veikla. „Etnografiniai Lietuvos regionai“ <u>Sužadinimas:</u> medžiagos rinkimas, rengiantis ją pristatyti kitų veiklų metu. Pasiruošimas pamokai namuose. Darbas grupėse, pokalbis porose, individualus darbas. Priemonės: knygos, esančios skaitykloje, pamokų konspektai, internetas mobiliuosiuose telefonuose. Užduotys: ✓ 1 grupei: paruošti klausimų apie penkis etnografinius Lietuvos regionus pamokoje dalyvaujantiems svečiams, atstovaujantiems skirtingiems regionams (Aukštaitijai atstovaus muzikos mokytoja Irena Latonienė, Dzūkijai - geografijos mokytojas Jonas Jarmalavičius, Mažajai Lietuvai - anglų kalbos mokytojas Antanas Budvytis, Suvalkijai - lietuvių kalbos ir literatūros mokytojas Algimantas Siaurusaitis, Žemaitijai - anglų kalbos mokytoja Jovita Butkienė). (užduotis žemesniųjų gebėjimų mokiniams); ✓ 2 grupei: paruošti penkių etnografinių Lietuvos regionų pristatymą, lokalizuojant juos Lietuvos geografiniame žemėlapyje. (užduotis pagrindinių gebėjimų mokiniams); ✓ 3 grupei: paruošti liaudies dainą Utenos krašto užpalėnų tarme ir pasekti pasaką Rytų aukštaičių tarme apie pupą (atlikėja 3 klasės mokinė Viltė Subačiūtė). (užduotis aukštesniųjų gebėjimų mokiniams).	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI ✓ <i>Lietuvos etnografiniai regionai</i>. Vilnius: Terra Publica, 2016. ✓ Lietuvos tautinis paveldas. https://www.tautinispaveldas.lt/tautinis-paveldas. ✓ Etnokultūros programos integravimas Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos III–IV klasėse, patvirtinta 2017 m. rugsėjo 1 d. INTEGRACIJA: Teminė: etnografiniai regionai, asmens ir tautos istorinio likimo suvokimas. Tarpdalykinė: istorija, pilietiškumo pagrindai, lietuvių kalba ir literatūra, muzika, geografija, dailė.

2 veikla. „Etnografiniai Lietuvos regionai“ <u>Informacijos radimas ir komentavimas.</u> 10 min. Darbui vadovauja mokytojas, gali būti du mokytojai, kurie liudija, pasitelkdami pokalbio metodą mokiniams, pristato kolegas, skirtingų Lietuvos etnografinių regionų atstovus. Priemonės: stilizuotas Lietuvos žemėlapis, užrašai, internetas. Pakviečiami antrosios grupės mokiniai, kurie pristato, kaip jiems pavyko lokalizuoti žemėlapyje etnografinius Lietuvos regionus.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ✓ <i>Lietuvos etnografiniai regionai.</i> Vilnius: Terra Publica, 2016. ✓ Detalus etnografinių regionų žemėlapis. https://www.tautinispa.veldas.lt/etnografiniai-regionai. ✓ Etnokultūros programos integravimas Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos III–IV klasėse, patvirtinta 2017 m. rugsėjo 1 d. INTEGRACIJA: Teminė: etnografiniai regionai, asmens ir tautos istorinio likimo suvokimas. Tarpdalykinė: istorija, pilietiškumo pagrindai, lietuvių kalba ir literatūra, muzika, geografija, dailė.
3 veikla. „Etnografiniai Lietuvos regionai“ 20 min. Tyrinėjimas, pokalbis, pasakojimas, diskusija. Mokytojai pasakoja, diskutuoja, kalbasi su mokiniais, atsako į jų pateiktus klausimus. Iš pokalbio su mokiniais aiškėja: Lietuvos regionams atstovauja gimnazijos mokytojai: Aukštaitijai – muzikos mokytoja Irena Latonienė, Dzūkijai – geografijos mokytojas Jonas Jarmalavičius, Žemaitijai – anglų kalbos mokytoja Jovita Butkienė, Suvalkijai – lituanistas Algimantas Siaurusaitis, mažajai Lietuvai – anglų mokytojas Antanas Būdvytis. Mokytojos Jovitos Butkienės gimtasis miestas – Žemaitijos sostinė Telšiai. Jovitos siekis, kad mylintis savo gimtinę žmogaus išgirstų, įsidėmėtų, neleistų pranykti nuo vaikystės girdėtiems žodžiams, intonacijoms, kūrusioms nepakartojamą Tėviškės aurą. Žemaitija – labai savita Lietuvos dalis. Išskirtiniai čia ne tik žmonės, jų gyvenimo būdas, kultūrinės tradicijos, kraštovaizdis bei	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI INTEGRACIJA: Teminė: etnografiniai regionai, asmens ir tautos istorinio likimo suvokimas. Tarpdalykinė: istorija, pilietiškumo pagrindai, lietuvių kalba ir literatūra, muzika, geografija, dailė.

dialektai, bet ir atkaklios pastangos išsaugoti tą išskirtinumą, teigė mokytoja.

Mokytojas Jonas Jarmalavičius, nors daug metų gyvena Utenoje, bet save laiko tikru dzūku. Mokytojas teigė, kad kiekvienas žmogus turi atskleisti savo tautos, savo krašto pažinimo paslaptis, vaizdžiai parodyti, kaip kaupėsi ir kaupiasi žmogaus pasaulėjauta Tėviškės gamtoje.

Kiekviename Lietuvos etnografiniame regione yra asmenybių, gimusių ar palikusių ryškų pėdsaką, bet niekas nenuginčys fakto, kad dauguma ryškiausių asmenybių kilusios iš Suvalkijos žemės. Žinoma, tam didelės reikšmės turėjo ir šio regiono istorija, teigė mokytojas Algimantas Siaurusaitis.

Kas tie lietuvininkai, šišioniškiai, pasakojo mokytojas Antanas Budvytis, atvykęs į Utenos kraštą iš Mažosios Lietuvos. Mokytojui labai brangus Rambyno kalnas, Bitėnai, Bitėnų kapinaitės, kur ilsisi Mažosios Lietuvos patriarchas Martynas Jankus ir jo bendražygis Vydūnas.

Pamokos pradžią ir pabaigą vainikuoja mokytojos Irenos Latonienės vadovaujamos skudutininkės, pasakorės ir dainininkės, pristatydamos aukštaičių krašto tarmes, dainas ir muziką. Mokytoja Irena Latonienė prisistato biržietiška tarme. Mokytojos mokinė Viltė Subačiūtė padainuoja liaudies dainą Utenos krašto užpalėnų tarme ir pasekė pasaką apie pupą.

NAMŲ DARBAI:

Paruošti raštu informacinį pranešimą-atsiliepimą apie vykusią pamoką gimnazijos interneto svetainei.

REFLEKSIJA, ĮSIVERTINIMAS

Trukmė 10 min. Mokiniai spalvotuose lapeliuose fiksuoja po 1–3 labiausiai įstrigusius pamokos epizodus, norintys glaustai juos pristato bei komentuoja pamokos auditorijai. Visi pamokos dalyviai spalvotais lapeliais balsuoja atviru balsavimu: geltoni lapeliai – pamoka puiki, žali lapeliai – pamoka gera, raudoni lapeliai – kitą kartą norėtų išplėtoti informaciją, labiau suaktyvinti veiklas.

VERTINIMAS

Trukmė 5 min. Pamokos veiklos nevertinamos pažymiais. Vertinama neformaliai: pagyrimu (su trumpu komentaru), padėka. Mokytojai ir mokiniai gali būti pasiruošę dovanų – staigmenų (savo gamybos suvenyrų) pamokos svečiams, kuriuos, baigiantis pamokai, gali įteikti.

NAUDINGOS NUORODOS MOKYTOJUI

- ✓ Veikla Nr. 1 nevertinama pažymiu, nes ji integruojama į kitas veiklas.
- ✓ Mokinius reikėtų įspėti iš anksto, kad kiekviena veikla vertinga, net jei tai būtų klausimai.
- ✓ Integruota pamoka „Lietuvos etnografiniai regionai“, Utenos Adolfo Šapokos gimnazija, 2015. <https://www.asg.utenal.m.lt/index.php/2-uncategorised/845-integruota-pamoka-etnografiniai-lietuvos-regionai> (žr. 2019-07-01).
- ✓ Integruota pamoka kartojama kiekvienais mokslo metais su naujai besimokančiais mokiniais. Tradicija tęsiama nuo 2015 m., skirtų Lietuvos etnografinių regionų metams paminėti.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. *Detalus etnografinių regionų žemėlapis*. Prieiga per internetą: <https://www.tautinispaveldas.lt/etnografiniai-regionai> (žr. 2019-08-01).
2. Etnokultūros programos integravimas Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos III–IV klasėse, patvirtinta 2017 m. rugsėjo 1 d.
3. *Lietuvos etnografiniai regionai*. Vilnius: Terra Publica, 2016.
4. Lietuvos tautinis paveldas. Prieiga per internetą: <https://www.tautinispaveldas.lt/tautinis-paveldas> (žr. 2019-08-02).

KALBOS KITIMAS ŠIANDIEN: TARMINĖS APLINKOS TYRIMAS, projekto planas

Jolita Bukėnienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros vyresnioji mokytoja, metodinių rekomendacijų / mokymo priemonių autorė

KLASĖ: I gimnazijos klasė (9 kl.)

UGDOMOS MOKINIŲ KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI UŽDAVINIAI
Bendrosios: mokėjimo mokytis, komunikavimo, pažinimo, socialinė, pilietinė, iniciatyvumo ir kūrybingumo, asmeninė, kultūrinė.	✓ Pagilins žinias apie šiandienos kalbinę aplinką. ✓ Gebės atpažinti ir skirstyti lietuvių kalbos tarmes, patarmes ir šnektas.
Dalykinės: šaltinių analizavimo, teorinių žinių ir praktinio darbo informacijos fiksavimo, tiriamosios veiklos organizavimo ir vykdymo, bendradarbiavimo, apibendrinimo, valstybinių fondų kaupimo.	✓ Supras bendrinės kalbos ištakų iš tarmių paradigmą. ✓ Suvoks tarminės kalbos vertę, svarbą ir poveikį etninei kultūrai, tautai, visuomenei. ✓ Išmoks bendradarbiauti su įvairaus amžiaus žmonėmis.
	✓ Mokės atsakingai rinkti, fiksuoti, apdoroti ir pagal pateiktus reikalavimus parengti projektui skirtą metodinę medžiagą apie tarmes, jų paskirtį šiandienos kalbiniame kontekste.

MOKYMOSI VEIKLOS	
1 veikla. Pasirengimas projekto teorinei daliai. Supažindinimas su lietuvių kalbos tarmėmis, jų pagrindiniais bruožais. (3–4 akad. val. / pamokos) 1. Mokytojas supažindina mokinius su projekto tema, uždaviniais, tikslais, darbo tvarka ir reikalavimais, metodika, laiko terminais, vertinimu. 2. Mokytojas supažindina mokinius su lietuvių kalbos tarmėmis, jų skirstymu, klasifikacija, pagrindiniais bruožais, šiandieninėmis kalbos kitimo tendencijomis, taip pat tarmių išsaugojimo ir fiksavimo svarba. Rekomenduojami perskaityti naujausi straipsniai apie tarmes, jų tyrimus. (Pvz., Lietuvių kalbos instituto Geolingvistikos skyriaus tyrimai: http://lki.lt/mokslines-veikla/mokslines-veiklos-sritys/geolingvistikos-centras/#1494774142243-78c6a36e-b0cd). 3. Mokiniai teorinę projekto dalį apie tarmių skirstymą fiksuoja užrašuose, kartu su mokytoju analizuoja tarmių žemėlapius, garso įrašus, išbando tarminių tekstų užrašymo transkripcijos pavyzdžius.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI: Knygos, el. šaltiniai, žemėlapiai, interaktyvūs pavyzdžiai: ✓ Zinkevičius Z., <i>Lietuvių kalbos dialektologija</i>. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994; ✓ Kavaliauskas V., Markevičienė Ž., <i>Žemėlapis: lietuvių kalbos tarmės</i>. Vilnius: Briedis, 2005. Arba prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Lietuvi%C5%B3_kalbos_tarm%C4%97s#/media/Vaizdas:Map_of_dialects_of_Lithuanian_language.png; ✓ Interaktyvus lietuvių kalbos tarmių žemėlapis: https://www.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=2e6d6dd9725d407abac405efab559968; ✓ Lietuvių kalbos instituto interaktyvus tarmių žemėlapis: http://www.tarmes.lt/; ✓ Interaktyvus tarmių žemėlapis, žodyno klasifikacija pagal vietas, tarmės užrašymo transkripcijos ženklai, pavyzdžiai: http://www.mch.mii.lt/tarmes/Tarmes/; ✓ Lietuvių kalbos instituto vaizdinė ir garsinė tarmių tekstyno duomenų bazė: http://tarmiuarchyvas.lki.lt/pradinis.php?sutrump=bnd. INTEGRACIJA: Teminė: tarmėtyra, tarmių klasifikacija, bendrinės lietuvių kalbos ir tarmių gramatika, daryba, kirčiavimas, fonetika. Tarpdalykinė: lietuvių kalba, dialektologija, tautosaka, etninė kultūra, istorija, IT, technologijos.
2 veikla. Projektui reikiamų kandidatų parinkimas pagal tarmės jų kalboje grynumą, amžių, (iš)kalbos gebėjimus. Apklausos laiko, aplinkos, tekstų tematikos planavimas. Projekto metodinės medžiagos pateikimo reikalavimai. (1 akad. val. / pamoka) 1. Mokytojas konsultuoja mokinius, kaip ir kokio amžiaus gali būti pasirenkami kandidatai tarminių tekstų įrašams. Rekomenduojama pasirinkti asmenis iš artimos	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI: ✓ Metodinės medžiagos pateikimo pavyzdžiai: 1. Titulinio lapo forma. 2. Tikslī pateikėjo charakteristika (2 priedas). 3. Tarminio(-ų) teksto(-ų) garso įrašas CD formatu; 4. Tarminio(-ų) teksto(-ų) užrašymas pagal tarmių transkripcijos reikalavimus (1 priedas). 5. Segtuvas, kuriame pateikiamas projektinis darbas. ✓ Rekomendacinė kandidato charakteristikos anketa (2 priedas). INTEGRACIJA:

aplinkos: senelius, tėvus, vyresnio amžiaus kaimynus, giminaičius. Taip pat svarbu, kad kandidatai mokėtų kalbėti tarmiškai be trikdžių ar bendrinės kalbos intarpų. Primenama, kad įrašus geriausia atlikti pateikėjui įprastoje aplinkoje: jo namuose, kieme ar darbe, jam atliekant įprastus buitines darbus ar kalbant jo mėgstamomis temomis. 2. Mokytojas mokiniams rekomenduoja galimą tekstų tematiką: pasakas, sakmes, padavimus, legendas, anekdotus, dainas, pasakojimus apie keistus, baisius, įdomius, istorinius ar mitologinius nutikimus, prisiminimus apie tuomet švęstas įvairias šeimos ir kalendorines šventes. Rekomenduojama įrašyti 1–3 ilgesnių tekstų arba 5–10 trumpesnių. 3. Mokytojas supažindina mokinius su anketos (apie įrašo kandidatą(-us)) informacijos pildymo ir surinktos metodinės medžiagos pateikimo reikalavimais (2 priedas).	Teminė: lietuvių kalbos tarmių gramatika, daryba, kirčiavimas, fonetika, mitologija. Tarpdalykinė: psichologija, bendravimo etika, estetika, etninė kultūra, istorija, dialektologija, retorika, raštvedyba, statistika, IT technologijos.
3 veikla. Įrašo(-ų) įrašymas, parengimas, pateikimas kartu su kita privaloma projektui metodine medžiaga. (2 mėn.) 1. Mokiniai patys savo nuožiūra moderuoja įrašo įrašymo procesą, jo parengimą ir pateikimą, taip pat patys tvarko savo laiko vadybą, sutaria ir suderina tinkamą laiką su įrašui parinktu kandidatu(-ais). 2. Mokytojas prižiūri projekto procesą, pasidomi mokinių (ne)sėkmės atvejais, konsultuoja.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI: ✓ Garso įrašui atlikti būtinoji įranga: telefonas arba planšetė, arba kompiuteris, arba magnetofonas; ✓ CD diskas arba USB laikmena. INTEGRACIJA: Teminė: kalbos duomenų kaupimas, laiko vadyba, savarankiškas darbas. Tarpdalykinė: psichologija, bendravimo etika, IT, technologijos.
4 veikla. Projektinio darbo pateikimas, viešasis jo pristatymas. (3-4 val., jei projektą atliko visos klasės mokiniai) 1. Mokiniai viešai pristato savo projektinio darbo medžiagą. Pristatymui privaloma parengti 3–5	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI: ✓ Multimedija; ✓ Kompiuteris; ✓ Garso kolonėlės; ✓ PowerPoint programa; ✓ Projektinio darbo surinkta ir pateikta mokinio metodinė medžiaga. ✓ Interaktyvi Lietuvių kalbos instituto tarmių tekstyno duomenų bazė:

informacines skaidres ir 5 min. viešąją kalbą apie projekto metu surinktą medžiagą, darbo patirtis, refleksijas, išvadas.	http://lki.lt/mokslines-veiklos-sritis/geolingvistikos-centras/#1494774142243-78c6a36e-b0cd.																																														
2. Mokytojas ir visos klasės mokiniai stebi kiekvieną projekto pristatymą, pateikia klausimus, vertina. 3. Mokytojas kartu su mokiniais atrenka geriausius projekto darbus, kurie siunčiami / perduodami Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (Vilniuje) tarmių duomenų bazei, joje yra kaupiami ir pasitarnauja moksliniams tyrinėjimams.	INTEGRACIJA: Teminė: viešasis kalbėjimas, raštvedyba, etiketas, IT technologijų panaudojimas ir valdymas. Tarpdalykinė: lietuvių kalba, dialektologija, retorika, etninė kultūra, muzika, IT technologijos.																																														
NAMŲ DARBAI: neužduodami.																																															
REFLEKSIJA, ĮSIVERTINIMAS: Refleksija vyksta projekto pristatymo metu. Mokiniai apibūdina savo darbo stipriąsias ir silpnąsias puses, pasiekimus, patirtis, palygina savo darbo vertę ir indėlį su kitų klasės mokinių darbais. Refleksijos ir įsivertinimo pranešimas formuojamas pagal pateiktą anketos pavyzdį (pridedama anketos klausimų išklotinė, 3 priedas).																																															
MOKINIO ĮSIVERTINIMO ANKETA 1. Ko išmokau projekto atlikimo metu? 2. Ką supratau ir sužinojau analizuodamas(-a) tarmes / tarmėtyrą? 3. Kas labiausiai patiko renkanti ir ruošiant projekto darbą? 4. Kas nepatiko, buvo sunku, nepavyko? 5. Ką buvo sunkiausia atlikti? 6. Ar tavo pasiekti projekto rezultatai patenkino tavo lūkesčius? 7. Jei ne, dėl kokių priežasčių? Nurodykite bent dvi. 8. Ką iš projekto medžiagos ir darbo proceso pritaikysiu moksle, gyvenime? 9. Ar buvo vertingi mokytojo patarimai, konsultacijos dėl projekto? 10. Įvertink savo darbą ir pasiekimus nuo 0-10.																																															
VERTINIMAS: <i>(trukmė, priemonės)</i> Vertinama pažymiu pagal iš anksto parengtus kriterijus, su kuriais projekto pradžioje supažindinami mokiniai (pridedama vertinimo lentelė). Projektinių darbų (individualių) vertinimo kriterijai: <table><tr><th rowspan="2">Kriterijus</th><th rowspan="2">Taškų skaičius</th><th colspan="2">Taškų vertimas į pažymį</th></tr><tr><th>Taškai</th><th>Pažymys</th></tr><tr><td>Pasirengimas projekto tyrimui. Temos suvokimas, aprašymas, atlikimas.</td><td>3</td><td>13</td><td>10</td></tr><tr><td>Medžiagos vertė, išskirtinumas, kiekis, pateikimas.</td><td>3</td><td>12</td><td>9</td></tr><tr><td>Darbo pristatymas, estetiškumas.</td><td>2</td><td>11-10</td><td>8</td></tr><tr><td>Atsakymai į pateiktus klausimus.</td><td>2</td><td>9</td><td>7</td></tr><tr><td>Kalbos taisyklingumas.</td><td>3</td><td>8</td><td>6</td></tr><tr><td></td><td></td><td>7-6</td><td>5</td></tr><tr><td></td><td></td><td>5</td><td>4</td></tr><tr><td></td><td></td><td>4</td><td>3</td></tr><tr><td></td><td></td><td>3-2</td><td>2</td></tr><tr><td></td><td></td><td>1</td><td>1</td></tr></table>		Kriterijus	Taškų skaičius	Taškų vertimas į pažymį		Taškai	Pažymys	Pasirengimas projekto tyrimui. Temos suvokimas, aprašymas, atlikimas.	3	13	10	Medžiagos vertė, išskirtinumas, kiekis, pateikimas.	3	12	9	Darbo pristatymas, estetiškumas.	2	11-10	8	Atsakymai į pateiktus klausimus.	2	9	7	Kalbos taisyklingumas.	3	8	6			7-6	5			5	4			4	3			3-2	2			1	1
Kriterijus	Taškų skaičius			Taškų vertimas į pažymį																																											
		Taškai	Pažymys																																												
Pasirengimas projekto tyrimui. Temos suvokimas, aprašymas, atlikimas.	3	13	10																																												
Medžiagos vertė, išskirtinumas, kiekis, pateikimas.	3	12	9																																												
Darbo pristatymas, estetiškumas.	2	11-10	8																																												
Atsakymai į pateiktus klausimus.	2	9	7																																												
Kalbos taisyklingumas.	3	8	6																																												
		7-6	5																																												
		5	4																																												
		4	3																																												
		3-2	2																																												
		1	1																																												

NAUDINGOS NUORODOS MOKYTOJUI:

1. Projektinė veikla už klasės ir pamokos ribų mokymas naudinga dėl jų gebėjimų ir kompetencijų plėtros, kritinio mąstymo, savarankiškumo ugdymo bei platesnio kultūrinių ir kalbinių temų suvokimo, socialinės patirties, bendradarbiavimo su mokytoju.
2. Projektas buvo išbandytas 2018 m. spalio-lapkričio mėn., itin palankiai įvertintas mokinių dėl laisvės patiems planuoti savo ugdymo(-si) procesą bei įdomaus akademinio santykio su artimaisiais, visuomene.
3. Šio projekto metu sulaukiama labai kokybiškų, vertingų ir įdomių gyvos aukštaičių ir žemaičių tarmės pavyzdžių.
4. Mokytojas kartu su mokiniais atrinka geriausius projekto darbus, kurie siunčiami / perduodami Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto (Vilniuje) tarmių duomenų bazei, joje yra kaupiami ir pasitarnauja moksliniams tyrinėjimams.
5. Projekto tikslai, uždaviniai, metodai ir kompetencijos tikslingai orientuotos į Pagrindinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros bendrojoje programoje*2016 numatomas gaires; Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos*2012 tikslus bei Lietuvių kalbos vadovėlyje *Tėvynė – tai kalba* 9 kl.* skirtą pamokų apie lietuvių kalbos tarmes skyriaus koncentrą; taip pat į autorinį Etninės kultūros vadovėlį*.

*Kanišauskaitė I., Šervenikaitė N., Avčininkas A., Žukas S. *Literatūros vadovėlis 9 kl.* Vilnius: Baltos lankos, 2016.

*Bukėnienė J. *Etninė kultūra*. Utena: Indra, 2018.

Projekto autorinius metodus, temą ir užduotis parengė
Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos
lietuvių kalbos ir literatūros vyresnioji mokytoja Jolita Bukėnienė

1 priedas**PROJEKTO PADALOMOJI MEDŽIAGA****ATMINTINĖ****KAS YRA FONETINĖ TRANSKRIPCIA?**

Raštas ne visada tiksliai atspindi tarimą. Pavyzdžiui, žodyje bėgti rašome raidę g, bet prieš duslųjį t tariame k (priebalsių supanašėjimas), žodyje būtų rašome dvi skirtingas raides ū, u, bet tariame vieną garsą. Žodyje ieva prieš ie nerašome j, bet šį priebalsį tariame. Yra ir daugiau tokių rašymo ir tarimo nesutapimų. Garsų tarimas paprastai nurodomas fonetine transkripcija, kuri yra tarptautinė. Lietuvių kalbai geriausiai pritaikyta Kopenhagos transkripcija. Šia transkripcija parašytas pirmasis lietuvių tarties žodynas (V. Vitkauskas. Lietuvių kalbos tarties žodynas. Vilnius, 1985, II leid. – 2001), rašomi dialektologiniai tekstai, leidžiami tarmių žodynai.

TRANSKRIPCIJOS ŽENKLAI**B A L S I A I**

[a .], [e .], [i .], [u .], [o .] – ilgieji a, e, i, y, u, ū, o balsiai: [á . žuolas] – ažuolas, [b' r' é . s' t' i] – brėsti, [. našas] – įnašas, [mũ . š' is] – mūsų, [žõ . d' is] – žodis;

taip pat žymimi ir pailgėję kirčiuoti a, e [nã . mas] – namas, [l' . das] – ledas.

[ɔ] – trumpas tarptautinių žodžių o: [bɔ ksas] – boksas, [krɔ sas] – krosas. e .] – balsis è: [d' e . m' e .] – dèmè.

PRIEBALSAI

[b'] ... [ž'] – 'priebalsių minkštumo žymėjimo ženklelis: d' k't'i] – degti, [l' . das] – ledas, [g'ilù] – gilu, [jó . je] – joja.

[ŋ] – nosinis n, tariamas prieš k ir g: [kaŋ .k'l' . s] – kanklės, [braŋgùs] – brangus.

[x] – duslusis priebalsis ch: [xə ras] – choras, [x' m'ije] – chemija.

DVIGARSAI

Dėl kirčio pailgėję dvibalsių ir mišriųjų dvigarsių dėmenys žymimi tašku dešinėje apačioje: [jė.unas] – jaunas, [r'e .k'e] – reikia, [v'é.l't'i] – velti, [d'er .l'us] – derlius.

Kompiuterinis lietuvių kalbos žinynas. *Nuo morfologijos iki reikalų raštų*, sudarė Petras Kniūkšta, Vilnius: Šviesa, 2004.

Be įprastinių bendrinės kalbos ženklų, dar vartojama:

- a - trumpas redukuotas a, pvz., **akU.nda** 'kAnda', **daR.žas** 'daRžas';
- x - balsis a su didesniu ar mažesniu o atspalviu, pvz., **žDŠdi.s** 'žPdis', **lxukG** 'laukS';
- w - platesnis už e balsis su didesniu ar mažesniu a atspalviu, pvz., **gWŠra.** 'gĖrė', **žmQŠnw.s** 'žmOnės'. Ženklas rašytas, deja, ne visada nuosekliai;
- ė - įterptinis redukuotas e tipo balsis (jo kokybė gali svyruoti), pvz., **a.k^ėls** 'Zklas', **gZnd^ėrs** 'gaNdras';
- ` - į vidurinę eilę atitrauktas e, vartojamas po kietų priebalsių, pvz., **sa.s^rs** 'sDserys', **mw.di.s** 'mDdis';
- q - į vidurinę eilę atitrauktas ė, vartojamas po kietų priebalsių, pvz., **ci.łQŠk** 'tylĖk', **rWŠkw** 'r<kia';
- e - siauras ir neįtemptas balsis, tarpinis tarp e ir i, pvz., **lė.kte** 'lGkti', **deN.kt'** 'diNgti', **kEits** 'kIetas';
- č - kokybinis bendrinės kalbos balsio ė atitikmuo (siauresnis ir labiau įtemptas už e), pvz., **pŽŠns** 'pIenas', **giŠvZŠtčŠ** 'gyvZtė', **m{Šd's** 'mDdis';
- i - (pabrauktas i) neįtemptas, platesnis už bendrinės kalbos i, pvz., **lGkti** 'likti', **ra.ši** 'rašė';
-) - redukuotas, neįtemptas, labai atviras i, pvz., **(k)N.č)** 'keNčia', **A.uŽ)** 'Audžiu' ir 'Audžia';
- (- (be taško) tarpinis garsas tarp i ir y, pvz., **(žŽUŠc** 'išdžiŪti';
- y - į vidurinę eilę atitrauktas i, vartojamas po kietų priebalsių, pvz., **žtba** 'žGba';
- U - tarpinis garsas tarp i ir j, pvz., **akmuPU** 'akmuP';
- q - silpnai sulūpintas, neįtemptas o su didesniu ar mažesniu a atspalviu, pvz., **miegQŠc'** 'miegioti', **dQ.rbas** 'dArbas';
- o - siauras ir neįtemptas balsis, tarpinis tarp o ir u, pvz., **bp.v^a** 'bKvo', **p'oR.št's** 'piRštas', **dpun^a** 'dUona';
- ų - kokybinis bendrinės kalbos balsio o atitikmuo (siauresnis ir labiau įtemptas už o), pvz., **j}Šk^(a)** 'juPką', **sk}ŠliŠt** 'skPlinti';
- u - (pabrauktas u) neįtemptas, platesnis už bendrinės kalbos u, pvz., **bKva** 'buvo', **skUcti** 'skŪsti';
- i - redukuotas, neįtemptas, labai atviras, menkai sulūpintas u, pvz., **lazdI** 'lazdX', **se.ki** 'sDka';
- u - tarpinis garsas tarp u ir v, pvz., **uCks** 'vaHkas';
- > - redukuotas murmamas balsis (kone netariamas), einantis galūnėje po kietųjų priebalsių, pvz., **kO.nd[>]** 'kAnda', **ba.d[>]s** 'bZdas';

- < - redukuotas murmamas balsis (kone netariamasis), einantis galūnėje po minkštųjų priebalsių, pvz., **vEŠj** 's' **vĖjas** ir **vĖjus**, **A.uk** 'lAukiu', **lAuki** ir **lAukia**;
- ł - kietas priebalsis **l**, vartojamas prieš senuosius **e** tipo balsius, pvz., **sA.uły** 'sAulę', **łoN.g^ęv^ęs** 'leNgvas';
- Ž - bendrinės kalbos priebalsio **dž** atitikmuo, pvz., **me.Žei** 'mDdžiai', **ŽIŠrjnte** 'džYrinti';
- ž - bendrinės kalbos priebalsio **dz** atitikmuo, pvz., **ms.žai** 'mDdžiai', **žIŠgq** 'dYgo';
- n - gomurinis priebalsio **n** variantas, vartojamas po **k**, **g**, pvz., **rPnka** 'rankX', **žvI.ngw** 'žvEngia';
- K - bendrinės kalbos minkštojo priebalsio **k'** atitikmuo, pvz., **aKJŠ** 'aki9';
- G - bendrinės kalbos minkštojo priebalsio **g'** atitikmuo, pvz., **vaL.Gi** 'vaLgi';
- T - ypatingai minkštas priebalsis **t**, artimas minkštajam **K**, pvz., **ka.Ti** 'kZtę', **THŠsw** 't>sia';
- ° - ypatingai minkštas priebalsis **d**, artimas minkštajam **G**, pvz., **(Š°u)** 'd<dzių', **EŠjq** 'd<jo';
- | - skyrybos ženklas, žymintis intonacinio vieneto pauzę; kablelio, dvitaškio, brūkšnio atitikmuo;
- \ - skyrybos ženklas, žymintis intonacinio vieneto pabaigą; taško, klaustuko, šauktuko atitikmuo;
- > - ženklas, rodantis tam tikros krypties ypatybių pokyčius;
- ~ - skliausteliuose po šio ženklo tarmės forma gali būti parodoma bendrinės kalbos fonetiniu pavidalu, pvz., **mKs's** 'mKsė' (~musGs);
- * - žvaigždute kairėje viršuje žymimos rekonstruotos istorinės formos.

2 priedas

TARMINIO TEKSTO PATEIKĖJO CHARAKTERISTIKA

1. Pateikėjo vardas, pavardė.
2. Pateikėjo gimtinė: a) rajonas / miestas, b) buvęs valsčius, c) apylinkė, d) kaimas, e) parapija.
3. Gimimo metai. Amžius.
4. Tautybė.
5. Gimtoji kalba.
6. Kitos kalbos, kurias moka: a) supranta, b) kalba, c) skaito, d) rašo.
7. Duomenys apie šeimą: a) tėvo gimtinė, b) motino gimtinė, c) kiek pateikėjas turi (turėjo) seserų, brolių.
8. Duomenys apie jo (tėvų) ūkį: kiek turėta žemės, kokius pagrindinius darbus dirbo.
9. Duomenys apie pateikėjo gyvenamąją vietą: a) nuolat gyvena (kur?), b) atsikėlė iš netolimo kaimo (kurio?, kur? kodėl?).
10. Kuriomis kalbomis (tarmėmis) kalbėjo pateikėjo: a) tėvas, b) motina?
11. Kiek metų lankė mokyklą? Kur? Kiek baigė klasių?
12. Kuria kalba (ar kalbomis) mokėsi mokykloje?
13. Ar turi fizinių kalbėjimo trūkumų?
14. Pateikto garsinio įrašo metai.
15. Kokiai tarmei ir patarnei priklauso surinktos projekto medžiagos tekstai?

3 priedas

MOKINIO ĮSIVERTINIMO ANKETA (rekomenduojama pagal ją rengti projekto pristatymą)

1. Ko išmokau projekto atlikimo metu?
2. Ką supratau ir sužinojau analizuodamas(-a) tarmes / tarmėtyrą?
3. Kas labiausiai patiko renkant ir ruošiant projekto darbą?
4. Kas nepatiko, buvo sunku, nepavyko?
5. Ką buvo sunkiausia atlikti?
6. Ar tavo pasiekti projekto rezultatai patenkino tavo lūkesčius?
7. Jei ne, dėl kokių priežasčių? Nurodykite bent dvi.
8. Ką iš projekto medžiagos ir darbo proceso pritaikysiu moksle, gyvenime?
9. Ar buvo vertingi mokytojo patarimai, konsultacijos dėl projekto?
10. Įvertink savo darbą ir pasiekimus nuo 0–10.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Geolingvistikos skyriaus tyrimai. Tarmių tekstyno duomenų bazė. Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per internetą: <http://lki.lt/mokslines-veiklos-sritys/geolingvistikos-centras/#1494774142243-78c6a36e-b0cd> (žr. 2019-07-25).
2. Interaktyvus lietuvių kalbos tarmių žemėlapis. Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per internetą: <https://www.arcgis.com/apps/MapSeries/index.html?appid=2e6d6dd9725d407abac405efab559968> (žr. 2019-07-27).
3. Interaktyvus tarmių žemėlapis. Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per internetą: <http://www.tarmes.lt/> (2019-07-23).
4. Interaktyvus tarmių žemėlapis, žodyno klasifikacija pagal vietas, tarmės užrašymo transkripcijos ženklai, pavyzdžiai. Prieiga per internetą: <http://www.mch.mii.lt/tarmes/Tarmes/> (žr. 2019-07-20).
5. Kavaliauskas V., Markevičienė Ž. Žemėlapis: lietuvių kalbos tarmės. Vilnius: Briedis, 20005. Prieiga per internetą: https://lt.wikipedia.org/wiki/Lietuvi%C5%B3_kalbos_tarm%C4%97s#/media/Vaizdas:Map_of_dialects_of_Lithuanian_language.png (žr. 2019-07-25).
6. Zinkevičius Z. *Lietuvių kalbos dialektologija*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
7. Vaizdinė ir garsinė tarmių tekstyno duomenų bazė. Lietuvių kalbos institutas. Prieiga per internetą: <http://tarmiuarchyvas.lki.lt/pradinis.php?sutrum=bnd> (žr. 2019-07-22).

NUO GRŪDO IKI PRODUKTO, integruotos pamokos planas

Violeta Karnickienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos biologijos ir biotechnologijų mokytoja metodininkė,

Aureolė Maračinskienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos dailės ir technologijų mokytoja metodininkė

KLASĖ: II gimnazijos klasė (10 kl.)

UGDOMOS MOKINIŲ KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI UŽDAVINIAI
Bendrosios: mokėjimo mokytis, komunikavimo, pažinimo, iniciatyvumo ir kūrybingumo, socialinė – pilietinė, asmeninė, kultūrinė. Dalykinės: skaitymo, rašymo, praktinės – patyriminės veiklos, apibendrinimo.	✓ Gebės palyginti rūgimo procesus (alkoholinį ir pienarūgštinį) ir pasirinkti tinkamą raugimo būdą. ✓ Gebės pasigaminti ekologišką produktą, suprasdami jo poveikį sveikatai. ✓ Pagilins žinias apie grafinio dizaino kūrinių meninės išraiškos priemones ir komponavimo principus. ✓ Gebės apibrėžti meninės dizaino ypatybes (idėja, funkcija, forma, medžiagos) ✓ Pagilins žinias apie duonos, kaip tautinio paveldo produkto, gaminimo tradicijas.
MOKYMOSI VEIKLOS	
1 veikla. „Duonos kelias“ , 20 min. <u>Sužadinimas: medžiagos rinkimas, pasirengimas jos atrankai ir pristatymui.</u> Darbas grupėse. Priemonės: knygos, esančios skaitykloje, pamokų konspektai, prieiga per internetą į reikiamas svetaines. Užduotys: ✓ 1 grupei: „Rūgimo procesas“; ✓ 2 grupei: „Duonos tešlos paruošimo receptai“; ✓ 3 grupei: „Duonos kepimo papročiai“; ✓ 4 grupei: „Duona ir šeimyninės apeigos“; ✓ 5 grupei: „Duona ir kalendorinės apeigos“; ✓ 6 grupei: „Maisto pakuočių dizainas“; Grupės burtų keliu gauna temas ir parengia pristatymus. Informacijos ieško nurodytuose šaltiniuose savarankiškai. Šaltinių / svetainių nuorodos privalomos.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI Knygos: ✓ Dundulienė P. <i>Duona lietuvių buityje ir papročiuose</i>. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2007. ✓ https://www.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/kokia-bus-maisto-pakuociu-ateitis-849656; ✓ https://www.alfa.lt/straipsnis/15132953/ke-pame-duona-su-raugu; ✓ https://lt.wikipedia.org/wiki/Kildinimas; ✓ https://www.beatosvirtuve.lt/beata/namini-s-raugas-ir-ka-reikia-apie-ji-zinoti/.
	INTEGRACIJA: Teminė: pakuočių dizainas, etnokultūrinės tradicijos ir papročiai, klasikinėmis biotechnologijomis paruoštos duonos kepimo pavyzdys.
	Tarpdalykinė: biotechnologijos, technologijos, dailė, etninė kultūra.
2 veikla. „Informacijos pateikimas“ , 25 min. <u>Informacijos radimas ir komentavimas.</u> Priemonės: multimedija.	INTEGRACIJA: Teminė: pakuočių dizainas, etnokultūrinės tradicijos ir papročiai, klasikinėmis

<i>Pastabos mokytojui.</i> koordinuoja surinktos informacijos pristatymą.	Mokytojas	biotechnologijomis paruoštos duonos kepimo pavyzdys. Tarpdalykinė: biotechnologijos, informacinės technologijos, dailė, etninė kultūra.		
3 veikla. „Duonos kepimas“, 1 val.15 min. Tyrinėjimas, pokalbis, pasakojimas. Mokytojas pasakoja apie duonos kepimo technologiją. <i>Pastaba.</i> Duoną kepant (1 val.15 min.) vyksta 1 ir 2 veiklos.		VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI Biotechnologijų ir technologijų kabinete esanti įranga ir produktai naudojami duonos kepimui. INTEGRACIJA: Teminė: klasikinėmis biotechnologijomis paruoštos duonos kepimo pavyzdys. Tarpdalykinė: biotechnologijos ir technologijos.		
		VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI Dailės kūrybinių užduočių sąsiuvinis, IT įranga ir interneto ryšys, pieštukai, pasirinktos grafinės priemonės, popierius. INTEGRACIJA: Teminė: grafinis dizainas, apibendrinti pavyzdžiai, ornamentas, etnokultūrinės tradicijos ir papročiai. Tarpdalykinė: informacinės technologijos, etninė kultūra.		
REFLEKSIJA, ĮSIVERTINIMAS. Trukmė 10 min. Degustacija, pakuočių paroda (individualūs ir grupiniai darbai). Mokiniai pildo lentelę ir glaustai ją komentuoja. Pamokos aptarimas.				
VERTINIMAS Vertinama pažymiu (mokiniai pildo lentelę viso užsiėmimo metu). Kiekvienas mokinytis vertinamas atskiru pažymiu už dalyvavimą pamokoje pagal lentelę:				
Informacijos rinkimas	Informacijos pateikimas	Duonos gaminimo kelias	Pakuotės kūrimas	Pažymio vidurkis
1.				
2.				
3.				
4.				
5.				
6.				
NAUDINGOS NUORODOS MOKYTOJUI ✓ Kiekviena veikla vertinama atskiru pažymiu lentelėje, o galutinis rezultatas – tai visų pažymių vidurkis (jis bus rašomas į žurnalą). ✓ Mokinius įspėkite iš anksto, kad kiekviena veikla vertinga, net jei tai būtų klausimai.				

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Dundulienė P. *Duona lietuvių buityje ir papročiuose*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2007.

2. Gaigalas M. *Kokia bus maisto pakuočių ateitis?* Str. portale „Diena.lt“. Prieiga per internetą: <https://www.diena.lt/naujienos/verslas/ekonomika/kokia-bus-maisto-pakuociu-ateitis-849656> (žr. 2019-07-018).
3. *Duoną kepame su raugu.* Str. portale „Alfa.lt“. Prieiga per internetą: <https://www.alfa.lt/straipsnis/15132953/kepame-duona-su-raugu> (žr. 2019-07-018).
4. *Kildinimas.* Str. portale „Vikipedija“. Laisvoji enciklopedija. Prieiga per internetą: <https://lt.wikipedia.org/wiki/Kildinimas> (žr. 2019-07-018).
5. *Naminis raugas ir ką reikia apie jį žinoti.* Str. portale „Beatos virtuvė“. Prieiga per internetą: <https://www.beatosvirtuve.lt/beata/naminis-raugas-ir-ka-reikia-apie-ji-zinoti/> (žr. 2019-07-18).

TAUTINĖS KULTŪROS IR PASAULĖJAUTOS RAIŠKA LIAUDIES DAINOSE, netradicinės literatūros / etninės kultūros / tautosakos pamokos planas

Jolita Bukėnienė, Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros vyresnioji mokytoja, metodinių rekomendacijų / mokymo priemonių autorė

KLASĖ: I gimnazijos klasė (9 kl.)

UGDOMOS MOKINIŲ KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI UŽDAVINIAI
Bendrosios: mokėjimo mokytis, viešojo komunikavimo ir bendradarbiavimo, gimtosios kultūros pažinimo, kritinio mąstymo ir kūrybingumo. Dalykinės: eiliuoto teksto skaitymo ir suvokimo, meninio teksto atlikimo, kūrybinio rašymo, inscenuoto viešojo pristatymo, tiriamosios analizės, įsivertinimo.	✓ Pagilins literatūros teorijos žinias; ✓ Formuos platesnę etninės kultūros, tautosakos sampratą; ✓ Susipažins su lietuvių liaudies dainų tekstų raiškos ypatybėmis; ✓ Gebės ne tik atlikti, raškliai skaityti, bet ir analizuoti bei įvairiais žiūros taškais suvokti eiliuotus lietuvių liaudies dainų tekstus, jų paskirtį; ✓ Lavins meninio suvokimo, kūrybinio rašymo, viešojo kalbėjimo, kritinio mąstymo, inscenizavimo ir bendradarbiavimo įgūdžius; ✓ Gebės įvertinti ir įsivertinti.
MOKYMOSI VEIKLOS	
1 veikla. Lietuvių liaudies dainos „Ar aš tau, sese, nesakiau“ teksto raiškus skaitymas ir analizė. (5–7 min.) Užduotys: 1. Mokytojas supažindina su pamokos tema, tikslu, uždaviniais, darbo tvarka, eiliškumu, vertinimu; taip pat trumpai aptaria tautosakos, liaudies dainų ir etninės kultūros reikšmę. (1–2 min.)	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI, PREIMONĖS, MUZIKOS INSTRUMENTAI, IT ĮRANGA: 1. Liaudiškos dainos „Ar aš tau, sese, nesakiau“ tekstas, esantis padalomojoje medžiagoje. 2. Liaudiškos muzikos pasirinktas instrumentas (kanklės, skudučiai, akordeonas ir pan.) ir jo muzikos atlikėjas (-ai).

2. Dainos teksto, esančio padalomojoje medžiagoje, skirtoje kiekvienam mokiniui, įdėmusį / raiškusį skaitymas (skaito mokytojo pasirinktas mokinys(-ė)). (1min.) 3. Dainos meninis atlikimas. Atlieka dainą visos klasės mokiniai, jiems akomponuoja kanklėmis (galimi ir kiti liaudiškos muzikos instrumentai) tos pačios klasės gebantis groti mokinys(-iai). (3–4 min.) <i>Pastaba: taip pat galima vietoj gyvojo atlikimo dainos įrašo garsinę perklausa.</i> 4. Dainuodami arba klausydami atliekamos dainos įrašo, seka ir žymisi jo tekste galimai kitaip atliktus žodžius ar žodžių junginius, kurie nesutapo su spausdinto dainos teksto, esančio padalomojoje medžiagoje, žodžiais, bet nepakeitė jo sandaros ir logikos (mokytojas privalo informuoti mokinius, kad šis unikalus procesas būdingas liaudies dainų atlikimui).	3. Arba (nesant instrumento / atlikėjo) galimas garsinis dainos įrašas, kuriam reikės IT įrangos su prieiga į internetą ir garso sistemos, multimedijos: https://www.pakartot.lt/album/liaudies-dainos-ep/ar-as-tau-sese-nesakiau4. INTEGRACIJA: Teminė: lietuvių liaudies dainos, tautosaka. Tarpdalykinė: etninė kultūra, literatūra, muzika, retorika.
2 veikla. Dainos teksto gilioji analizė, teksto suvokimas, literatūros teorijos žinių gilinimas. (9-10 min.) Užduotys: 1. Pateikiama ir žodžiu atliekama teksto analizės ir suvokimo 10-ies klausimų užduotis (atsako į klausimus pageidaujantys mokiniai, klausimus moderuoja ir atsakymus į juos papildo mokytojas).	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI, PRIEMONĖS: 1. Mokytojo parengta ir padalomojoje medžiagoje iš anksto mokymas pateikta teksto analizės ir suvokimo užduotis. <i>Klausimų išsklotinė:</i> 1. Kokiai tautosakos rūšiai ir žanrui priklauso šios dainos tekstas? Kodėl? Pasakykite tris argumentus. 2. Kas šio teksto autorius? Kokia jo paskirtis? Kodėl? 3. Kokia dainos teksto tema? 4. Kokia problema? 5. Kokia nuotaika, erdvė? 6. Raskite ir apibūdinkite tekste vaizduojamo pasaulio tris etninius elementus. 7. Kiek ir kokie veikėjai? Trumpai aptarkite jų charakteristikas. 8. Kokius pastebėjote tekste nesuprantamus, tarminius žodžius. Išsiaiškinkime jų reikšmę. 9. Kokias tekste radote meninės raiškos priemones (metafora, deimutyvas, pakartojimas)? Suraskite du pavyzdžius. 10. Trumpai pasvarstykite, kas dainoje būdinga mūsų tautinei kultūrai? Kodėl? Kokia to prasmė?

	2. Padalomojoje medžiagoje, prie teksto analizės klausimų, pateikiama lietuvių tautosakos rūšių ir žanrų lentelė. <i>Pastaba: klausimai orientuoti į Pagrindinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros atnaujintoje programoje '2016 nurodytas ugdymo(-si) kompetencijas.</i> INTEGRACIJA: Teminė: tautosakos tekstai, literatūros teorija, gilioji teksto analizė ir suvokimas, intertekstualumas. Tarpdalykinė: etninė kultūra, literatūra.
3 veikla. Darbas grupėse. Viešojo teksto parengimas ir pristatymas įvairiais požiūrių pjūviais, inscenizuotas jo pateikimas, ekspertų metodo taikymas, kalbos funkcinio stilių žinių gilinimas. (23–25 min.) 1. Klasės mokinių paskirstymas grupėmis. <i>Pvz., jeigu klasėje 30 mokinių, grupės skirstomos po 5 mokinius, iš viso 6 grupės.</i> 2. Skirtingų užduočių kiekvienai grupei pateikimas. 3. Grupių pasirengimas pristatymui. Grupė privalo per nurodytą laiką parengti inscenizuotą viešąją kalbą nurodytu funkcinio stiliumi pagal lietuvių liaudies dainos „Ar aš tau, sese, nesakiau“ (1 priedas) tematiką ir problematiką (vieno pristatymo trukmė ne ilgesnė nei 4–5 min.). 4. Parengtų pranešimų pristatymas. 5. Pristatymo metu vyksta mokinių vertinimas ir įsivertinimas (pagal pateiktas vertinimo lenteles); galimas mokinių ir, jei reikia, mokytojo klausimų pateikimas grupėms.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI, PRIEMONĖS, BALDAI: 1. Klasėje privalo būti paslankūs skubiam grupių formavimui suolai. 2. Kiekvienai grupei skirta užduotis. <i>Užduočių temos (2 priedas):</i> ✓ <i>Močiucių, sėdinčių ant suolo ir viską matančių, įvykio pasakojimas (būtina tarmiškai).</i> ✓ <i>Žurnalisto požiūris apie įvykį laikraščio straipsnyje (privaloma atspindėti publicistinį stilių).</i> ✓ <i>Policininko įvykio aprašymas protokole (privaloma atspindėti administracinį stilių).</i> ✓ <i>Nuolatinio užteigos lankytojo požiūris į įvykį (privaloma atspindėti buitinių kalbos stilių).</i> ✓ <i>Tėvų ir dukros požiūris į įvykį (bendrinės kalbos arba tarminių kalbos stiliumi).</i> ✓ <i>Įvykio kaltininko - bernelio pasakojimas apie įvykį (emocinis perteikimas bendrine kalba, bet pageidautina tarmiškai).</i> INTEGRACIJA: Teminė: literatūra, viešasis kalbėjimas, tekstų stilistika, inscenizacija, vertinimas / įsivertinimas. Tarpdalykinė: literatūra, istorija, kultūra, etnologija, dialektologija, teatras, retorika.
NAMŲ DARBAI (1 min.): Pasikartoti pamokos teorinę medžiagą: tautosakos rūšis, žanrus, kalbos funkcinis stilius.	
VERTINIMAS, ĮSIVERTINIMAS, REFLEKSIJA (2–3 min.) 1. Mokinių vertinimas ir įsivertinimas (pagal pateiktą viešųjų pristatymų vertinimo lentelę, 3 priedas).	

Mokiniais pamokos pradžioje pateikiamos vertinimo kriterijų lentelės, pagal kurias jie kompetentingai vertina kitų grupių pristatymus. Vertinimo lentelės pildomos ir komentuojamos tarp pristatymų arba jų metu.

2. Mokytojas fiksuoja grupių vertinimo rezultatus ir pats vertina pagal pateiktus kriterijus.
3. Mokytojas grupes vertina pažymiu, atsižvelgdamas į savo, taip pat mokinių grupių vertinimą ir kiekvieno mokinio tose grupėse darbo bei pastangų indėlį.

Viešųjų pristatymų vertinimo lentelė:

Kriterijus	Taškų skaičius	Taškų konvertavimas į pažymį	
		Taškai	Pažymys
Temos atskleidimas, pateikimas.	2	10	10
Literatūrinė / kultūrinė patirtis.	2	9	9
Darbo estetiškumas.	2	8	8
Kalbos taisyklingumas / sceninis manieringumas.	2	7	7
Atsakymai į pateiktus klausimus.	2	6	6
		5	5
		4	4
		3	3
		2-1	2

4. Mokytojas apibendrina pamokos veiklas, pasiektus ir įvykdytus uždavinius, pagilintas ir suformuotas dalyko kompetencijas, jų naudą, paskirtį, pastebi stipriąsias ir silpnąsias pamokos proceso vietas, supažindina su grupių įvertinimais, pasidomi mokinių nuomone apie veiklas, patirtis, žinių įsisavinimo lygmenį.

NAUDINGOS NUORODOS MOKYTOJUI

- ✓ Kiekvienos grupės viešasis pristatymas vertinamas pažymiu, o galutinis rezultatas – tai visų pažymių vidurkis (jis bus rašomas į elektroninį dienyną).
- ✓ Mokiniai prieš šią pamoką privalo būti išpėti apie galimą muzikos instrumentų atsinešimą ir konkrečios dainos bendrą atlikimą.
- ✓ Prie šio pamokos plano pateikiama padalomoji medžiaga (1 priedas), skirta procesui.
- ✓ Pamoka išbandyta su 9 kl. mokiniais 2018 m. gruodžio mėn. Pamokos refleksija: mokiniams patiko netradicinis tautosakos pateikimas, kelių veiklinamųjų metodų derinys, kuris formavo daugiasluoksnį ir nemonotonišką ugdymo procesą.
- ✓ Pamokos tikslai, uždaviniai, metodai ir kompetencijos tikslingai orientuotos į Pagrindinio ugdymo lietuvių kalbos ir literatūros bendrojoje programoje '2016 numatomas gaires; Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos '2012 tikslus bei Literatūros vadovėlyje 9 kl.* skirtą pamokų liaudies dainoms skyriaus koncentrą; taip pat į autorinį Etninės kultūros vadovėlį*.

*Kanišauskaitė I., Šervenikaitė N., Avčininkas A., Žukas S., *Literatūros vadovėlis 9 kl.* Baltos lankos: 2016.

*Bukėnienė J. *Etninė kultūra*. Utena: Indra, 2018.

Pamokos autorinius metodus, temą ir užduotis parengė

Utenos Adolfo Šapokos gimnazijos

lietuvių kalbos ir literatūros vyresnioji mokytoja Jolita Bukėnienė

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Ar aš tau sese nesakiau. Lietuvių liaudies dainos įrašą parengė A. Šaltys. Prieiga per internetą: <https://www.pakartot.lt/album/liaudies-dainos-ep/ar-as-tau-sese-nesakiau4> (žr. 2019-07-29).

1 priedas

PADALOMOJI PAMOKOS MEDŽIAGA

Lietuvių liaudies daina „*Ar aš tau, sese, nesakiau?*“

*Ar aš tau, sese, nesakiau?
Ar tau žodelio netariau?
Iššluok kiemelį subatoj,
Atjos bernelis nedėlio. (2x2)*

*Pririšo žirgą prie tvoros,
Prie lelijėlės ir rūtos,
Žirgas pamuistė galvelę,
Išlaužė uosio tvorelę. (2x2)*

*Atjojo ponai devyni,
O jų tarnai dar septyni,
Atjos ir šelmis bernelis,
Kiek jis iškados padarys. (2x2)*

*Bėgau per kiemą tekina,
Pas motinėlę verkdama,
Močiute mano mieloji,
Vysta rūtelė žalioji. (2x2)*

*Palaistyk rūtą pieneliu,
O lelijėlę vandeniui.
Prigys rūtelė iš šaknų,
O lelijėlė iš laiškų. (2x2)*

Svarbiausios tautosakos ypatybės:

1. *Kolektyvinė kūryba.*
2. *Nerašytinė forma.*
3. *Variantiškumas.*

Dainos skirstomos į šias temines grupes:

- *darbo dainos,*
- *vestuvių dainos,*
- *kalendorinių apeigų dainos,*
- *piemenėlių dainos,*
- *jaunimo dainos,*
- *meilės dainos,*
- *istorinės (karo) dainos*

Teksto analizės ir suvokimo užduotis

Klausimų išklotinė:

1. *Kokiai tautosakos rūšiai ir žanrui priklauso šis tekstas? Kodėl? Pasakykite tris argumentus.*
2. *Kas šio teksto autorius? Kokia jo paskirtis? Kodėl?*
3. *Kokia dainos teksto tema?*
4. *Kokia problema?*
5. *Kokia nuotaika, erdvė?*
6. *Raskite ir apibūdinkite tekste vaizduojamo pasaulio tris etninius elementus.*
7. *Kiek ir kokie veikėjai? Trumpai aptarkite jų charakteristikas.*
8. *Kokius pastebėjote tekste nesuprantamus, tarminius žodžius. Išsiaiškinkime jų reikšmę.*
9. *Kokias tekste radote menines raiškos priemones (metafora, deminutyvas, pakartojimas)? Suraskite du pavyzdžius.*
10. *Trumpai pasvarstykite, kas dainoje būdinga mūsų tautinei kultūrai? Kodėl? Kokia to prasmė?*

2 priedas

Viešojo pristatymo užduočių temos (būtina sukarpyti ir pateikti kiekvienai grupei skirtingas):

- ✓ *Močiūčių, sėdinčių ant suolo ir viską matančių, įvykio pasakojimas (būtina tarmiškai).*
- ✓ *Žurnalisto požiūris apie įvykį laikraščio straipsnyje (privaloma atspindėti publicistinį stilių).*
- ✓ *Policininko įvykio aprašymas protokole (privaloma atspindėti administracinį stilių).*
- ✓ *Eilinio karčiamos lankytojo požiūris į įvykį (privaloma atspindėti buitinių kalbos stilių).*
- ✓ *Tėvų ir dukros požiūris į įvykį (bendrinės kalbos arba tariniu kalbos stiliumi).*
- ✓ *Įvykio kaltininko - bernelio pasakojimas apie įvykį (emocinis perteikimas bendrine kalba, bet pageidautina tarmiškai).*

3 priedas

Viešųjų pristatymų vertinimo lentelė:

Kriterijus	Taškų skaičius	Taškų konvertavimas į pažymį	
		Taškai	Pažymys
Temos atskleidimas, pateikimas.	2	10	10
Literatūrinė/kultūrinė patirtis.	2	9	9
Darbo estetiškumas.	2	8	8
Kalbos taisyklingumas / sceninis manieringumas.	2	7	7
Atsakymai į pateiktus klausimus.	2	6	6
		5	5
		4	4
		3	3
		2-1	2

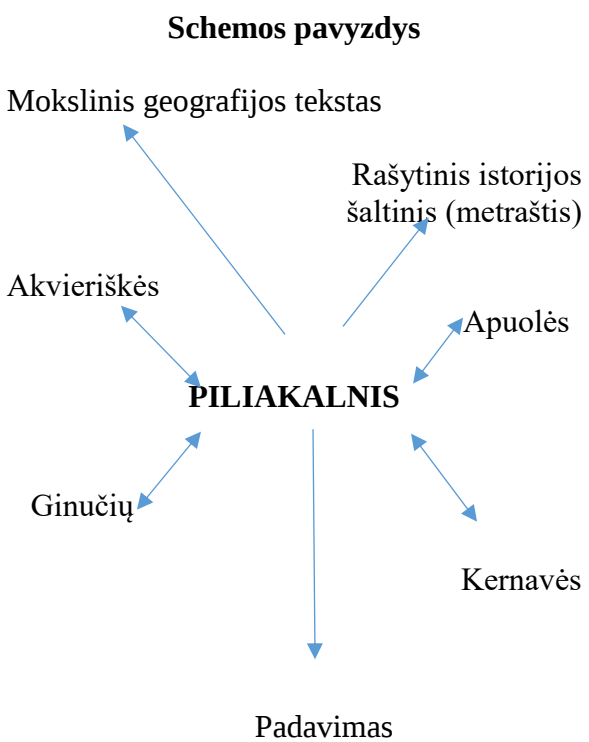
GAMTOS IR ISTORIJOS OBJEKTŲ POETIZAVIMAS

PADAVIMUOSE, integruotos pamokos planas

Alė Krinickienė, Švenčionių r. Švenčionėlių Mindaugo gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė

KLASĖ: I–II gimnazijos klasė (9–10 kl.)

UGDOMOS MOKINIŲ KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI UŽDAVINIAI
Bendrosios: mokėjimo mokytis – ugdyti atsakingą už savo mokymąsi ir ateities rezultatus, pasekmes asmenį; pažinimo – ugdyti kritiškai mąstantį, pasirengusį spręsti problemas ir tyrinėti; komunikavimo – ugdyti gebantį veiksmingai ir drąsiai bendrauti, argumentuotai išsakyti savo nuomonę, diskutuoti; asmeninė – ugdyti pozityviai mąstantį apie kultūros reiškinius, garbingą, sąžiningą, sunkumus įveikti gebantį, atsakingą savo gyvenimo kūrėją; socialinė – ugdyti atsakingą, sąžiningą, aktyvų, demokratinėmis nuostatomis besivadovaujantį, tėvynę ir jos kultūrą mylintį pilietį; Dalykinės: skaitymo, rašymo, viešojo kalbėjimo gimtąja kalba, verbalinio ir neverbalinio teksto analizės, tiriamosios veiklos apibendrinimo kompetencijos.	• atliks integruotas užduotis, jas pristatys ir aptars; • tvirtins mokslinio, grožinio teksto analizės įgūdžius; • gebės lyginti skirtingų stilių tekstus; • suvoks žodžio „poetizuoti“ reikšmę; • pakartos istorinę, geografinę piliakalnio sampratą.
MOKYMOSI VEIKLOS	
1 veikla. <u>Sužadinimas</u> (3 min.): mokytojų diskursas, dalijamoji medžiaga.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI: Stendas „Švenčionių rajono mitologinis žemėlapis“, dalijamoji medžiaga: padavimo(-ų) tekstai, moksliniai(-iai) istorijos, geografijos tekstas apie nurodytus, pvz., gimtųjų apylinkių piliakalnius.
2 veikla. <u>Savivaldus mokymasis</u> – grupių tiriamoji veikla, mokinių atskleidžiamos paslaptys. (15 min.) Užduotys patenkinamo lygmens užduotis: 1, 2, 3, 4, 8 klausimai; pagrindinio lygmens užduotis: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9 klausimai; Aukštesnio lygmens užduotis: 1–10 klausimai.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMA Lietuvos žemėlapis, stendas „Švenčionių rajono mitologinis žemėlapis“, dalijamoji medžiaga: padavimo(-ų) tekstai, moksliniai istorijos, geografijos tekstai apie parinktus piliakalnius, pvz., gimtųjų apylinkių, internetas mobiliuosiuose telefonuose. INTEGRACIJA: Teminė: senovės lietuvių kovos su kryžiuočiais, švedais pasakojamojoje tautosakoje.

Klausimynas: 1. Suraskite piliakalnį Lietuvos žemėlapyje. 2. Apibūdinkite jo geografinę padėtį. 3. Ar geografinė padėtis turėjo įtakos jo gynybinei paskirčiai? 4. Kokia piliakalnio paskirtis (gynybinė ar kitokia) išryškėja pateiktame padavime? 5. Ar geografinė piliakalnio padėtis, jo istorinė paskirtis poetizuojama padavime? 6. Kaip padavime poetizuojama piliakalnio geografinė padėtis, istorinė paskirtis? 7. Kodėl geografinė piliakalnio padėtis, jo istorinė paskirtis poetizuojama padavime? 8. Kokius senovės lietuvių mitologijos atspindžius išvelgiate padavime? 9. Ar pateiktąjį padavimą galima pavadinti metraščiu? 10. Kodėl pateiktąjį padavimą galima/ negalima pavadinti metraščiu?	Tarpdalykinė: istorija, lietuvių kalba ir literatūra, geografija, dailė (galima išvalgas pristatyti ir / ar piešiniu). Schemos pavyzdys <pre> graph TD P[PILIAKALNIS] --> M[Mokslinis geografijos tekstas] P --> R[Rašytinis istorijos šaltinis (metraštis)] P --> A[Akvieriškės] P --> Ap[Apuolės] P --> G[Ginučių] P --> K[Kernavės] P --> Pd[Padavimas] </pre>
3 veikla. <u>Tiriamosios veiklos pristatymas pasirinkta forma</u> (15–18 min.) (3-4 grupių darbo pristatymas min.) grupės pranešimu, improvizacija, interviu, vaizdo pranešimu, vaizdo klipu	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMA Lietuvos žemėlapis, stendas „Švenčionių rajono mitologinis žemėlapis“ dalijamoji medžiaga: padavimo/ų tekstai, mokslinis/iai istorijos, geografijos tekstas/ai apie parinktus piliakalnius, pvz., gimtųjų apylinkių, internetas mobiliuosiuose telefonuose.
4 veikla. <u>Apibendrinimas</u>, diskusija.(3 min.) Kodėl ne kiekvieną padavimą galima pavadinti metraščiu? Pst. Galima naudoti diskusijos metodą „Taip, ir ... taip, bet...“ Pritariantysis teiginiui sako: „Taip, ir ...“ Neigiantysis - „Taip, bet...“	INTEGRACIJA Teminė: faktas, tiesa, išmonė, kūryba, fantazija. Tarpdalykinė: istorija, tautosaka, filosofija.
Refleksija – sinonimai (2 min.) Mokiniai tyliai pagalvoja, koku sinonimu ar asociacija galėtų pakeisti žodį „piliakalnis“. Visi paraginami atsistoti. Vienas mokinys garsiai visiems pasako savo sinonimą. Mokiniai, sugalvoję tokį patį sinonimą, atsisėda kartu su kalbėjusiuoju. Tada savo žodį sako kitas, ir su juo atsisėda kiti, pasirinkę tokį patį žodį. Pratimas baigiamas, kai nelieta nė vieno stovinčio. Vertinimas. Vertinama pažymiu (mokytojas pildo lentelę pamokos metu), 3 min. Kiekvienas mokinys vertinamas atskiru pažymiu už dalyvavimą pamokoje pagal lentelę:	

Grupės pranešimas	Taškai
Struktūra	2
Turinys:	
Aukštesnysis lygmuo	5
Pagrindinis lygmuo	4-3
Patenkinamas lygmuo	2
Kalbos taisyklingumas	2
Pristatymo originalumas (išraiška)	1
Iš viso	10 taškų

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Geros mokyklos koncepcija, 2015. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Geros%20mokyklos%20koncepcija.pdf> (žr. 2019-06-18).
 2. *Interaktyvus Lietuvos žemėlapis*. Prieiga per internetą: <https://www.lietuvon.lt/> (žr. 2019-08-01).
 3. Kerbelytė B. *Kai milžinai gyveno*. Padavimai apie miestus, ežerus, kalnus, akmenis. Vilnius: VAGA, 1983.
 4. *Lietuvos piliakalniai*. Prieiga per internetą: <https://www.piliakalniai.lt/> (žr. 2019-06-26).
 5. Metodinis rinkinys klasės vadovui *Debatų metodikos integravimas į formaliojo švietimo sistemą*. Sud. Meškėlienė Ž., Rudak Z. UA „FRISKAS, 2012. Prieiga per internetą: <http://miltiniogimnazijaukc.lt/pdf/Metodinis-rinkinys-klas%C4%97s-vadovui.pdf> (žr. 2019-06-29).
 6. Metodinė svetainė. *Kompetencijų ugdymas*. Prieiga per internetą: <http://www.ugdome.lt/kompetencijos58/pagrindinis/pagrindiniai-kompetenciju-ugdymo-aspektai/i-kompetencijas-orientuoto-ugdymogaires/integravimas/> (žr. 2019-06-20).
 7. Pikžirnis A., Makauskaitė M. *Pilietinio ugdymo efektyvinimas bendrojo ugdymo mokykloje*. Geriausios tarptautinės praktikos ir jų pritaikymo galimybės Lietuvoje, 2015. Prieiga per internetą: http://kurklt.lt/wp-content/uploads/2015/10/Pilietinio-ugdymo-efektyvinimas_Arnoldas-Pik%C5%BEirnis-ir-Mant%C4%97-Makauskait%C4%97.pdf (žr. 2019-06-19).
 8. Migonytė V. *Apuolės piliakalnis*. Prieiga per internetą: <http://www.autc.lt/lt/architekturos-objektai/837> (žr. 2019-06-15).
 9. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2008.
 10. *Švenčionių rajono žemėlapis*. Prieiga per internetą: <http://infosvencionys.lt/zemelapiai/> (žr. 2019-07-27).
 11. Vidurinio ugdymo bendrosios programos. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2011.
- Parengė Švenčionių r. Švenčionėlių Mindaugo gimnazijos mokytojos:
 Alė Krinickienė, lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė,
 Jūratė Guigienė, geografijos mokytoja metodininkė,
 Jurgita Politienė, geografijos mokytoja metodininkė,
 Daiva Uzialienė, istorijos mokytoja metodininkė,

SKAISTATURGIS. KĄ PERDUOSIME ATEINANČIOMS KARTOMS? integruotos pamokos planas

Alė Krinickienė, Švenčionių r. Švenčionėlių Mindaugo gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė,

Vilhelmina Urbonienė, etikos mokytoja ekspertė

KLASĖ: I–IV gimnazijos klasė (9–12 kl.)

UGDOMOS KOMPETENCIJOS	MOKINIŲ	MOKYMOSI UŽDAVINYS
Bendrosios: mokymosi mokytis – motyvuos save sėkmingam užduoties atlikimui, planuos veiklą, vertins užduoties sudėtingumą, savo galimybes; komunikavimo – praktiškai taikys kalbos žinias, bendraus, aiškinsis prasmes ir jas kurs; pažinimo – ieškos informacijos, ją nagrinės, kritiškai mąstys, vertins įvairius informacijos šaltinius, pateiks išvadas; socialinė – bendradarbiaus, dirbs komandoje (poroje, grupėje), sieks bendrų tikslų, atsižvelgs į skirtingas nuomones; iniciatyvumo kūrybiškumo – generuos idėjas, pasitelks vaizduotę, vertins aplinkos teikiamas galimybes, pateiks išvadas; asmeninė – pasitikės savimi (atlieka pats užduotį), gebės įveikti netradicines užduotis; kultūrinė – tapatins save su etnografinė Lietuvos kultūra, supras etnokultūrinės tradicijos prasmę. Dalykinės: skaitymo, rašymo, viešojo kalbėjimo gimtąja kalba, retorikos, verbalinio ir neverbalinio teksto analizės, tiriamosios veiklos, apibendrinimo kompetencijos.		Remdamiesi duota medžiaga, internetinėmis nuorodomis dirbdami grupėmis pasirinktoje vietoje išanalizuos pateiktą atvejį pagal klausimus ir savo įžvalgas pateiks pasirinktu būdu.
MOKYMOSI VEIKLOS		VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI
1 veikla – 3 min. <u>Sužadinimas:</u> mokytojo diskursas, vaizdo įrašas. Skaistaturgis vaizdo įrašas.mp4		
Užduotys „Skaistaturgis – ateinančioms kartoms“: patenkinamo lygmens užduotis – 2 klausimai: Kas perduos? Ką perduos?		VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMA pateiktys INTEGRACIJA: Teminė: Rėdos ratas, saulėgrįža, Adventas, Kalėdos)

- pagrindinio lygmens užduotis – 3 klausimai: Kas perduos? Ką perduos? Kaip perduos? - aukštesniojo lygmens užduotis – 4 klausimai: Kas perduos? Ką perduos? Kaip perduos? Kodėl perduos?	 Tarpdalykinė: lietuvių kalba ir literatūra, etika, tikyba, muzika, teatras.	
2 veikla – 20 min. Savivaldus mokymasis – grupių darbas pasirinktu lygmeniu. Grupių darbo vietos pagal numatytą veiklos pristatymo būdą: skaitykla/ muziejus/ lietuvių kalbos kabinetas/ istorijos kabinetas/ muzikos kabinetas/ dailės kabinetas/ informacinių technologijų kabinetas.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMA Dalijamoji medžiaga, internetas mobiliuosiuose telefonuose, muziejaus eksponatai, planšetės, kompiuteriai, spalvoti rašikliai, popierius. INTEGRACIJA: Teminė: Rėdos ratas, saulėgrįža, Adventas, Kalėdos) Tarpdalykinė: lietuvių kalba ir literatūra, etika, tikyba, muzika, teatras.	
3 veikla – 15 min. Grupių darbo – tiriamosios veiklos – pristatymas pasirinktu būdu: grupės pranešimas/ improvizacija/ interviu/ situacijų žaidimas/ vaizdo klipas/ vaizdo pranešimas	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMA Muziejaus eksponatai / multimedija / planšetės / popierius, rašikliai. INTEGRACIJA: Teminė: lietuvių kalendorinės apeigos ir papročiai, advento dainos, socialinė aplinka Tarpdalykinė: Lietuvių kalba ir literatūra, etika, tikyba, muzika, teatras, informacinės technologijos, sociologija.	
ĮSIVERTINIMAS-REFLEKSIJA (7 min.)	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMA	
Pastaba. Gali būti skatinamasis, kaupiamasis vertinimas	MULTIMEDIA	
DARBO RĖMELIAI	MOKYMOŠI UŽDAVINYS Remdamiesi duota medžiaga, internetinėmis nuorodomis, dirbdami grupėse pasirinktoje vietoje išanalizuos pateiktą atvejį pagal klausimus ir savo įžvalgas pateiks pasirinktu būdu.	
Kiekviena grupė įsivertina pagal pateiktą lentelę raštu arba žodžiu. Pastaba. Jei lieka laiko, gali vykti veiklos įvertinimas <i>ratu</i> - mokinių grupė įvertina pasirinktos grupės pristatymą ir perduoda šiai <i>rojaus obuoliuką</i>. Įvertintoji grupė vertina toliau, kol <i>apsisuka ratas</i>.	Kaip darbą organizavome?	Kas pasiteisino, davė geriausią rezultatą? Kas pavyko? Kodėl?
	Kas liko neaišku?	Koks mano indėlis į grupės darbą?

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Balys J. *Lietuvių kalendorinės šventės*. Vilnius: „Mintis“, 1993.
2. Buračas B. *Lietuvos kaimo papročiai*. Vilnius: „Mintis“, 1993.
3. Brastinis E. *Dievturių sielmokslis*. Kaunas: Religijos ir tautinės kultūros centras, 1994.
4. Katkus M. *Raštai*. Vilnius: VAGA, 1965.
5. Marcinkevičienė N. *Apie Advento-Kalėdų laiką bei papročius*. Lietuvos nacionalinis kultūros centras. Prieiga per internetą: http://www.lnkc.lt/go.php/lit/Atvaziuoja-kaledos-advento--kaledu-paprociai-ir-tautosaka/8750?fbclid=IwAR0Mravie4s_H_-2.%202..Uztpeo8KfH3rC_MuwOCohR3W99B4mgw2vPHXiNrKS72g#apie2 (žr. 2019-08-03).
6. Valiulytė S. *Apie Advento-Kalėdų tautosaką*. Lietuvos nacionalinis kultūros centras. Prieiga per internetą: http://www.lnkc.lt/go.php/lit/Atvaziuoja-kaledos-advento---kaledu-paprociai-ir-tautosaka/8750?fbclid=IwAR0Mravie4s_H_-2.%202..Uztpeo8KfH3rC_MuwOCohR3W99B4mgw2vPHXiNrKS72g#apie2 (žr. 2019-07-29).
7. Žarskus A. *Baltų pasaulėjauta ir lietuviška savimonė*. Kaunas: „Vydija“, 1999.

IMPROVIZACIJA „SAULĖS IR ŽEMĖS JUNGTYŠ“, SKIRTA BALTŲ VIENYBĖS DIENAI

Alė Krinickienė, Švenčionių r. Švenčionėlių Mindaugo gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė

KLASĖ: IV gimnazijos klasė (12 kl.)

Tikslas	Uždaviniai
paminėti Baltų vienybės dieną	ugdyti kūrybiškumą; stiprinti patriotines nuostatas; tvirtinti oratorinius, viešojo kalbėjimo įgūdžius.

Skamba kanklių muzika

(gali būti vaizdo klipas multimedijoje).

Įeina *Metraštininkas, jo Mokiny, Vaidilutės, Žmonės iš Lietuvos*.

Metraštininkas atsisėda prie stalo, atsiverčia knygą, jo Mokiny stovi šalia. Vaidilutės sustoja puslankiu viduryje, už jų „ant kopos“ sėdi Žmonės iš Lietuvos.

1 - *Mokiny*

Aukšti kalnai. Visur ledynų žymės.

Kai, būdavo, susprogsta žalios žievės,

Atšilus, po pagoniškos maldos,

Į pelkę žmonės vijo mamutus.

2 - *Metraštininkas*

Lietuvoje pirmieji žmonės apsigyveno maždaug X tūkstantmetyje pr. Kr., paleolite, kai atšilo klimatas ir ledynai pasitraukė iš Lietuvos teritorijos į Skandinaviją. Nuo tada prasideda mūsų krašto istorija, besitęsianti maždaug 12 000 metų.

3- *Žmogus iš Lietuvos (1)*

Tą vakarą, besėdint ant slenkančiosios kopos,
Siūbavo marių bangos ir, vėjui virš galvos
Taip gaudulingai ūkiant, kažko širdis susopo, –
Pasijutau kaip niekad žmogus iš Lietuvos.

Žmogus iš Lietuvos (2)

Čia protėviai klajojo, jie briedžiais žemę arė,
Jų moterys žiūrėjo akim dangaus spalvos,
O saulė tyliai grimzdo į prieblandą vakarę,
Tenai esu aš buvęs žmogum iš Lietuvos.

Žmogus iš Lietuvos (3)

Iš ažuolo kariūnai pilis ant kalno rentė,
Torunėje ir Kulme, čia pat prie Vėluvos,
Augino Krišnai arklius, išjodavo į šventę,
O jeigu mirs, žinojo – esą iš Lietuvos.

Žmogus iš Lietuvos (1)

Ar melsdavosi girių gaudimui begaliniam,
Paskui į jūras plaukė, pilni šviesos gyvos,
Jie nekartoją niekad, kad Lietuva tėvynė,
Bet jeigu srūva kraujas, žinojo – Lietuvos.

4 - *Metraštininkas*

Maždaug 2500 m. pr. Kr. taikus gyvenimas rytinėje Baltijos pakrantėje baigėsi. Į medžiotojų ir žvejų gyvenamuosius plotus ėmė skverbtis ateiviai iš pietų. Per kelis šimtmečius, maždaug 2000 m. pr. Kr., mūsų protėviai tapo baltais. Maždaug V-VI a. jau buvo susidariusios visos šiandien žinomos pagrindinės baltų gentys.

5a - *1 Vaidilutė*

Žalvario amžius

5b - *2 Vaidilutė*

Ir žalvario žiedas ant piršto

5c - *3 Vaidilutė*

Ir lankelis ant baltojo kaklo

5d - *4 Vaidilutė*

Kraustosi gentys ir kiltys

5e - *5 Vaidilutė*

Apsistos prie garuojančios upės

Visos Vaidilutės

Ir vaikai jau sakys -**Tėvynė**

6 - *Metraštininkas*

Bendrą mūsų protėvių genčių pavadinimą baltai, kaip mokslinį terminą, XIX a. viduryje pateikė mokslininkas G. Neselmannas, ir nuo tada jis visuotinai vartojamas. Vardą lėmė tų genčių gyvenamosios teritorijos geografinė padėtis prie Baltijos jūros.

7 - *Žmogus iš Lietuvos (1)*

Iš Lietuvos bekrastės – aidžios kaip baltų jūra,
Lig pat Juodųjų marių linguodavo keliai,
Paskui jų pilys griuvo, aukšti dievai paniuro,
Bet dar žydėjo rūtos, kvepėjo dobilai.

Žmogus iš Lietuvos (2)

Tiek sykių gimę, mirę, išraižę jūras buvo
Ir pragarą, ir dangų, ir šviesulius savus,
Turėjo, – visą žemę ir žemėj nepražuvo,
Kartodami tik vieną: mes – žmonės Lietuvos.

8 – *Metraštininko Mokinys*

Senoji šiaurė. Molio Lietuva.
Dangus sapnuodamas kažką jau žada.
Nedalomai įaugo į peizažą
Du medžiai. Ežeras. Ir motinos galva.

9 - 6 *Vaidilutė*

Tėvynės, Motinos Ir žemės jausmas.
Didžiulis, kosminis Žibuoklės džiaugsmas.
Tebus šviesu, Tebus labai šviesu –
Žibuoklė auga lig už debesų.

10 - *Metraštininkas*

Viduramžiais, 1236 m. rugsėjo 22 d., Saulės arba Šiaulių žemėje įvyko Saulės mūšis tarp susivienijusių žemaičių ir žiemgalių (latvių). Mūšyje buvo sumuštas Kalavijuočių ordinas. Ši data minima kaip valstybinė šventė Latvijoje ir atmintina diena Lietuvoje. Tai Baltų vienybės diena.

11- 7 *Vaidilutė*

Žemės klajoklių tauta –
Baltų balta karalyste,
Pasakoj tu užburta,
Rūko šydu apgaubta,
Užjausta saulės blyksnio.

12 - **Daina**

Ein saulelė aplink dangų

13 - 8 *Vaidilutė*

Gieda gaideliai ryteliuoja, aušta aušrelė žaruoja.
Aušta dienele, dangun žarelė, sėdi mergelė ant aukso krėslelio.
Pabrėšk, Aušrelė, tekėk Saulelė, spindėk Aušros žvaigždėlė.
Aušta aušriala balta žariala

14 - 9 *Vaidilutė*

Ant tos žarialos aukso krėslelis
 Ant to krėslelio sėdži paniala.
 Aušta Aušrelė, kaip gelumbėla, teka Saulelė kaip rutulėlis.
 Lado, Aušrele, lado.

15 - *Vaidilučių šokis*

Ein saulelė aplink dangų.

16 - 1 *Vaidilutė*

Aušta Aušrelė, kaip gelumbėlė, teka saulelė kaip rutulėlis,
 Saulute motinėle, išbaltink linelius.
 Nuvažiuok debesėli, sunkiuose ratuose, atvažiuok saulele rateliuose, rateliuose.

17 - 2 *Vaidilutė*

„Jaunas mėnuo Kunigaikšti!
 Tau pilnų ratų, o man sveikatų
 Tau sudiltie, tau gyventie.“

18 - 3 *Vaidilutė*

Saule,
 šildyk mane, kaip motina.

19 - 4 *Vaidilutė*

Saule,
 globok mane, kaip žemė
 kaip paukštis pakelki mane ten,
 kur debesys, kur vėjas, kur Tu...

20 - 5 *Vaidilutė*

Saule,
 neški tartum gelsvą pienės pūkelį
 mane per laukus, per miškus,
 kur tėviškės laukas, kur kelias tiesus...

21 - 6 *Vaidilutė*

Neški paėmus tartum mažą grūdelį išbarstyki,
 ten kur tamsu, kur nėra šypsenos, liūdi gėlės
 kur tyliai gieda vieversėlis...

22 - 7 *Vaidilutė*

Saule,
 Tu berki palengva mažyčius grūdelius,
 kur rymo lauko arimas juodas, tylus,
 kur miega žemė sušalus.
 Išbarstyki mane, kur ledas, kur pūgos?..

23 - 8 *Vaidilutė*

O gal sušildyk ir palieski mane lyg
 tą sušilusį mažą, geltoną bekvapį grūdelį
 kuriame aš sužaliuosiu tyra ir skaisti,
 Šilta ir geltona, saule, tavo spalva.

24 - 9 *Vaidilutė*

Gyvybė tada tartum rugio želmuo
Kils kur saulė, kur žalias vanduo...
Ir iš mažyčio lašelio pavirs vandenynu skaidriu,

25 - 1 *Vaidilutė*

Saule,
Tavimi aš tikiu...
Saulele!
Motinėle!
Pasiųsk, prašau,
Mažą spindulėlį
Pavargusion
Mano širdin

26 - 2 *Vaidilutė*

Sušildyki,
Paguoski,
Suraminki,
Ir visa
Kas negera
Sunaikink...

27 - 3 *Vaidilutė*

Dienužę vargstant, vakaro sulaukus, Saulyte močiute, pastiprink mus.

28 - 4 *Vaidilutė*

Apeik, saulužė, aplink dangų, saulelio lėlio.
Suskaityk, saulužė, ar visos žvaigždužės.
Saulala motinėla, dangumi eidama,
Neaplenk kiemo mūsų.

29 - 5 *Vaidilutė*

Saulala motinėla, dangumi eidama,
Neaplenk ežero mūsų.
Paplaukiok luotu auksiniu.
Po leveliu šaltinėlis
Tyras vandenėlis,
Kur ateis saulės dukrytės
Anksti burną praustis.
Toji žvaigždėlė rytmetėlė
Visą dangų išvaikščiojo

30 - 6 *Vaidilutė*

Saulelė žvaigždėlė
Virš Žeimenos vingio.
Žalsvos bangelės
Raibuliuoja tingiai.

31 - 7 *Vaidilutė*

Žemynėle-motinėlė rūpestinga,
Sušukuok javų lygiuosius laukelius
Motinėle-Žemynėlė rinko rinko
Saulės klėty aukso grūdėlius.

32 - 8 *Vaidilutė*

Rinko, sėjo, laistė ir augino,
 Žėlė želmens rugio kaip rūta,
 Žemynėlė-motinėlė žino,
 Kokia mūsų duona, kaip šventa.

(Žemyna atneša duonos kepalėlį ir padeda ant *Metraštininko* stalo)

33 - *Žemyna dainuoja, po to niūniuoja melodiją, Vaidilutės šoka*

Nuo vėjelio varpos lingu, lingu,
 Plaukia plaukia saulės upeliu,
 Motinėle-Žemynėle rūpestinga,
 Sušukuok javų lygiuosius laukelius

34 - *Metraštininko Mokiny*

Ajerų malda
 Glaustosi prie kranto,
 Žemė kur šventa,
 Kur tėvų gyventa.

35 - *Žemyna*

Krantai pražilę
 Pogulio ruošiasi.
 Legendą tyliai
 Pušynas jiems ošia.

36 - *Metraštininko Mokiny*

Kalno papėdė
 Vešliai apraizgyta
 Saugo didybę
 Ir garbę Mindaugo.

37 - *Metraštininkas*

Ant kalnelio galvą pasidėjus,
 Ilsis balto milžino dvasia,
 Klausio – ošia požeminiai vėjai
 Smilkstančių pušynų šaknyse.

38 – *Žmogus iš Lietuvos (1)*

Čia nemirtingos žvaigždės ir kregždės nemirtingos,
 Dangus čia nemirtingas ir ažuolo šerdis,
 Čia savo šviesią galvą guldau vaizduos didinguos,
 O tu girdi, kaip plaka aukojama širdis.

Žmogus iš Lietuvos (2)

Tai ne gegutės balsas, apverkti pasiruošęs,
 Tai marių vėjai neša melodijas skaisčias,
 Į vieną ima jungtis dangaus ir žemės grožis,
 Simfonijoje prapuola viršus ir apačia.

Žmogus iš Lietuvos (3)

Bandykime čia ramūs gyventi ir numirti,
 prisikelt bandykim po vasaros žalsvos,
 Nujausdami, kad niekad nereiks mums išsiskirti,
 Vieni kitiems dėkokim, nes esam – Lietuvos

39 - *Metraštininkas*

Balta baltų ugnis
 Nuskaidrins sielą,
 Vilties nušviestą,
 Tikėjimo pakeltą
 Į baltų erdvę baltą.

40 - *Visi*

Tegu išsipildo.

41 - *Žmogus iš Lietuvos (1)*

Ir kartais regis skaidriai žydroj padangėj medis,
 Virš Baltijos išskėtęs pražydusias šakas,
 Lai jį apspinta žmonės, vilties dar nepraradę,
 Ir tiesia į aukštybę palaimintas rankas.

Skambant kanklėms išeina Metraštininkas, Mokiny, Vaidilutės, Žmonės iš Lietuvos.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. *Baltų vienybės diena*. Prieiga per internetą: https://day.lt/straipsniai/baltu_vienybes_diena (žr. 2018-09-23).
2. *Eina saulelė*. Vilniaus universiteto ansamblio „Ratilio“ įrašas. Prieiga per internetą: www.ratilio.lt/25-dainos/rasu/109-eina-saulele (2018-09-26).
3. Geda S. *Gedimino valstybės fragmentas* iš ciklo „Ledynų Lietuva. Pėdos“ Lietuvos atsiradimas. Prieiga per internetą: www.saltiniai.info/files/literatura/Sigitas_Geda._Eileraščiai.LH6900.pdf (žr. 2018-09-21).
4. Karosas G. *Šviesos riteris, nešantis Lietuvos vėliavą*. Prieiga per internetą: https://www.7md.lt/autorius/Gintaras_Karosas (žr. 2018-09-23).
5. *Klaipėdos Romuvos malda dievams*. Klaipėdos Romuva. Prieiga per internetą: <https://klaipedosromuva.weebly.com/maldos-dievams-ir-deivems> (2018-09-30).
6. Liubertaitė P. R. *Apie baltus*. Baltų žinyčios vartai. Prieiga per internetą: <http://www.baltai.lt/?p=9190> (žr. 2018-09-27).

Improvizacijos „Saulės ir žemės Junginys“ scenarijaus autorė Alė Krinickienė, Švenčionių r. Švenčionėlių Mindaugo gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja ekspertė.
Improvizacijai „Saulės ir žemės Junginys“ vaidilučių šokį parengti padėjo Irena Pošiūnė, Švenčionių r. Švenčionėlių Mindaugo gimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui

EDUKACINIS UŽSIĖMIMAS „KUPIŠKĖNŲ PATARMĖS LOBIAI“, integruotų pamokų ciklas (2 pamokos)

Kristina Jokimienė, Kupiškio etnografijos muziejaus muziejininkė

„Kupiškėnų patarmės lobiai“ – edukacinis užsiėmimas, kuriame aptariama kupiškėnų patarmė kultūriniu, kalbiniu, dialektologiniu aspektu. Pagrindiniai patarmės dėsniai ir jų pritaikymas.

Klasė: 6–7

UGDOMOS MOKINIŲ KOMPETENCIJOS

Bendrosios:

Socialinė-pilietinė – vaikai tinkamai bendraus ir bendradarbiaus vieni su kitais, tinkamai reikš mintis ir emocijas; laikysis socialinio gyvenimo taisyklių (elgesio taisyklių viešosiose vietose – muziejuje, bibliotekoje ir kt.), ugdytis asmeninę atsakomybę, pilietiškumą, tautinį ir kultūrinį tapatumą.

Komunikavimo – mokiniai norės ir gebės suprasti kitus, išreikšti savo nuomonę; tinkamai vartos gimtąją kalbą (patarmę), supras ir naudosis neverbaliniais ženklais (gestais, mimika, vaizdais, simboliais ir kt.); supras ir naudosis sakytine ir rašytine informacija.

Pažinimo – ugdytiniai domėsis ir tyrinės savo aplinką, kalbą, žmonių sukurtas vertybes; ieškos informacijos; supras, kaip kinta bendrinė kalba ir tarmės; susies priežastis ir pasekmes, mąstys ir interpretuos savo patirtis.

Dalykinės:

Kalbinės ir kultūrinės kompetencijos: mokiniai gilins gebėjimus komunikuoti gimtąja kalba ir tarne, ugdytis sąmoningą kultūros, literatūros ir kalbos puoselėjimą;

Tiriamosios veiklos kompetencijos.

MOKYMOSI UŽDAVINIAI

1. Mokiniai pažins savo gimtąją patarmę, jos kultūrinę, istorinę ir geografinę aplinką.
2. Atlikdami įvairias užduotis grupėse ar individualiai mokiniai gilins savo žinias apie gimtąją kalbą.
3. Sužinos kupiškėnų patarmės teritorines ribas.
4. Sužinos pagrindinius kupiškėnų patarmės dėsnius (dadininkavimą, rotininkavimą ir puntininkavimą) ir mokysis juos atpažinti ir pritaikyti.

MOKYMOSI VEIKLOS

Įžanga.

1 veikla. Mūsų tarmės.

2 veikla. Mūsų tarmė / patarmė.

3 veikla. Kupiškėnų patarmė.

4 veikla. „Pasikalbosykim“.

KUPIŠKIO ETNOGRAFIJOS MUZIEJAUS EKSPOZICIJOS

Ekspozicija (I a. 1–3 salė) prieš edukacinį užsiėmimą.

Ižanga.

Trukmė: 5–10 min.

Mokiniai renkasi ekspozicijose, apžiūri ekspoziciją, susipažįsta su aprašais vaizdo terminale (ieško tarminių variantų), tada pristatomos būsimos veiklos: teorinė (medžiaga parengta Microsoft PowerPoint) ir praktinė.

Mokiniai skirstomi į grupes (gali būti daugiausia 4 grupės, po 7–8 mokinius).

1 veikla. Mūsų tarmės.

KUPIŠKIO ETNOGRAFIJOS MUZIEJAUS EDUKACINĖ KLASĖ

Trukmė: 10 min.

Lietuvių bendrinė kalba gana jauna (IXI a. pab. – XX a. pr.), o tarmės siekia šimtmečius. Pristatomas Lietuvių kalbos tarmių žemėlapis (1 priedas). Pristatomas dialektologinis skirstymas (2 priedas).

Išdalunami žemėlapiai, tyrinėjamos vietovės ir tarmės.

Mokiniai grupėse suranda miestą, miestelį ar kaimą, kuriame gimė ir augo jų seneliai (proseneliai, proproseneliai, giminaičiai) ir nustato tarmę ar patarmę.

2 veikla. Mūsų tarmė / patarmė.

Trukmė: 15–20 min.

Kas visų mūsų šeimose, giminėje visiems yra bendra?

Vaikai galvoja ir, mokytojo padedami, randa atsakymus: *kartu gyvename savo namuose, mylime savo namus, mylime vieni kitus, turime tų pačių įpročių; turime šeimos tradicijas ir svarbiausia – kalbame ta pačia kalba, ta pačia tarme, turime net savo šnektą...*

Konkretinama rytų aukštaičių patarmės teritorija. Pristatoma kupiškėnų patarmė ir pagrindiniai jos dėsniai: puntininkavimas, rotininkavimas, dadininkavimas. Aiškinamasi, kaip kinta bendrinės kalbos balsiai (veikiant dadininkavimui, rotininkavimui ir puntininkavimui), kokie dėsningumai. Sužinoma, koks dėsnis kupiškėnams vieninteliams būdingas?

Vaikams pristatomas tekstas (3 priedas), jį vaikai analizuoja, ieško dėsnių. Grupėse atlieka užduotis (lapuose), tada pristato viešai.

3 veikla. Kupiškėnų patarmė.

Trukmė: 15 min.

Tarmė nėra atgyvenęs reliktas ar bendrinės kalbos tarnaitė, o puiki pagalbininkė mokant ir mokantis bendrinės kalbos. Pateikiamas kupiškėnų patarmės įrašas (kupiškėniškų įrašų pasirinkti galima *Rytų aukštaičiai kupiškėnai: mokomoji knyga CD garso diskas*).

Diskusija: ar skambi / aiški / daininga kupiškėniška kalba? Viešojoje kalboje vartoti tinka, gražiai skamba??? (*Galima pateikti ir kitų tarmių įrašų, pasirinktinai tik aukštaičių arba aukštaičių ir žemaičių*).

4 veikla. „Pasikalbosykim“.

Trukmė: 15–20 min.

Vieta, kur žmogus gimė, yra jo gimtinė, o kalba, kurią gavo iš mamos – pati gražiausia, nuostabiausia ir lengviausia. Vieta, kur yra mūsų tėvų namai, vadinama tėviške, o kalba – gimtoji, todėl jos užmiršti ir nesimokyti nevalia!! Juk liežuvis be kaulo, kaip lankstysi, taip išlankstysi!

Pateikiamos lietuvių liaudies patarlės, priežodžiai, posakiai. Juos grupėse vaikai užrašo kupiškėniškai. Pvz.,

- 1) b. k. *didėlė merga užaugo*;
- 2) b. k. *kumelėlė bėra, uodegos nebėra*;
- 3) b. k. *bėda biednam (neturtingam), šalta vienam*;
- 4) b. k. *kaip čia rankos neištiesi (negelbėsi)*
- 5) b. k. *vandenėlio lig gurnelių*;
- 6) b. k. *supančios tave kaip ožką*;
- 7) b. k. *tempė kol galėjo*.
- 8) b. k. *ratai vargina arkli*;
- 9) b. k. *bagotam ir aitvaras padeda*;
- 10) b. k. *nuo arbatos pilvas kratos*.

Grupių prisistatymas tik kupiškėniškai!! Grupės sugalvoja pavadinimą ir pristato kuo išradingiau savo užduotį.

REFLEKSIJA, ISIVERTINIMAS

Trukmė: 10–15 min.

Įsivertinimo metodas „Sėkmės piramidė“ – kurioje vietoje aš stoviu veiklų pabaigoje (naudojame piramidę A3 lape)? Kuo daugiau užduočių mokiniai atliko teisingai, tuo aukštesnė jų piramidė.

Patarimas mokytoji

Trūkstant laiko, diskusijas ir veiklų pristatymus galima perkelti į savo klasę.

A4 formato Lietuvos etnografinių regionų kontūriniam žemėlapyje žymės senelių gimtinę, įvardys etnografinį regioną ir pasisveikins to regiono šnekta. Jeigu regionas kupiškėnų patarmės plote, apie senelius trumpai papasakos pritaikydami dadininkavimą, rotininkavimą, puntininkavimą.

Diskusija ir aptarimas vyksta mokytojo nuožiūra.

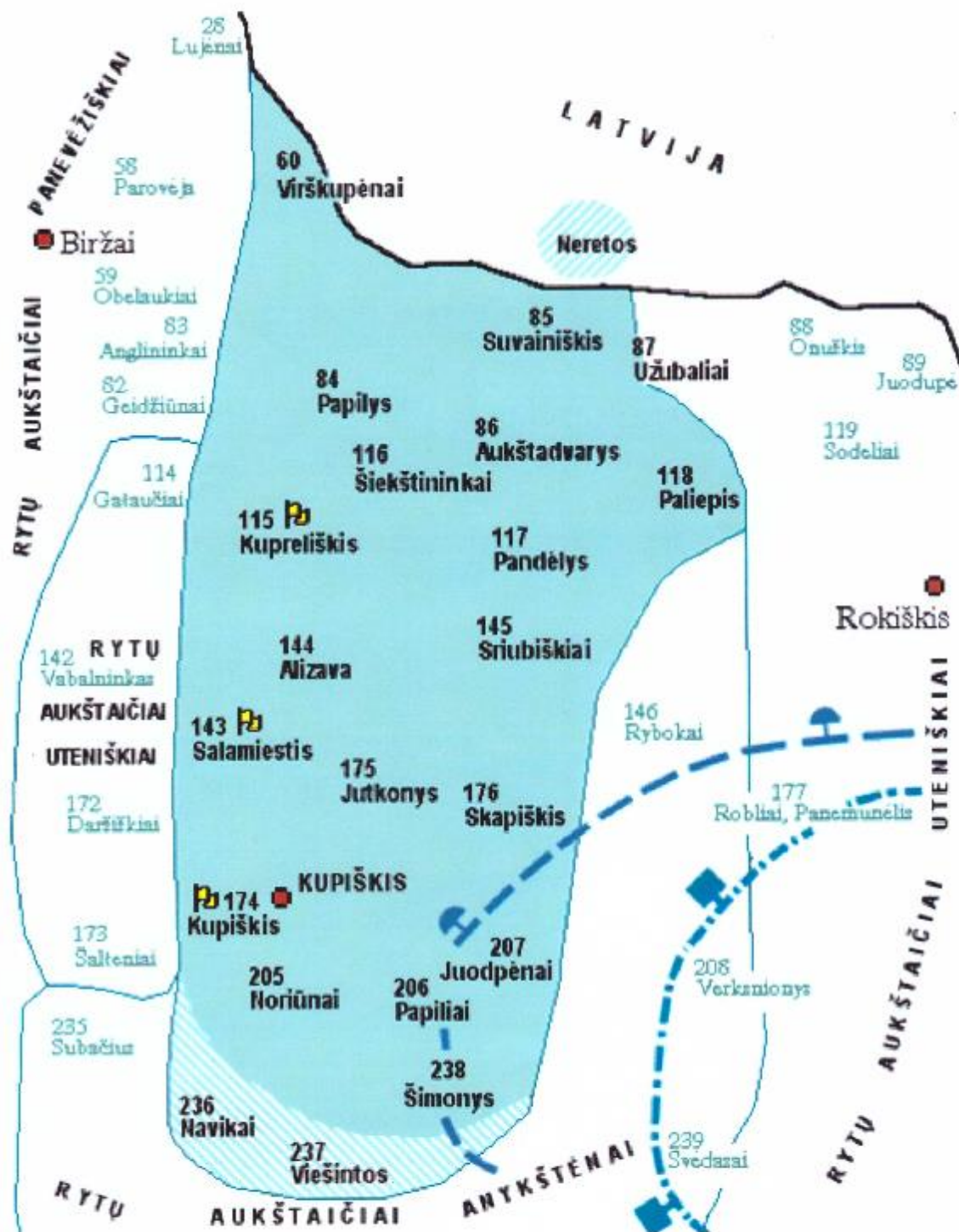
VERTINIMAS. Mokytojo nuožiūra, pagal išsikeltą veiklų tikslą, pvz., mokinių žinios apie etnografinius regionus; komandinio darbo pristatymas, kaip tiksliai atliko užduotis, gebėjo naudotis žemėlapiu ir kt.

1 priedas

Lietuvių kalbos tarmių žemėlapis

2 priedas

Lietuvių kalbos tarmių dialektologinis skirstymas

3 priedas

GYVĖNIMAS KĖP ŽAIDIMAS

Palmira KERŠULYTĖ

Vienkėmy gyvanam, vietos davoliai, suvažą vosarų anūkus, kaimynų do ataina, visas pulkas sustaiso. Dėvuliau, kad dūksta kėp gyvotas, kėp blusos ažu kalnieriaus, dulkės tik kėlias stulpais. Ko jė čia nedoro, ir kavotynių aina, ir kotinus apivalka. Visa loima, kad ošen krėpka (stipra), ir moly neįklimpstu, burbuliuoju iš paskos kabaldai kabaldai. Mostykuoju lazdu ir vis gūsdinu: oklas gaidys šienų pjova, kų sustiko, tų papjova! Neklausysta, ošaras braukysta. O jė sau aina kėp niekur nieko, jiem gol nei kiek nesgirdžia? Vytinį turiu išsipjovus, alia dabar tokė čėsai, nebaužkirsi par kojas, nesuduosi par šikinį, kė neklauso. Vienas tik surėkė, kų dabar dūksma, ir su vandeniu kad jėma duotis viedrais, plaukia visa gryčia. Gol ir pro lungus jau veržias? Tadu loksto visi šlapi kėp kuiliai po daržų, sakau, lipkit unt praslo, geriau suminsta šienų. Gražus bus šėnėlis, juoksis karvyta asdama. Ot, prisdūksta anūkėliai, ne paršai gi, gardi neuždarysi, poskum ramesni ėsčia, volgyt įsinoria.

Par duris tadu visi susgrūda, šonkauliai tik broška. Pieno su uogom prošo, o tos uogos jir padūko rūgtėn, visus slojikus susprogdino. Karvė mūsų ratų šonkaulių, labai pėninga. Vokar atovada du teliokus, pilnų viedrų krėkeno primėlžiau, pieno, kiaušinių pridėjau, krėkenas kad sukepa gražiai, alia tē mono mėščioniokai nebalabai žino, kas čia par volgymas. Ošen mat vis kai kų jiem senybiško pokišu, ir bulbišnykų šindėn prikepieau. Kų daris, gurliuoja, kad ir popučia zūbus, kėp kiaulas šerius pastoto. Ėrzinu – šitėp zūbų netumpykit, nebamokėsta meiliai bučiuotis. Mylat, sakau, čia yr ne žaislas, graitai jaunos dienos džiūsta kėp vosaros šėnėlis.

Kad ir nudūkį, liūdna būt ba jų brac. Mat kitos bobutas nekinčia anūkų, atprunta, tai olasas (triukšmas), tai ramybas nēr, gi visokių poniučių yr tų bobučių. Nurimo mono anūkėliai prisdošijį, pilvus priskimšį. Sėdim visi prė stolo, vėliam iš karvės plaukų svėdinėlius ir niūniuojam: ralio karvytį ralio, ralio palšiukį ralio, ralio pamiškėlaj ralio.

Ba saulas atsikėliau, vosarų pogulis labai prasverčia. Tėp mat ir soko: starkus atoskrenda, aik pogulio, išskrenda, pasbaigia pogulis. Vaidanas, kė žmogus nepasilsia. Bant valundų visi atvirstam, nusenūstam. Kų ti ilgiau pamėgosi, berniokai turi gatavai pasgovį kepuraj ėžį ir pokiša mergiotam po kaldru. Žviegti žviegia šitos, nebatil rėkia.

Ainam tadu raketuko žaistėn. Du okmenius podedi, unt jų pagaliokus, ir šeri, jėgu nušeri, matuoja, kiek nulakė. Klausau, kas čia ūžia ausys kėp alaus bočkoj? Spiečius! Ir unt man suslaida, kad pėrsigundau, tai sūdna diena, vandeniu jėma kropyt senėlis, dūmyt, gerai, kad stovėjo avilys naujom spiečium. Anūkėliai pilvus susjėmį juokias, o kad jos viesulas!

KODĖL REIKIA MOKYTIS TARMIŲ?

Kristina Jokimienė, Kupiškio etnografijos muziejaus muziejininkė

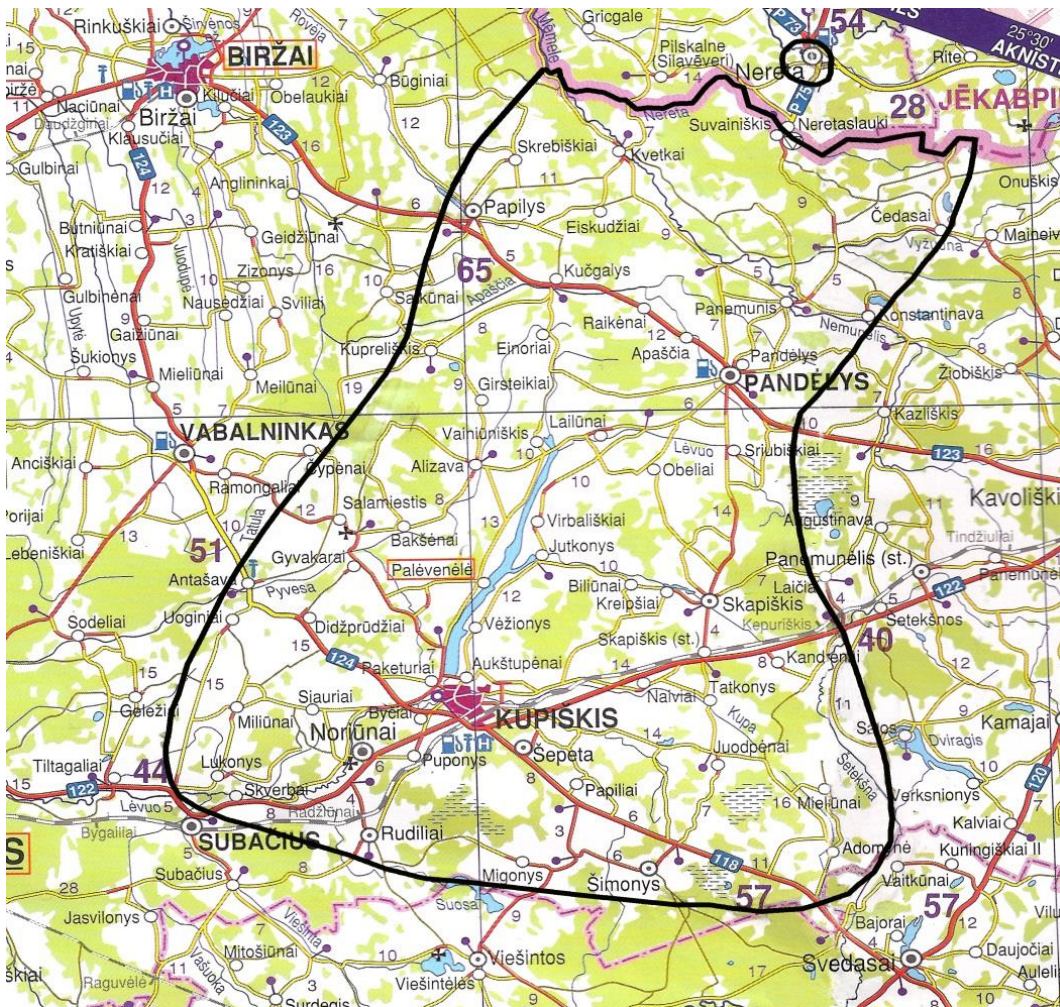
Nepriklausomai nuo globalaus pasaulio daromos įtakos vaikams ir jaunimui, kultūros ar bendrojo lavinimo įstaigos siekia atrasti tinkamiausią etnokultūrinio ugdymo turinį ir būdus vaiko tautiniam identitetui puoselėti. Įtraukiant Aukštaitijos regiono puoselėjamas kultūros tradicijas ir bendruomenės ypatumus Kupiškio etnografijos muziejaus muziejininkai siūlo įvairius edukacinius užsiėmimus. Kurdami kuo palankesnę aplinką vaikų komunikacijos gebėjimams, turime sudaryti natūralias situacijas, kuriose ne tik vaikai reikštų mintis, bet ir „skambėtų“ tarmiškas žodis. Tokiu pagrindu yra sukurtos edukacinės programos „Pasakojamoji ir dainuojamoji tautosaka vaikams“, „Mįslių ir eksponatų draugystė“, „Kupiškėnų patarmės lobiai“. O kodėl gi reikia mokytis tarmės?

Tarmių gausa Lietuva išsiskiria iš kitų šalių. Unikalu, kad tokioje mažoje teritorijoje dar fiksuojama tiek daug skirtingų šnekamosios liaudies kalbos variantų. Tarmės aktyviajame komunikaciniame gyvenime keičiasi, paprastėja ir, žinoma, artėja prie bendrinės kalbos. Pastebima tarmių nykimo ar skurdimo tendencija, kuri ypač akivaizdi kalbant apie kupiškėnų patarmę (žr. 1 pav.).

Gimtajai tarmei, konkrečiai kupiškėnų patarmei, kaip savitai sakytinės kalbos atmainai, realiame mokinių ugdymo procese dėmesio skiriama labai mažai. O juk kiekvienoje lietuvių kalbos tarmėje slypi didžiuliai turtai, kuriuos galime panaudoti bendrinei kalbai ugdyti ir turtinti. Ankstesnis tarmių neigimas padarė didžiulę žalą bendrinei kalbai, mokinių lingvistiniam išsilavinimui, sugebėjimui sklandžiai, turtingai, taisyklingai kalbėti ir rašyti. Nuvertinus tarmę, mokinių kalba tapo sausa, nežodinga, be puošmenų, būdingų konkrečiai tarmei / patarmei ir pan.¹. Nors tarmių reikšmingumu dabar jau niekas neabejoja, jų situacija yra problemiška. *Kai kurie Lietuvos regionų mokiniai savo gimtosios tarmės jau nemoka.* Prisirišimas prie gimtosios kalbos (t. y. tarmės / patarmės) yra savaiminis, instinktyvus, bet reikėtų skiepyti įsipareigojimą ja rūpintis ir puoselėti. Vadinas, reikia siekti, kad ji skleistųsi visa savo esme: skambėjimu, žodžių sandara, žodžių junginiais ir prasmėmis.

Atsakomybė už gimtosios tarmės likimą yra labai asmeniška, tačiau ji slegia kiekvieną iš mūsų. Tarmę, paveldėję iš tėvų, protėvių, turime ir kam palikti – perduoti ateinančioms kartoms. Todėl ypač svarbu visas tarmes tyrinėti, aprašyti ir jų mokytis.

¹ Drukteinienė, A. *Kalbos praktikos problemos 1997*. Konferencijos pranešimai. Klaipėda, 1997, 5.

1 pav. *Kupiškėnų patarmės teritorija*. Žemėlapiui sudaryti panaudota GDR10LT, GDR250LT, ORT10LT, Nacionalinė žemės tarnyba prie Žemės ūkio ministerijos, 2010. Patarmės ribų ribos nustatytos Donato Sirvydo

Vienas iš svarbiausių švietimo reformos postulatų yra mokyklos ryšio su gyvenimu stiprinimas². Lietuvių kalbos Bendrojoje programoje išskiriama dalyko paskirtis – išugdyti asmens komunikacinę kompetenciją. Siekiama išugdyti asmenį, gebantį gimtąja kalba perimti praeities (tautos ir pasaulio) kultūros paveldą, susivokiantį dabarties gyvenime, gebantį aktyviai, atsakingai dalyvauti kuriant kultūros vertybes. Aktualizuojami sakytinės kalbos gebėjimai, sugebėjimas suvokti komunikacinę situaciją, suprasti, kas lemia bendravimo sėkmę ir pan. Sakytinės kalbos sąvoka labai plati. Kaip sakytinės kalbos sinonimas dažnai yra vartojamas šnekamosios kalbos terminas³, plg.: šnekamoji kalba vartojama sinonimiškai sakytinei ir suvokiama kaip priešprieša rašytinei kalbai⁴.

² Lietuvos švietimo koncepcija. Lietuvos švietimo reformos gairės. Vilnius, 1992, 325–329; taip pat žr. Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos. Vilnius, 2008.

³ Čepaitienė G. Kalbos etiketas ir mokykla. Šiauliai, 1996, 8; Župerka K. Lietuvių kalbos stilistika. Vilnius, 1983, 8; Gaivenis K., Keinys St. Kalbotyros terminų žodynas. Kaunas, 1990, 175; 202.

⁴ Koženiauskienė R. Retorika: Iškaltos stilistika. Vilnius, 2001, 42.

Sakytinė / šnekamoji kalba turi tris kalbos raiškos variantus: *tarminį, buitinį šnekamąjį ir bendrinę* kalbos variantą⁵ Aišku, kad bet kuris žmogus gali bendrauti visais trimis **sakytinės kalbos** variantais. „Didžiausias skirtumas – nevienodas šių variantų kodifikacijos laipsnis ir vartojimo sferų nesutapimas“⁶. Tarmė tam tikromis aplinkybėmis – buityje, kasdieniniuose pokalbiuose – yra netgi parankesnė už bendrinę kalbą. Turime suvokti ir įsisąmoninti, kad dabartinės lietuvių kalbos šaknys, gyvasis, neišsenkamas ir neišsemiamas šaltinis buvo ir kol kas dar tebėra mūsų tarmės. Mokykloje mokomės bendrinės kalbos, jos taisyklingo vartojimo, o tarminė raiška pamirštama ir perkeliama tik į namų aplinką. Teigiama, kad buitinė šnekamoji kalba sudaro priešpriešą dabartinei bendrinei kalbai. „Ji yra beveik išimtinai tik sakytinės kalbos atmaina“⁷.

Pastebėta, kad Lietuvių kalbos Bendroji programa **šnekamąją kalbą** laiko viena iš **sakytinės kalbos** formų, kuri yra glaudžiai susijusi tiek ir su bendrine kalba, tiek ir su tarmėmis.

Mokantis tarmės, reikia užsibrėžti ir stengtis įvykdyti du uždavinius:

- **bendrinės kalbos taisyklės mokytis gimtosios tarmės pagrindu;**
- **tobulinti sakytinę / šnekamąją kalbą.**

Kupiškio etnografijos muziejus, bendradarbiaudamas su Kupiškio krašto mokytojais, suderino mokymo metodus, kuriant edukacines programas. Metodų klasifikacija įvairuoja, bet dažniausiai naudojama L. Jovaišos pasiūlyta klasifikacija, išskirianti šiuos pagrindinius metodus: *informaciniai* (pokalbis, pasakojimas, probleminė paskaita); *operaciniai* (pratimai, pratybos, laboratoriniai darbai) ir *kūrybiniai* (žaidimai, disputai, kūrybinės užduotys)⁸.

Mokymo metodų klasifikacija (pagal L. Jovaišą ir J. Vaitkevičių)⁹

Informaciniai metodai	
Teikiamieji <i>Pasakojimas</i> (siužetinis, aprašomasis, aiškinamasis); <i>Paskaita</i> (mokyklinė, akademinė); <i>Teikiamasis pokalbis</i> (genetinis, analitinis, sintetinis); <i>Demonstravimas</i> ; <i>Literatūros panaudojimas</i> .	Atgaminamieji <i>Atpasakojimas</i> (raštu, žodžiu); <i>Kartojimo pokalbis</i> (atkūrimo, apibendrinimo); <i>Tikrinamasis pokalbis</i> (apklausa, koliokviumas, įskaita, egzaminas); <i>Rašiniai</i> (Kontrolinis, įspūdžių ir kt.); <i>Iliustravimas</i> .

⁵ Čepaitienė G. *Kalbos etiketas ir mokykla*. Šiauliai, 1996, 13.

⁶ Čepaitienė G. *Kalbos etiketas ir mokykla*. Šiauliai, 1996, 16.

⁷ Čepaitienė G. *Kalbos etiketas ir mokykla*. Šiauliai, 1996, 16.

⁸ Jovaiša L. *Pedagogikos terminai*. Kaunas, 1993, 44-45.

⁹ Jakavičius V., Juška A. *Mokyklos pedagogika*. Kaunas. 1996, 44-45; 214-225.

Operaciniai metodai		
Pratybų <i>Treniruotė (pagal pavyzdį, instrukciją, užduotį);</i> <i>Kontekstinės pratybos (komentavimo, aiškinimo);</i> <i>Kūrybinės pratybos;</i> <i>Skaitymo, rašymo metodai;</i> <i>Grafiniai darbai.</i>	Praktiniai <i>Instruktažas;</i> <i>Techninis darbas;</i> <i>Mašinų aptarnavimas;</i> <i>Gamybinių užduočių vykdymas;</i> <i>Techninių brėžinių skaitymas,</i> <i>Darymas.</i>	Laboratoriniai <i>Bandymų demonstravimas;</i> <i>Iliustraciniai laboratoriniai darbai;</i> <i>Eksperimentiniai laboratoriniai darbai.</i>
Kūrybiniai metodai		
Euristiniai <i>Euristinis pokalbis;</i> <i>Loginis įrodymas;</i> <i>Paieškos;</i> <i>Techninis konstravimas.</i>	Probleminiai <i>Probleminis dėstymas;</i> <i>Probleminis pokalbis pagal situaciją;</i> <i>Uždavinių sprendimas;</i> <i>Techninis modeliavimas;</i> <i>Kūrybiniai rašiniai.</i>	Tiriamieji <i>Stebėjimas;</i> <i>Eksperimentas;</i> <i>Tiriamasis pokalbis;</i> <i>Darbas su moksline literatūra ir šaltiniais;</i> <i>Tyrimo rezultatų apiforminimas;</i> <i>Statistiniai skaičiavimai.</i>

Vienas iš populiariausių didaktinių metodų klasifikavimo principų, šaltiniai, iš kurių gaunama žinių: *žodis, vaizdas ir praktinė veikla*.

Netradicinių (diskusijos, žaidimai, mokymasis bendraujant, kūryba ir kt.) ir tradicinių (aiškinimas, klausinėjimas, demonstravimas, rašymas, skaitymas, pokalbis ir kt.) metodų kaita gali turėti didelę įtaką mokinių mokymosi kokybei. Juk kiekvienas ugdytinis informaciją priima skirtingai. Tyrimais nustatyta, kad 29% žmonių išmoksta matydami. Jie yra linkę mokytis schemų, piešinių ar užrašytų žodžių pagalba. 34% išmoksta klausydami ir jiems informaciją lengviau priimti klausant, kalbant ar diskutuojant, o 37% žmonių informaciją įsisavina per judesį¹⁰.

Laisvė rinktis mokymo metodus ir formas įpareigoja pirmiausia juos žinoti bei vertinti pagal šių dienų mokyklai keliamus reikalavimus. Reikia pripažinti, kad netradiciniai ir praktiniai metodai mokymo procese aktyvina veiklą ir turi didelę įtaką mokinių mokymosi kokybei. Todėl tikėtina, kad tarmės mokymas(is) turėtų remtis šiais metodais ir įvairiomis mokymo formomis, skatinančiomis kūrybiškumą ir geresnį žinių įsisavinimą.

¹⁰ Teresevičienė M., Oldroyd D., Gedvilienė G. *Suaugusiųjų mokymasis: Andragogikos didaktikos pagrindai*. Kaunas. 2004, 46–50.

Puoselėti sakytinės kalbos tarminį variantą dideles galimybes turi ugdymo įstaigos. Jose dirbantys pedagogai gali prisidėti prie labai kilnaus ir tikrai būtino proceso – tarmės mokymo. Parengti integruotas bendrinės kalbos ir mokinio gimtosios tarmės programas galėtų padėti Jovitos Lubienės, Šiaulių r. Raudėnų mokyklos-daugiafunkcio centro lietuvių kalbos, dorinio ugdymo ir etninės kultūros mokytojos metodininkės, Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendrosios programos bendraautorės, pateikti šie *gimtosios tarmės mokymo principai*:

- Keisti požiūrį į gimtosios tarmės vietą mokymo sistemoje. Tarmė nėra atgyvenęs praeities reliktas ar bendrinės kalbos tarnaitė, o puiki pagalbininkė mokant ir mokantis bendrinės kalbos. Tradiciškai gimtoji tarmė vadinama gaiviaja bendrinės kalbos versme. Kartu ji yra savita ir dabarties žmogui labai reikalinga kalbinė sistema.

- Gimtoji tarmė – graži, raiški, nebanali – turėtų **skambėti** lietuvių kalbos pamokose. Gimtojo krašto tautosaką, rašytojų grožinę kūrybą nors retkarčiais galima pateikti tarmiškai. Įvairių užduočių metu bendrinės kalbos žodis ar sakinytis gali nuskambėti tarmiškai, o vėliau jis gali būti įprasminamas nagrinėjamos temos kontekste. Visa tai padeda pajusti tarmės stiliaus savitumą.

- **Gimtoji tarmė** turėtų būti pati organiškiausia **jungtis, siejanti kalbą, literatūrą, tautosaką ir etnokultūrą**.

- Gimtosios tarmės, kaip ir bendrinės kalbos, reikėtų mokyti **sistemiškai, nuolat** lyginant tarmę ir bendrinę kalbą, sistemingai išryškinti visų lygmenų – **teksto, sakinio, žodžio, garso** – ypatumus.

- Reikėtų labai apgalvotai **atrinkti pačius tipiškiausius tarmės dalykus**, atskleidžiant jos savitumą.

- Gimtosios tarmės faktai turėtų būti taip pateikiami, kad padėtų suvokti lietuvių kalbos istorinį kitimą, vaizdžios ir suprantamai iliustruotos kalbos archaiškumą, padėtų supažindinti su etimologija ir pan.

- Gimtosios tarmės faktus pateikti ne kaip tam tikrų taisyklių rinkinį, bet kaip bičiulišką mokinio ir mokytojo tarpusavio santykių garantą, reiškiamą linksmuoju žaismės elementu ar kalbos grožio, turtingumo, nenusipėjamo variantiškumo įrodymu.

Neformalus, bet profesionalus atsigręžimas į gimtąją tarmę padėtų ugdyti tai, kas vadinama kalbos jausmu¹¹.

Vis dėlto pasiekti šio mokymo rezultatų nėra lengva, nes tarmės skirtos buitiniam gyvenimui, vartojamos kasdieninėje kalboje ir jos pritaikytos neoficialiam bendravimui. Mokykla gali mokiniui padėti suvokti, kokią vietą tautos kultūroje užima jo krašto kultūra ir

¹¹ Lubienė J. Gimtosios tarmės mokymo principai. *Kalbos praktikos problemos 1996*. Konferencijos pranešimai. Klaipėda, 1998, 38–41.

gimtoji tarmė. Todėl labai svarbu atskleisti, jog mokinys, mokėdamas savo gimtąją tarmę, yra savitas ir vertingas. Puoselėjant kalbos tradicijas, nemažai galėtų nuveikti lituanistai, randantys laiko „tarmiškam žodžiui“ pamokų metu, popamokinėje veikloje, pvz., vakaronėse, pasibuvimuose, renginiuose, ekspedicijose ir pan.

Mokytojams, nemokantiems / gerai nemokantiems tarmės (pvz., kupiškėnų), nereikėtų vengti tokių pamokų ar užsiėmimų. Kupiškio etnografijos muziejus padeda mokykloms, norinčioms kviešti į pamokas mokančius „porinti“ tarmiškai vietos gyventojus, ar klausyti garso / vaizdo įrašų, kartu su mokiniaus mokytis taisyklingos (tarminę sistemą atitinkančios) tarties. Žinoma, su mokytojais iš anksto aptariame nagrinėjamųjų tarminių žodžių reikšmes, formas ir pan. Praktikoje pastebima, kad pedagogai (gerai nemokantys tarmės) ugdytinius moko tarmiškai tik pasakoti ir dainuoti. Muziejininkai sudaro galimybes pabandyti tarmiškai eiliuoti, rašyti scenarijus, humoreskas, apsakymėlius, sakmes, oracijas ir pan. Tekstų kūrimas ne tik pajvairina darbo turinį, bet ir ugdo kūrybingumą. Tik epizodiškas ir paviršutiniškas mokymasis ir dalyvavimas konkursuose (pvz., „Tramtatulio“) neužtikrina gimtosios tarmės mokėjimo ir supratimo, kad tarmiškas žodis yra tikroji kultūrinė vertybė.

Kupiškio etnografijos muziejus suteikia galimybę pasinaudoti muziejaus fonduose turima medžiaga ir praktinius tarminius gebėjimus įtvirtinti popamokinėje veikloje: klausantis tarmiškų garso / vaizdo įrašų, mokantis tarties žaidybine forma, dalyvaujant edukacinėse programose ir kt. Prasminga, kad ne tik lietuvių kalbos, bet ir kitų dalykų pamokose akcentuojamas kalbos ugdymas, siejant su mokinio kalbine ir socialine patirtimi, gimtąja kalba ir visu sociokultūriniu kontekstu, neatmetant kalbos jausmo faktoriaus.

PANEVĖŽIO KRAŠTOTYROS MUZIEJUS

Vitalija Vasiliauskaitė, Panevėžio kraštotyros muziejaus vyresnioji muziejininkė

Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad muziejaus veiklos objektas yra praeities tyrimas, o iš tikrųjų, naudojantis paveldu, jo misija yra aktyviai veikti dabartinę visuomenę, puoselėti jos tapatybę ir kultūrą. Muziejus yra viena aktyviausių ir lankomiausių Panevėžio kultūros įstaigų, o muziejininkų indėlis į miesto bendruomenės gyvenimą yra labai svarbus ir svarus.

Viena pagrindinių muziejaus veiklos krypčių – edukacija. Muziejuje vykdomos istorinės, archeologinės, gamtos, etnografinės ir kalendorinių švenčių edukacinės programos. Muziejinė edukacija – galimybė mokytis autentiškoje ir kartu modernioje muziejaus aplinkoje, betarpiškai susipažįstant su muziejuje saugomais daiktais ir nematerialiomis muziejininkų perduodamomis krašto kultūros vertybėmis. Edukacinių programų tikslas – skatinti mokinių domėjimąsi krašto istorija, kultūra ir gamta, ugdyti aktyvumą, kūrybiškumą, lavinti loginį mąstymą ir kritinį vertinimą, patrauklia forma atskleidžiant praeities ir šiuolaikinio pasaulio sąsajas. Šiuo metu muziejus yra paruošęs ir vykdo 26 įvairių sričių edukacines programas. Pristatome vieną iš edukacinių programų Panevėžio kraštotyros muziejuje.

EDUKACINIS UŽSIĖMIMAS „KELIONĖ LAIKU“

Aušra Sidorovienė, buvusi Panevėžio kraštotyros muziejaus Edukacijos ir informacijos skyriaus vedėja, Edukacinės programos autorė

„Kelionė laiku“ – 3 akademinių valandų edukacinis užsiėmimas, skirtas 4–12 klasių mokiniams ir suaugusiesiems. Ši edukacinė programa 2009 m. buvo apdovanota „Žalvarine bite“ – tai viena iš trijų geriausių edukacinių programų Lietuvoje. Edukacinėje programoje pristatoma XIX a. pab. aukštaičių gyvenimo kasdienybė: kasdienis maistas, sezoniniai darbai, tradicijos ir papročiai, apranga, pramogos. Programoje persikeliama laiku į praeitį: apsirengiama tradiciniais kostiumais, atkurtais pagal muziejaus fondų eksponatus, pasivadinama senoviniais vardais, dirbami įvairūs darbai, vaišinamasi tradiciniais patiekalais, dūkstama smagioje jaunimo vakaruškoje.

PAGRINDINIS UGDYMAS

Istorija. Technologijos. Muzika

BENDROSIOS KOMPETENCIJOS:

1. Socialinė-pilietinė. Moksleiviai ugdys bendravimo ir bendradarbiavimo įgūdžius, ugdysis darbštumą, asmeninę atsakomybę, pilietiškumą, tautinį ir kultūrinį tapatumą.

2. Komunikavimo. Moksleiviai mokysis suprasti naujus dalykus ir juos perteikti bendraamžiams, išreikšti savo nuomonę; mokysis vartoti gimtąją kalbą ir panevėžiškių patarmę; mokysis bendrauti neverbaliniu būdu – kartu dainuojant, šokant, dirbant, elgesio prie stalo.

3. Pažinimo. Moksleiviai susipažins ir tyrinės XIX a. pab. aukštaičių gyvenamąją aplinką, kalbą, papročius, tradicijas. Susipažins ir patys pabandys atlikti sezoninius darbus (linamynis, linų šukavimas, malkų skaldymas, žlugtas ir kt.), skaitys ir supras spaudos draudimo laikotarpio spaudą, gamins maistą, patieks jį į stalą; pajaus, mąstys ir apibendrins savo patirtis.

DALYKINĖS KOMPETENCIJOS

4. Kultūrinės kompetencijos. Moksleiviai gilins etnokultūrinės žinias, mokysis komunikuoti panevėžiškių patarme, ugdysis sąmoningą lietuvių etninės kultūros, istorijos, etnomuzikos puoselėjimą.

5. Tiriamosios veiklos kompetencijos. Moksleiviai atsirinks jiems tinkančias tautinio kostiumo detales; pasirinks XIX a. pab. paplitusius krikščioniškus vardus; atsirinks sezoniniams darbams tinkamus darbo įrankius, mokysis atlikti darbus pagal lytis (berniukams ir mergaitėms tinkančius); atsirinks produktus maistui gaminti ir jį gamins; atsirinks tinkamus indus ir mokysis padengti stalą bei jį sutvarkyti; mokysis liaudiškų žaidimų, žaidimų, ratelių, šokių..

MOKYMOSI UŽDAVINIAI

6. Moksleiviai susipažins su XIX a. pab. aukštaičių panevėžiškių tradicine gyvensena: darbais, papročiais, kulinarijos paveldu, tradicinėmis pramogomis ir kt.

7. Atlikdami užduotis grupėse ir individualiai mokysis bendrauti panevėžiškių patarme, skaityti spaudos draudimo laikotarpio tekstus (graždanką), dirbti įvairius senovinius darbus: linų mynimo, šukavimo, malkų skaldymo, žlugto žlugimo, skalbinių džiovimo ir kočiojimo darbus, gaminti maistą, padengti statą ir jį sutvarkyti, žaisti liaudiškus žaidimus ir ratelius, šokti tradicinius šokius.

8. Atlikdami užduotis moksleiviai turės galimybę įsijausti į XIX a. pab. aplinką, patirti naujus įspūdžius ir per naują patirtį įgyti naujų etnokultūrinių žinių.

MOKYMOSI VEIKLOS

9. Įžanga.

10. Susipažinimas su aplinka ir laiku, vienu su kitais.

11. XIX a. pab. aukštaičių panevėžiškių tarmė.

12. Spaudos draudimo metų spauda, oficialus raštas – graždanka.

13. Sezoniniai darbai berniukams ir mergaitėms, vyrams ir moterims.
14. Tradicinis aukštaičių maistas, maisto gaminimas, stalo ritualas.
15. Tradiciniai aukštaičių žaidimai, rateliai, šokiai.

MOKYMOSI VIETA

Edukacinės programos veiklos vyksta keliose erdvėse. Įžanga vyksta muziejaus ekspozicijose. Susipažinimas – edukacinėje klasėje, kurioje yra tradiciniai tautiniai vyriški ir moteriški kostiumai. Pažintis su panevėžiškių patarme, sezoniniai darbai vyksta muziejaus vidiniame kiemelyje, kuriame yra pastatyta aukštaitiška gryčia, šalia jos – šulinys, kibirai vandeniui semti, darbams reikalingi įrankiai: linamynis, linų šukavimo šepečiai, spragilai, žlugto kubilas, geldos, skalbinių lyginimo kočėlai, kazlas, kirvis, lentos, oblius ir kt. Pažintis su aukštaičių kulinariu paveldu, maisto gaminimas ir stalo ritualas vyksta muziejaus edukacinėje klasėje. Tradiciniai aukštaičių žaidimai, rateliai, šokiai vyksta muziejaus vidiniame kiemelyje, šalia aukštaitiškos gryčios.

EDUKACINĖS PROGRAMOS EIGA

1 veikla. Įžanga.

Trukmė: 15 min.

Įžangoje moksleiviai pasitinkami muziejaus ekspozicijose. Pristatoma edukacinės programos trukmė, tikslas, uždaviniai, veiklos, veikimo būdai. Užduotis: moksleiviams skiriama savarankiškai apžiūrėti muziejaus ekspozicijas ir surasti XIX a. pab. eksponatus. Tuomet muziejaus istorikas apibūdina gyvenimo situaciją tuo laikotarpiu mieste ir kaime, politines, ekonomines gyvenimo aplinkybes. Užduotis: moksleiviai atsako į klausimus iš savarankiško ekspozicijos apžiūrėjimo: apie perkamąją galią, spaudą, etnografiją. Istorikas palydi programos dalyvius į edukacinę klasę.

2 veikla. Susipažinimas su aplinka ir laiku, vienu su kitais.

Trukmė 10–15 min.

Edukacinėje klasėje moksleivius pasitinka tradiciniu tautiniu kostiumu persirengusi programos vedėja ir jos asistentai (2–3 žmonės, persirengę tautiniais drabužiais). Programos vadovė pristato moterišką ir vyrišką tautinį kostiumą, jo detales, XIX a. pab. madas Lietuvos kaime. Užduotis: programos dalyviai išsirenka sau tinkamus tautinius kostiumus, persirengia. Pristatomas tradicinės lietuvių šeimos modelis, XIX a. pab. šeimos etiketas. Užduotis: susigalvoti sau vaidmenį šeimoje (pvz., programos vedėja – mama Ona, vaikai, pusbroliai, pusseserės, kaimynai, tetos, dėdės, svečiai, samdiniai ir pan.). Užduotis: programos dalyviai pasirenka savo prosenelių ar kitokių senoviškus krikščioniškus vardus ir prisiega korteles su naujais vardais. Visos edukacinės programos metu vieni į kitus kreipsis tik naujais vardais.

Muziejaus vidiniame kiemelyje dalyviams apibūdinama XIX a. pab. Lietuvos kaimo aplinka, supažindinama su aukštaičių etnoarchitektūriniu paveldu – gryčia, dalyvių laukiančiais darbais, maistu, pramogomis. Visi programos dalyviai sustoja ratu, pasako burtažodį ir patenka į kitą – XIX a. pab. – laiką. Užduotis: mokomasi žaisti susipažinimo žaidimą „Graži mūsų šeimynėlė“.

3 veikla. XIX a. pab. aukštaičių panevėžiškių tarmė.

Trukmė 5–10 min.

Programos vadovė trumpai pristato būdingiausius panevėžiškių patarmės bruožus, pati kalba tarmiškai. Užduotis: programos dalyviai prisistato savo naujais vardais, pristato savo vaidmenį „šeimoje“ tarmiškai. Pasižada visos programos metu kalbėti tarmiškai.

Pastaba: jeigu į edukacinę programą atvyksta dalyviai iš kitų etnografinių regionų ir yra kitų tarmių atstovai, jų prašoma kalbėti savo gimtąja tarme.

4 veikla. Spaudos draudimo metų spauda, oficialus raštas – graždanka.

Trukmė apie 20 min.

Programos dalyviai susodinami gryčioje už stalo. Vadovė paprašo prisiminti, kokius eksponatus ekspozicijoje moksleiviai matė iš spaudos draudimo ir tautinio atgimimo laikmečio. Apibūdinamas spaudos draudimo laikmečio oficialus raštas – graždanka. Užduotis: kiekvienas dalyvis gauna po XIX a. pab. graždanka parašyto teksto ištrauką (maldaknygės, elementoriaus, kalendoriaus ir pan.). Iš pradžių prašoma perskaityti tyliai, po to – garsiai. Pasakojama apie slaptas lietuviškas mokyklas. Užduotis: bandyti parašyti su pagaliuku ant grifelinės lentelės.

5 veikla. Sezoniniai darbai berniukams ir mergaitėms, vyrams ir moterims.

Trukmė: 35–40 min.

Programos vadovė pristato sezoninius darbus: rugiapjūtę ir kūlimą, grūdų malimą girnomis; linarūtę ir linų mynimą bei šukavimą; skalbinių žlugimą ir kočiojimą; malkų pjovimą ir skaldymą, lentų obliavimą; maisto gaminimą. Pristatomi darbo įrankiai, jų pavadinimai. Vadovės asistentai parodo, kaip reikia atlikti vienus ar kitus darbus. Kalbama apie vyriškus ir moteriškus darbus, bendrus darbus, talkų tradicijas, bičiulystę. Grupė suskirstoma į nedideles darbo komandas po 2–3 žmones ir skiriama užduotis. Užduotis: išbandyti visus numatytus darbus: kūlimą, malimą girnomis, linų mynimą, linų šukavimą (1 nuotrauka), žlugto žlugimą, skalbinių padžiovimą, skalbinių kočiojimą, malkų pjovimą (su asistento priežiūra) (2 nuotrauka), malkų skaldymą (su asistento priežiūra), lentos obliavimą, avilių apžiūrėjimą, maisto gaminimą (su asistento priežiūra). Pastaba: visus darbus turi pabandyti ir atlikti visi grupės nariai – tiek berniukai, tiek mergaitės.

1 nuotrauka. Mergaitės mokosi minti linus

2 nuotrauka. Malkų pjovimas

6 veikla. Tradicinis aukštaičių maistas, maisto gaminimas, stalo ritualas.

Trukmė: 25–30 min.

Maistą visai grupei paruošti atrenkamos 4 mergaitės, su jomis dirba asistentė. Iš anksto parūpinami produktai: varškė, sviestas, duona, dešra, lašiniai, raugti agurkai, svogūnai, petražolės, krapai, džiovintos kanapės, verdamos bulvės su lupenomis. Užduotis: mergaitės paruošia maistą (virtos bulvės, varškė su žolynais, sugrūstos kanapės su sviestu) ir padengia stalą (3 nuotrauka). Stalo įrankiai: moliniai dubenėliai ir mediniai šaukštai. Po darbų susirenka prie stalo visa grupė.

Programos vadovė pasakoja apie tradicinius aukštaičių patiekalus, valgymo etiketą, stalo ritualą. Užduotis: išmokti atskirti duonriekį peilį ir atriekti duonos riekę, abišalę. Kita užduotis: apibūdinti skonius, nustatyti, kas ir iš ko pagaminta. Trečia užduotis: mokomasi padėka Dievui už maistą. Ketvirta užduotis: sutvarkomas stalas ir suplaunami indai.

3 nuotrauka. Tradicinis aukštaičių maistas. Šeimos stalo ritualas

7 veikla. Tradiciniai aukštaičių žaidimai, rateliai, šokiai.

Trukmė: 10–15 min.

Programos vadovė pasakoja apie tradicines pramogas, pasilinksminimus, vakaruškas, gegužines, Advento vakarojimus ir kt. Užduotis: pasipuošti vakaronei, t. y. susipinti gražiai kasas, įpinti kaspinus, užsirišti tautinę juostą, berniukams užsidėti kepurę, apsivilkti liemenę ir pan. Vadovė pasakoja apie pasilinksminimų etiketą: kaip iškviesti šokti, kaip palydėti po šokio į vietą ir pan. Asistentė moko ratelių ir dainuojamųjų porinių šokių. Užduotis: einami rateliai

„Siuntė mane motinėle“, „Melnycia“, „U-ti sušalau“, „Šoks tėvelis šokinį“, žaidžiamas žaidimas „Iš kur svotai atvažiuo“, šokami šokiai „Mėnesėlis“, „Grečėnikė“.

Pabaiga.

Trukmė iki 5 min.

Grupė grįžta į edukacinę klasę, sustoja ratu, ištaria burtažodį – ir grįžta į dabartinį laiką. Vyksta spontaniška refleksija, pasidalinimas įspūdžiais, naujomis žiniomis.

Vertinimas.

Naujos istorinės, etnografinės, technologijų, muzikos žinios, komandinio darbo patirtis.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Čepienė I. *Lietuvių etninė kultūra*. Raidos įžvalgos. Vilnius: Alma littera, 2008.
2. Grinaveckienė E., Morkūnas K. *Lietuvių kalbos tarmės*. Chrestomatija. Vilnius: „Mintis“, 1970.
3. Goberienė B., Ruzas J., Urbonas E. *Panevėžiškiai šneka*. Panevėžys: „Varsa“, 1992.
4. Kirvaitienė A., Venskauskaitė E. *Lietuvių liaudies rateliai ir šokiai*. Vilnius: Lietuvos liaudies kultūros centras, 1991.
5. Klimka L. *Tautos metai*. Vilnius: Vilniaus etninės kultūros centras, 2008.
6. *Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija*. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.
7. Panevėžio kraštotyros muziejus. Edukacija. Prieiga per internetą: <http://paneveziomuziejus.lt/lt/edukacija> (žr. 2019-08-16).
8. Graždanka. Lietuviškas žodis. Prieiga per internetą: <http://www.spaudos.lt/istorija/grazdanka.htm> (žr. 2019-08-13).
9. Lietuviškas tekstas išspausdintas rusiškais rašmenimis (graždanka). Prieiga per internetą: <https://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1R0000121646> (žr. 2019-08-09).
10. Istorija tau. Graždanka. Prieiga per internetą: <https://istorijatau.lt/rubrikos/zodynas/grazdanka> (žr. 2019-08-05).

II DALIS. DZŪKIJA

KAIP STIPRINAME METODINĘ VEIKLĄ INTEGRUOJANT ETNINĘ KULTŪRĄ?

Virginija Vitunskaitė, Alytaus „Sakalėlio“ pradinės mokyklos direktorė, Alytaus miesto etninės kultūros mokytojų metodinės grupės pirmininkė, Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjungos Alytaus skyriaus pirmininkė

Alytaus „Sakalėlio“ pradinėje mokykloje (toliau – mokykla) nuo 1993 m. į formalųjį ugdymą ir neformalųjį švietimą integruojama etninė kultūra. Viena iš mokyklos vertybių – etninė kultūra, gyvosios tradicijos puoselėjimas. 1997 m. mokytojų grupė sudarė mokyklos Etninės kultūros pradinio ugdymo programą, kurią integruoja į mokinių švietimą, vykdo gerosios patirties sklaidą (pranešimai: „Etninė kultūra – lietuvių liaudies šokio kūryboje“; „Tradicinės kanklės ir kankliavimas“; „Muzikinis lino kelias etnokultūroje“ ir kt.).

Nuo 2002 m. mokykloje įkurtas folkloro ansamblis „Sakalėlis“, kuris reprezentuoja Dzūkijos kraštą Lietuvoje ir užsienyje, dainuoja dzūkiškas dainas, dėvi tautinį kostiumą, yra daugelio etninių renginių laureatai, nugalėtojai („Tramtatulis“, „Baltų raštai“ ir kt.). Nuo 2015 m. birželio 30 d. mokykla yra Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjungos (toliau – LEKUS) narė. LEKUS – nepolitinė, savanoriška, visuomeninė pelno nesiekianti sąjunga. Pagrindinis LEKUS tikslas – telkti etninės kultūros ugdytojus, t. y. visus etnine švietimo veikla užsiimančius asmenis, bendrai veiklai, siekiant etninės kultūros ugdymo plėtros bei tobulinimo, tautinės savimonės ir savivardos puoselėjimo, skleidžiant etninės kultūros suvokimą, paprotines dorovines vertybes bei išnaudojant lietuvių tautos patirtį, sukauptą etninėje kultūroje. Į LEKUS veiklą įsijungė 6 Alytaus miesto ikimokyklinės įstaigos, 2 pradinės mokyklos, 5 pagrindinės mokyklos, 2 gimnazijos, Alytaus muzikos mokykla, Alytaus dailių amatų mokykla (kuri nuo 2018 m. tapo Kauno taikomosios dailės mokyklos filialu).

Įsitraukimas į LEKUS veiklą paskatino mokyklos direktorę V. Vitunskaitę inicijuoti Alytaus miesto etninės kultūros mokytojų metodinės grupės įkūrimą (2015 m.). Vykdydamas švietimą etninės kultūros srityje LEKUS Alytaus skyrius dalijasi sukaupta didele praktine patirtimi etnokultūros integravimo į mokomuosius dalykus, neformalųjį švietimą srityse.

Siekiant suprasti neįkainojamą etninės kultūros vertę ugdant pagarbą savo kultūrai, skatinant mokytoją ir kiekvieną bendruomenės narį suprasti ir įvertinti savo, kitų tautų savitumus ir to mokyti mokinius, Alytaus „Sakalėlio“ pradinėje mokykloje veikia 17 neformaliojo švietimo būrelių (skirta folklorui, liaudies šokiams, kalendorinėms šventėms,

mitologijai, amatams – vilnos vėlimui, keramikai, pynimui iš vytelių ir pan.). Taip pat rengiami mokiniams tarmių puoselėjimo konkursai, varžytuvės (pvz.: „Tarmių lobynai“ ir kt.).

Mokykloje organizuojami etninės kultūros renginiai, mokomosios dirbtuvės (duonos, kūčiukų kepimas, kalendorinės šventės – Gandrinės, Duonos šventė, Adventinės popietės, Elnio Devyniaragio diena – saulėgrįža, Kaziuko mugė, Užgavėnės, Amatų diena, Ožio diena, popietė „Vėl susveikime dzūkučiai“ ir kt.), įtraukiančios ne tik mokyklos bendruomenę, bet ir socialinius partnerius, kviečiami miesto ir kitų švietimo įstaigų bendruomenių nariai, svečiai iš užsienio. Vyksta išvažiuojamosios veiklos: seminarai, edukacinės pamokos kraštotyros muziejuose, autentiškoje, gamtinėje aplinkoje. Etnokultūra integruojama į visus mokomuosius dalykus, popamokinę veiklą, taip plėtojami mokinių etnokultūrinės raiškos įgūdžiai, tautinio paveldo pažinimas; skatinama žinias kūrybiškai pritaikyti šeimos gyvenime.

Vykdome gerosios patirties sklaidą mieste, regione, šalyje, užsienyje. 2016 m. užsienio lituanistinio švietimo mokyklose – Punske ir Seinuose (Lenkijoje) – kartu gaminome žaislinius muzikos instrumentus iš panaudotų daiktų (mokykloje įgyvendiname programą „Darnusis vystymasis – 2030“), pristatėme mokyklos bendruomenės etnokultūrinį ugdymą. 2018 m. Jungtinėje Karalystėje Ekseterio mokiniams ir mokytojams vyko metodinės dienos skleidžiant lietuviško amato – vilnos vėlimo subtilybes, buvo nuveiktas Lietuvos žemėlapis, vaikų žaidimas, projekto logotipas; sukurtos ir perduotos 2 vaizdo pamokos Anglijos (penkių Ekseterio mokyklų) mokiniams.

2018 m. LEKUS Alytaus skyriaus / Alytaus etninės kultūros mokytojų metodinės grupės pirmininkė inicijavo pirmą Alytuje etninės kultūros konferenciją „Etninės kultūros gyvoji tradicija šiandien“. Į konferenciją susirinko etninės kultūros ugdytojai iš visos Lietuvos, dalyvavo etninės kultūros ekspertai, įvairių dalykų mokytojai, ikimokyklinių įstaigų atstovai, puoselėjantys etninės kultūros vertybes savo mokyklų bendruomenėse, miestuose, regionuose. Išklause pranešimus, dalyvaudami praktiniuose užsiėmimuose, pedagogai pagilino bei atnaujino žinias, kaip pajvairinti pamokų turinį, paskatinti mokinių, jų šeimų susidomėjimą tautos kultūra, istorija, ugdyti vaikų norą pažinti bei perimti tautos tradicijas, pagarbą tautos vertybėms. Kūrybinėse dirbtuvėse mokėsi kankliavimo, juostų pynimo, šokių, gamino natūralius papuošalus.

Nuo 2019 m. vykdome Tarptautinį Nordplus Junior projektą „Savo krašto regiono (Dzūkijos) kultūrinio paveldo puoselėjimas šiaurės šalių (Estijos, Islandijos) kontekste“. Projekto metu Narva Paju mokyklos (Estija), Salaskóli mokyklos (Islandija), Alytaus „Sakalėlio“ pradinės mokyklos (Lietuva), Suuremõisa mokyklos (Estija) vykdo gerosios patirties sklaidą, tobulina įvairių šalių mokytojų įgūdžius, atranda naujų metodų tautinės kultūros puoselėjimui, keičiasi mintimis ir idėjomis apie tautinio paveldo išsaugojimą.

Panaudodami įgytą patirtį mokytojai gebės inovatyviau sudominti mokinius kultūriniu palikimu, skatinti jį puoselėti, tobulinti mokinių kultūrinę kompetenciją, plėsti suvokimą apie savo šalies kultūros šaknis tam, kad įgytas suvokimas pasitarnautų bendram mokinių išprusimui. Projekto metu organizuojamos dirbtuvės dalyviams – pasidalinimas patirtimi ir priemonėmis, kaip mokyti(s) paruošti tradicinius patiekalus, pažinti savo krašto kultūrą, vykdomos įvairios veiklos, skirtos ne tik pažinti, bet ir tyrinėti. Projekto rezultatas – Tradicijų knyga, kurioje kiekviena šalis pildo savo skyrių (1–2 savo krašto / regiono meno dirbiniai, 1 patiekalas, pamokų planai), testas (quiz) apie regiono patiekalus, dirbinius, internetinis puslapis.

LEKUS Alytaus skyriaus narė Laima Bautronienė (Alytaus Putinų gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja) planuoja ir koordinuoja etninės kultūros ugdymo gimnazijoje veiklas, įtraukia įvairių dalykų mokytojus į mokinių etninės kultūros kompetencijų ugdymą pamokų ir renginių metu. Elektroniniame dienyne (TAMO) fiksuotos 45 praveistos lietuvių kalbos ir literatūros, istorijos, technologijų, teatro, matematikos, biologijos, anglų kalbos, muzikos pamokos I–IV gimnazijos klasėse (pvz.: „Melodijos ir teksto dermė lietuvių liaudies dainose“), į kurias integruojama etnokultūra.

LEKUS Alytaus skyriaus narė Gitana Baranauskienė (Alytaus Dainavos pagrindinės mokyklos pradinį klasių mokytoja) organizuoja Alytaus miesto pradinį klasių mokinių etnokultūros šventę-konkursą „Mes esam dzūkai“, kuriame dalyvauja Alytaus bendrojo ugdymo mokyklų pradinį klasių mokytojai su antrųjų ir trečiųjų klasių mokiniais; rengia tautodailės darbų parodas (dzūkių austos lovatiesės, rankšluosčiai, staltiesės, sijonai, raštais siuvinėtos pagalvės, staltiesės ir pan.) – „Iš kraičio skrynios“ Alytaus miesto Jurgio Kunčino viešojoje bibliotekoje.

LEKUS Alytaus skyriaus narė Zita Belevičienė (Alytaus Senamiesčio pradinės mokyklos pradinį klasių mokytoja) organizavo mokinių darbų parodėles Alytaus J. Kunčino bibliotekoje „Auksinė adatėlė“, „Iš močiutės skynios“, projektą „Medžiai. 100 Lietuvos ažuolų“; edukacinius užsiėmimus Alytaus, Prienų, Birštono kraštotyros muziejuose – „Duonos kelias iki stalo“, „Kalėdos jau čia“, „Pasėjau griki“, „Lino kančia“, „Žvakių liejimas“ ir kt.

2019 m. pirmą kartą Respublikoje buvo organizuota Lietuvos mokinių etninės kultūros olimpiada. Alytaus miesto savivaldybėje organizuoti pirmą etapą, sudaryti klausimynus, užduotis ėmėsi V. Vitunskaitė, LEKUS Alytaus skyriaus nariai (Laima Bautronienė), Alytaus kultūros ir komunikacijos etninės kultūros specialistas Giedrius Griškevičius, bendradarbiaujant su Alytaus miesto savivaldybės Švietimo skyriumi. V. Vitunskaitė dirbo Lietuvos mokinių etninės kultūros olimpiados I etapo užduočių rengimo ir vykdymo komisijoje, buvo komisijos pirmininkė, taip pat III etapo (baigiamojo) užduočių sudarymo

grupėje ir vertinimo komisijoje. Alytaus „Sakalėlio“ pradinės mokyklos mokinė – miesto etapo etnokultūros olimpiados nugalėtoja ir mokinių, gebančių kalbėti tarmiškai, Dzūkijos regiono varžytuvėse III vietas laimėjo.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Alytaus „Sakalėlio“ pradinė mokykla / Iš TV laidų ciklo „Čia - Dzūkijos kraštas“. 2008. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=dbtQTvNVDhk> (žr. 2019-08-01).
2. Alytaus „Sakalėlio“ pradinės mokyklos 2c klasės bendruomenės šventė Alovėje „Duonos kelias“. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=u_wiievwAXg (žr. 2019-08-09).
3. Etninės kultūros ugdymo metodinės rekomendacijos pradinio ugdymo pedagogams (2012). Prieiga per internetą: <https://duomenys.ugdome.lt/?/mm/prad/med=99/431> (žr. 2019-05-06).
4. Etninės kultūros ugdymo rekomenduojamų dokumentų, metodinių priemonių, literatūros, šaltinių ir naudingų nuorodų. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/3332> (žr. 2019-05-07).
5. Rekomenduojami etnokultūrinio ugdymo siekiniai ir turinio gairės įgyvendinant pradinio ugdymo programas. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/3322> (žr. 2019-05-08).
6. Konferencija „[Etninės kultūros gyvoji tradicija šiandien](#)“. 2018. Alytaus m. savivaldybės naujienos (žr. 2019-08-10).
7. Vilnos vėlimas 1 pamoka. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=ry_q1O7338A&feature=youtu.be (žr. 2019-08-10).
8. Vilnos vėlimas 2 pamoka. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=oGZkhOJyNYs&feature=youtu.be> (žr. 2019-08-10).

ETNOKULTŪROS INTEGRACIJOS Į UGDYMO PROCESĄ PLANAVIMAS ALYTAUS PUTINŲ GIMNAZIJOJE

Laima Bautronienė, Alytaus Putinų gimnazijos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė, etnokultūros gimnazijoje kuratorė

Alytaus Putinų gimnazija turi galias etnokultūrinio ugdymo tradicijas. Įgyvendinant Pagrindinio ugdymo ir vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrąsias programas, mokytojų metodinėse grupėse aptariamai svarbiausi siekiai kiekvieniems mokslo metams. Etnokultūros integracijos į ugdymo procesą planavimas, įtraukia įvairių dalykų mokytojus į konkrečias veiklas, skirtas etninės kultūros programoms įgyvendinti. Mokytojai planuoja, kiek konkrečiai valandų skirs atitinkamai etnokultūros temai pamokų ir renginių metu (1 priedas).

Gimnazijoje susitarta, kad savo dalyko metiniuose planuose prie konkrečių, su etnokultūra susietų temų mokytojai pasižymi kodą EK, o ciklo plane jau nurodoma konkreti tema bei ugdymo tikslai. Per praėjusius mokslo metus elektroniniame dienynė fiksuota tokios konkrečios etnokultūros integravimo į atskirus dalykus temos ir uždaviniai, kaip: „Rinks, kaups ir analizuos informaciją apie Lietuvos ūkio šakas“, „Atrinks darbo priemones, produktus ir gamins pasirinktą etnografinio regiono patiekalą“ (technologijos); „Įgyvendins projektinį darbą „Laiko juosta“. *Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos*“, „Įvertins kraujo grupių paveldėjimą, atlikdami užduotis. *Sveikatos tausojimo papročiai ir gydymas*“ (biologija); „Išsiaiškinę liaudies kultūros funkcionalumą šiais laikais, dirbdami grupėmis, parengs trumpus teminius pristatymus, pristatys temas klasei“ (anglų kalba); „Apibūdins geneologinius medžius. *Sveikatos tausojimo papročiai ir gydymas*“ (geografija) ir pan. Bendradarbiaujant su Alytaus kraštotyros muziejumi, ten vestos su tautosakos kursu susietos lietuvių kalbos pamokos, vyko integruota su muzika pamoka 1b klasėje „Melodijos ir teksto dermė lietuvių liaudies dainose“.

Etnokultūros integracijos į ugdymo procesą planavimo lentelė, pateikta priede, apima visų I–IV gimnazijos klasių veiklų planavimą. Planuojant veiklas pamokose dažniausiai ugdomos tokios kompetencijos, kaip socialinė pilietinė, iniciatyvumo ir kūrybingumo, asmeninė, kultūrinė, mokėjimo mokytis ir kt.

Planuotų veiklų vertinimas atsispindi dalykų ciklo planuose.

Įgyvendinant etnokultūros integracijos į ugdymo procesą veiklas, bendradarbiaujama su socialiniais partneriais – Alytaus miesto švietimo įstaigomis, muziejais, Lietuvos aukštosiomis mokyklomis ir kolegijomis, etnografiniais ansambliais, krašto tautodailininkais, į veiklą įtraukiame tėvus. Leidžiamas elektroninis mokyklos laikraštis „Po pamokų“, kompiuterinėse laikmenose kaupiamas gimnazijos metraštis.

Nuotrauka iš 2019 m. kovo 28 d. Varėnoje vykusio dainų festivalio „Dainos iš tremties“.

Alytaus Putinų gimnazijos gimnazistė Miglė Tumynaitė (Ia) atliko dainą „Dar sugrįš laisvės dienos“. Festivalyje dalyvavo 22 mokyklos iš visos Lietuvos. Nuotrauka iš Alytaus Putinų gimnazijos svetainės.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. *Apie Valstybės atkūrimo šventę*. Vaizdo įrašas Alytaus Putinų gimnazijos svetainėje. Prieiga per internetą: <https://www.putinai.alytus.lm.lt/vaizdo-irasai/> (žr. 2019-08-07).
2. *Eik taip, kaip eina laisvė*. Švietimo ir mokslo ministerijos ir Lietuvos Nepriklausomybės Akto signatarų klubo konkursas. Vaizdo įrašas Alytaus Putinų gimnazijos svetainėje. Prieiga per internetą: <https://www.putinai.alytus.lm.lt/vaizdo-irasai/> (žr. 2019-07-29).
3. *Eik taip, kaip eina laisvė*. Str. portale Bernardinai.lt. Prieiga per internetą: http://kerki4.rssing.com/chan-3709780/all_p1156.html (2019-08-01).
4. *Meile savo kraštui degantis alytiškis ryžosi vykti į Sibirą*. Alytaus Putinų gimnazijos svetainė. Prieiga per internetą: <https://www.putinai.alytus.lm.lt/apie-mus-raso-laikrasciai/> (žr. 2019-08-11).

1 priedas

ALYTAUS PUTINŲ GIMNAZIJA

**PAGRINDINIO IR VIDURINIO UGDYMO ETNINĖS KULTŪROS BENDRŲJŲ PROGRAMŲ
INTEGRAVIMO Į ATSKIRUS DALYKUS PAGAL TEMINES SRITIS 2018-2019 M. M.
PLANAS**

Teminė sritis	Ugdymo gairės	Koncentrai (klasės)	Integruotos etninės kultūros pamokos pagal dalykus (val.)			
			I klasė	II klasė	III klasė	IV klasė
1	Etninės kultūros vertybių bei reiškinių pažinimas ir vertinimas: 1.1. (programos skirsnis, toliau tik skaičius) Tauta ir tradicijos	I–II	Teatras –1 Lietuvių kalba–1 Technologijos – 1	Lietuvių kalba–1 Technologijos – 1 Dailė -1	Lietuvių kalba ir literatūra – 1 Teatras – 1 Dailė – 1	
	Etninės kultūros samprata	III–IV				
2	1.2. Paprotinė teisė ir elgesys 1.3. Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos	I–II	Technologijos – 2 Biologija –1 Lietuvių kalba –1	Teatras – 1 Biologija-1	Psichologija – 1 Lietuvių kalba ir literatūra – 1 Biologija-1	Psichologija –1 Technologijos – 2
	Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos	III–IV				
3	1.4. Jaunimo brandos apeigos ir papročiai	I–II	Muzika – 2 Etika – 1	Muzika – 1 Šokis – 1 Technologijos – 1	Chemija –3 Biologija – 1	
	Jaunimo brandos apeigos ir papročiai	III–IV				
4	Kulinarinis paveldas ir mitybos papročiai	I–II	Istorija – 1 Technologijos –2	Anglų kalba – 1 Rusų kalba – 1 Technologijos – 4	Muzika – 1 Technologijos – 2 Lietuvių lit. -1	Anglų kalba – 1 Technologijos – 2
	Sveikatos tausojimo papročiai ir gydymas	III–IV	Teatras – 1 Lietuvių kalba – 1	Chemija – 2 Prancūzų kalba–1 Anglų kalba – 1		Biologija – 1 Anglų kalba – 1
5	Etnografiniai regionai	III–IV	Teatras – 1 Rusų kalba – 1	Lietuvių kalba – 1 Technologijos-2 Dailė -1	Istorija -1 Lietuvių literatūra -1	
6	1.5. Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra	I–II	Technologijos – 1 Geografija – 1	Istorija – 1 Dailė – 1	Tikyba – 2 Teatras – 1 Technologijos – 2	Istorija – 1

	Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra	III–IV			Dailė – 1 Geografija – 1	
7	1.7. Liaudies astronomija	I–II	Lietuvių kalba – 1	Fizika – 2 Tikyba – 1 Teatras – 1	Technologijos – 2 (Verslo idėjos) Technologijos – 2 Lietuvių kalba ir literatūra – 1	Lietuvių kalba ir literatūra – 1 Geografija – 1
	Pasaulėjauta, mitologija ir religija	III–IV	Geografija – 1			
8	1.8. Kalendoriniai papročiai	I–II	Kūno kultūra – 2 Lietuvių kalba – 1	Teatras – 1 Rusų kalba – 1 Dailė – 2 Technologijos – 2	Dailė (Baltijos kraštų dailė iki XV a.) Istorija – 1 Anglų kalba – 1 Tikyba – 2 Technologijos-2 Lietuvių lit. -1	Prancūzų k. – 1
	Kalendorinės šventės ir papročiai	III–IV	Technologijos-2			
9	1.6. Tradicinė ūkinė veikla	I–II	Lietuvių kalba – 1 Technologijos-2	Technologijos – 1 Geografija – 1	Muzika – 3	Technologijos, verslas ir vadyba – 2 Geografija – 1
	Tradicioniai amatai, verslai ir darbai	III–IV				
10	Archeologinis ir tautinis kostiumas	III–IV			Lietuvių kalba – 1	Lietuvių kalba – 1
11	2. Etnokultūrinė raiška: 2.1. Liaudies kūryba	I–II	Muzika – 2 Technologijos – 1 Lietuvių kalba – 2	Muzika – 2 Technologijos – 1 Dailė-1		Matematika – 1 Dailė – 1
	Liaudies kūryba	III–IV				
12	2.2. Dalyvavimas etnokultūrinėje veikloje	I–II	Technologijos – 1 „Kūrėjų pavasaris Putinuose“ – 5	„Kūrėjų pavasaris Putinuose“ – 5	„Kūrėjų pavasaris Putinuose“ – 5	„Kūrėjų pavasaris Putinuose“ – 5
	Etninės kultūros tyrimai, sklaida, valstybinė globa	I II–IV				

Koordinuoja lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Laima Bautronienė

ETNOKULTŪROS DIENA „KAS BOBULĖS KUPARAN?“ LEIPALINGIO PROGIMNAZIJOJE

Sandra Makulavičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui

Druskininkų savivaldybės [Leipalingio progimnazija](#) turi galias etnokultūrinio ugdymo tradicijas. Etnokultūros diena – tai viena diena iš kitų ugdymosi formų, kuri padeda mokiniams bendrauti tarpusavyje, stiprinti santykius, drauge priimti sprendimus, pasidalinti darbais, siekti bendro išsikeltos tikslo pasirinktai veiklai atlikti. Mokiniai mokosi savidrausmės, atsakomybės, pagarbos ir pagalbos kitiems. Perimdami senolių patirtį įgauna supratimą apie tikrąsias vertybes, rinkdami ir pristatydami tautosaką, kulinarinį paveldą mokiniai tampa drąsesni, pasitiki savimi, geba sklandžiai reikšti savo mintis – pristatyti savo kraštą. Veikdami patiria teigiamų emocijų, kurios daro įtaką geresniems akademiniams pasiekimams. Etnokultūros dienų organizavimas tapo praktine metodine priemone progimnazijos ir savivaldybės mokyklų pedagogams. Tokių dienų dalyviai yra tėvai, seneliai, progimnazijos administracija, mokytojai ir pagalbinio personalo darbuotojai. Siekis pažinti savo kraštą, puoselėti tradicijas leidžia bendradarbiauti su Leipalingio seniūnija, aplinkinių kaimų bendruomenėmis ir UAB „Minolga“ darbuotojais.

Mokykla didžiuojasi mokinių pasiekimais, kurie garsina progimnazijos vardą ir Respublikiniuose renginiuose: 2019 m. Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centro organizuoto etnokultūrinio projekto „Mūsų lobynai“ Dzūkijos regiono varžytuvėse „[Atverk tautos lobynų gelmes](#)“ pirmosios vietos nugalėtojais tapo Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos komanda (vadovė Leonora Mockevičienė).

Pristatomos Etnokultūros dienos „Kas bobulės Kuparan?“ veiklos: „Dzūkų pampuškės – gardu“, „Kap žaidė mūsų bobulės?“, „Kas mes esame?“.

DZŪKŲ PAMPUŠKĖS – GARDU, integruotų veiklų planas

Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė

Kontekstas	Tai tikslinga mokslo metų pradžioje suplanuota veikla. Diena, kai mokymasis vyksta kitomis formomis, netradicinėse erdvėse. Maisto gaminimas – etnokultūrinės veiklos dalis, kuriai bendruomenė ruošiasi per neformaliojo ugdymo pamokas, mokiniai gauna nurodytas užduotis ir jas pristato. Užduotys pasiūlomos ir šeimoms.
-------------------	--

Dalyviai	Mokinių mamytės, močiutės, sesutės, broliukai, tėvai, seneliai, progimnazijos administracija, mokytojai ir pagalbinių personalo darbuotojai.
Argumentas	Mokiniai žino keletą dzūkų krašto tradicinių patiekalų, ragavo jų namuose, tačiau patys jų negamino. Turi minimalių žinių apie receptūrą, produktų įtaką skoniui, bet retai naudoja senuosius (tradicinius) maisto ruošimo būdus.
Svarbu	Užduotis mokiniams (drauge su šeimos nariais) – rasti arba užrašyti savo vietovės vieno patiekalo receptą.
Aplinka	Veikla vykdoma progimnazijos valgykloje, močiutės troboje, kaimo sodyboje.
Trukmė	3 akad. val.
Integracija	Lietuvių kalba – kalbės tarmiškai, aiškinsis žodžių <i>špižinis</i>, <i>pampuškės kacilukas</i>, <i>lakonia</i> reikšmę. Matematika – praktiškai svers ir matuos gramais, kilogramais. Pasaulio pažinimas – sužinos patiekalui pagaminti reikalingų daiktų ir įrankių atsiradimo istorijas, supras panaudojimo paskirtį. Technologijos – mokysis serviruoti stalą, estetiškai patiekti maistą, kultūringai elgsis prie stalo. Išmoks ruošti maistą pagal higienos reikalavimus, parengti technologinę gaminio kortelę, susipažins su naujais simboliais, išmoks juos ne tik užrašyti, bet ir panaudos praktiškai. Dailė – susipažins su progimnazijos muziejuje turimo austinio rankšluosčio tautiniais raštais ir išsiuvinėtu pampuškių receptu.
Tikslinė grupė	15–20 mokinių (1–4 klasės).
Tikslas	Domėtis dzūkų krašto kulinariniu paveldu, perimti ir puoselėti tradicijas.
Uždavinys	Remdamiesi turimomis žiniomis, asmenine patirtimi pagal receptą pagamins dzūkiškų pampuškių.
Ugdomos kompetencijos	Komunikavimo, pažinimo, socialinė pilietinė, asmeninė, kultūrinė.
Priemonės	Močiutės receptas. Bulvės, druska, miltai, svogūnas, lašiniai (būtinai produktai). Krosnis, kepimo skarda. Įrankiai ir indai gaminti ir valgyti. Priemonės stalo serviravimui.

PAMPUŠKĖS

(pagal Eleną Kavaliauskienę iš Straciūnų km., Leipalingio sen., Druskininkų sav.)

REIKĖS PRODUKTŲ (sociali pavalgis 10 žmonių)

BULBAITIŲ – 4 KILOGRAMŲ

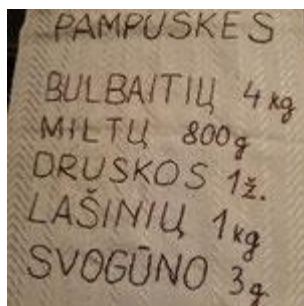
MILTŲ – 800 GRAMŲ

DRUSKOS – 1 ŽIUPSNUKO

LAŠINIŲ – 1 KILOGRAMO

SVOGŪNO – 3 GALVUTIŲ

Mokiniai didžiuojasi austiniu rankšluosčiu, ant kurio autentiškai išsiuvinėtas receptas. Rankšluostis austas Alės Šoliūnaitės-Miliukienės (1911–1987), dovanotas dukrai Elenai Kavaliauskienei (gim. 1932 m.), kuri išsiuvinėjo receptą. Įsigytas 2012 m.

Nuotraukose
rankšluosčio detalės
iš arti

DARBO EIGA:

1. BULBAITES IŠŠUCYC, NULUPC, SUGRŪSC

2. SUDĖC MYLTUS, INDĖC DRUSKOS, SUMAIŠYC

3. PADARYC DEŠRUKĖ, SUDALYC GABALUKAIS

4. LAKONIA PABARSCYC MYLTAIS, SUDĖC PAMPUŠKES IR KEPC, KOL PARUSVĖS

5.

PASPIRGYC LAŠINIŲ IR SVOGŪNO

6. APIPILC PAMPUŠKES IR PEČIUIJ PAŠUCYC.

Svarbu: Gardzau bus jei šucysit špižinian kacilukan, o svecui duosit iš molinio puodo.

Svarbu, kad krosnis būtų gerai iškūrenta, t. y. kad liktų tik žarijos. Kitu atveju pampuskės perkais ir sužliugs

Katiliukas ir molinis puodas

Veikla baigiama linkėjimu: PACYS DARĖM, PACYS VALGĖM, DAR JUMI PALIKOM. GARDZIAI PAVALGYKIT, SOTŪS BŪKIT!

Vertinimas. Pasidžiaugiama, kad sutartinai gamino ir dirbo visa bendruomenė, padėkojama (įteikiamas, *pvz., medinis šaukštas*) recepto autoriaus šeimai, visiems, kurie padėjo ir atvyko. Pasiūloma saugoti kulinarinio paveldo tradicijas ir išreikiama viltis, kad ir ateityje bus gaminama pagal kitų šeimų pateiktus receptus.

KAP ŽAIDĖ MŪS BOBULĖS?, integruotų veiklų planas

Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė

Kontekstas	Ši veikla – etnokultūrinės dienos dalis, mokinių folkloro kolektyvo „Gurinukai“ vykdoma visus mokslo metus, tautosakos ekspedicijų darbo rezultatas.
Svarbu	Užduotis mokiniams – užrašyti savo vietovės (kaimo) vaikų žaidimą arba ratelį.
Argumentas	Mokiniai žaidžia įvairius žaidimus, tačiau retai žaidžiami tradiciniai, autentiški, išliekamąją vertę turintys žaidimai, rateliai.
Aplinka	Veikla vykdoma progimnazijos Kraštotyros muziejuje, progimnazijos aktų salėje.
Trukmė	1,5 akad. val.
Tikslinė grupė	15–20 mokinių (1–4 klasės).
Integracija	Lietuvių kalba – kalbės tarmiškai, aiškinsis žodžių <i>katas, rugiena</i> , reikšmę. Pasaulio pažinimas – supras, kad ratuoti labiausiai mėgę dzūkai. Muzika – dainuos tarmiškai, pajaus melodiją, ritmą, patirs gerų emocijų. Technologijos – sužinos, kad gali pasigaminti žaislinių mušamųjų instrumentų iš panaudotų daiktų. Šiuos įgūdžius galės pritaikyti šeimoje, mokys jaunesnius brolius ar sesutes, smagiai leis vakarus su šeimos nariais.
Tikslas	Domėtis dzūkų krašto muzikiniu / dainuojamuoju paveldu, mokytis užrašyti tautosaką iš tautosakos pateikėjų, perimti ir puoselėti tradicijas.

Uždavinys	Remdamiesi turimais tekstais ir žaidimo eiga teisingai mokės žaisti žaidimus.
Ugdomos kompetencijos	Komunikavimo, pažinimo, kūrybingumo, iniciatyvumo, asmeninė, kultūrinė.
Priemonės	Žaidimo aprašymas, tekstas su žodžiais.

1 nuotrauka. Pasiruošę žaidimams

Progimnazijoje yra tradicija – mokiniai renka ir užrašo tautosaką iš Leipalingio apylinkių žmonių. Tokios veiklos vykdomos per neformaliojo ugdymo pamokas ir mokslo metų dvi paskutines savaites.

Pateikiamas žaidimas užrašytas ir išmoktas iš Agotos Smaliukienės (1921–2002), Švendubrės kaimas, Druskininkų savivaldybė. Užrašė 2 klasės mokinė Ugnė L. 2001 metais.

ŽAIDIMAS „BĖGO KATAS“

ŽAIDIMO ŽODŽIAI:

**Bėgo katas per rugienų
Ir suciko pelį vienų.
Katai, katai, ciži ciži
Mano vaikai maži maži.**

EIGA:

Vaikai sustoja ratu, paliekami varteliai. Pelytė vaikšto rato viduje, katinas – išorėje. Dainuojama (1dalis)

**Bėgo katas per rugienų
Ir suciko pelį vienų.**

Kai dainuojama (2 dalis)

**Katai, katai, ciži ciži
Mano vaikai maži maži.**

pelytė bėgioja visur, o katinas - tik pro vartelius.

Antroji posmelio dalis dainuojama 3–4 kartus. Vikrus katinas greit pelytę pagauna, nerangus – daug vargo turi, kol sugauna vikrią pelę, o kartais niekaip ir nepagauna. Tada gaudo kitas katinas, kitą pelę.

Žaidžiama, kol pelėmis ir katinais pabūna visi norintieji.

ŽAIDIMAS „CUKRAUS GABALUKAS“

Užrašytas ir išmoktas iš Stasės Radzevičienės (1930 – 2018), Baltašiškės kaimas, Druskininkų savivaldybė. Užrašė 4 klasės mokiniai Gustė S. ir Rytis K. 2011 m.

ŽAIDIMO ŽODŽIAI:

Balto cukraus gabalukų

Pametė Onytė

Balto cukraus gabaluko

Nori ir pelytė

Balto cukraus gabalukų

Pametė Onytė

Balto cukraus gabaluko

Nori rainas kacinukas

EIGA:

Vaikai sustoja ratu. Viduryje Onytė su maišeliu cukraus gabaliukų. Išorėje stovi mergytė – pelytė.

Kai dainuojama : **Balto cukraus gabalukų pametė Onytė**

Onytė vaikams deda į ištiestas riešučias cukraus gabaliuką, tačiau įdeda tik vienam iš vaikų į riešučias paslapčiomis.

Kai dainuojama: **Balto cukraus gabaluko nori ir pelytė**

Atbėga mergytė – pelytė ieško, kur cukraus gabalukas. Jei randa – cukrus atitenka jai.

Rato išorėje stovi katinukas.

Toliau vėl dainuojama: **Balto cukraus gabalukų pametė Onytė**

Kol Onytė vėl į kažkurio riešučias „pameta“ cukraus gabaliuką.

Tik antrą kartą atbėga katinukas, kuris ieško, kol randa sau cukraus.

Dainuojama: **Balto cukraus gabaluko nori rainas kacinukas**

Pelytė ir katinukas gali būti visi norintieji.

Vertinimas. Veikla aptariama, ką naujo išmoko, kas labiausiai patiko? Mokiniai pagiriami, kad mokosi tradicinių žaidimų. PADĖKAS gauna tie, kurie užrašė ir pristatė žaidimus. **Išreiškiama viltis, kad tautosaka bus renkama ir ateityje.**

KAS MES ESAME?, integruotų veiklų planas

Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė

Kontekstas	Siūloma veikla – etnokultūrinės dienos dalis, integruota lietuvių kalbos ir pasaulio pažinimo pamokų dalis. Užduotys atliekamos pamokų metu. Mokiniai geba pristatyti save, pasakoti apie savo šeimą ir pomėgius, tačiau retai moka nusakyti savo kilmę, savo krašto savitumą, lankytinus objektus, negeba akcentuoti, kuo gali būti įdomus kitiems.
Aplinka	Pamoka – integruota veikla vykdoma progimnazijos Kraštotyros muziejuje.
Trukmė	1,5 akad. val.
Integracija	Lietuvių kalba – kalbės tarmiškai, sklandžiai, nuosekliai pristatys save, krašto savitumą. Pasaulio pažinimas – pristatys lankytinus savo vietovės objektus, pateiks apie juos įdomios informacijos.
Tikslinė grupė	3–4 klasių mokiniai.
Tikslas	Trumpai, aiškiai, originaliai, įdomiai, žaismingai pristatyti save.
Uždavinys	Remdamiesi informacija, žiniomis pagal pateiktus kriterijus įdomiai ir savitai pristatys save.
Ugdomos kompetencijos	Pažinimo, kūrybingumo, iniciatyvumo, komunikavimo, mokėjimo mokytis, kultūrinė.
Priemonės	Lapas su pristatymo kriterijais.
Rekomendacija	Užduotis atliekama individualiai arba grupėmis po 2–3 mokinius.
Vertinimas	Taikomas formuojamasis vertinimas. Perskaitomi teisingiausiai (laikantis pateiktų kriterijų) užrašyti pristatymai. Aptariama, kuo įdomus mūsų kraštas, kuo mes ypatingi, kame mūsų savastis? Surengiama darbų – pristatymų parodėlė. Kriterijai užduočiai atlikti: • pristatymas turi būti trumpas, glaustas, • pasakoti apie savo apylinkes, kaimą, vietovę, kurioje gyveni, • vartoti palyginimus, retesnius, nykstančius žodžius ar posakius, • pakviesti svečius, savo krašte parodyti jiems įdomių vietų, • privalumas – pristatymas tarmiškai.

Pastaba. Pavyzdžiuose pateiktos labiau vykusios ir įdomesnės pristatymų dalys.

(Goda J., Klaidas S.)

SVEIKI GYVI,
 PRIBYRĖJOM CIA MES
 DRABNI MAŽUTUKAI – SAKYTUM DUONOS KEPALUKO GURINUKAI.
 IŠ PACO GRAŽAUSIO MIESTELIO,
 KATRAS VADZINAS LIEPOS SASULĖS LEIPOS VARDU – LEIPALINGIO.
 VARDAS TOKIS NUOG JOTVINGIŲ LIKO.

(Vytenis V., Augustas C.)

RASIT MUS DZŪKIJON PRIEG DRUSKINYKŲ:
 TI KUR ŽYDZI LIEPOS KVAPNIAUSIAI, O BITUKĖS - MEDŲ NEŠA,
 O KAD CIKRŲ CIESŲ SAKOM,
 VA – LIEPŲ MEDAUS – JUM PRINASKŲ,
 KAD NEMELUOJAM – CIKRINIO VAŠKO BITIŲ TROBELĖ –
 PACIŲ PADARYTA.

(Ignas O., Saulius D.)

O MOKOMĖS MES MAŽUTUKĖJ MOKYKLOJ.
 PRIEG JOS TURIM DIDZIULĮ KRAŠTOTYROS MUZIEJŲ.
 TAI TAN MUZIEJUN PRALAIIDZIAM PUSĖ SAVO GYVENIMO:
 ŠOKAM, DAINUOJAM,
 LINO IR ŠAUDO MINKŠTUMŲ ŽINOM.

(Goda D.)

LINO IR DUONUKĖS PASAKŲ
 PO GURINUKO MOKOMĖS
 IŠ BOBULIŲ POMIECIES IR DZIEDULIŲ SCIPRUMO.

(Iveta V. Aurėja D. Meda L.)

MES TRUPUTUKŲ UNARAVI, ALIA SVECIUS MYLIM.
 CIK TARKIT ŽODELĮ – PRIIMSIM IŠ ŠIRDZIES.
 LIEPUKŲ ARBATUKI PAVAIŠYSIM.
 PRIEG ČERNIAUSKŲ PILIAKALNIO NUVESIM.
 PARODZYSIM GURINUKŲ SAVASČĮ
 IR SUPRASIT, KAD LIETUVA PRASDEDA NUOG LEIPALINGIO.

(Dominykas P., Dalius D.)

MES DRABNUKAI VAIKELIAI
 PRIBYRĖJOM CA KAP BŪŽUKAI NUOG KVAJOS.
 PACYS SU VISU SAVO GYVENIMU
 IR DAR PRINASKŲ VISOKIŲ TURIM.
 KO GI CYLIT, NIEKO NEKLAUSIAT – KAS MES, IŠ KUR
 JEI JŪS CYLIT, TAI PACYS PASAKYSIM, KAD MES DRUSKUCIAI
 BAGOCIAUSI NUOG AŽARAICIO DRUSKONIO.

(Mantvilija B., Gabija S.)

GYVENAM DRUSKININKŲ KURORTAN,
 KUR PO ŽAMI SŪRAUS VANDENIO YRA.
 TAI PASISAMIAM, AN PEČIAUS KACILUKAN IŠGARINAM,
 VA IR TURIM:
 IŠ LITRO VANDENIO DZVI SAUJAS DRUSKOS.
 TUOJ DRUSKU PACYS GYDOMĖS IR DAR ŽMONIS GYDOM.
 O MŪS ŠALCINIO VANDENIU JEI NUSPRAUSIT – TAI BŪSIT TOKI BALCI KAP MES.

(Ugnius J., Gabija M.)

O JAU MŪS TOJ MOKYKLOJ TAI MOKO NE CIK SKAICYC,
 PAS MUMI DAR BŪNA IR SŪRIOS PAMOKOS.

(Rytis K.)

ALIA RAŠOM, ŽINOKITE, SU ŽŪSIES PLUNKSNU IR DAR RIŠAM IŠ ŠAUDŲ
 SODUKUS.

(Edgaras J.)

GAL ŽINOT, GAL NE – BET JAU MES TAI MOKAM KAP NIEKAS LIETUVOJ –
 PLUNKSNAS PLĖŠYC
 TURIM JUMI PASAKYSIM, KAD GRAŽAI JAS SUPLĖŠYC IR PASDARYC MINKŠTŲ
 PADUŠKAITĮ – GELAŽINĖS KANTRYBĖS RAIKIA TURĖC,
 PLĖŠANC GI PIRŠTELIUS LABAI SOPA

(Ugnė L.)

O AŠ MAŽUTUKĖ MERGAITĖ – DRABNUKĖ DZŪKAITĖ
 PAKVIESC JUS NORĖTAU IN DRUSKINYKUS, KUR ŽIEMŲ VASARŲ YRA SNIEGO,
 MES GI TURIM SNIEGO ARENŲ.

(Gustas T.)

KAD IR NEDZIDELIS, ALIA LABAI LINKSMAS BERNAICIS KVIESTAU JUMI
PARODZYC VISŲ ČIURLIONIO GYVENIMŲ,
O KAD JUMI VESALIAU BŪT, TAI SU MANIM LĖKTŲM IN VANDENS PRAMOGŲ
PARKU.

ETNOKULTŪROS DIENOS APIBENDRINIMAS. Vykdomas baigus visas dienos veiklas. Susirenkama Kraštotyros muziejaus didžiajame kambaryje. Progimnazijos administracija, Leipalingio seniūnijos darbuotojai su visa bendruomene pasidžiaugia darbo rezultatais: mokinių netradicinėmis veiklomis, kūrybiškai atliktomis užduotimis, išradingais pristatymais sava-džiūkiška tarme, pasigamintomis priemonėmis, kūrybinių darbų paroda, ekspedicijose surinkta Dzūkijos krašto tautosaka, bendruomeninėmis veiklomis. Aptariama, kas labiausiai pavyko, kodėl, kas buvo nauja, kuo praturtėjome, ką veiksime kitų Etnokultūrinių dienų metu. Be abejo, visa progimnazijos bendruomenė gauna Seniūno dovanotų saldžių prizų.

VEIKLOS LEIPALINGIO PROGIMNAZIJOS KRAŠTOTYROS MUZIEJUJE

Sandra Makulavičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos direktoriaus pavaduotoja ugdymui

Progimnazija turi galimybę dalį savo pamokų vesti Kraštotyros muziejuje. Tai bene seniausias mokyklos muziejus Lietuvoje, kuris 2017 m. minėjo įkūrimo 60-mečio sukaktį. Algirdo Volungevičiaus kraštotyros muziejuje netradicinė mokymosi erdvė leidžia mokiniams pajusti praėjusių šimtmečių dvasią, mokytis savimonės, ugdytis poreikį tyrinėti, pažinti, perimti, dalintis. Pamokos apie tautinį kostiumą, plunksnų plėšymą, vietovardžių pavadinimai, jų istoriniai tekstai skatina domėtis ir patiems rinkti bei užrašyti tautosaką, naudoti eksponatus, esančius muziejuje. Mokymosi procesas, metodai orientuojami į aktyvų, smagų mokymąsi per vaikų patyrimą. Į veiklas noriai įsitraukia tėvai, seneliai, jie kartu dalyvauja pamokose, atneša ir dovana muziejui eksponatus.

Etnokultūrinis ugdymas telkia progimnazijos bendruomenę, veiklos tampa savivaldybės metodinių darbų gerąja patirtimi. Mokiniai sėkmingai dalyvauja Europos regioninės plėtros fondo INTERREG V-A Lietuva-Lenkija bendradarbiavimo programos projekte Nr. LT-PL- 2S-168 „Kultūros maršrutai be sienų“, Leipalingio seniūnijos ir

Savivaldybės renginiuose, progimnazijos vardą garsina Respublikiniuose renginiuose. Etninės kultūros globos tarybos kartu su Pasaulio lietuvių bendruomene organizuotame [konkurse](#) „Tautinis drabužis mano šeimos ir bendruomenės istorijoje“ mokytoja Leonora Mockevičienė ir Leipalingio progimnazijos „Gurinukai“ apdovanoti už įdomiai, intriguojančiai, jautriai parašytą, pamokančią ir įkvepiančią istoriją.

Pristatoma etnokultūrinio ugdymo patirtis – 3 integruotų pamokų planai – Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos Algirdo Volungevičiaus kraštotyros muziejuje: „Tautinis kostiumas“, „Apie vištaites, plunksnas ir paduškaites“, „Vietovardžiai“.

TAUTINIS KOSTIUMAS, integruotos pamokos planas

Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė

Kontekstas	Pamoka, planuojama prieš prasidedant mokslo metams. Pasiruošimas vyksta visus mokslo metus, medžiaga renkama, kaupiama, sisteminama. Mokiniai skiria tautinį kostiumą nuo kitų drabužių, tačiau nenusako jo ypatybių, regioninių skirtumų, dėvėjimo ir nešiosenos paskirties, negeba jo teisingai komplektuoti, priskirti tam tikram etnografiniam regionui būdingų detalių, nežino kostiumo atsiradimo ir vystymosi istorijos.
Integracija	Lietuvių kalba – nusakydami kostiumo paskirtį kalbės tiksliai ir aiškiai, sklandžiai formuluos sakinius. Pasaulio pažinimas – supras Etnografinių regionų skirtumus, praktiškai pritaikys nagrinėjant Lietuvos žemėlapi, apibūdins įvairių audinių savybes, spalvas bei paskirtį. Dailė / technologijos – mokysis derinti kostiumo dalis, detales, spalvas; parinkdami juostas / kostiumų detales atliks praktines komponavimo, spalvų derinimo užduotis. Matematika – tautinėse juostose gebės paskaičiuoti raštų ornamentiką, pritaikys žinias apie geometrines figūras.
Tikslinė grupė	15–20 mokinių (1–4 klasės).
Aplinka	Veikla vykdoma Kraštotyros muziejuje, etninės kultūros kabinete.
Trukmė	2 akad. val.
Ugdomos kompetencijos	Komunikavimo, pažinimo, socialinė pilietinė, asmeninė, kultūrinė.
Priemonės	Tautiniam kostiumui reikalingos dalys, audinių ir odos skiautės, siūlai, popierius, spalvoti pieštukai, darbo priemonės ir įrankiai.
Vertinimas	Atlikti darbai aptariami: kas pavyko, ką jau žinojo, kas buvo įdomu, nauja, kur pritaikoma, pasidžiaugiama, kad mokiniai dirbo pasitardami ir laikėsi pateiktų kriterijų. Verta išrinkti ir apdovanoti teisingiausiai sukomplektuotą kostiumo pavyzdžio autorių.

Tikslas: Supažindinti mokinius su Dzūkijos regiono tautiniu kostiumu.

Uždavinys: Remdamiesi asmenine patirtimi ir pateikta informacija mokiniai teisingai „aprengs“ žmogų dzūkišku tautiniu kostiumu, suvoks detalių, raštų ir spalvų svarbą.

Įvadinė dalis. Temos atskleidimui naudojamas metodas „Minčių lietus“.

Galimi mokinių atsakymai	Drabužiai Yra muziejuje Išeiginiai drabužiai Nešiojo valstiečiai Ausdavo močiutės Eidavo jais pasipuošę į bažnyčią	Siūdavo iš lino Batus siūdavo iš gyvulių odos Languotas sijonas 19 amžius Parodydavo savo kraštą
--------------------------	---	--

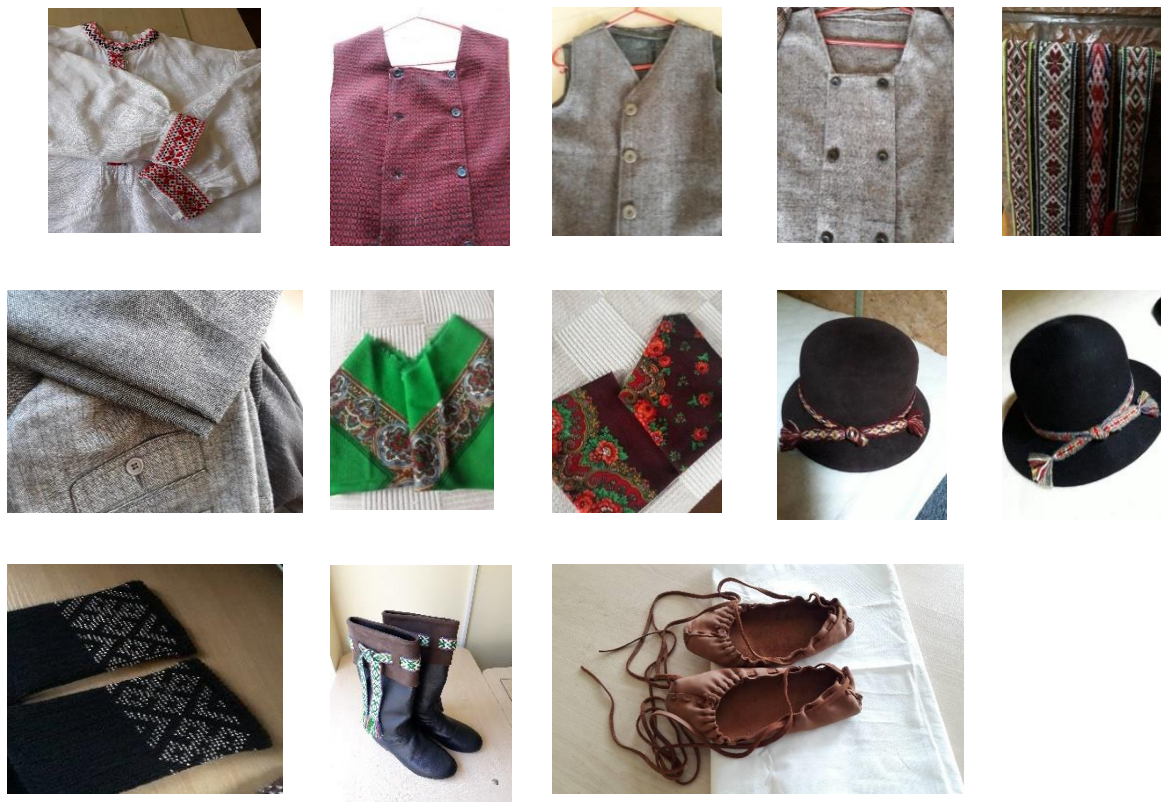
1 lentelė. „Minčių lietus“. Ką mokiniai žino apie tautinį kostiumą?

Pagrindinė veiklos dalis. Pateikiamos lentelės su reikalinga veiklai informacija

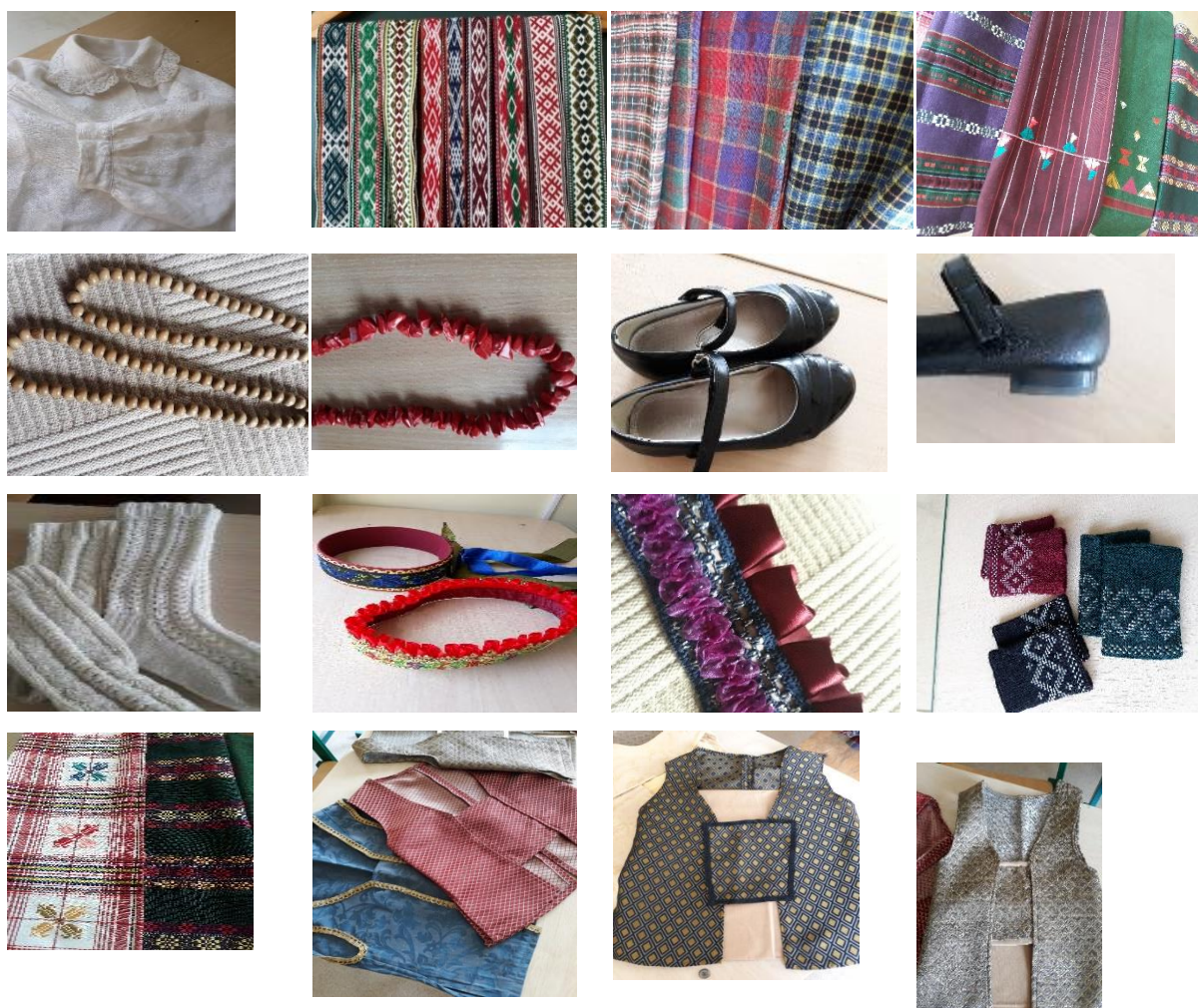
Berniukui	Mergaitei	
Balti drobiniai marškiniai. Liemenė, kelnės. Juosta – rinktinė. Naginės, autai, odiniai batai. Sermėga. Kaklaskarė. Skrybėlė (apvalus viršus).	Balti drobiniai marškiniai. Smulkiai languotas sijonas, pasijonis. Prijuostė. Šilko, brokato, plonos vilnelės liemenė su įduru. Juosta – rinktinė.	Sermėga. Karūnėlė. Šilko kaspinėliai, plaukai supinti į dvi kasas. Mediniai arba koralo karoliukai. Baltos kojinitės. Odiniai bateliai, naginės.

Pateikiamos nuotraukos / kostiumų pavyzdžiai:

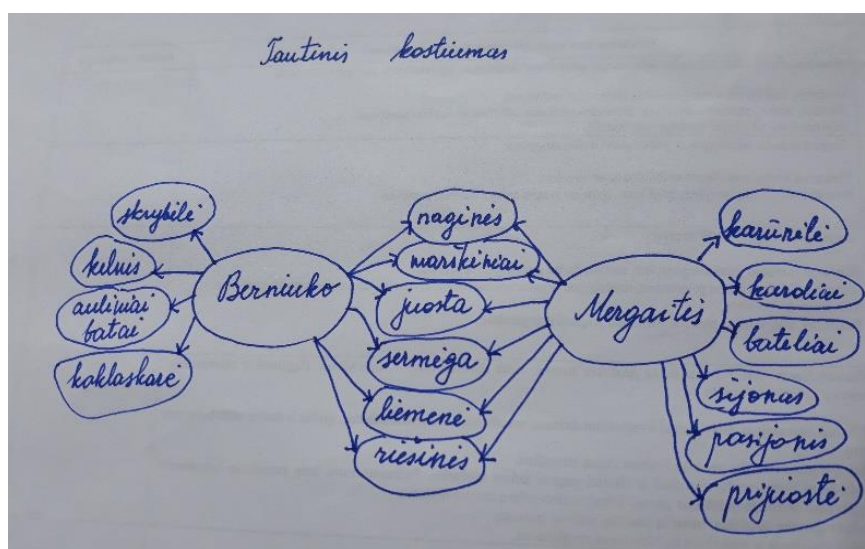
Berniukui

Mergaitei

Skirtumams ir panašumams nustatyti naudotinas metodas „Dvigubo burbulo mąstymo žemėlapis“ (1 pav.).

1 pav. „Dvigubo burbulo mąstymo žemėlapis“

Kriterijai veikloms atlikti:

1. Naudoti esamus pavyzdžius ir pateiktas detales.
2. Teisingai aprengti dzūkutį arba dzūkutę.

Siūlomos atskiros veiklos priklausomai nuo mokinių amžiaus: **spalvinimas, kostiumo detalių akcentavimas, būdingos spalvos** (1 klasė).

Aplikacija iš vilnonių, drobinių, šilkinų, brokato audinių skiaučių. Detalės iš odos ir siūlų (2, 3 klasė).

Kaip atskiros pamokos ar veiklos galimos: juostų audimas, raštai ir spalvos, ornamentas, simboliai ir jų reikšmė (3, 4 klasė).

Turint tikrus tautinius kostiumus galima mokytis teisingai komplektuoti kostiumą. Siūloma dirbti grupelėse, vaikai turi galimybę mokytis vienas iš kito, drauge tartis ir priimti teisingą sprendimą.

Nuotraukose: mokinių sukomplektuotų darbų pavyzdžiai

Baigiamoji dalis. Refleksija. Aptarti ir argumentuoti remiantis klausimais:

- Ką naujo sužinojau?
- Kas buvo įdomu? Kodėl? Gal keista? Kodėl?
- Kas sunkiau sekėsi? Kodėl?
- Kur panaudosiu tai, ką žinau, moku?

Tautinis kostiumas (mokinių atsakymai):

- *Margas, įvairios spalvos.*
- *Liemenės prabangaus audinio.*
- *Apsirengti reikia, kai giedamas Lietuvos himnas.*
- *Pasipuošti šventėse, dalyvauti konkursuose, parodyti Leipalingį svečiams.*
- *Kostiumas parodo, kad esu dzūkas.*
- *Puošnus. Patinka riešinės ir koralo karoliai.*
- *Audiniai išausti rankinėmis staklėmis.*
- *Gamina audėjos, siuvėjos, batsiuviai.*
- *Sunku vienam apsirengti, reikia pagalbos.*

Veikla baigiama žodžiais – Probobulė Adelė pasakytų:

- Dėka Jumi, kad žūrėjot, kad klausėt, paspuoškit dzūkišku kosciumu ir būsit gražausi an šito margo svieto.

Daugiau medžiagos apie tautinį kostiumą rasite Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos folkloro kolektyvo „GURINUKAI“ puslapyje. Prieiga per internetą: <https://mokinukaipradinukai.jimdo.com/> (žr. 2019-08-14).

APIE VIŠTAITES, PLUNKSNAS IR PADUŠKAITES, integruotos pamokos planas

Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė

Kontekstas	Integruota pamoka, kurios veiklai mokiniai ruošiasi 3 mėnesius. Pasiūlytą / kartu aptartą darbą turi atlikti su šeimos nariais. Mokiniai žino, ką žmonės veikė seniau, turi supratimą apie amatus, tačiau kai kurie amatai sparčiai nyksta, svarbūs buities ir vaikų kantrybę ugdantys darbai eina užmarštin.
Svarbu	Užduotis mokiniams – užrašyti ir pristatyti savo vietovės (kaimo) senovinį amatą.
Aplinka	Veikla vykdoma progimnazijos Kraštotyros muziejuje, etninės kultūros kabinete.
Trukmė	1 akad. val.
Integracija	Lietuvių kalba – kalbės tarmiškai, pristatydami darbą informaciją pateiks tikslingai ir glaustai. Pasaulio pažinimas – surinks reikiamą informaciją apie plunksnas, jų svarbą, sveiką gyvenimo būdą, ugdysis asmenines / socialines savybes.
Tikslinė grupė	15–20 mokinių (1–4 klasės).
Ugdomos kompetencijos	Pažinimo, asmeninė, kultūrinė, komunikavimo / informacinio raštingumo.
Priemonės	Plunksnos, impilas, siūlas, adata, pagalvė.

Tikslas. Domėtis dzūkų krašto senaisiais amatais, juos užrašyti ir perteikti kitiems.

Uždavinys. Remdamiesi turima patirtimi, surinkta medžiaga ir priemonėmis mokys bendraamžius teisingai pasidaryti pagalvę, suprasti natūralumo reikšmę sveikatai.

Kriterijai užduočiai atlikti:

- pristatymo sandara: pradžia, eiga, pabaiga. būtinas argumentas: kodėl (kokia pasirinkimo priežastis?) pasirinktas pristatomas amatas ,
- pristatymas turi būti aiškus ir glaustas,
- naudoti priemones iš namų ar muziejaus,
- privalumas – pristatyti tarmiškai.

Įvadinė dalis. Temos atskleidimui užmenama mįslė:

Su galvu mažesnė, be galvos dzidesnė. Kas?

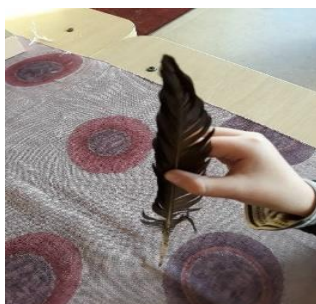
(atsakymas - paduškaitė)

Pagrindinė dalis. Amato pristatymas. (šis veiklos aprašymas – dviejų mokinių atliktas darbas)

- Mes abi sėsulės: Viktorija ir Kamilė. Gyvenam Straciūnuose už Leipalingio. O ca mūs vištaitės: rudukės, jauniklės ir raibas gaidzys, kap gi be jo.

- O dar tai norėtum Jumi pasakyc, kad dabar labai visi mandri. Nuveina in krautuvį, nusperka kapotų plunksnų paduškų ir tadu verkauna, kad bado veidukų. O dar dzidesnė bėda – perka sintetines paduškaites – taigi labai nesveika. Mes tai visi namie miegam an savo darycinių paduškaitių.
- Tai dar Jumi parodzysim, kap teisingai raikia viskas su tom plunksnom padaryc:

1. Plunksna laikyc tep, kad kotelis būt apacion.

2. Tadu po mažuko gabaluko plėšč vis žamyn ir žamyn.

3. Tep suplėšyc visų plunksnų.

4. Likusių viršūnėlių – nugnybc, kotelis – šonan.

5. Sudėc pasruoscas plunksnelas impilan.

6. Impilų gražai užsiūc.
7. Paduškutė apvilkc užvalkalu.

Kai paaiškinama visa darbo eiga, plunksnas gali mokytis plėšyti visi. Siūloma pasidaryti pagalvėlę.

Baigiamoji dalis. Refleksija. Kamilė ir Viktorija užduoda klausimą.

- Dar sakykit, ko gi labiausia reikia, kad minkšta paduškaitė būtų?

Naudoti metodą „Minčių lietus“

(Teisingas atsakymas - *Kantrybės!*)

Aptariant vertėtų padiskutuoti, kodėl kantrybės?

(keletas mokinių atsakymų)

- *nes pirštukus skauda,*
- *prilimpa prie burnos,*
- *negali plepėti, juoktis, net kvėpuoti,*
- *plėšyc plunksnas labai sunku.*

Veiklos pristatymas baigiamas močiutės Marytės Markelionienės žodžiais:

- Kad minkštų paduškaitę turėtai, reikia kažikas gelažinių pupų suvalgyti (reikia būti labai kantriam)

Informaciją darbui „Apie vištaites, plunksnas ir paduškaites“ Kamilė ir Viktorija Markelionytės surinko ir užrašė iš savo močiutės Marytės Markelionienės (gim. 1941 m. Šaulėnų km. Leipalingio sen. Druskininkų sav.)

Nuotraukoje: darbo autorės Viktorija ir Kamilė Markelionytės

VIETOVARDŽIAI, integruotos pamokos planas

Leonora Mockevičienė, Druskininkų savivaldybės Leipalingio progimnazijos pradinio ugdymo mokytoja metodininkė

Kontekstas	Iš anksto suplanuota integruota lietuvių kalbos ir pasaulio pažinimo pamoka. Naudoti tekstai iš Kraštotyros muziejaus archyvo. Mokiniai yra susipažinę su tautosakos rūšimis, moka keletą mįslių, pasakų, žaidimų, tačiau retas domisi padavimais, legendomis, smulkiąja tautosaka, jos neanalizuoja, itin skurdus savo apylinkių vietovardžių istorijos žinojimas.
Aplinka	Veikla vykdoma progimnazijos Kraštotyros muziejuje, progimnazijos etninės kultūros kabinete.
Trukmė	1 akad. val. (rekomenduojamas vienas tekstas).
Integracija	Lietuvių kalba – analizuos ir suvoks tekstą kaip visumą, nusakys priežasties ir pasekmės ryšį. Pasaulio pažinimas – praplės savo akiratį geografinėmis ir istorinėmis žiniomis apie apylinkėse esančius kaimus, piliakalnius.
Tikslinė grupė	15–20 mokinių (1–4 klasės).
Tikslas	Domėtis Dzūkijos krašto istoriniu paveldu, mokytis užrašyti tautosaką iš tautosakos pateikėjų, gebėti ją suprasti ir perteikti.
Uždavinys	Remdamiesi turimais tekstais atliks teksto suvokimo užduotis, naudodamiesi žemėlapiu apibūdins kraštovaizdį.
Ugdomos kompetencijos	Kultūrinė, pažinimo, komunikavimo, kūrybingumo, asmeninė.
Priemonės	Tekstai, klausimai teksto suvokimui, Dzūkijos kraštovaizdžio žemėlapis.
Svarbu	Jei tekstas skirtas pirmokams, pateikti rekomenduojama spausdintomis didžiosiomis raidėmis.
Verta	Ruošiantis pamokai, pasiūlyti mokiniams tekstą išmokti papasakoti. Prieš analizuojant tekstą, vertėtų, kad nors vienas mokinytis visai klasei jį papasakotų. Bendradarbiaujant su ugdytinių tėvais / globėjais, aptarti Dzūkijos kraštovaizdžio ypatumus. Naudojantis medijomis (virtualia mokymosi aplinka, mobiliais telefonais ar kt.) pristatyti būsimas veiklas, pakviesti bendradarbiauti, kad namuose / kelionėse su savo vaikais atkreiptų dėmesį į vietovardžius.
Vertinimas	Pagirti, perskaityti teisingiausiai atliktus darbus, rekomenduojama, kad mokiniai patys įsivertintų („Šviesosfora“ metodu) savo atsakymus, „Krašto žinovus“ vertėtų paskatinti.

Naudoti tekstai „*Tautosaka iš Leipalingio apylinkių VII sąsiuvinis*“ saugomi Kraštotyros muziejaus archyve. Surinko ir užrašė mokytoja Ona Alesiūtė-Bleizgienė (gim. 1930 m.) su

Leipalingio vidurinės mokyklos kraštotyros būrelio mokiniais, vykdytos ekspedicijos metu, 1974 metais.

TEKSTO SUVOKIMO UŽDUOTYS

1 tekstas

(jei tekstas skirtas pirmokams, pateikti rekomenduojama spausdintomis didžiosiomis raidėmis)

PADAVIMAS APIE ČERNIAUSKŲ PILIAKALNĮ

KAIMO ŽMONĖS PASAKOJA, KAD LABAI SANIAI AN KALNO BUVO GRAŽI PILIS IR DZIDZIULIS DVARAS.

O TAN DVARI GYVENO TOKIA PIKTA RAGANA JUODA VOKĖ. JINAI TURĖJO LABAI GRAŽŲ SŪNŲ, JĮ LABAI MYLĖJO. ALIA KARTŲ PASDARĖ BĖDA – TAS BERNAICIS IŠKRITO PER LANGŲ. NESPĖJO MOTULĖ JO PAGAUC. KAP KRITO TAI NUPUOLĖ NET AŽARAN IR NUSKINDO.

VERKĖ, VERKĖ JUODOJI VOKĖ SAVO SŪNULIO, PRAKEIKĖ PILĮ IR DVARŲ SU VISAIS TURTAIS IR CIEK PRIVERKĖ, KAD IŠ TŲ AŠARŲ SUSDARĖ UPELIS. SAKO TAS MAŽUTUKAS BEVARDZIS.

O KAP PRIEG TO KALNO IR UPELIO NUVEINI, TAI KARTAIS MATOS KAP ATEINA TOJ PONIA LABAI GRAŽI VISA JUODA, O KAP CYKIAI STOVĖ, TAI GIRDZIS KAP LIG ŠOL SAVO SŪNULIO GAILIAI VIS VERKIA IR VERKIA.

Klausimai

1. Kas seniau buvo ant kalno?
2. Kas gyveno dvare?
3. Ką ji turėjo?
4. Kas atsitiko sūnui?
5. Šis kūrinys, yra (kokia tautosakos rūšis?)
6. Paaiškink, kodėl piliakalnis vadinasi Černiauskų?
7. Iš ko susidarė upelis? Kaip jis vadinasi?
8. Nusakyk vietą, kurioje dabar yra minėtas piliakalnis?
9. Paaiškink žodžio *piliakalnis* darybą.

Atsakymai

1. Pilis ir dvaras.
2. Juodoji Vokė. Pikta ragana. Ragana.
3. Sūnų.
4. Iškrito per langą.
5. Padavimas.
6. Vardas kilo nuo žodžio juodas (slaviškai – čiernyj).
7. Iš ponios ašarų. Neturi vardo. Bevardis.
8. 6 kilometrai nuo Leipalingio Druskininkų link, netoli Didžiasalio kaimo.
9. Sudarytas iš žodžių *pilis ir kalnas*

Dzūkijos kraštovaizdžio žemėlapyje surandamas Bevardis ežeras, Černiauskų piliakalnis.

2 tekstas

PADAVIMAS APIE MIKALINOS IR VIKTARINOS KAIMUS

Kaimo žmonės pasakoja, kad labai seniai prieg Dulgo ažaro gyveno labai, nu labai bagotas žmogus. Turėjo dvi dukras: Viktoriją – vyresnę ir Mikaliutę – jaunesnę. Augo jos, gražėjo, jau in Viktoriją kavalieriai žvalgytis pradėjo. Sinerimo tėvulis ir kad nebūt sarmata, tai ėmė nupirko žemės ir dvarų Viktorijai dešinėn ažaro. O kap gi tau, žmogau, nepaliko kripdon ir jaunesnės. Kairėn ažaro pusėn ir dvarų, ir žemės nupirko Mikaliutei. Tai va tep ir ajo toj gyvascis. Toj vietoj, kur gyveno Viktorija, žmonės ir kaimų pavadzino Viktarina. Alia Mikaliutę visi gal tep ir būt vadziny, jei ne tokis biednas žmogus. Ajo pro tų dvarų ir oratos kad užrėks „Kad jau toj jūs Mikaliutė, visa Mikalina, jau išaugus, stolna“. Nuog tadu žmonės sako tų dvarų ir kaimų vadzinc pradėję Mikalina.

Klausimai

1. Kas gyveno prie ežero?
2. Kiek dukrų turėjo žmogus?
3. Ką tėvas nupirko Mikaliutei?
4. Kodėl kaimas pavadintas Viktarina?
5. Paaiškink Mikalinos kaimo atsiradimą.
6. Ką reiškia žodžiai: *oratos užrėkė, stolna, kripdon nepaliko*?

Atsakymai

1. Žmogus.
2. Dvi.
3. Dvarą ir žemės.
4. Nuo mergaitės, dukros vardo Viktorija.
5. Nuo mergaitės vardo Mikalina, buvo jau suaugus.
6. Oratos rėkė – garsiai rėkė, stolna – suaugus, užaugus, kripdon nepaliko – nenusukriaudė

Apibendrinimas. Tokios pamokos ir veiklos netradicinėje aplinkoje, kitose erdvėse motyvuoja mokinius atsakingai ruoštis ir dirbti, ugdo pasididžiavimą savo kraštu ir savastimi, nes tam naudojami jų šeimos daiktai, patirtys, kurias perduoda seneliai ir tėvai, muziejaus eksponatai, sukaupia medžiaga skatina ieškoti, pritaikyti ir patirti sėkmę, o tai teigiamai įtakoja ugdymosi pasiekimus.

Aptariant Dzūkijos kraštovaizdžio ypatumus, vietovardžių pavadinimus, pasiteisino bendradarbiavimas su ugdytinių tėvais / globėjais. Mokiniai dalijosi savo patirtimi ir džiaugėsi suprantantys Druskininkų apylinkių gamtos svarbą, ypatingus krašto vietovardžius / jų pavadinimus (kai kurie – sudurtiniai žodžiai).

ETNINĖS KULTŪROS TRADICIJA VILNIAUS SENVAGĖS GIMNAZIJOJE

Rūta Čėsniėnė, Vilniaus Senvagės gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė, teatro vyresnioji mokytoja, Lietuvių etninės kultūros ugdytojų sąjungos pirmininkė

Vilniaus Senvagės gimnazija įsikūrusi senosios Neries vagos vietoje, todėl 1993 m. rugsėjo pirmąją šventos ugnies uždegimo apeigomis ant Ozo kalvos mokyklai buvo suteiktas Senvagės vardas. Mokyklos bendruomenė pasirinko etninės kultūros ugdymo kryptį, giliai ugde ir puoselėjo etninės kultūros tradicijas ir 1995 m. rugpjūčio 31 d. jai buvo suteiktas sustiprinto etninės kultūros dėstyto statusas. Kasmet švenčiant rugsėjo pirmąją – mokslo ir žinių dieną po senuoju ąžuolu vaidila gimnazijos direktorei padeda uždegti aukurą, mūsų gimnazijos šviesos, tiesos ir šilumos simbolį. Visa bendruomenė linki vieni kitiems sėkmingų ir prasmingų metų. Gimnazijoje nuo 1998 m. veikia etnokultūros kabinetas-muziejus, kuriame sukaupta daug senovinių daiktų. Jis skirtas kasdieniniam darbui: jame vyksta seminarai, popietės, parodos, konkursai, šventės.

Šiandien etnokultūra integruojama į mokomuosius dalykus, neformalųjį švietimą, skatiname mokinių savos etninės tapatybės suvokimą, puoselėti tradicines vertybes, papročius. Sujungę skirtingų etninės kultūros ugdymo formų renginius su pamokų turiniu, į bendrą veiklą įtraukėme ir mokinių tėvus, senelius, globėjus. Kasmet vyksta tradicinė etnokultūrinė projektinė veikla, renginiai, šventės: „Iš močiutės skrynios“, „Advento vainikas“, kalėdinė bendruomenės vakaronė, Užgavėnės, „Senvagės žiedai“, „Auginu giminės medį“, Šeimos šventė. Graži tradicija – kiekviena dvyliktokų laida palieka gimnazijai atminimo dovaną. Tokiu būdu išeinančios laidos gimnazijai padovanojo keturis tautinius kostiumus ir tris archeologinius kostiumus, kuriuos mokiniai dėvi per rugsėjo pirmosios šventę, kitomis iškilmingomis progomis.

Keli etninės kultūros ugdymo gimnazijoje pavyzdžiai parodys, kaip tęsiame etninės kultūros puoselėjimo tradiciją. Suvokdami, jog gyvenime ne visada skamba skambučiai, bet laikas yra vienas brangiausių turtų, Advento laikotarpį jau dvejus metus pradedame neįprastai – pamokomis be skambučio. Tenka visiems labiau stebėti laiką, būti atidesniems planuojamoms veikloms, pamokos netenka įprastų rėmų – atsiranda daugiau laisvės, bet kartu mokiniai mokosi ir atsakomybės už savo veiksmus – tai tapo nauja, neįprasta patirtimi tiek mokiniams, tiek mokytojams. Mokiniai teigė, kad toks mokymosi būdas mažina stresą, leido pasijusti savarankiškesniems, suvokti, jog laisvė neatsiejama nuo atsakomybės. Prieš didžiąsias metų šventes susibūrusi gimnazijos bendruomenė, vadovaujama dailės ir technologijų mokytojų Dalios Žabaitės ir Daivos Sasnauskienės dalyvavo kūrybinėse dirbtuvėse: išmoko pasigaminti

langų papuošimus, pasidalinę užduotis ir įtraukę į papuošimų gamybą savo šeimų narius, sukūrė vientisą visos gimnazijos langų dekoraciją „Kalėdinis žaisliukas“. Tam, kad visi galėtų pasidžiaugti šventiškai papuošta aplinka, reikėjo visos bendruomenės susiklausymo ir kruopštaus darbo. Ši veikla skatino bendrumo jausmą, prasmingą bendravimą šeimose, atsakomybę už savo aplinką. Keturiolika metų Senvagės gimnazijoje įvyksta projektas-misterija „Senvagės žiedai“, kurio bendra tema dažniausiai siejama su etnine kultūra („Pasaulio medis“, „Paukštis“, „Tas krašto margumas“, „Sutartinė“, „Sodai“ ir kt.) Renginys – labai svarbi gimnazijos puoselėjamų etnokultūros ir pilietiškumo tradicijų dalis. Šiuolaikinėje mokykloje jis tampa bendruomeniškumo ugdymo priemone, skatinančia mokinių aktyvumą, kūrybiškumą, jį siejančia su pasidalijimu gerąja patirtimi, giliu etninės kultūros suvokimu.

Mūsų darbas buvo pastebėtas ir Senvagės gimnazijos mokytojų komandos buvo pakviestos bendradarbiauti: kuriant Pagrindinio ir Vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrąsias programas (2011–2012), rengiant mokomąją medžiagą šioms programoms įgyvendinti (2013–2014), kuriant Lietuvos mokinių etninės kultūros olimpiados nuostatus (2015.)

Stiprinant metodinę veiklą, mokytojai metodinėse grupėse aptaria ir susiderina, ko sieks mokslo metais, kas bus svarbiausia ir kaip bus integruojama etninės kultūros bendroji programa į ugdymo procesą. Kaip pavyzdys 1 priede pateikiama 2015 m. „Etninės kultūros integravimo į ugdymo procesą Vilniaus Senvagės gimnazijoje programa“, 2 priede „Etnokultūros integravimas mokomųjų dalykų pamokose“. Svarbu, kad vyksta bendradarbiavimas, dalinimasis gerąja patirtimi, kuri pristatoma kasmetinėje etninės kultūros savaitėje (kai visas savaitės dienas visų dalykų pamokose puoselėjama gyvoji tradicija). Etninės kultūros vystymo patirtį Senvagės gimnazijos mokytojai pristato konferencijose, seminaruose, bendradarbiaudami su Ugdymo plėtotės centru, konsultuoja kolegas vaizdo konferencijose, tęstiniuose kursuose, užsienio lituanistinio švietimo mokyklose: Punske, Seinuose (Lenkijoje), Pskove, Sankt Peterburge (Rusijoje).

Nuo 2018 metų Vilniaus Senvagės gimnazija tapo ilgąja, įgyvendinančia Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo sampratą. Visą ugdymo procesą siejame su šia sritimi, sieksime, kad etninė kultūra tinkamai įsikomponuotų į Ekologijos ir aplinkos technologijų ugdymo programą.

Senvagės gimnazijos bendruomenė nuo 2014 m. kasmet dalyvauja ŠMSM ir LMNŠC finansuojamuose projektuose, skirtuose etninės kultūros ugdymui, puoselėjimui. Projektus vykdo Lietuvos etninės kultūros ugdytojų sąjunga, kuriai vadovauja Senvagės gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja Rūta Čėsnienė.

1 priedas

PATVIRTINTA
 Vilniaus Senvagės gimnazijos direktoriaus
 2015 m. birželio d.
 įsakymu Nr.

ETNINĖS KULTŪROS INTEGRAVIMO Į UGDYMO PROCESĄ VILNIAUS SENVAGĖS GIMNAZIJOJE PROGRAMA

PROGRAMOS PASKIRTIS. Etninės kultūros ugdymas padeda ugdyti mokėjimo mokytis, asmeninę, socialinę, komunikavimo, pažinimo, iniciatyvumo kompetencijas, tautos kultūrinę patirtimi grindžiamą kūrybiškumą, tautinę ir pilietinę savimonę, pagarbą tradicinėms dorovės normoms, gyvenamajai aplinkai ir Lietuvai, šeimos, bendruomenės ir tautos paveldėtoms tradicijoms, kitų tautų kultūrinėms vertybėms.

PROGRAMOS TIKSLAS. Ugdyti asmenybę, turinčią brandžią tautinę savimonę ir savigarbą, gebėjimus ir nuostatas puoselėti artimiausios aplinkos, savo šalies ir kitų tautų kultūrą, pasaulio paveldą, suvokiančią etninės kultūros visumą ir jos santykį su dabartimi, kultūrų įvairove.

PROGRAMOS UŽDAVINIAI. Siekiama, kad mokiniai:

- ✓ jaustų pagarbą paveldėtoms vertybėms, domėtusi etnokultūros raida;
- ✓ gebėtų įžvelgti papročių įtaką dabartiniam gyvenimui;
- ✓ naudotų etnokultūros žinias ir gebėjimus kūrybiškai taikydami savo šeimos ir bendruomenės gyvenime, visuomeninėje veikloje;
- ✓ gebėtų tinkamai reprezentuoti savo tautos kultūrą;
- ✓ gilintų ir sistemintų savo žinias apie etninę kultūrą, suvoktų save kaip tos kultūros atstovą;
- ✓ gebėtų analizuoti tradicijų kilmę ir prasmę, jų savitumą ir sąsajas lyginant su kitų tautų papročiais.

PROGRAMOS STRUKTŪRA. Etnokultūros ugdymas Gimnazijoje yra kompleksiškas, apimantis teorinį pažinimą ir praktinių gebėjimų ugdymą, meninę raišką. Programą sudaro ugdymo procese integruojamos veiklos sritys:

- ✓ Etninės kultūros reiškinių pažinimas yra ugdomosios veiklos sritis, skirta mokinių pažinimo, suvokimo ir vertinimo gebėjimų ugdymuisi.
- ✓ Etnokultūrinė raiška skirta mokinių praktinių gebėjimų ugdymuisi (dainavimo, šokimo, teatro, pasakojamosios tradicijos, tarnių, tradicinių amatų, etnokultūrinių švenčių organizavimo, papročių pritaikymo praktikai, etnokultūrinių projektų rengimo ir įgyvendinimo).

PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS: INTEGRAVIMO GALIMYBĖS, UGDYMO GAIRĖS, APLINKA. Savo turiniu, tikslais ir uždaviniais, gebėjimų ugdymu(si) etninė kultūra siejasi su visais mokomaisiais dalykais. Gimnazijoje vyksta integruotos pamokos, netradicinės pamokos, projektinė veikla, tradiciniai renginiai, rengiamos parodos ir kt.

DORINIS UGDYMAS. Etnokultūros ugdymas atitinka dorinio ugdymo tikslus ir uždavinius – padėti išugdyti brandžią tautinę savimonę ir savigarbą turinčią asmenybę. Dorinio ugdymo mokymas susijęs su etninei kultūrai svarbiais krikščioniškosios kultūros pasaulėjautos aspektais.

LIETUVIŲ KALBA. Etninė kultūra tiesiogiai siejasi su lietuvių kalbos pažinimu, nes gimtosios kalbos pažinimas pradedamas nuo tautosakos.

ISTORIJA. Etninės kultūros pažinimas padeda geriau suprasti tautos kultūros, bendruomeninio ir socialinio gyvenimo istoriją, pažinti skirtingus bruožus atskirais laikotarpiais.

GAMTAMOKSLINIS UGDYMAS. Gamtos mokslus ir etninę kultūrą sieja mokinių supratimo apie žmogų ir pasaulį formavimas.

MENINIS UGDYMAS. Etninės kultūros integraciniai ryšiai su meno dalykais atskleidžia lietuviško meno ištakas, leidžia giliau suvokti tautos kūrybos savitumą, vaizdinius, simboliką.

TECHNOLOGIJOS. Etnokultūrinis ugdymas suteikia galimybę mokiniams pažinti tautodailę, tradicinius amatus, ūkinės veiklos, kulinarinį paveldą.

KŪNO KULTŪRA. Etninė kultūra papildo kūno kultūros turinį panaudojant liaudies žaidimus.

MATEMATIKA, EKONOMIKA. Etninę kultūrą sieja skaičiavimo matavimų kilmė, simetrija tradicinėje architektūroje.

UŽSIENIO KALBOS. Užsienio kalbų mokymasis padeda mokiniams susipažinti su kitų tautų papročiais ir tradicijoms, pajusti bendrumus ir skirtumus, ugdyti toleranciją.

GEOGRAFIJA. Etnokultūrinį ugdymą sieja savo krašto pažinimas.

INFORMACINĖS TECHNOLOGIJOS. Informacinių technologijų pagalba mokiniai veiksmingiau randa reikiamą informaciją etnokultūrine tema internete, rengia projektus.

NEFORMALUSIS ŠVIETIMAS. Etninės kultūros integravimo uždaviniai įgyvendinami ne tik per formalųjį, bet ir per neformalųjį švietimą. Etninės kultūros pažinimas ugdo mokinių kūrybos saviraišką.

ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ SAVITUMO RAIŠKOS DĖMENYS. Tarmės, muzikinis folkloras, tautosaka, tautinis kostiumas, etninė architektūra, papročiai, tautodailė, liaudies kūryba, kulinarinis paveldas.

Kalendoriniams metams apibrėžtos mokinių ugdymo gairės:

Numatomas mėnuo	Tradiciniai gimnazijos renginiai	Klasių vadovų veikla	Mokomojo dalyko mokytojo veikla integruotos pamokos/ projektinė veikla/ mokymasis netradicinėje aplinkoje	Gerosios patirties sklaida: metodinės medžiagos rengimas, dalyvavimas seminare, atvirų pamokų vedimas	Neformalusis švietimas Parodos/akcijos/ plenerai/koncertai /spektakliai ir kt.
Sausis	Pilietinė akcija „Atmintis gyva, nes liudija“	Žvakės reikšmė lietuvių tradicijose		Rezultatų sklaida internetinėje svetainėje	
Vasaris	Užgavėnės	Užgavėnių simbolinė prasmė. Užgavėnių kaukių gaminimas		Pamokų, kūrybinių dirbtuvių medžiagos rengimas	Teatralizuotas Užgavėnių šventimas
Kovas	„Šnapiškės Vilniaus gyvenime“ integruotos pamokos			Rezultatų sklaida internetinėje svetainėje	

Balandis	„Senvagės žiedai“	Mokymasis netradicinėje aplinkoje, netradicinės, atviros pamokos		Atviros pamokos	Mokinių veiklos paroda
Gegužė	Mildos diena	Diskusija „Kam vasarį švęsti Šv. Valentino – dieną, jei gegužės 13-ąją turime seną gražią meilės deivės Mildos šventę? “	Integruotos pamokos (lietuvių, etika, tikyba)	Mokinių ir mokytojų veiklos sklaida internetinėje svetainėje	
Birželis	Pabaigtuvės – paskutinė pamoka	Paskutinė pamoka „Aš-Senvagės pilietis“	Klasės metų akimirkos	Rezultatų sklaida internetinėje svetainėje	
Rugsėjis	„Aukuro įžiebimas“, Rugsėjo 1-osios šventė	Gimnazijos aukuro įžiebimo tradicija ir prasmė. Etninės kultūros ugdymo programos pristatymas		Integruotų atvirų pamokų, edukacinės veiklos netradicinėje aplinkoje, projektinės veiklos, renginių planas	Teatralizuotos aukuro įžiebimo apeigos
Spalis	Ilgės. Vėlinės	Mirusiųjų paminėjimo diena. Integruotos pamokos, skirtos svarbiausioms kalendorinėms šventėms			
Lapkritis	Adventas	Advento papročiai ir tradicijos. Advento vainiko Gamyba. Integruotos pamokos, skirtos svarbiausioms kalendorinėms šventėms		Seminaras mokytojams apie lietuvių kalendorines šventes	Klasių Advento vainikų paroda
Gruodis	„Iš močiucių skrynios“	Advento laikotarpio veiklos su ugdytiniais. Advento apeigos, giesmės, žaidimai (klasės valandėlių ciklas, vakaronės, popietės, konkursai ir kt.)		Mokinių veiklos klasės valandėlėse, kūrybinių dirbtuvių, renginių sklaida internetinėje svetainėje	Tradicinė gimnazijos bendruomenės kalėdinė vakaronė

Parengė lietuvių kalbos mokytoja metodininkė Rūta Čėsniienė

SUDERINTA

Mokytojų tarybos posėdyje

2015-06-09 protokolu Nr.

Mokytojų metodinės tarybos susirinkime

2015-06-09 protokolu Nr.

2 priedas

ETNOKULTŪROS INTEGRAVIMAS MOKOMŲJŲ DALYKŲ PAMOKOSE

Eil. nr.	Dalykas	Temos pavadinimas
1.	Dorinis ugdymas	Tautiškumo samprata. Pagarba savo kultūrai. Paprotinis elgesys ir tradicinis etiketas. Papročiai ir tradicijos. Kalendorinės šventės. Šeimos papročiai, tradicijos, šeimos bendravimo kultūra. Žmogaus gyvenimo ciklo tarpsniai ir apeigos.
2.	Lietuvių kalba	Tautosakos savitumas, klasifikacija. Mitologinės ir etimologinės sakmės. Kodėl žmonės dainuoja? Sakmės „Vėjas be kalnių“ analizė. Žmogaus virsmas medžiu pasakoje „Eglė žalčių karalienė“. Pasakos „Karalaitė ant stiklo kalno“ analizė. Ištiktukai tautosakos tekstuose. Vėlinės arba Ilgės. Senovės lietuvių Advento, Šv. Kalėdų papročiai ir tradicijos. Pasaulio medžio samprata. Pasaulio medžio vaizdinys lietuvių literatūroje. Senas ir naujas pasaulis R. Granausko „Gyvenimas po klevu“. Ką pasakoja sena nuotrauka? Tradicinio gyvenimo būdo išaukštinimas lietuvių literatūroje. Lietuvių kalendorinės šventės. Lietuvių kalbos tarmės. Viešasis kalbėjimas „Lietuvos etnografiniai regionai“. Lietuvos prisistatymas Europai Renesanso laikotarpiu. Tautos pasaulėjautos, kultūros raiška kalboje. K. Donelaitis, senasis lietuvių gyvenimo būdas. K. Donelaitis "Metai": būrų gyvenimas pagal laiko ratą. Tautosakos reikšmė Romantizmo literatūroje. Seno žmogaus įvaizdis Maironio kūryboje. Liaudies žmogus J. Tumo-Vaižganto „Dėdėse ir dėdienėse“. Lietuvių liaudies dainų motyvai S. Nėries kūryboje. V. Krėvė, tradicinės kaimo kultūros vaidmuo literatūroje. Diskusija „Kas lietuviui yra namai?“ S. Gedos eilėraščio „Giesmė apie pasaulio medį“ analizė. Atvira netradicinė pamoka „Simbolinė daiktų prasmė lietuvių pasaulyje“.
3.	Užsienio kalbos (anglų k., vokiečių k., prancūzų k., rusų k.)	Populiarios šventės: lietuvių tradicinės/ šeimos šventės. Laisvalaikis. Televizija ir pokalbiai. Įžymūs žmonės. Maistas; sveikata; sveika mityba: a) lietuviški patiekalai; lietuvių virtuvės ypatumai; b) lietuvių elgesys prie stalo; c) liaudies medicina, netradicinio gydymo būdai. Tautos ir tautybės: Lietuvos regionai. Rytdienos pasaulis: Saugotinos tautos vertybės, svarbios ateičiai. Bendravimas: Tautai būdingi elgesio stereotipai, kasdieniniai įpročiai, papročiai. Šeimos tradicijos Lietuvoje. Tradiciniai lietuviški žaidimai. Kultūra, menas (kinas, teatras, muzika, vaizduojamasis menas, architektūra, grožinė literatūra, šventės, kultūriniai renginiai, tradicijos, papročiai ir kt.)
4.	Istorija, pilietinis ugdymas	Pagoniškoji Lietuvos visuomenė, tradicinė ūkinė veikla, religija, mitologija, papročiai, apeigos. Krikščioniškoji Lietuva. Krikščionybės įtaka tautos kultūros kaitai (nauji tikėjimo, valstybės simboliai, tradicijos, architektūra). Kasdieninis žmonių gyvenimas Lietuvoje atskirais laikotarpiais (būstas, apranga, darbo įrankiai, tradiciniai verslai, papročiai). Dvarų kultūra Lietuvoje. Netradicinių pamokų metu ieškoma ir panaudojama kraštotyrinė medžiaga mokantis Lietuvos istorijos. Tautinė ir religinė tolerancija Lietuvoje skirtingais valstybės laikotarpiais. Tautos ir pasaulio paveldo saugojimo svarba.
5.	Geografija	Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra. Gyvenamoji aplinka.
6.	Matematika	Geometrinės figūros lietuvių senosiose statybose / architektūroje. Lietuvos etnografinių regionų tradicinių sodybų architektūra. Simetrija lietuvių senojoje architektūroje.

		Matematika + ekonomika: lietuviškų skrynių plotų skaičiavimas. Lietuviškų skrynių gamyba (Sąnaudos, kaštai ir kt.). Senovės lietuvių matavimo vienetai. Matematikos uždavinių sąlygose būna senoviniai lietuviški matavimo vienetai, tad formuluojama tema pamokos eigoje.
7.	Informacinės technologijos	Senoviniai matavimo vienetai. Senoviniai tūrio vienetai. Pasakos si exel programa. Tautosakos perkėlimas su exel bei word programomis. Informacijos etninės kultūros temomis paieška.
8.	Biologija	Gamta tradicinėje kultūroje. Šeimos medis: iš kartos į kartą perduodamos etninės tradicijos. Žmogaus evoliucija- kultūrinis žmogaus vystymasis. Sveikos mitybos samprata tradicinėje lietuvių kultūroje.
9.	Fizika	Vidinė energija. Kuro degimo šiluma-senovėje naudojamos kuro rūšys. Medžiagų agregatinės būsenos- senoviniai būdai mažinti šiluminį laidumą. Elektros srovė dujose -žaibas pagonybėje, krikščionybėje. Lėšiai ir optiniai prietaisai- senoviniai optiniai prietaisai Lietuvoje. Trečias Niutono dėsnis liaudies kūryboje. Trinties jėgos taikymas senovėje. Etnokultūrinio turinio fizikos uždavinių sąlygos. Šviesos reiškiniai- jų interpretavimas senovės Lietuvoje. Astronomija-dangaus kūnai senovės lietuvių dainose, sakmėse, padavimai apie dangaus kūnus. Metodologiniai fizikos klausimai- ankstyvieji Lietuvos mokslininkų atradimai, dydžių pavadinimai.
10.	Chemija	Šventes švęsk, uždavinius spręsk. Žemės kulto atspindžiai lietuviškose papročiuose. Gamtos paslaptys. Keramikos ir medžio cheminė sudėtis. Ekologiškai švari gamyba. Muilo receptai iš prosenelių virtuvės.
11.	Technologijos	Tradicinės ūkio šakos Lietuvoje. Tradiciniai amatai. Tradiciniai patiekalai. Raštų simbolika. Tradiciniai rankdarbiai šiuolaikiniame pasaulyje.
12.	Dailė	Senoji ir šiuolaikinė architektūra. Tautodailė. Tautiniai simboliai dailės kūriniuose. Gamtos motyvai ornamentuose. Tradicinės architektūros įtaka šiuolaikiniam pasauliui. Tautinis kostiumas.
13.	Muzika	Lietuva – dainų šalis. Lietuvos regionų dainų specifika (tarmės, intonacijos). Vienbalsės, daugiabalsės, polifoninės dainos. Sutartinės - seniausias lietuvių liaudies muzikos žanras. Sutarimas ir sutartinė. Viduramžių epochos stiliaus atspindžiai lietuvių liaudies dainose. Renesanso epochos polifoninio giedojimo ir dainavimo ištakos lietuvių liaudies giesmėse bei dainose. Baroko epochos ir žemaičių dainų stiliaus ypatybių sintezė. Apie ką lietuviai dainavo. Lietuvių liaudies dainų žanrai. Kalendorinės papročių dainos. Lietuvių, latvių liaudies instrumentinė muzika. Muzikos kalbos gramatikos elementai lietuvių liaudies muzikiniuose žaidimuose, rateliuose, šokiuose. Programinė muzika ir lietuvių liaudies daina. Lietuvių liaudies dainų intonacijos lietuvių kompozitorių kūryboje. Modernizmas ir liaudies muzika. Netradicinė pamoka „Lietuvių liaudies šokio reikšmė, simbolika – ratas ir kita“.
14.	Teatras	Pasakos drama. Etiudai „Lietuvių pasakos“. Etiudai „Patarlės ir priežodžiai“. Advento papročių ir tradicijų inscenizavimas, spektakliai apie senovės lietuvių gyvenimą. Dzūkiskų krikštynų papročių ir tradicijų inscenizavimas. Etiudai „Nepaprastos istorijos“ pagal lietuvių pasakas. Etiudai „Seniai seniai“ mitologijos ir lietuvių tradicinio, paprotinio elgesio sąsajos.
15.	Kūno kultūra	Judriosios estafetės su etnokultūros elementais. Senieji lietuviški žaidimai. Virvės sukimas. Spirdžių žaidimas.

INTEGRUOTA LIETUVIŲ KALBOS IR MUZIKOS PAMOKA VILNIAUS SENVAGĖS GIMNAZIJOJE

Rūta Čėsniėnė, Vilniaus Senvagės gimnazijos lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė, teatro vyresnioji mokytoja, Lietuvių etninės kultūros ugdytojų sąjungos pirmininkė

Rūta Kotryna Vyšniauskienė, Vilniaus Senvagės gimnazijos muzikos mokytoja

Tema: Pamokų ciklas „Lietuviškų vestuvių papročiai“.

Pamoka „Kodėl jaunoji per vestuves verkia? Dainos „Jau aušt aušružė“ analizė“

Santrauka

Tai viena iš 9 klasės lietuvių literatūros pamokų. Vadovėlio 4 skyriaus DIALOGAS SU TRADICIJA: MITAS, TAUTOSAKA, LITERATŪRA pamokų ciklą „Lietuvių vestuvių papročiai“ sudaro 8 pamokos, kelios iš jų leidžia nagrinėti etninės kultūros temas integruotai su muzika. Mokiniai žino apie tradicinių lietuviškų vestuvių papročius, yra matę ištraukas iš filmo „Senovinės kupiškėnų vestuvės“, yra klausę vestuvinių lietuvių liaudies dainų, aptarę jų paskirtį, stilistiką, meninę raišką. Muzikos pamokose dainavo vestuvinių liaudies dainų, šiuo metu mokosi dainuoti dainą „Jau aušt aušružė“. Mokiniai analizuoja žmogaus gyvenimo ciklo apeigas ir papročius, suvokia jų prasmę, aptaria šeimos sandarą, narių tarpusavio santykius tradicinėje bendruomenėje ir šiuolaikinėje kultūroje – kiek skirtingų kartų sudaro šeimą, kaip vaikai bendrauja su tėvais, seneliais, proseneliais, kokios šeimos narių pareigos ir teisės. Mokiniai diskutuoja apie vestuvinių papročių kaitą, tautosakoje ieškoma pavyzdžių, atskleidžiančių tradicinius šeimos narių santykius. Pastebima, kad jie paprastai grindžiami meile, rūpestingumu, pagarba ir padėka vienas kitam. Atkreipiamas dėmesys į deminutyvų ir kitų malonybinių žodžių gausą tautosakoje apibūdinant tradicinius šeimos narių santykius. Mokiniai aptaria tokių santykių vertę, svarsto, kaip juos puoselėti savo šeimose. Mokytojo padedami, naudodami tautosakos tekstus ir kitas informacijos priemones, mokiniai apibūdina senuosius pavadinimus, skirtus įvardyti kraujo giminystę arba vedybomis susigiminiavusių žmonių tarpusavio ryšius: marti, žentas. moša, dieveris, laigonas, šešuras ir kita. Juos palygina su iki šiol vartojamais giminių pavadinimais: dėdė, teta, pusbrolis, pusseserė, svainis, žentas, marti ir kita. Vėliau su mokiniais bus nagrinėjami lietuvių literatūros kūriniai (Žemaitės „Marti“, I. Šeinių „Kuprelis“, Vaižganto „Dėdės ir dėdienės“ ir kt.), kurių analizei svarbus tradicinių šeimos narių santykių, taip pat ir tradicinių lietuviškų vestuvių kontekstas.

Tikslinė grupė: I gimnazijos klasės mokiniai, klasėje 24 mokiniai.

Tikslai, ugdomos kompetencijos. Bendrosios: mokėjimo mokytis, komunikavimo, pažinimo, kūrybingumo ir iniciatyvumo, kultūrinė, asmeninė. Dalykinės: skaitymo, rašymo, teksto suvokimo, tiriamosios veiklos, dainavimo.

Vertinimo būdai. Kaupiamasis vertinimas. Mokinio darbas pamokoje vertinamas taškais. Vertinamas pamokų ciklas (Lietuvių kalba: plakatas 3 + dvi tinkamai užpildytos lentelės pamokoje + 4 namų darbas dainos analizė + 3. Muzika: darbas dviejose pamokose + teisingai užpildyta lentelė + dainos dainavimas). Vertinimas su mokiniais aptartas pamokų ciklo pradžioje, pamokos pradžioje taip pat primenami vertinimo kriterijai. Aptariamas pamokos vertinimas.

Priemonės. Mokinių ankstesnėse pamokose sukurti plakatai „Tradicinės lietuviškos vestuvės“, dideli lapai, flomasteriai, rašikliai, mokinių užrašai, padalomoji medžiaga, vaizdo / garso įrašai (YouTube tinklapyje ir kt.).

Uždaviniai (susiję su mokinių veikla, priemonėmis ir rezultatu):

1. Prisiminę tradicinius lietuviškų vestuvių papročius, dirbdami grupėmis mokiniai nustatys, kurios vestuvių papročių dalies (piršlybų, vestuvių ar grįžtųjų) yra pateikti dainų fragmentai ir atsakymus surašys į lentelę;
2. Mokiniai išanalizuos lietuvių liaudies vestuvinę dainą „Jau aušt aušružė“ nurodytais aspektais; parašys apibendrinančią pastraipą „Kodėl jaunoji per savo vestuves verkia?“ (50–80 žodžių)

Pamokoje vartojamos sąvokos: etninė kultūra, tautosaka, tradicija, papročiai, piršlybos, simboliai, meninės raiškos priemonės, nuolatiniai epitetai, vaizdingi veiksmažodžiai, lyrika, deminutyvai, gobtūravimas, gobtūras, kykas, mergvakaris, ištekti, vesti, marti, žentas, moša, dieveris, laigonas, šešuras.

Padalomoji pamokos medžiaga: 1, 2, 3 priedai

MOKYMOSI VEIKLOS	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI
1. Organizacinė dalis. Mokinių nusiteikimas darbui. Susiskirsto į grupes po 2–3. Vertinimo paaiškinimas. (2 min.)	Kanišauskaitė I., Šervenikaitė N., Žukas S., Avčininkas A. Literatūros vadovėlis 9 klasei. Baltos lankos. 2016.
2. Praeitą pamoką kartojimas. Pateikiami klausimai. Kiek dalių turi tradicinės vestuvių apeigos? Kokie simboliniai veiksmai atliekami per vestuves? Kokia jų prasmė? Mokiniai prisimena praėjusią pamoką ir atsakinėja į pateikiamus klausimus. Pildo lentelę „Teiginys-sutinku-nesutinku“. (3 min.) 1 priedas	Lietuviškos svotbinės dainos. Juška A., Juška J. Valstybinė grožinės literatūros leidykla. 1955. Liudvikas Rėza. Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimas. Prieiga per internetą: http://antologija.lt/text/liudvikas-reza-lietuviu-liaudies-dainu-tyrinejimas (2019-02-24). Senovinės kupiškėnų vestuvės. Prieiga per internetą: https://www.lrt.lt/mediateka/irasa/s/3831/senovines-kupiskenu-vestuves (2019-02-25)

3. Išsiaiškinami pamokos uždaviniai (2 min.) 4. Mokinių grupės gauna po dvi užrašytas dainas, klauso dainų fragmentų, dainas priskiria atitinkamai vestuvių daliai (piršlybos, vestuvės, grįžtuvės). Argumentuoja pasirinkimus. (8 min.) 2 priedas	Aukštaitiška vestuvių daina-šokis Apvynėli žaliasai“. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=R5djz4pHy6c&list=PLrLh0Vet5pcKihy-sID5rbGatUqnnV_UG&index=5&t=0s (2019-02-22). Aukštaičių nuometas, sutartinė „Skumbina kunklaliai“. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=GcVtqWJ3HWY&list=PLrLh0Vet5pcKihy-sID5rbGatUqnnV_UG&index=7&t=0s (2019-02-20). „Aš atsisakiau savo močiutei“. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=5-djQ-3qHckAš (2019-02-24). „Žvenk, žirgele, per marias plaukdamas“. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=Gfypg2keB1I (2019-02-19)
5. Mokiniai klausydami dainos „Jau aušt aušružė“ nusako jos temą, išsiaiškina, kuriai vestuvių daliai galime priskirti šią dainą, argumentuoja, kodėl. (5 min.)	Daina „Jau aušt aušružė“. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=QAUjCjxkrVw&list=PLrLh0s (2019-02-18).
6. Mokiniai patys dainuoja dainą „Jau aušt aušružė“. Refleksija. Kaip jautėsi dainuodami? Ar pavyko pajusti ir patiems perteikti dainos nuotaiką? (4 min.)	
7. Dainos „Jau aušt aušružė“ analizė. Mokiniai dirba grupėmis: analizuoja dainą nurodytais aspektais, pildo lentelę, atsako į klausimą raštu. (10 min.) 3 priedas	
8. Vertinimas ir įsivertinimas. Mokiniai pasikeičia atlikta užduotimi su klasės draugais ir įvertina vieni kitų darbą. Naudoja vertinimo simbolius: + atsakyta teisingai – atsakyta klaidingai ? neaiškus atsakymas, trūksta informacijos (5 min.)	TEMINĖ IR TARPADYKINĖ INTEGRACIJA Teminė. Literatūros vadovėlis 9 klasei, 2016. Baltos lankos, 4 skyrius. DIALOGAS SU TRADICIJA: MITAS, TAUTOSAKA, LITERATŪRA (97) Etninės kultūros savitumas (98) Kas yra etninė kultūra? (98) Liaudies pasaulėjautos raiška dainose (134) Kodėl žmonės dainuoja (135) Dainų lyrizmas (138) Lietuviškos vestuvės ir vestuvinės dainos (140) Tarpdalykinė. Muzika, istorija, dorinis ugdymas.

9. Grįžtamasis ryšys. Mokiniai rašo: <i>Supratau, kad jaunoji per vestuves verkia, nes...</i> (50–80 ž.) (Jeigu nespėja, paliekama parašyti namie) (5–6 min.) Kitą pamoką mokiniai skaitys savo apibendrinimus.	Džežulskienė J. Lietuvių kalba: vadovėlis 9 klasei. Baltos lankos. 2017
Papildoma pamokos medžiaga – tiriamosios veiklos tąsa. Autentiška vestuvių rauda. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=QAUjCjxkrVw&list=PLrLh0s (2019-02-22). Lietuviškos svodbinės dainos. Gilė, CD 2018. Prieiga per internetą: www.gile.lt (2019-02-20)	INTEGRACIJA: neformalusis ugdymas, kraštotyrinė veikla.

1 priedas

TRADICINĖS LIETUVIŠKOS VESTUVĖS

Sutinku	Teiginys	Nesutinku
	Tradicinės lietuviškos vestuvės buvo sudėtingos, turėjusios nepaprastai daug papročių ir apeigų, trukdavo nuo 3 dienų iki savaitės.	
	Mergvakaris ir bernvakaris vykdavo iš karto po vestuvių, išsiskirsčius svečiams.	
	Skirtingos dainos lydėdavo absoliučiai kiekvieną vestuvių įvykį.	
	Vestuvių apeigos skirstomos į dvi dideles dalis: piršlybas ir vedybas.	
	Per vestuves dovanoja tradicinį šiaudų sodą, simbolizuojantį būsimą darną šeimoje.	
	Liūdniausia vestuvių dalis būdavo piršlio korimas.	

2 priedas

LIETUVIŲ LIAUDIES VESTUVIŲ DAINOS TYRIMUI PAMOKOJE

„Aš atsisakiau savo močiutei“ Aš atsisakiau savo močiutei, O aš nuo pusės jau vasarėlės. – Ieškok, močiute, sau verpėjatę, Sau verpėjatę ir audėjatę. Jau prisiverpiau baltų linelių, Jau prisiaudžiau plonų drobelių. Jau prisišūravau baltų stalelių, Jau prisišlaviau kiemo vejelės. Jau gana klausiau savo močiutei, Jau reikia klausyt ir anytėlei. Jau prisigrėbiau lankų šienelio, Prisinesiojau naujų grėblelių. O vainikėli žalių rūtelių, N’ilgai žaliuosi ant mano galvelės. Mano kaselės žalių šilkelių, Jau neblizgėste saulei kaitinant. Mano plaukeliai, o geltonieji, Nesiskirstyste vėjo pučiami. Aš atlankysiu savo močiutę Ne vainikuota, o nuometuota. O nuometėli, mano plonasis, Vėjo pučiamas dar padūzgėsi. Mano rašteliai, o livingrieji, Saulei kaitinant dar pablizgėste. Mano kasytės žalių šilkelių, Sienoj kabėste, mane virkdyste. Mano žiedeliai, o auksinėliai, Skrynioj gulėste ir berūdyste.	„Jau aušt aušružė“ Jau aušt aušružė, Žadin mamuzė: – Kelkis, jauna mergyt! Dar n’atsikėlus Klausiau mamuzės: – Kur dėjai vainikėlį? – O aš įdaviau Vainikytį tavo Kieme jaunam bernyčiui. – Ei bernyt bernyt, Bernyti mano, Kur dėjai vainikėlį? – O aš įmečiau Vainikytį tavo Į srovingą upužę! Vainikytis plaukia, Gulbikės šaukia, Tai man gražu klausyt! Įsižiūrėkis, Mergyte mano, Kaip dreba bėrs žirgytis. Taip tu drebėsi, Mergyte mano, Kad mano valioj būsi. Į penkis metus Tave nebausiu, Pakolei apsidžiaugsiu. – Ar taip kalbėjai, Šelmi bernyti, Kol mane perkalbėjai? Neketinai bausti, Ketinai pajausti, Ant rankužių nešiot.
„Apvynėli žaliasai“ Apvynėli, apvynėli, Apvynėli žoliasai, Kai tave žolių sodino Man močiuta augino Kai žalias vyniojais Aš kasalas pyniojaus Kai tav žalių nuroškė Mani jaunų užrošė	„Skumbina kunklaliai“ Skumbina kunklaliai, lioj ridij augo - Prašau, motinėla, lioj ridij augo Mani atslunkyti, lioj ridij augo - Nežinau, dukrute, lioj ridij augo Kratasai kelutis, lioj ridij augo Kad žiemos kelalis, lioj ridij augo Miglalėm kaišytas, lioj ridij augo Kad vasaros kelias, lioj ridij augo Rūtelėm barstytas, lioj ridij augo - Aš paliksiu žymalį, lioj ridij augo Žolių grožių pušėlį, lioj ridij augo

3 priedas

DAINOS „JAU AUŠT AUŠRUŽĖ“ ANALIZĖ

Kokia mergytė?	
Koks bernytis?	
Dainoje minimi simboliai?	

Išvada. Kokie mergytės ir bernyčio santykiai ryškėja dainoje? Ar laimingas mergytės gyvenimas bus po vestuvių? (50 ž.)

DAINOS „JAU AUŠT AUŠRUŽĖ“ ANALIZĖ

Nurodyti visas išvardintas meninės raiškos priemones:

Meninės raiškos priemonė	Citata	Citata
Deminutyvai		
Nuolatiniai epitetai		
Vaizdingi veiksmažodžiai		

Išvada. Kokia dainų nuotaika? Kas ją lemia? Kaip ji kuriama? (50 ž.)

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. *Aš atsisakiau savo močiutei.* Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=5-djQ-3qHckAš> (2019-02-24).

2. Aukštaičių nuometas, sutartinė „Skumbina kunklaliai“. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=GcVtqWJ3HWY&list=PLrLh0Vet5pcKihy-sLD5rbGatUqnnV_UG&index=7&t=0s (2019-02-20).
3. Aukštaitiška vestuvių daina-šokis „Apvynėli žaliasai“. Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=R5djz4pHy6c&list=PLrLh0Vet5pcKihy-sLD5rbGatUqnnV_UG&index=5&t=0s (2019-02-22).
4. Daina „Jau aušt aušružė“. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=QAUjCjxkrVw&list=PLrLh0s> (2019-02-18).
5. Džežulskienė J. *Lietuvių kalba: vadovėlis 9 klasei*. Vilnius: Baltos lankos, 2017.
6. Geros mokyklos koncepcija, 2015. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f2f65120a7bb11e5be7fbe3f919a1ebe> (2018-12-29).
7. *Lietuviškos svodbinės dainos*, CD 2018. Ansamblio „Gilė“ repertuaras. Prieiga per internetą: www.gile.lt (žr. 2019-02-20)
8. Juška A., Juška J. *Lietuviškos svotbinės dainos*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955.
9. Kanišauskaitė I., Šervenikaitė N., Žukas S., Avčininkas A.. *Literatūros vadovėlis 9 klasei*. Vilnius: Baltos lankos, 2016.
10. Lietuvių kalbos ir literatūros pagrindinio ugdymo bendroji programa (2016). Prieiga per internetą: https://duomenys.ugdome.lt/saugykla/Bendrosios_programos/Pagrindinis_ugdymas/Lietuviu-k-ir-lit-pagrindinio-ugdymo-bendroji-programa.pdf (žr. 2019-02-28).
11. Metodinė svetainė. Kompetencijų ugdymas. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodiniai-dokumentai/perziura/4139> (žr. 2019-01-19).
12. Pagrindinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa, patvirtinta Švietimo ir mokslo ministro 2012 m. balandžio 12 d. įsakymu Nr. V-651. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/svietimas/ugdymo-programos/etnine-kultura/EK%20programa%20Pagrindinis%20ug%20zin120412.pdf> (2019-01-04).
13. Rėza L. *Lietuvių liaudies dainų tyrinėjimas*. Prieiga per internetą: <http://antologija.lt/text/liudvikas-reza-lietuviau-liaudies-dainu-tyrinejimas> (2019-02-24).
14. Senovinės kupiškėnų vestuvės. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/3831/senovines-kupiskenu-vestuves> (2019-02-25)
15. „Žvenk, žirgele, per marias plaukdamas“. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=Gfyypg2keB1I> (2019-02-19).

ŠEŠIAS DIENAS ŽĄSELES GANIAU, SEPTINTĄ Į BAŽNYČIĄ ĖJAU, edukacinė programa Alytaus kraštotyros muziejuje

Gita Jakučionienė, Alytaus kraštotyros muziejaus muziejininkė

Alytaus kraštotyros muziejus – didžiausias valstybinis Pietų Lietuvos muziejus – švenčia devyniasdešimt. Vykdydamas savo socialinę-kultūrinę misiją, Alytaus kraštotyros muziejus saugo atmintį, skleidžia informaciją ir įtvirtina mūsų miesto identiteto ypatumus. Šis muziejus – tai ir archyvas, ir biblioteka, ir muziejus, ir, tam tikra prasme, kultūros centras, tai dėmesys savo krašto praeičiai ir istorijai. Pastarąjį dešimtmetį muziejus garsėja įvairiais netradiciniais renginiais, propaguojančiais Dzūkijos krašto, Alytaus miesto kultūrinį paveldą, organizuojamomis parodomis, akcijomis, išmoninga edukacine veikla, literatūriniais vakarais, amatų šventėmis, kurios ištakas galima surasti muziejaus pirmtakų organizuotose Senovės dienose, konferencijomis, įvairialype projektine veikla.

Alytaus kraštotyros muziejus – atviras lankytojų poreikiams, kintantis ir jaunatviškas Pietų Lietuvos muziejus. Muziejaus ekspozicijos ir vertingi eksponatai iš muziejaus rinkinių suteikia galimybę geriau pažinti krašto praeitį. Bendradarbiaudami su partneriais iš Lietuvos muziejų asociacijos, dalyvavome projekte „Muziejus – mokykla – moksleivis“, konsultuodamiesi su Alytaus krašto mokytojais, parengėme ne vieną edukacinę programą apie tautinį paveldą. Užsiėmimuose supažindiname su senaisiais darbo / apdirbimo įrankiais, praktinėms veikloms atlikti naudojame muziejuje turimus eksponatus. Pristatomos kelios programos:

		
„Numargintos Velykos“. Susipažinimas su įvairiais kiaušinių marginimo būdais	„Veltinukai“. Senovėje avių vilna rengė ir šildė žmogų. Ką ir kaip iš jos galima pasidaryti, sužinosite užsiėmimo metu. Namo grįšite nusivėlę kamuoliuką-veltinuką	Mano batai buvo du. Užsiėmimas apie senovinį apavą – odines nagines, vyžas iš medžio žievės ir medpadžius. Ne tik matuosimės „kitokius“ batus, bet ir pabandysime pašokti.

Populiariausios programos, kuriose dalyviai praktiškai išbando tradicinius duonos kepimo, grikių kelio darbus, vaišinas tradiciniu dzūkiskiu patiekalu; mokosi tradicinių žaidimų / ratelių, šnekasi apie šeimos tradicijas, kurias lydi šmaikštūs dzūkiški pajuokavimai ir, aišku, padūkimai kartu.

Edukacinė programa „Šešias dienas žąseles ganiau, septintą į bažnyčią ėjau“ – priemonės „Kultūros pasas“ dalis. Užsiėmimas trunka 45–60 min., vykdomas temai pritaikytoje erdvėje. Skirta 1–4 klasių mokiniams.

XIX a. liaudiškos piemenėlių aprangos pristatymas pradinių klasių mokiniams. Pristatomi ir žaidžiami senieji ir jau visiškai pamiršti vaikiški žaidimai, piemenėlių pasierzitimai. Nuotraukoje pavyzdžiai, kaip galima žąseles pasigaminti mokykloje / šeimoje...

Tikslas ir ugdomos kompetencijos:

Edukacinėje programoje siekiama perteikti kuo įtaigesnį piemenukų gyvenimo vaizdą, stipriai besiskiriantį nuo šiandieninio vaiko pasaulio. Pasitelkiami autentiški pasakojimai, muziejuje turimi eksponatai. Pristatomi autentiški vaikų vikrumą ir kūrybiškumą lavinantys žaidimai, rateliai, dainos, piemenėlių pasierzitimai – veiklos ugdančios bendražmogiškas dalyvių vertybes – artimumą gamtai, kūrybiškumą, žaismingumą, draugiškumą komandoje.

Eiga:

Pristatomas piemenėlių gyvenimo būdas, žaidžiami senieji ir jau visiškai pamiršti vaikiški žaidimai, piemenėlių pasierzitimai. Mokomasi piemenėlių repertuarui būdingų paukščių balsų pamėgdžiojimų, įvairių gyvulių šaukinių bei susipažįstama su piemenėlių naudotais muzikos instrumentais – mokomasi pūsti skudučius, groti žole. Praktinėje dalyje mokiniai pabando gaminti augalų antspaudus ant medžiagos, fotosesijos metu įsiamžina senoviškame vežime.

III DALIS. SUVALKIJA

ETNINĖS KULTŪROS INTEGRACIJA Į MENINIO UGDYMO DALYKUS, PANAUDOJANT PROJEKTO METODĄ

Rasa Jazerskienė, Kauno Kazio Griniaus progimnazijos, Kauno Bernardo Brazdžionio mokyklos dailės ir technologijų mokytoja metodininkė

SANTRAUKA

Atviroje greitai kintančioje visuomenėje jaunam žmogui darosi sunku išsaugoti savo identitetą, suvokti save kaip tam tikros tautos dalį. Didėjant atotrūkiui tarp šiuolaikinio žmogaus būties ir senųjų tradicijų iškyla klausimai, kaip įtaigiau supažindinti moksleivį su didžiuliu ir margu lietuvių tautosakos lobynu, kaip pasiekti, kad vaikai perimtų savo tautos tradicinę kultūrą. Savo kasdienėje veikloje pedagogai neretai susiduria su įvairiais iššūkiais stengdamiesi įtaigiau integruoti etnokultūrinį ugdymą.

Autorė – dailės ir technologijų mokytoja metodininkė, būdama tradicinių amatų puoselėtoja, turinti tautinio paveldo produkto gamintojo sertifikatą, ugdymo procese nuolat taikanti etninės kultūros sklaidą straipsnyje pateikia savo praktinę patirtį integruotam etninės kultūros ugdymui, panaudojant projekto metodą.

Dirbant Kauno mokyklose, pasiteisino projekto metodas, kai kartu su mokyklos bendruomene keletą metų buvo vykdomas 6–8 klasių mokinių vienos dienos projektas / renginys „Menų pavasaris“. Pasirengimas šiam projektui trukdavo 1–1,5 mėnesio. Į projektą vėliau įsitraukė ir kitų mikrorajono mokyklų bendruomenės. Projekte mokiniai teorines žinias pritaikė individualioje ir grupinėje praktinėje veikloje, kūrybiškai prisilietė prie etnokultūrinių ištakų. Šis projekto metodas ne tik skatino domėtis savo etnine kultūra, jos vieta šiandieniniame gyvenime, bet ir atrasti tautinį identitetą, ugdyti pilietiškumą ir pagarbą kitos tautybės individams. Projektas įtraukė visuomenę į švietimo kaitą, padėjo individualizuoti mokymą, plėtojo tarpdalykinę integraciją bei skatino mokytoją dirbti kūrybiškai.

Raktiniai žodžiai: etninė kultūra, meninis ugdymas, projekto metodas.

Pasaulyje pakankamai greitai vystosi mokslas, transportas, komunikacijos, informatika ir skaitmeninės technologijos, vyksta jų plėtra. Dėl to keičiasi ir komunikavimo, vartojimo, gyvenimo būdas bei pasaulėžiūra. Istoriniai įvykiai mūsų šalyje lėmė tai, kad beveik po pusės šimtmečio izoliacijos ir uždaro besivaduojanti ir siekianti atvirumo mūsų etninė kultūra maišėsi su Vakarų masinės kultūros pasiūla. Tačiau tik į savo etninę kultūrą besiremianti tauta

gali lygiaverčiai dalyvauti pasaulio civilizacijos kūrime, o kartu išsaugoti ir tautinį savitumą (R. Vėliuvienė, 2002).

Straipsnio tikslas - atskleisti etninės kultūros integracijos į meninio ugdymo dalykus galimybes, panaudojant projekto metodą.

Etninė kultūra - tai ne tik tradiciniai amatai, liaudies dainos ir šokiai, taip pat žaidimai, tautosaka, kulinarinis paveldas, bet ir visa tai, kas mus supa ir kas yra mumyse (D. Urbonavičienė, 2018). Etninė kultūra yra kintanti, ji laikui bėgant prisitaiko prie laikotarpio aktualijų ir normų, ji gali būti moderni, tačiau esmė išlieka. Etninė kultūra yra ir mūsų pasaulio supratimas, tarpusavio santykiai. Etninė kultūra yra tai, kas suteikia galimybę vienoms tautoms išsiskirti iš kitų (D. Urbonavičienė, 2018). Tinkamai puoselėjama etnokultūra lemia, kad žmogus jaučiasi tautos dalimi, o savo šalies identiteto praradimas, nutrūkęs ryšys su savo kraštu skatina emigraciją ir net kitų kultūrų perėmimą. Kultūros perdavimas vyksta vaiko pirminės socializacijos metu – šeimoje, ir antrinės socializacijos būdu – per švietimo sistemą, masines komunikacijos priemones ir pan.

Kintant visuomenei, šeimos pareigas, tame tarpe ir etninės kultūros sklaidos vaidmenį perėmė valstybė bei mokykla. Integruotas etninės kultūros ugdymas mokykloje yra vienas iš geriausių būdų sugrąžinti tautos tradicijas į šeimą ir bendruomenę (V. Kudirka, 1989). Integruota veikla sukuria prielaidas itin sparčiai ir natūraliai skleisti vaiko individualybei bei asmenybei, plėtoti ir gilėti jo socialiniams (bendravimo, bendradarbiavimo, kito asmens pripažinimo, tolerancijos ir kt.) gebėjimams, kaip vieniems svarbiausių šiuolaikinei mokyklai keliamų ugdymo tikslų. "Integracija (*lot. Integratio* - atnaujinimas, atstatymas) - dalių, elementų sujungimas į visumą" (Tarptautinių žodžių žodynas, 2019). L. Sajienė ir kt. (2002) teigia, kad integruota veikla ugdo pažintinius (stebėjimo, tyrinėjimo, supratimo, mąstymo ir kt.) vaiko gebėjimus. Dirbtinai į dalykus suskaidytas mokymas mokykloje yra nenatūralus. Vaikui patinka mokytis tai, kas įdomu, dėl tos priežasties integruotu ugdymu mokykloje turėtų būti siekiama:

- kad vaikas dirbtų įdomiai, prasmingai, natūraliai;
- kad būtų susietos į visumą visos vaiko ugdymo ir ugdymosi sritys (L. Sajienė ir kt., 2002).

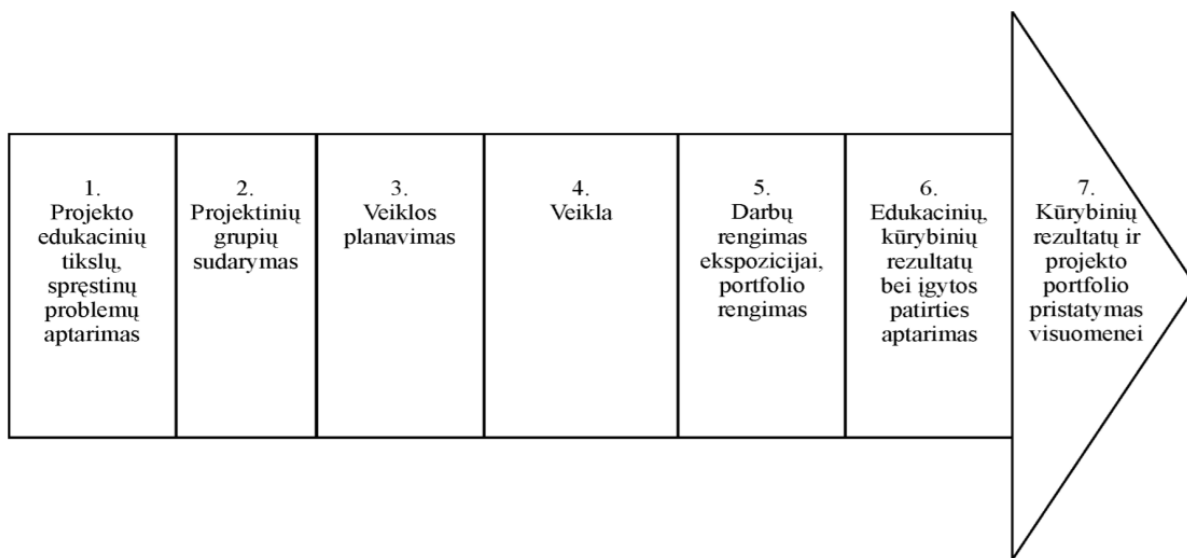
Etninės kultūros integravimui į mokinių meninio ugdymo dalykus tinka naudoti edukacinius projektus. Projekto metodo taikymas padeda įtraukti visuomenę į švietimo kaitą, individualizuotai organizuoti mokymą bei vystyti tarpdalykinę integraciją. Projektinė veikla skatina mokytoją dirbti kūrybiškiau, pasitelkiant patrauklias mokiniams vaizdines priemones.

Projektas apibūdinamas kaip mokymosi metodas, padedantis išmokyti praktiškai naudotis žiniomis (L. Šiaučiukėnienė, 2006). Edukacinio projekto tikslas yra ugdymas, auklėjimas, mokymas, darbas papildomojo ugdymo srityje ir pan. Jis skatina mokymąsi sieti su

tikrove, ieškoti sąsajų tarp daiktų ir reiškinių, pratintis dirbti grupėje kartu su kitais, sprendžiant vieną visiems aktualią problemą. Projektai - laiko ir daugelio pedagogų praktine patirtimi patikrintas metodas. Projektai turi tris komponentus:

- ✓ projektinio darbo principas (kūrybiškas problemos iškėlimas, aptarimas, analizė, sprendimo būdų paieška, veikla, rezultatų aptarimas, vertinimas).
- ✓ projektinė aplinka, priemonės, sąlygos (erdvė ugdytiniui lavinti gebėjimą veikti realiomis sąlygomis ir laiku)
- ✓ eksperimentinis principas (ieškoti, bandyti, įgyvendinti naują idėją, iniciatyvą).

Edukaciniai projektai yra būdas praturtinti mokymo - ugdymo procesą. Projektinės veiklos naudojimas skatina moksleivius aktyvaus darbo, pažinimo, kūrybos procese įsisavinti naują informaciją, lavinti pojūčius, gebėjimus bei taikyti jau turimas žinias, įgyvendinant projektą. Edukacinis projektas taip pat yra gera priemonė ugdyti asmens socialumą, individualumą, savarankišką interesų ir sprendimų paiešką, atsakomybę bei gebėjimą dirbti grupėje. Meninio edukacinio projekto eiga bei struktūra pavaizduota 1 paveiksle.

1 pav. Meninio edukacinio projekto struktūra ir eiga (D. Šiaulytienė, 2001)

Mokytojas projekte dalyvauja kaip projekto narys, kaip bendraautorius bei kaip stebėtojas ar tyrėjas. Pateikiamas mokyklos aplinkoje vykdyto edukacinio projekto aprašas.

PROJEKTO „MENŲ PAVASARIS“ APRAŠAS

Rasa Jazerskienė, Kauno Kazio Griniaus progimnazijos, Kauno Bernardo Brazdžionio mokyklos dailės ir technologijų mokytoja metodininkė

TEMA: ETNOKULTŪRA PROJEKTE „MENŲ PAVASARIS“

Integravimas	Lietuvių kalba ir literatūra, technologijos, menai
Tikslas / uždaviniai	Tikslas - integruotai perteikti ir praktiškai panaudoti etnokultūros žinias įvairiose veiklose įvairiais lygmenimis. Projekto uždaviniai – plėtoti mokinių ir mokytojų bendradarbiavimą, skatinti tarpdalykinę integraciją, stiprinti bendruomeninius ryšius, ugdyti visuomeniškai aktyvius, savarankiškus, visaverčius valstybės piliečius, per integruotą etnokultūrinį mokymą plėtoti vaikų meninę kūrybą, etnokultūrinius dėmenis atrandant ir panaudojant šiuolaikinėje įvairioje veikloje. Ugdyti mokinių kalbinius, meninius, muzikinius įgūdžius etnokultūriniu pagrindu, auginant asmenybę, gebančią gyventi atviroje, demokratinėje visuomenėje, neprarasti savo tautinio identiteto. Projekto „Menų pavasaris“, vykusio eilę metų, pagrindinė tema išlikdavo ta pati - etnokultūrinis ugdymas. Potemės parenkamos siekiant atkreipti dalyvių dėmesį vis į kitą etnokultūros sritį, vis kitas kultūros problemas mūsų visuomenėje. Kasmet skelbiama nauja potėmė kviečia ją įgyvendinti projekto metodu – tirti, stebėti aplinką, pasidomėti būtina literatūra, meno albumais ir kt. Siekiama, kad šis projektas priartėtų prie suaugusiųjų visuomenės kultūrinių ir meninių projektų.
Bendrosios kompetencijos	Mokėjimo mokytis: mokosi pasitikėdamas savo jėgomis, supranta mokymosi visą gyvenimą svarbą, išsikelia realius mokymosi tikslus ir uždavinius, numato sėkmės kriterijus; padedamas planuoja mokymosi laiką sudėtingoms užduotims atlikti. Asmeninė: pažįsta save ir remiasi stipriosiomis savybėmis; atsižvelgdamas į situaciją įvertina savo jėgas; siekia numatytų tikslų. Komunikavimo: randa reikalingos informacijos ir ją atsirenka; naudoja įvairias priemones ir būdus -žodinius ir nežodinius (ženklų, kūno kalbos, garsų ir kt.) informacijai perteikti; atsižvelgia į temą, tikslą, adresatą ir situaciją; drąsiai išsako ir pagrindžia savo požiūrį nepažeisdamas savo ir kitų orumo. Iniciatyvumo ir kūrybingumo: kūrybiškai mąsto, drąsiai kelia naujas idėjas ir jas realizuoja; geba naujai pritaikyti turimą informaciją. Socialinė: gerbia kitų teises, atsakingai atlieka pareigas; moka tinkamai bendrauti ir bendradarbiauti su jaunesniais ir vyresniais už save žmonėmis; ieško pagalbos ir noriai ją priima, padeda kitiems.
Dalyviai	6–8 klasių mokiniai, dalykų mokytojai, tautinio paveldo puoselėtojai/ amatininkai. Projekte dalyvauja menų mokytojai (dailės, muzikos, šokio, literatūros, technologijų), kurie kūrybines veiklas organizuoja sekcijose. Jose susibūrę įvairių mokyklų mokiniai bendraudami ir bendradarbiaudami atlieka pateiktas kūrybines užduotis, rezultatai pristato vieni kitiems, mokyklų bendruomenėms, svečiams. Kūrybinė atmosfera stebima matant didesnėmis, mažesnėmis grupėmis piešančius, lipdančius, dainuojančius, šokančius, vaidinančius moksleivius. Mokyklos erdvės pasipuošia karpiniais, lipdiniais, piešiniais, kuriuos galima tyrinėti net pasibaigus projekto šurmuliui.
Trukmė / vykdymo laikas	Kasmetinis 1 dienos projektas, pasirengimas 1–1,5 mėnesio.

Projekto etapai	<i>Pasirengimas</i>	Susipažinimas su organizacinio komiteto pasiūlyta temos poteme. Projekto tikslo ir uždavinių formulavimas, veiklų numatymas. Numatoma rekomenduotina literatūra ir kiti šaltiniai. Organizuojami idėjų kūrimo pasitarimai: organizacinio komiteto narių ir kitų mokytojų pasitarimas; mokytojų ir mokinių pasitarimas.
	<i>Planavimas</i>	Veiklų planavimas: renginių, laiko, atsakomybių, sklaidos numatymas. Mokyklos bendruomenės supažindinimas su planais: mokytojų, klasių vadovų – per mokytojų tarybos posėdį; 6–8 klasių mokinių – per mokinių tarybos posėdį; stendai, mokyklos bendruomenę informuojantys apie projekto veiklą.
	<i>Vykdymas</i>	Lietuvių kalbos sekcija. Kalba – viena iš pagrindinių etninės kultūros vertybių, kurios ugdymu mokykloje siekiama, kad mokiniai gebėtų ją perimti praeities (tautos ir pasaulio) kultūros paveldą, suvoktų dabartinio gyvenimo, kuriančio tautos ir pasaulio kultūros svarbiausias vertybes, reikšmingumą, per kalbą pažadintų ir suprastų tautos kultūros tradiciją ir gebėtų ją kūrybingai plėtoti. Kalbos turtingumą ir grožį, kaip etninės kultūros vertybę, galima išryškinti per Gyvybės medį, pateikiant ciklinę metų kaitą su būdingais pavadinimais, atliekamais darbais, kalendorinėmis šventėmis. Tokia veikla plečia žodyną, supažindina su tarmėmis, skatina pagarbą darbui, gyvajai ir negyvajai gamtai, padeda suvokti klimato kaitos priežastis ir grėsmes. Etninė kultūra lemia ne tik kalbą, kalbėjimą, kalbėseną, bet ir balso moduliacijas, kurios yra suderintos su gamtos garsais. Muzikos sekcija. Muzika – viena iš meninio pažinimo formų, supanti žmogų nuo pat pirmųjų gyvenimo metų. Jos suvokimas ir vertinimas – labai subjektyvus dalykas. Tačiau muzika taip pat galima praverti etnokultūros skrynią. Paprastas etnokultūrinis muzikinis ugdymas prasideda nuo nesudėtingos melodijos lopšinių, vėliau mėgdžiojant ir atkartojant gamtos garsus, po to interpretuojant žodžius ar melodiją (sukurti naują dainos posmą apie kitą veikėją, pakeičiant „sesutę“ į „brolelį“), po to – daina, atitinkanti akimirkos nuotaiką, pomėgius, poreikius, pageidavimus, pasirenkant grupinį dainavimą ar dainavimą pavieniui. Tokiu būdu einama nuo pažįstamo prie nepažįstamo, nuo paprasto – prie sudėtingo. projekto veikloje kūrybiškai plėtojamas Gyvybės medžio muzikinis motyvas. Choreografijos, šokio, judesio sekcija. Choreografija – šokio menas, dažnai vadinamas „regimąja muzika“. Šokyje gali atsispindėti ir tautos gyvenimas, moralė. Etninė choreografija, nugludinta mūsų senolių, yra neįkainojama vertybė, kurią galima tiksliai panaudoti ugdant vaikus. Lietuvių liaudies šokiai nesudėtingi, judesiai paprasti, nesudėtingi ir jų deriniai šokyje. Gyvybės medžio motyvais šokis, kaip lydintis žmogų nuo gimimo iki mirties projekto metu kūrybiškai perteikia dalyvių emocijas svarbesniais asmeninio gyvenimo atvejais. Dailės sekcija. Dailės užsiėmimai yra vienas iš aplinkos pažinimo būdų, kur dailės pedagogas žadina saviraišką, emocijas bei padeda vaikui atsiskleisti

	meninėje veikloje skatindamas jį pažinti aplinką, suvokti ir atspindėti piešinyje (A. Brazauskaitė, 2001). Dailė mokykloje atveria įdomų ir kūrybingą kelią vaikui gilintis į visuomenės pažinimą per etnokultūrinius elementus. Dailė leidžia mokytojų susieti mokomuosius dalykus, tirti, vystyti ir vertinti idėjas. Mokytojas gali lanksčiai ir kūrybiškai integruoti mokomuosius dalykus į dailės temas (R. Burke, 1998). Ypač veiksmingai dailė padeda apibendrinant ar užbaigiant projektus, temas kaip Gyvybės medžio vizualizaciją. Projekto metu Kauno amatininkai, kurių tikslas palaikyti gyvybingas ir gaivinti nykstančias liaudies dailės tradicijas, svečiuojasi ir su tautodaile iš arti supažindina bei įtraukia į kūrybinių dirbtuvėlių veiklą: šiaudinių sodų vėrimas, medžio drožyba, tekstilės marginimas, molinių puodų žiedimas ir lipdymas, kalvystės elementai ir t. t. Ši veikla skatina vaikus ir jaunuolius laisvalaikį skirti tradicinės liaudies dailės ir dailiųjų amatų studijoms ir kūrybai. Mokykloje vykusios amatininkų tautinio kostiumo, kryždirbystės, puodininkystės ir kt. parodos skatina išsamiau pažinti tradicinę liaudies dailę. Savo kūrybą pristato Kauno taikomosios dailės mokyklos studentai ir vis kiti „Menų pavasario“ svečiai. Vaikai prisiliečia prie begalinio protėvių palikimo.
<i>Rezultatų pristatymas ir apibendrinimas</i>	Stendo, parodos pristatančios mokyklos mokinių, dalyvavusių „Menų pavasario“ projekte darbų, parengimas. Baigiamasis projekto-akcijos renginys mokyklos bendruomenei – susitikimai su amatininkais.
<i>Vertinimas</i>	Moksleivių kūrybinių darbų vertinimas meninio ugdymo srityje yra aktuali problema. Būtina vertinti ne tik rezultatą, bet ir kūrybinį procesą, moksleivio pažangą (Brazauskaitė, A. 2015). Nuoširdžiai atlikti vaikų darbai visi yra vertingi. Suaugusiųjų dėmesys jų kūrybai, teigiamas kūrinių vertinimas, grožėjimasis jais žadina pasitikėjimą savo jėgomis ir kūrybinę drąsą. Projektas „Menų pavasaris“ apibendrinamas klasėse ir mokytojų, mokytojų ir mokinių pasitarimuose. Aptariamos projekto tobulinimo galimybės.

Vaikams etninė kultūra yra artima, teigiamas emocijas projektuojanti sritis. Tai gyvenimo sritis, apie kurią vaikai gali kalbėti įvairiais būdais, žodžiais, piešiniais, emocijomis, jausmais, visomis dar nelabai išlavintomis savo galiomis. Vaikai, reikšdami savo susižavėjimą etnokultūra, nebijo suklysti, būti nesuprasti, neįvertinti. Vaikui, paaugliui yra be galo svarbu tyrinėti tikrovę ir tiesiogiai dalyvauti jos buvime, rankomis atliekant įvairius amato darbus, užmezgant emocinį ryšį su aplinka ir aplinkiniais (A. Lankelis, 2018). Vaikas etnokultūrą jaučia, išreiškia, ir tai jam yra svarbiausia. Etnokultūra artima įvairių tautų, įvairaus išsilavinimo ir amžiaus vaikams. Etnokultūra gali tapti turtinga mokymo, ugdymo vaizdine „priemone“ integruotam mokymuisi. Projektas „Menų pavasaris“ po parodos atidarymo nesibaigė. Jo kultūrinis, edukacinis poveikis ir sklaida įvairiomis priemonėmis, būdais vyksta toliau. Padėkos už dalyvavimą projekte įteikiamos visiems dalyviams ir mokytojams.

Išvados. Etninės kultūros integracijos į meninio ugdymo dalykus pasinaudojant projekto metodu patirtis leidžia teigti, kad mokiniams galima lanksčiai ir įtaigiai perteikti etninę kultūrą. Norint užtikrinti visapusišką etninės kultūros dalyko įsisavinimą ir užtikrinti visavertę integravimo naudą būtina bendradarbiauti įvairių dalykų mokytojams, be to, į ugdymo įstaigas kviesti kompetentingus etninės kultūros specialistus, amatininkus, tautinio paveldo ekspertus. Pasitelkiant projekcinę veiklą rekomenduotina dalintis gerąja praktine patirtimi ir į edukacinę veiklą aktyviai įtraukti mokyklos bendruomenę, užtikrinant nuoseklų etninės kultūros perteikimą. Projektinė veikla įgalina stiprinti mokytojų motyvaciją tinkamai ugdyti etninę kultūrą ir formuoti teigiamoms mokinių etninės kultūros nuostatoms. Integruotas etninės kultūros ugdymas projektų metodu - inovatyvus būdas įtraukti šiandieninį mokinį į bendrą kūrybingą veiklą bei supažindinti jį su etninės kultūros įvairove bei jos pritaikymu šiuolaikiniame kontekste.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI

1. Burke W. K. *Į vaiką orientuotų klasių kūrimas*. Vilnius: Lietus, 1998.
2. Brazauskaitė A. *Kūryba kaip socialinis veiksmas*. Prieiga per internetą: Performansų sociokultūrinės ištakos, (žr. 2019-08-02).
3. Brazauskaitė A. Meno terapija (žr. 2019-08-03).
4. Ganusauskaitė A., Liesionis V. *Lietuvos aukštojo mokslo perspektyva – kūrybinės visuomenės ugdymas*. Vadyba: mokslo tiriamieji darbai. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla. ISSN 1648-7974. 2009, Nr. 1(14).
5. Kairytė A. Prarasdami etninę kultūrą, prarandame šalies identitetą. Str. portale Bernardinai.lt (žr. 2019-07-04).
6. Kudirka V. *Raštai*. Vilnius: VAGA, 1989.
7. Lankelis A. Kam reikalingas dailės mokymas? Tik menininkams ruošti? (žr. 2019-07-28).
8. Sajienė A. *Integruotas ugdymas ir ugdymasis antroje klasėje*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2002.
9. Šiaučiukėnienė L., Visockienė O., Talijūnienė P. *Šiuolaikinės didaktikos pagrindai*. Kaunas: Technologija, 2006.
10. Kompetencijų ugdymas. Kompetencijų ugdymo praktika (žr. 2019-07-22).
11. Šiaulytienė D. *Projektų metodas meniniame ugdyme*. Vilnius: Spauda, 2001.
12. Urbanavičienė D. Etninės kultūros ugdymas: samprata, siekiniai ir pagrindinės gairės (žr. 2019-07-04).
13. Vėliuvienė R. Globalizacijos tendencijos ir etnokultūra komercinėje elektroninėje žiniasklaidoje (žr. 2019-08-02).
14. 2009–2019 Zodziai.lt - tarptautinių žodžių žodynas. Prieiga per internetą: <http://www.zodziai.lt/reiksme&word=Integracija&wid=8630> (žr. 2019-07-04).

PROJEKTO „VIETOVARDŽIŲ METAI“ REIKŠMĖ ROKŲ GIMNAZIJAI

Rita Miliūnienė, direktoriaus pavaduotoja ugdymui, etnokultūros gimnazijoje kuratorė

Visa Kauno Rokų gimnazija įsitraukė į Vietovardžių metams skirtus renginius. Po jų pradinukai ir kitų klasių mokiniai pageidavo daugiau pamokų mokyklos muziejuje, kad gyvai susipažintų su etnografiniais daiktais. Per vasaros stovyklėlę pradinukams ir paskutines mokslo metų savaites muziejuje vyko ne viena pamoka – mokiniai labiausiai pamėgo žaisti žaidimą „Taip ir ne“ (apie eksponatą, slepiamą krepšyje) – taip jie lavino savo kritinį mąstymą, geriau pažino senovę menančius daiktus. Ypač pageidaujamos buvo ekskursijos po Rokų apylinkes, todėl mokiniai per paskutines dvi mokslo metų savaites intensyviai keliavo. Septintokai taip užsikrėtė pasakojimų apie Rokų apylinkes rašymu, kad Lietuviškos spaudos atgavimo diena surengė savo sudarytų knygų (pagal rašytus rašinius) parodą. Knygų buvo neįprasto formato ir įvairiausių žanrų – paslaptingos dėžutės su laiškais, komiksai, užrašai butelyje, ant beržo tošies, „apdege“ ir „sukruvinti“ dienoraščiai, iškarpyti veikėjai ir dekoracijos. Mokiniai pažino savo krašto istoriją kaip Lietuvos dalelę.

PROJEKTAS „VIETOVARDŽIŲ METAI“ KAUNO ROKŲ GIMNAZIJOJE

Vanda Mažeikienė, Kauno Rokų gimnazijos gimtosios kalbos mokytoja ekspertė

Projektas, skirtas Vietovardžių metams paminėti, apėmė dviejų savaitių darbą pamokose ir popamokinę veiklą – rengimąsi savaitei „Rokų vietovardžiai atgyja“ ir tos savaitės renginius. Šioje veikloje dalyvavo 5–12 klasių mokiniai, gimtosios kalbos, dorinio ugdymo, istorijos, geografijos, technologijų mokytojai. Veiklos vyko įvairiose Rokų apylinkių geografinėse vietovėse, muziejuose, bibliotekose. Mokymosi veikla buvo inovatyvi tuo, kad ir mokiniai, ir mokytojai, ir Rokų bendruomenė sužinojo daug naujo apie savo krašto – Rokų apylinkių etnografinį palikimą. **Projekto dalyviams tapo akivaizdu, kad etninė kultūra yra mūsų protėvių, visų mūsų pradžiamokslis, mūsų tautos išmintis, visų mokslų pradžia, ji yra ta rišamoji medžiaga, susiejanti mokomųjų dalykų blokus į vieną Tautos namą: be etninės kultūros prarastume šaknis, dalykų suvokimo gylį.** Iš pateiktos projekto „Rokų vietovardžiai atgyja“ darbo grupės lentelės akivaizdu, kaip etnokultūrinė vietovardžių tema gali suintegruoti dalykus (priedas „Informacija dėl renginio organizavimo“). Turbūt ne vienas kolega į šio projekto darbo grupę įtrauktų ir svetimų kalbų mokytojus (vietovardžių etimologija kitose

tautose, jų keitimasis), ir matematikus (statistinė vietovardžių analizė), ir informacinių technologijų specialistus, ir kūno kultūros mokytojus (kliūčių ruožų įveikimas vienai ar kitai vietai pasiekti). Kad būtų aiškiau, kaip vyko projektas, skirtas Vietovardžių metams, pateikiami ne tik vietovardžių savaitės veiklų ir jų organizavusios grupės darbų pavyzdžiai, bet ir trijų integruotų gimtosios kalbos pamokų, skirtų vietovardžių savaitei pasiruošti, 6, 7 ir 12 klasėms planai.

Nors pamokos, popamokinė veikla ir savaitė „Rokų vietovardžiai atgyja“ skirti Rokų apylinkių vietovardžiams, kiekvienas kolega jas gali prisitaikyti savo gyvenamajai aplinkai arba remtis visos Lietuvos vietovardžiais.

Geografijos ir istorijos mokytojai 8 klasių mokinius suskirstė į 7 grupes po 6–8 mokinius pagal teminius gatvių pavadinimus: 1) pagonių dievų, šventųjų ir dvasininkų vardų gatvės (Žemynos, šv. Antano, šv. Roko, Motiejaus Gustaičio, Mykolo Krupavičiaus); 2) amatų gatvės (Plytinės, Bernardinų plytinės, Moliakelio, Orijos, malūnininko Baltaragio); 3) senųjų kaimų, dvarų, naujakurių gatvės (Rokakiemio, Rokų, Rokelių, Dangstytės, Suvalkelių, Vainatrakio, Pavytės, Viršutynės, Grioviškės, Naujoji, Tako, Mėnulio); 4) kalvų ir miškų gatvės (Linksmės, Sabalkalnio, Juodgirės); 5) Jiesios draustinio gatvės (Krioklio, Lazdynų, Senajiesio, Vijūnų, Upėtakių); 6) upėvardžių gatvės (Girmuonio, Juodupės, Maišio, Raistupio, Rudbalės, Striaunės, Tamulšios, Nemuno); 7) Rokų apylinkėse gyvenusių įžymių žmonių gatvės (Petro Babicko, Jono Borutos, Napalio Grigo, Albino Rimkos, Sergejaus Fanstilio, Motiejaus Eimaičio). Po pamokų mokinių grupės eidavo fotografuoti jiems skirtų gatvių, kad galėtų parengti skaidres, per geografijos pamokas braižydavo jiems skirtų gatvių planus, per istorijos – rengdavo gatvių pavadinimų kilmės aprašus, naudodamiesi leidiniu „Rokų gatvių pavadinimai“ ir mokytojų paaiškinimais apie istorinį, geografinį kontekstą. Tokias veiklas nesunku pritaikyti daugelyje mokyklų, nes labai padeda žodžių reikšmių aiškinimai 20 tomų Lietuvių kalbos žodyne, kalbininko Aleksandro Vanago leidiniai, aiškinantys vietovardžių etimologiją („Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas“, 1981 m.; „Lietuvių vandenvardžiai“, 1988 m.; „Lietuvos miestų vardai“, 1996 m.); Lietuvių kalbos instituto dar tebeleidžiamas kol kas 2 tomų „Lietuvos vietovardžių žodynas“.

Trys technologijų mokytojai, pasitelkę 9 klasės mokinius, naudodami įvairias priemones, darė trijų žemėlapių maketus: „Rokai šiandien“, „Rokai sovietmečiu“, „Rokai tarpukariu“. Vienaime jų pažymėti seniau buvę kaimai, vienkiemiai, kalvos, girios, keliukai, paminklai; kitame – sovietmečio gatvių pavadinimai, tuo metu gyvavusios įstaigos, kolūkiai; trečiame – šių dienų vis besikeičiančios Rokų apylinkės su naujais gatvių pavadinimais, per 30 metų dingusiomis ir vis naujai atsirandančiomis įmonėmis, parduotuvėmis. Medžiagos tokiam darbui atlikti vien muziejuje neužteko, mokiniai turėjo apsilankyti ir pas seniausius gyventojus,

ir leidinius „Rokai ir jų apylinkės penkių amžių įkandin“, „Rokų muziejai ir atmintinos vietos“ pasivartyti. Tokie grandioziniai žemėlapiai, sužadinantys etnokultūrinę atmintį – prosenelių, senelių, tėvų, kiekvieno mokinio savasties dalis.

1 nuotrauka. Tyrinėjam senuosius Rokų apylinkių žemėlapius

Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2008) teigiama: „Lietuvių kalbos ir literatūrinis ugdymas <...> perduoda jauniems žmonėms Lietuvos pasakojimą – tautinei ir pilietinei bendruomenei svarbius ženklus, vaizdinius, idėjas, vertybes, „bendrąsias vietas“, idealus ir taip užtikrina tradicijos tęstinumą. Jis stiprina ir kuria asmens tapatybę ir jungia įvairios kilmės jaunos asmenis į solidarią Lietuvos tautą“. Taigi, mokyklos lituanistams teko garbė su 5–10 klasių mokiniais „bendrąsias vietas“ įamžinti padavimuose arba pasakojimuose, o su 11–12 klasių mokiniais analizuoti kūrinius apie „bendrąsias vietas“, kuriuose minimi Rokų apylinkių vietovardžiai, parengti parodai iliustruotas tų kūrinių ištraukas ir rašyti rašinį. Pamokų 6, 7 ir 12 klasėse pavyzdžiai.

Priedas „INFORMACIJA DĖL RENGINIO ORGANIZAVIMO“

Renginio pavadinimas: Integruotas etnokultūrinis projektas „Rokų vietovardžiai atgyja“
Renginio data: 2019-02-25 – 2019-03-01
Renginio koordinatorius: R. M.
Darbo grupės pirmininkas: V. M.
Darbo grupės nariai:

Vardas, pavardė	Kvalifikacinė kategorija	Nurodyti už kokias veiklas atsakingas
L. B.	Istorijos mokytoja metodininkė	Pasirūpinti skaidrių ir žemėlapių su gatvių pavadinimais paruošimu parodai: a) senųjų kaimų, dvarų vardų gatvėms; b) kalvų ir miškų vardų gatvėms. Darbas su 8 klasių mokiniais, pasitarus abiems istorikams ir geografei.
A. B.	Istorijos mokytojas	Pasirūpinti skaidrių ir žemėlapių su gatvių pavadinimais paruošimu: a) upių vardų; b) Rokų apylinkėse gyvenusių įžymių žmonių vardų gatvėms. Darbas su 8 klasių mokiniais, pasitarus abiems istorikams ir geografei.
L. K.	Geografijos mokytoja metodininkė	Pasirūpinti skaidrių ir žemėlapių su gatvių pavadinimais paruošimu: a) pagonių dievų, šventųjų vardų; b) amatų pavadinimų gatvėms; c) Jiesios draustinio. Darbas su 8 klasių mokiniais, pasitarus abiems istorikams ir geografei.
V. D.	Technologijų mokytojas metodininkas	Parengti tris A1 formato žemėlapius: 1. Paruošti žemėlapi „Rokai dabar“ su visų esamų objektų nuorodomis. 2. Paruošti žemėlapi „Rokai sovietmečiu“ su visais senaisiais gatvių pavadinimais ir buvusiais objektais. 3. Paruošti žemėlapi „Rokai tarpukariu“ su tuo metu buvusiais objektais ir vienkiemių pavadinimais. Darbas su 9 klasių mokiniais.
V. D.	Technologijų mokytoja metodininkė	
R. M.	Technologijų mokytoja metodininkė	
S. Š.	Gimtosios kalbos mokytoja metodininkė	11–12 klasės mokiniams paskirti perrašyti rašytojų, minėjusių Rokų vietovardžius, kūrinius. 5, 9, 10 klasių mokiniams suorganizuoti padavimų apie Rokų vietovardžius kūrimo konkursą. Visus darbus atlikti ant A3 formato lapų.
E. J.	Gimtosios kalbos mokytojas ekspertas	
L. J.	Etikos mokytoja metodininkė, dailės būrelio vadovė	Pasirūpinti padavimų ir rašytojų kūrinių iliustravimu 5–7, 9–12 klasių darbuose.
I. G.	Tikybės mokytoja metodininkė	Pasirūpinti renginio reklama – skelbimu, sklaida medijose su pasirinktais mokiniais.
V. M.	Gimtosios kalbos mokytoja ekspertė	6–7 klasių mokiniams suorganizuoti padavimų ir rašinių apie Rokų vietovardžius kūrimo konkursą. Su Gustaitynės vaikais aprūpinti mokytojus ir mokinius ekspedicijose sukaupta medžiaga apie vietovardžius, parengti skaidres „Motiejų Gustaitį menančios vietos“.
R. M.	Direktoriaus pavaduotoja ugdymui	Nufilmuoti spektaklius „Laikinoji sostinė pajiesyje“, „Rokų apylinkių piliakalniai“.
R. R.	Bibliotekos vedėja	Suorganizuoti leidinių, kuriuose minimi ar aptariami Rokų vietovardžiai, parodą.

KALBA KAIP SOCIALINIS KULTŪRINIS REIŠKINYS. VIETOVARDŽIŲ KILMĖ, integruotos pamokos planas

Vanda Mažeikienė, Kauno Rokų gimnazijos gimtosios kalbos mokytoja ekspertė

Kontekstas: Tema apie vardų ir pavardžių kilmę. Mokiniai susipažinę su etimologijos sąvoka.

Klasė: 6 klasė (20 mokinių).

Vieta: Mokyklos etnografinis muziejus.

Laikas: dvi pamokos.

Ugdomos mokinių kompetencijos: Bendrosios: asmeninė, kultūrinė, pažinimo, iniciatyvumo, mokėjimo mokytis, komunikavimo, socialinė pilietinė. Dalykinės: lingvistinė, literatūrinė, diskurso.

Uždavinys: Aptarę vietovardžių kilmės teorijas, perskaitę vadovėlyje esančius padavimus, išsiaiškinti padavimo struktūrą ir, išsirenkę vietovardį, parašys apie jį padavimą.

Mokymosi motyvacija: pažins (pačiupinės) senosios buities eksponatus, apie juos galės papasakoti kitiems, sukurtas padavimas bus eksponuojamas visai mokyklai.

Mokymosi veiklos pirmoje pamokoje:

1. Susipažįsta su muziejaus eksponatais, skirtais vyrų ir moterų darbams – žinantys paaiškina kitiems, kam etnografiniai daiktai seniau buvo naudojami (15 min.).
2. Skaito skyrelį apie vietovardžių kilmę ir padavimų pavyzdžius (10 min.).
3. Aiškinasi ir užsirašo būsimos padavimo struktūrą: įžanga, susieta su lietuvių buitimi, vietovardžio atsiradimas, išvada (5 min.).
4. Siūlo galimas padavimų įžangas, susijusias su etnografinių kaimų žmonių veikla: arė noragu, kūrė spragilų, vėdė grūdus vėtykle, siuvo ant kurpaliaus batus, kirpo avis, vėdė milą, pašovė su liže duoną, mušė sviestą, verpė, audė, siuvinėjo staltiesę, siuvo marškinius, skalbė su kultuve, balino pievoje audeklus, nešė naščiais vandenį, pintinėje džiovė sūrius, rėčiu sijojė miltus, žirnius, su „liktarnia“ ėjo į tvartą, su kočiotuvais ar žarijų laidyne lygino, prausėsi geldoj... (5 min.).
5. Gavę lapus su Rokų apylinkių vietovardžiais (priedas „Rokų vietovardžiai padavimams kurti“), mokiniai išsirenka savo būsimos padavimo vietovardį ir apgalvoja jo galimą etimologiją (10 min.).

Veikloms įgyvendinti naudojamos priemonės pirmoje pamokoje: Sirtautai J., V. ir V. Lietuvių kalba. Vadovėlis 5 klasei. Antroji knyga. Kaunas: „Šviesa“, 2005 (p. 106-107), muziejaus buities eksponatai, lapai su sugrupuotais vietovardžiais (kaimai, upeliai, raistai, kalvos, miškai).

Mokymosi veiklos antroje pamokoje: 1. Mokiniai pakartoja padavimo struktūrą, prisimena senovės lietuvių naudotus įrankius, darbus; galimas vietovardžių etimologijas (5 min.). 2.

Užrašo padavimą juodraštyje, išsitauso klaidas (15 min.). 3. Ant A4 formato lapo perrašo padavimą, jį iliustruoja (15 min.).

Veikloms įgyvendinti naudojamos priemonės antroje pamokoje: klasės darbų sąsiuvinis arba juodraštis, A4 formato lapas, spalvoti pieštukai, flomasteriai, spalvotas popierius, klajai.

Integracija: 1. Teminė: literatūros 6 klasei VI tema „Sakmės ir mitai apie pasaulio ir tėvynės kilmę. Pasakojimai apie Lietuvos, jos miestų, vietovių atsiradimą ir įkūrimą. Istorinė atmintis padavimuose ir jų literatūrinėse interpretacijose“, „Gyvenamoji vietovė praeityje ir dabar“, „Lietuvos istorijos epizodai nuo seniausių laikų iki šių dienų“, „Tradiciniai darbai ir amatai“, „Liaudies kūryba“, „Žemės ir visatos pažinimas“. 2. Tarpdalykinė: istorija, etnokultūra, gamta ir žmogus, informacinės technologijos, dailė.

Pastabos mokytojui: Jeigu mokykla neturi muziejaus, eksponatų pavyzdžių galima rasti ir internete. Interneto puslapis – <http://gyvenimas.org/muziejus/4fortas> – kuriame yra dalis Rokų gimnazijos kraštotyros muziejaus eksponatų. Vietovardžius padavimams mokiniai gali rinktis iš vietovių, kur gyveno jų proseneliai, seneliai, iš jiems patiems įdomių Lietuvos vietovardžių, vietovardžių žodynų.

Namų darbai: Pasirengti pristatyti savo padavimą klasei.

Refleksija ir įsivertinimas (10 min.): Vienu dviem sakiniais papasakoja, kas trikdė, kas sekėsi puikiai ir kodėl.

Vertinimas: Padavimo struktūros laikymasis (3 taškai), etimologijos pagrįstumas (2 taškai), raštingumas (2 taškai), estetiškas vaizdas (2 taškai), refleksija ir įsivertinimas (1 taškas).

2 nuotrauka. Padavimų apie vietovardžius upė

3 nuotrauka. Gimnazijos koridoriuje atgimė vietovardžiai. Penktokus sudomino senieji Rokų vietovardžiai

Priedas „ROKŲ VIETOVARDŽIAI PADAVIMAMS KURTI“

Kaimai: Rokai, Rokeliai, Frandzeliava, Armališkės, Abromiškės (Ambrazevičiškės), Rokų Miško Kelmynas, Patamulšėlis, Jeruzolimas, Vyčius, Raželiai, Žvyrynas, Paraželiai,

Vainatrkas, Girininkai, Dangstyė, Pamoterys, Kairiūkščiai, Suvalkėliai, Juodgirė, Pavytė, Rinkūnai, Šikmiestis, Bagadelnė, Ražiškiai, Vingytė, Karkazai.

Kalvos: Jiesios piliakalnis (Napoleono kalnas), Raželių-Vainatrakio piliakalnis, Plikakalnis (Moliakalnis), Čigonkalnis, Sabalkalnis.

Miškai: Patamulšėlio, Raželių, Juodgirės, Girutės (30 ha Frandzeliavos dvaro), Alksnyno miškelis, Trečioko pušynėlis.

Revai: Juozapavičiaus, Mingino, Slavinsko, Sūrės

Upeliai: Jiesia, Sąnaša, Maišys, Vyčius, Striaunia, Aukštažys, Kumė, Šlapakšna, Girmuonis, Juodupė, Šunupė, Motera, Sėmena, Garšvė, Sūrė, Pasėmenėlis, Tamulšė, Bevardis.

Raistai: Muraškinė, Daržai, Brasta, Sūriai, Bobyklės, Pasėmenys.

Ežeras: Senajiesis.

PASIRENGIMAS RAŠINIUI „MANO ROKAI MANO“, integruotos pamokos planas

Vanda Mažeikienė, Kauno Rokų gimnazijos gimtosios kalbos mokytoja ekspertė

Kontekstas: Prieš tai buvo nagrinėjama literatūros IV tema „Kelionės atveria akiračius“, 2 skyriaus „Kelionės – savęs ieškojimas, savęs ir pasaulio pažinimo būdas“, 3 pamoka „Ką reiškia keliauti laiku? Kelionė kitaip Justino Žilinsko knygoje „Mano Vilnius mano“.

Klasė: 7 klasė (30 mokinių).

Vieta: Jiesios kraštovaizdžio draustinio pėsčiųjų pažintinis takas ir Linksmės kalno takai.

Laikas: Dvi pamokos ir 15 min. pertrauka tarp jų.

Ugdomos mokinių kompetencijos: Bendrosios: asmeninė, kultūrinė, mokėjimo mokytis, komunikavimo, iniciatyvumo, kūrybingumo, socialinė pilietinė. Dalykinės: lingvistinė, literatūrinė, diskurso.

Uždavinys: Aptarę kelionę kitaip knygoje „Mano Vilnius mano“ ir įgiję žinių ekskursijoje po gimtąsias apylinkes, sudarys rašinio (siužetinio pasakojimo) planą apie pasirinktą savo gyvenamosios vietos istorinį kultūrinį objektą tema „Mano Rokai mano“.

Mokymosi motyvacija: sužinos savo gyvenamosios aplinkos priešistorę, istoriją, galės apie savo gimtinę vesti ekskursijas patys, sukurtas rašinys bus eksponuojamas visai mokyklai.

Mokymosi veiklos abiejose pamokose:

1. Mokiniai klasėje susiformuluoja ekskursijos tikslą ir išklauso kelionės instrukciją; pasiima reikiamas priemones (diktofoną, mobilų telefoną ar užrašų knygėlę su rašikliu) (10 min.).
2. Keliauja Jiesios pėsčiųjų taku, sustodami vietose, kurios mena Rokų apylinkių priešistorę bei svarbius istorinius kultūrinius įvykius ir užsirašo stotelių pavadinimus bei sau įdomesnius faktus. Eidami pėsčiųjų taku, pasižymi stoteles: „Akmens amžius – prie Jiesios rasti akmens kirvukai, mamuto iltis“, „Šventi miškai, kriviai, vaidilutės Užnemunėje“, „Pirmasis geležinkelis „Peterburgas – Varšuva“, pakeitęs Rokų kraštovaizdį“, „Žuvėdų žygis į Poltavos mūšį, švedkapiai prie Sąnašos (Jiesios intako)“, „Bernardinų vienuolynas ir plytinė, produkcijos plukdymas Jiesia“, „XVI a. J. Reinerio popieriaus malūnai, kurių produkcija naudota LDK dokumentams“ (45 min.).
3. Kelionę tęsia Linksmės kalno takais ir nuo Linksmės kalno stebi Jiesios piliakalnį (dabar Napoleono kalnas), pasižymi takus, vedančius į IV fortą, užsirašo stotelių pavadinimus: „Knygnešių slėptuvės Linksmės kalne“, „Jiesios piliakalnio pilis, minima arabų keliautojų XI a., vėliau sudeginta kryžiuočių“, „Napoleono karių stovyklos ir kalnas, nuo kurio Napoleonas stebėjo per Nemuną besikeliančią kariuomenę“, „IV fortas – milžiniškos carinės Rusijos investicijos ir paminklas holokausto aukoms“, „Pirmasis Lietuvos Nepriklausomybės ažuolynas“ (35 min.).
4. Klasėje pasižymi namų darbus (3 min.).
5. Siūlo rašinio ekspoziciją – minčių lietus „Kaip atsidurti kitame laike?“ (sapnas; magiškas daiktas, vieta, asmuo; nualpimas...) (4 min).

Veikloms įgyvendinti naudojamos priemonės: užrašų knygtelė su rašikliu arba mobilus telefonas (diktofonas).

Integracija: „Priešistorės žmogus“, „Ankstyvieji naujieji laikai“ (istorija nuo seniausių laikų iki karų su Rusija ir Švedija), „Gyvenamoji aplinka“, „Tradiciniai amatai“, „Liaudies kūryba“, „Orientavimasis erdvėje ir žemėlapyje“, „Aplinkos pažinimas ir tyrimai“. 2. Tarpdalykinė: istorija, etnokultūra, geografija, informacinės technologijos, dailė

Pastabos mokytojui: Ekskursijoje keliaujama ir su kūno kultūros mokytoju, nes reikia įveikti ne vieną geografinę kliūtį. Esant galimybei, jei klasė didelė, praverstų ir trečio mokytojo, pageidautina istoriko arba geografo, pagalba. Keliauti tinka visos vietos. Stotelės gali būti dvi / trys. Pamokoje po ekskursijos reikėtų surinkti sąsiuvinius ir įvertinti namų darbus – kelionės planą bei siužetinį rašinio planą, kad, matydami trūkumus, mokiniai galėtų paieškoti papildomos medžiagos internete ar bibliotekoje. Rašinius rašyti ant atskirų A3 formato lapų ir juos iliustruoti – paruošti parodai.

Namų darbai: Perrašyti kelionės planą su pastabomis į klasės darbų sąsiuvinį ir po juo parašyti siužetinį planą būsimam rašiniui (ekspozicija-užuomazga-raida-kulminacija-raida-atomazga-epilogas).

Refleksija ir įsivertinimas (8 min.): Vienu dviem sakiniais papasakoja, kuri stotelė padarė didžiausią įspūdį ir kodėl, apie kurią vietovę norėtų rašyti pasakojimą ir kodėl.

Vertinimas: Už ekskursijos planą su išsamiomis pastabomis ir už siužetinį planą, kuriame akivaizdžios visos pasakojimo dalys, rašomi atskiri pažymiai. Už trūkstantį stotelę ir rašymą be pastabų atimamas taškas (taškų suma priklauso nuo stotelių skaičiaus). Abu pažymiai sumuojami ir dalijami iš dviejų.

PASIRUOŠIMAS SAMPROTAVIMO RAŠINIUI APIE HETEROTOPIJAS, integruotos pamokos planas

Vanda Mažeikienė, Kauno Rokų gimnazijos gimtosios kalbos mokytoja ekspertė

Kontekstas: Aptartas A. Škėmos romanas „Balta drobulė“, per užklausinį skaitymą analizuota A. Škėmos novelė „Anapus Nemuno“, akcentuotos kūrinių veiksmo vietos, susijusios su mokinių gyvenamąja vieta (Jiesia, Panemunė, Rokai).

Klasė: IV gimnazijos klasė (12 kl.), 29 mokiniai

Vieta: Gimnazijos klasė

Laikas: Viena pamoka

Ugdomos mokinių kompetencijos: Bendrosios: mokėjimo mokytis, pažinimo, bendravimo ir bendradarbiavimo, komandinio darbo, iniciatyvumo ir kūrybingumo, asmeninė, kultūrinė. Dalykinės: lingvistinė, literatūrinė, diskurso.

Uždavinys: Išsiaiškinti heterotopijos sąvoką, aptarę Rokų apylinkių vietovardžius, minimus rašytojų kūriniuose, pasiruoš samprotavimo rašiniui ir grupėje parengs darbą parodai vietovardžių savaitei.

Mokymosi motyvacija: galimybė vartoti heterotopijos sąvoką analizuojant literatūros kūrinius ir samprotaujant apie pokyčius, praradimus; literatūrinė ir meninė saviraiška, ruošiant darbą parodai.

1 veikla: 1. Aiškinamasi heterotopijos sąvoka. 2. Teikiami pavyzdžiai iš gyvenamosios vietos apie heterotopijas – vietas, sutelkusias kelias ar keliolika laiko atkarpų (Užnemunės šventi

miškai, kryžiuočių suniokotos girios (Vainatrakis), gatviniai kaimai, vienkiemiai, poilsiavietės, melioracija, draustinis...) 3. Mini diskusija „Ką heterotopijos samprata reiškia man?“ (10 min.).

Veiklas įgyvendinti naudojami šaltiniai: Foucault, Michel. „Of Other Spaces, Heterotopias“. Prieiga per internetą: <http://www.foucault.info/documents/heteroTopia/foucault.heteroTopia.en.html> (žr. 201903-04), Vartai į abi puses. Viktoriją Daujotytę kalbina Marijus Šidlauskas. Vilnius: Alma littera, 2015. 304 p.

Pastabos mokytoji: Taupant laiką, patogu pasiruošti skaidres apie heterotopijas.

2 veikla: 1. Mokiniai susiskirsto į grupes po tris (teksto perrašinėtojas, iliustratorius, heterotopijos komentatorius). 2. Grupės susipažįsta su joms pateiktu kūriniu ar jo fragmentu, kuriuose minimi Rokų vietovardžiai (J. Šerengos poemos „Lietuvos Eneida“ ištrauka apie Jiesios grožį, M. Gustaičio eilėraščiai „Autobiografija“, „Jiesios tiltas“; V. Mykolaičio-Putino romano „Altorių šešėly“ ištrauka apie iškylas prie Jiesios, Salomėjos Nėries eilėraštis „Pajiesy“; A. Škėmos romano „Baltos drobulės“ fragmentas apie Garšvos bandymą nusižudyti pajiesy, novelė „Anapus Nemuno“ apie karo įvykius Rokuose, Panemunėje; Just. Marcinkevičiaus poetinės dramos „Katedra“ fragmentas, kuriame minimas Rokų palivarkas, Kazio Borutos knygos „Gyvenimas drauge su draugu“ fragmentas apie Čigonkalnį, Elenos Rimkaitės atsiminimų „Vaikinas iš Lankeliškių“ ištraukos apie Vingytės kaimą, kur dažnai svečiuodavosi rašytojai Balys Sruoga, Kazys Boruta). 3. Grupės parengia lapus parodai „Rokų apylinkių vietovardžiai lietuvių rašytojų kūriniuose“ (20 min.)

Priemonės: lapai su kūrinių ištraukomis apie Lietuvos vietovardį, spalvos, iškarpos iliustracijoms, A3 formato lapas.

Pastabos mokytoji: Visi trys grupės nariai užduotį atlieka vienu metu: iliustratorius piešia ar klijuoja kūrinių atspindinčias detales ant A3 lapo, perrašinėtojas ir komentatorius rašo tekstus ant liniuotų lapelių, kuriuos priklijuos ant iliustratoriaus parengto lapo. Kūrinius, kuriuose minimi Lietuvos vietovardžiai, galima pasirinkti savo nuožiūra, pavyzdžiui, kad ir išėjus Maironį.

3 veikla: Grupės siūlo galimus pastraipų teiginius samprotavimo rašiniui apie heterotopijas ir aptaria, kaip juos pagrįsti argumentais, sietiniais su dabarties problemomis ir literatūriniais pavyzdžiais, su kuriais prieš tai dirbo grupėje (10 min.).

Integracija: 1. Teminė: „Samprotavimo rašinio struktūra“, „Lietuvos visuomenė Europos ir pasaulio pokyčių XIX–XX a. pr. aplinkoje“, „Visuomenė tarpukario ir Antrojo pasaulinio karo epochoje (1919–1945)“, „Visuomenė Šaltojo karo ir komunizmo žlugimo Europoje laikais“, „Šiuolaikinės visuomenės gyvenimas ir Lietuvos visuomenės kaita nepriklausomoje

valstybėje“, „Gamtos procesų analizė. Gamtinė geografinė aplinka“, „Globalizacija ir integracija“, „Gyventojai ir gyvenvietės“, „Kultūrinis kraštovaizdis ir tradicinė architektūra“ (šventi miškai, gatviniai kaimai, vienkiemiai, kolektyvizacija, melioracija, draustiniai).

2. Tarpdalykinė: istorija, geografija, etninė kultūra, informacinės technologijos, dailė.

Namų darbai: Parašyti sudėtinį planą samprotavimo rašiniui „Ką slepia heterotopijos?“.

Refleksija ir įsivertinimas (5 min.): Mokytojo duotame lapelyje parašo, ką gerai suprato ir kokios mokytojo paramos dar reikėtų, kad geriau pasiruoštų rašiniui.

Vertinimas: Suma pažymių už parodai paruošta plakatą ir planą rašiniui, padalinta iš dviejų.

Projektas „Vietovardžių metai“, kaip jau minėta, apėmė savaitės darbą pamokose ir popamokinę veiklą – rengimąsi savaitei „Rokų vietovardžiai atgyja“ ir tos savaitės renginius.

Kiekviena savaitės diena turėjo savo temą. Pirmadienio tema buvo „Gatvės pasakoja“ – mokinių plakatai ir skaidrės informavo apie gatvių pavadinimų grupes (dingę kaimai, upeliai, mitologinės būtybės, amatai...) ir jų etimologiją. Antrosios dienos tema – „Vietovardžiai atgyja senolių atminty“ buvo skirta susipažinti su Rokų apylinkių objektų pavadinimais tarpukariu, sovietmečiu ir dabartiniais pokyčiais.

4 nuotrauka. Rašinių apie Rokų vietovardžius medis.

Gausiausia paroda buvo trečią renginio dieną. Paroda vadinosi „Vietovardžiai atgyja mokinių padavimuose ir pasakojimuose“: mokiniai iliustruotose istorijose aiškino kaimų, upelių, raistų, miškų, kalvų pavadinimų kilmę (... nuotrauka). Ketvirtoji diena buvo skirta

Rokuose gimusio kraštotyrininko poeto Motiejaus Gustaičio atminimui: Gustaitynės vaikai skaidrėse informavo apie vietovardžius, susijusius su šia įžymia asmenybe, demonstravo savo sukurtus filmukus apie Rokų įžymias vietas, Rokų muziejus, iš kraštotyros ekspedicijose surinktos medžiagos sukurtus spektaklius „Laikinoji sostinė pajiesyje“, „Rokų apylinkių piliakalniai“. Penktadienį buvo atidaryta paroda „Rokų apylinkių vietovardžiai lietuvių rašytojų kūrinuose“.

Visą savaitę gimnazijos bibliotekoje veikė knygų, kuriose minimi Rokų apylinkių vietovardžiai, paroda ir Rokų mokyklos sudarytų leidinių, susijusių su Rokų apylinkių vietovardžiais, paroda: „Rokai ir jų apylinkės penkių amžių įkandin“. Kaunas: Dakra, 2004; „Rokų bendruomenės mokykla. Pratybos pradinukams“. Kaunas: Dakra, 2005 „Rokų bendruomenės mokykla. Lietuvių ir svetimos kalbos. Dorinis ugdymas. Dailė. Muzika 5–12 klasėms“. Kaunas: Dakra, 2005; „Rokai šiandien – bendruomenės mokykla“. Kaunas: Dakra, 2006; „Rokų bendruomenės mokykla. Biologija 5–12 klasėms. Fizika 7–12. Chemija 8–12. Šv. Roko medicinos mokyklėlė“. Kaunas: Dakra, 2006; „Rokų bendruomenės mokykla. Geografija. Ekonomika. Istorija. Pilietinis ugdymas. Teisės pagrindai. Kūno kultūra 5–12 klasėms“. Kaunas: Dakra, 2006.; „Rokų bendruomenės mokykla. Matematika. Statistika. Vadyba. Informacinės technologijos. Braižyba. Technologijos 5–12 klasėms“. Kaunas: Dakra, 2006; „Rateliai ir žaidimai“. Kaunas: Dakra, 2007; „Gamtos garsų pamėgdžiojimai“. Kaunas: Dakra, 2007; „100 dainų kariams“. Kaunas: Dakra, 2007; „100 dainų merginoms“. Kaunas: Dakra, 2007; „100 dainų moksleiviams“. Kaunas: Dakra, 2007; „100 rezistentų dainų“. Kaunas: Dakra, 2007; „Tremtinių ir rezistentų atsiminimai“. Kaunas: Dakra, 2007; „Atsiminimai apie Albiną Rimką ir Balį Sruogą“. Kaunas: Dakra, 2007; „Šventasis Rokas ir Rokai“. R., 2008; „Rokų gatvių pavadinimai“. R., 2009; „Dešimt maršrutų po Rokų apylinkes“. R., 2011; „Rokų muziejai ir lankytinos vietos“. R., 2013.

Per visą projektą, o ypač per savaitę „Rokų vietovardžiai atgyja“ mokiniai ne tik pristatė savo darbus, bet ir susipažino su kitų nuveiktais darbais, daug sužinojo apie savo gimtinės istoriją, geografiją, vietovardžius. Per dvi savaites ugdytiniais suteiktas gyvas etnokultūros pažinimas, tapęs kiekvieno savasties dalimi.

INTEGRUOTOJE ETIKOS IR ETNINĖS KULTŪROS PAMOKOJE IŠBANDYTI MOKYMO METODAI

Rita Pociūtė-Miliūnienė, Kauno Rokų gimnazijos direktorės pavaduotoja ugdymui,
Etnokultūros kuratorė

Integruota etikos ir etninės kultūros pamoka „Lietuviškojo renesanso atspindžiai Žygimanto Augusto ir Barboros Radvilaitės meilės istorijoje“ ne tik leido III gimnazijos klasės (11 kl.) mokiniams giliau suprasti nagrinėjamą temą, naudojant įvairius socialinius, istorinius, etninius ir kultūrinius aspektus, bet ir padėjo mokiniams pasiruošti tarptautiniam Kauno Rokų gimnazijos ir Lenkijos gimnazijos Szkoła Podstawowa w Dywitach jaunimo mainų fondo projektui „Bendra istorija suvienija“. Bendradarbiaudami Lenkijos ir Lietuvos moksleiviai susipažino su Lietuvos renesanso kultūra, sužinojo daugiau apie Lietuvos valdovus, susipažino su renesanso epochos Lietuvoje tradicijomis, kultūros ypatumais. Tarptautinio projekto metu buvo siekiama stiprinti tarpkultūrinį, etninį dialogą, o šiam tikslui pasiekti buvo naudojami sėkmingai integruotoje etikos ir etninės kultūros pamokoje išbandyti mokymo metodai.

LIETUVIŠKOJO RENESANSO ATSPINDŽIAI ŽYGIMANTO AUGUSTO IR BARBOROS RADVILAITĖS MEILĖS ISTORIJOJE, integruotos pamokos planas

Loreta Jankūnienė, Kauno Rokų gimnazijos etikos mokytoja metodininkė

Vidurinio ugdymo etninės kultūros bendrojoje programoje sakoma, kad „etninės kultūros ugdymo tikslas – ugdyti asmenybę, turinčią brandžią tautinę savimonę ir savigarbą, gebėjimus ir nuostatas puoselėti artimiausios aplinkos, savo šalies ir kitų tautų kultūrą, pasaulio paveldą, suvokiančią etninės kultūros visumą ir jos santykį su dabartimi, kultūrų įvairovę“. Šis tikslas sėkmingai gali būti realizuojamas per etikos pamokas, nes Dorinio ugdymo programa padeda mokiniams ugdyti moralės supratimą, mąstymą, sąžinę, bendrosiomis dorinėmis vertybėmis grindžiamą santykį su savimi, su kitais žmonėmis, pasauliu. Nagrinėdami bendruomenės, tautos ir visuomenės socialinius santykius, mokiniai pirmiausia turi suvokti savo pačių tapatybę, o tai glaudžiai susiję su etnine kultūra. Skatinant ugdyti mokinių tautiškumo, pilietiškumo, pagarbos asmens laisvėms ir teisėms, tolerancijos ir atsakomybės nuostatas galima siekti ir aktyvesnio mokinių dalyvavimo kuriant savo šalies ateitį. Tik pažinus save, savo istoriją, valstybės raidą, istorinių asmenybių įtaką keičiant šalies istoriją, galima kurti demokratinius santykius bendruomenėje.

Dorinio ugdymo (etikos) programoje 11 (III gimnazinėje) klasėje trys pamokos yra skiriamos meilės temai: sąvokų apibrėžimui, susipažinimui su jos rūšimis bei gebėjimo suprasti

ir tinkamai reikšti šį jausmą ugdymui ir analizavimui, kodėl meilė yra asmenų dovanojimas, kokį vaidmenį meilėje atlieka jausmai ir įsipareigojimai, kaip meilė, kaip vertybė, įtakoja žmogaus sprendimus. Nagrinėdami šią temą daug dėmesio skiriame teminei ir dalykiniai integracijai. Tokiu būdu mokiniai giliau supranta temą, gali naudoti įvairius socialinius, istorinius, etninius ir kultūrinius aspektus rašydami esė ar samprotavimo rašinius ne tik etikos pamokose, bet ir rengdamiesi gimtosios kalbos (lietuvių) brandos egzaminui. Atsižvelgiant į tai, kad mokinyse mokomąją medžiagą geriau įsisavina per patyriminį mokymąsi, etninės kultūros ir etikos programų integracija vyko netradicinėje pamokoje, o edukacinėje ekskursijoje.

KLASĖ: III gimnazijos klasė (11 kl.)

UGDOMOS MOKINIŲ KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI UŽDAVINIAI
Bendrosios: mokėjimo mokytis, pažinimo, bendravimo ir bendradarbiavimo, komandinio darbo, iniciatyvumo ir kūrybingumo, asmeninė, kultūrinė.	✓ Kritiškai vertins kultūrinius stereotipus, analizuos jų formavimosi visuomenės sąmonėje priežastis ir padarinius; ✓ Remdamiesi istoriniu, literatūriniu ir socialiniu kontekstu diskutuos, kaip meilė išaukština žmogaus orumą, kokias kliūtis ji įveikia; ✓ <i>Spręs meilės ir valdžios dilemą, remdamiesi Barboros Radvilaitės ir Žygimanto Augusto meilės istorija;</i> ✓ Gebės apibrėžti Meilės esmę siaurąją ir plačiąją prasme – meilę žmogui, meilę valstybei.
Dalykinės: teksto suvokimo, tiriamosios veiklos, kritinio mąstymo, dilemų sprendimo, informacijos rinkimo bei apibendrinimo.	
MOKYMOSI VEIKLOS	
1 veikla. (<i>Veikla vykdoma prieš pat išvykstant į ekskursiją</i>) Mokytoja apie 5–7 min. pristato mokomąją medžiagą apie meilę ir jos rūšis (1 priedas). Mokiniam iš anksto buvo duota užduotis perskaityti J. Grušo dramos „Barbora Radvilaitė“ ištrauką, susipažinti su istoriniu kontekstu bei Žygimanto Augusto ir Barboros Radvilaitės meilės istorija.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI: 1. J. Grušo drama „Barbora Radvilaitė“ (ištrauka). 2. Baškienė R. „Barbora Radvilaitė“, http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-09-09-barbora-radvilaite/163541 . 3. Daugiau apie scanning metodą: https://www.youtube.com/watch?v=F1wPYHa5nUg .
Mokiniai suskirstomi į 3 grupes pagal temas: „Meilė ir mirtis“, „Meilė ir kultūra“, „Meilė ir politika bei religija“. Darbas grupėse naudojant „Scanning“ metodą (15 min). Mokiniai parašo 5 svarbias tezes iš to, ką skaitė namuose, ir tai, kas siejasi su jų grupės tema.	INTEGRACIJA: Teminė: drama, renesanso epocha Lietuvoje, meilės tema literatūroje, Žygimanto Augusto valdymo laikotarpis.
Priemonės: padalomoji medžiaga – dramos ištrauka bei internetinis adresas su kontekstine	Tarpdalykinė: lietuvių literatūra, istorija, informacinės technologijos.

medžiaga apie Barborą Radvilaite ir Žygimantą Augustą. Pastabos mokytojui: <i>Užduotis puikiai tinka diferencijuojant ugdymo procesą, nes kiekvienas grupės narys gali pateikti medžiagą bei pasirinkti veiklą grupėje atsižvelgdamas į savo gebėjimus.</i>	
2 veikla. Edukacinė teminė ekskursija į Vilnių (Valdovų rūmus). Mokinių prašoma visos ekskursijos metu fotografuoti ir pasižymėti svarbią jų temai informaciją, kuri bus reikalinga, kuriant grupės pristatymą PowerPoint programa. Priemonės: užrašinė ir mobilus telefonas. Pastabos mokytojui: patyriminė veikla ir ekskursijos yra puiki priemonė sudominti mokinius bei sudaryti jiems galimybę savarankiškai mokytis: rinkti medžiagą duotąja tema. Galima integruoti ir užsienio kalbą, iš anksto planuojant, kokia kalba bus vedama ekskursija arba naudoti edukacinį orientavimosi žaidimą, kai iš anksto yra parengiamas žemėlapis su svarbiais temai objektais ir jų aprašymais, o grupės turi juos surasti bei nusifotografuoti. Po to medžiaga gali būti naudojama kuriant darbo pristatymą.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI: <i>Valdovų rūmų edukacinė programa</i> (Iš anksto užsakoma edukacija apie renesanso epochą Lietuvoje, Boną Sforzą, Žygimanto Augusto ir Barboros Radvilaitės meilės istoriją, Pavanos šokių pamoką). INTEGRACIJA: Teminė: Lenkijos ir LDK susijungimas – konfederacija – abiejų Tautų Respublika. Jogailaičiai. Dvaro etiketas. Bona Sforza – Renesanso kultūros globėja Lietuvoje. Meilė ir politika. Tarpdalykinė: istorija, etnografija, archeologija, geografija, informacinės technologijos, choreografija, dailė (kostiumo istorija, tapyba), muzika.
3 veikla: apibendrinimas. Kiekviena grupė laisvo laiko ekskursijoje metu apsitaria ir važiuojant autobusu pasako, kaip jų grupės tema siejasi su pagrindine pamokos tema (gali būti pateikiama įvairiais būdais: eiliuotai, išskiriant argumentuotas tezes ir kt.) bei sukuria meilės sąvokos apibrėžimą, naudodami mokytojos iš anksto pateiktus žodžius. Priemonės: padalomoji medžiaga su žodžiais meilės sąvokos apibrėžimui (2 daiktavardžiai, 2 būdvardžiai, 2 veiksmažodžiai, 2 prieveiksmiai) Pastabos mokytojui: <i>apibendrinimą galima daryti ir mini konkurso forma su simboliškais prizais, kurie skatina mokinius aktyviau dalyvauti.</i>	
NAMŲ DARBAI: kitai etikos pamokai grupė parengia savo temos pristatymą PowerPoint programa su nuotraukomis bei parengia 1–2 probleminius klausimus tema „Lietuviškojo renesanso atspindžiai Žygimanto Augusto ir Barboros Radvilaitės meilės istorijoje“.	
REFLEKSIJA, ĮSIVERTINIMAS Trukmė 5 min. Savo veiklą grupėje kiekvienas įsivertina kitą pamoką pildydamas „Įsivertinimo lapelį“ (2 priedas) su klausimais: ✓ Ar sunku buvo rinkti informaciją? ✓ Kas pasiteisino / davė rezultatų dirbant grupėje? Kodėl? ✓ Kas sekėsi ir nesisekė? ✓ Ką darytumėt kitaip? ✓ Koks jūsų indėlis atliekant darbą?	

VERTINIMAS. Pristatydami savo temą (5–7 min) mokiniai gaus įvertinimą už bendrą veiklą atliekant grupės darbą. Bendras pristatymo laikas 25–30 min. Vertinama įskaita (norint gauti įskaitą, reikia surinkti ne mažiau 5 balų).

Vertinimo kriterijai (už kiekvieną kriterijų maksimumas 2 balai):

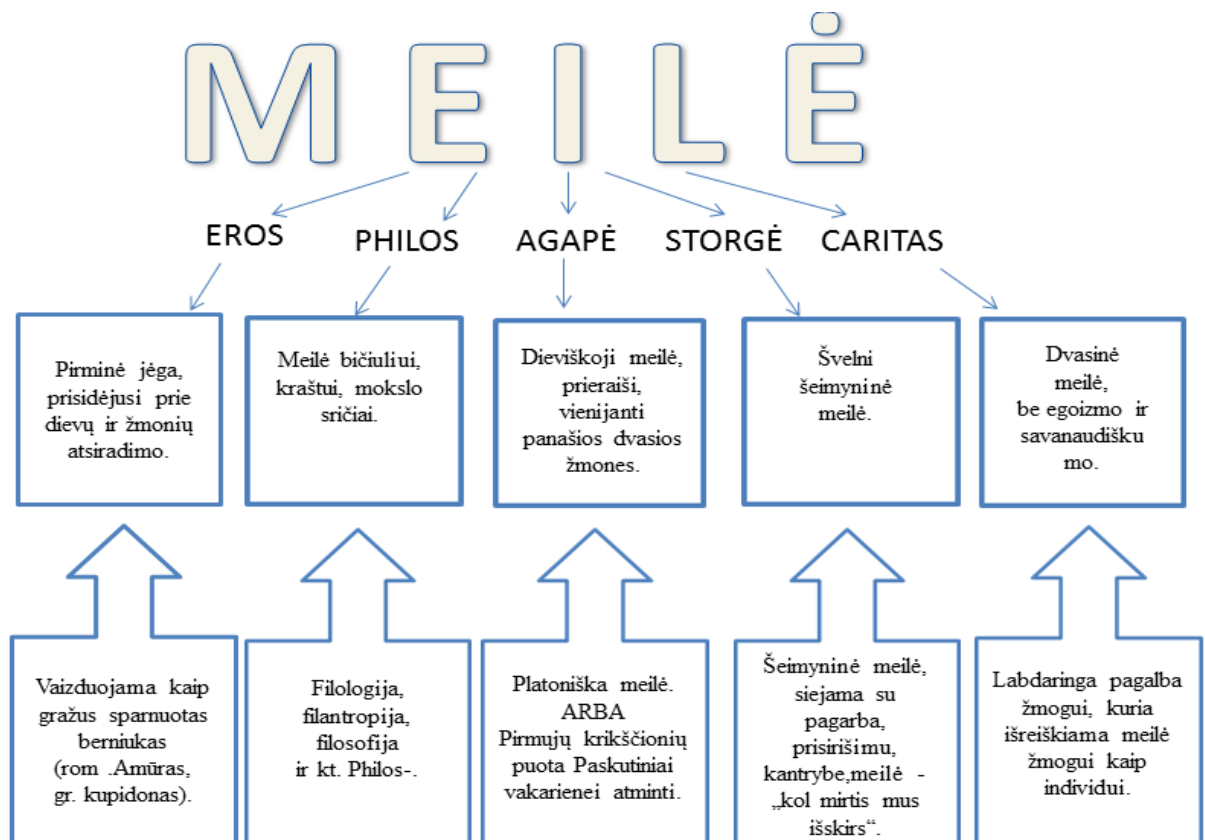
- ✓ temos atskleidimas,
- ✓ informacijos sąsajos su pagrindine pamokos tema,
- ✓ pristatymo apimtis (5–7 skaidrės),
- ✓ kalbos ir faktų taisyklingumas,
- ✓ pristatymo vaizdingumas.

Pastaba mokytojui: Jei pristatymas vyksta sklandžiai, grupės apsikeičia problemineis klausimais ir pateikia savo argumentuotus atsakymus (10 min), jei laiko nelieta, diskusiją galima naudoti pradedant kitą pamokos temą apie meilės išraiškas.

NAUDINGOS NUORODOS MOKYTOJUI

- ✓ Rengdami tokią pamoką – ekskursiją visada pagalvokite apie antrą mokytoją. Tai galėtų būti istorijos ar lietuvių kalbos mokytojas, kurie susies šią temą su savo dalyku ir tokiu būdu atsirastų galimybė mokiniams giliau pažvelgti į temą.
- ✓ Mokiniai gali savo pristatymą papildyti, jei jų netenkina įvertinimas, nes tai didina mokymosi motyvaciją.
- ✓ Apibendrinami pamoką priminkite, kodėl svarbu toleruoti kitataučius, nes Lietuvos valstybės istorija glaudžiai susijusi su mūsų kaimyninių valstybių istorija, mes turime daug bendrumų ir visada galime pasimokyti iš praeities.

1 priedas

2 priedas

Mokinio vardas, pavardė	
Įsivertinimas	
Ar sunku buvo rinkti informaciją?	
Kas pasiteisino / davė rezultatų dirbant grupėje? Kodėl?	
Kas sekėsi ir nesisekė?	
Ką darytumėt kitaip?	
Koks jūsų indėlis atliekant darbą?	

Darbas grupėse „Scanning“
metodu

Patyriminis mokymas
Valdovų rūmuose.
Pavanos šokis

Namų darbo pristatymas.
Pažintis su kūrinio „Barbora
Radvilaitė“

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Baškienė R. *Barbora Radvilaitė*, 2017. Prieiga per internetą: <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2017-09-09-barbora-radvilaite/163541> (žr. 2019-01-03).
2. Vidurinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/vidurinis_ugdymas/EK%20%20programa%20Vidurinis%20ug%20pask.pdf (žr. 2019-01-03).
3. Grušas J. *Barbora Radvilaitė*. Vilnius: Žaltvykslė, 2005.
4. Skimming and Scanning – a reading and research strategy. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=F1wPYHa5nUg> (žr. 2018-11-04).
5. Vidurinio ugdymo bendrosios programos. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2011.

ETINĖS KULTŪROS BENDROSIOS PROGRAMOS ĮGYVENDINIMAS KAUNO BUITINIŲ PASLAUGŲ IR VERSLO MOKYKLOJE

Sigita Vyšniauskaitė, Kauno buitinių paslaugų ir verslo mokyklos direktorės pavaduotoja ugdymui

Etninės kultūros programos įgyvendinimo iniciatorė, kuratorė Laima Šližytė, istorijos ir pilietiškumo pagrindų mokytoja. Programą aktyviai įgyvendina Kauno buitinių paslaugų ir verslo mokyklos (toliau KBPVM) mokytojai:

- Laima Šližytė, istorijos ir pilietiškumo pagrindų mokytoja,
- Jūratė Balnienė, lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė,
- Eliutė Briedytė Žukovskienė, dailė, ikiprofesinio mokymo vyr. mokytoja,
- Jolanta Malijonienė, floristikos profesijos mokytoja ekspertė,
- Giedrė Lieguvienė, floristikos ir siuvimo vyr. profesijos mokytoja,
- Daiva Kaminskienė, floristikos ir siuvimo vyr. profesijos mokytoja,
- Dalia Rimkevičienė, menų profesijos mokytoja ekspertė,
- Sigita Grigaliūnienė, bendrabočio valdytoja.

KBPVM etninės kultūros programa integruojama į lietuvių kalbos ir literatūros, dailės, istorijos, pilietiškumo pagrindų, geografijos, ikiprofesinio mokymo, specialybių floristikos, siuvimo mokymą bei neformaliojo ugdymo programas.

Kiekvienais metais organizuojama etnokultūrinė savaitė, kurios metu mokiniai vyksta į muziejus, mokosi amatų, dalyvauja įvairiose edukacijose. Aktyviai dalyvaujama respublikinėse Šiaulių profesinio rengimo centro organizuojamose „Polkos ir pyrago“ vakaronėse.

Etinė kultūra puoselėjama organizuojant KBPVM tradicines šventes: šv. Kūčias, Kalėdas, Užgavėnes, šv. Velykas, Vėlines ir kt.

KBPVM profesijos mokytojos apibendrina gerą patirtį ir Kauno pedagogų kvalifikacijos centre veda seminarų ciklą „Švenčių kaleidoskopas. Etninio paveldo išsaugojimas ir puoselėjimas“, skirtą švietimo įstaigų darbuotojams.

Etninės kultūros ugdymo tikslas – padėti mokiniams ugdytis tautinį tapatumą ir etnokultūrinį raštingumą, pažinti ir vertinti savo tautos ir Lietuvos tradicinę kultūrą, suprasti jos gyvybingumą ir nuolatinį atsinaujinimą.

Renginių ir užsiėmimų metu ugdomos šios mokinių kompetencijos: mokėjimo mokytis, komunikavimo, socialinė ir pilietinė.

Stiprinama metodinė veikla, apibendrinama geroji patirtis. Suprantama, glaustai aprašytos veiklos pareikalavo mokyklos pedagogų kolektyvo sutarimo, kruopštaus planavimo ir profesionalaus bendradarbiavimo.

ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ METAI KAUNO BUITINIŲ PASLAUGŲ IR VERSLO MOKYKLOJE

Laima Šližytė, Kauno buitinių paslaugų ir verslo mokyklos istorijos ir pilietiškumo pagrindų mokytoja

Lietuvai minint 2015-uosius – Etnografinių regionų metus, Kauno buitinių paslaugų ir verslo mokykloje 2015 m. spalio 5–9 dienomis vyko „Etninės kultūros savaitė“. Ruošiantis savaitei dalykiškai bendradarbiavo profesinio mokymo ir gimnazijos skyrių mokytojai. Veiklos planuojamos etninę kultūrą integruojant į dalykų ugdymo turinį, ugdymo procese išryškinant patirtinį mokymąsi, mokinių drąsius sprendimus / atradimus.

Savaitė prasidėjo filmų „Baltų gentys ir žemės“, „Etnografiniai regionai“ peržiūra. Lietuvos žemėlapyje nagrinėjome regionų ribas, prisiminėme jų susidarymo istoriją, regionų savitumus. Etninės kultūros savaitės organizatorė istorijos mokytoja Laima Šližytė visiems susirinkusiems pristatė renginių programą.

Antrąją dieną vykome į Kauno Povilo Stulgos lietuvių tautinės muzikos instrumentų muziejų. Muziejininkė edukatorė Rita Šopienė supažindino su liaudies muzikos instrumentais, jų gamybos specifika, klausėmės unikalių, mediniais instrumentais išgautų garsų, diskutavome apie savo vietovės, krašto muzikavimo tradicijas. Muziejininkė Laura Lukenskienė mokė pasigaminti skudutį: supažindino su priemonėmis, augalais (šiaudais, šėivamedžiu, lazdyno šaka ir kt.), iš kurių gaminamas šis instrumentas, technologija (1 nuotrauka.).

Sekančią dieną „Etninės kultūros savaitės“ renginiai tęsėsi mokyklos bibliotekoje. Kauno apskrities viešosios bibliotekos bibliotekininkė Rasa Lolita Šukevičienė susirinkusiems priminė liaudies sakmes, kuriose atsiskleidė senoji lietuvių pasaulėjauta. Lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja metodininkė Jūratė Balnienė kalbėjo apie paukščio simbolį lietuvių literatūroje. Vėliau veikla persikėlė į amatų dirbtuves. Su floristikos vyresniosiomis profesijos mokytojomis Giedre Lieguviene ir Daiva Kaminskiene floristikos dirbtuvėse mokėmės pasigaminti paukštelių iš šiaudų, pakulų ir kitų gamtinių medžiagų.

taip pat susipažinome su šiaudais / šiaudinių dirbinių technologija, mokėmės rišti šiaudinio sodo elementą, iš kurių rišamas unikalus šiaudinis sodas.

Dienos užsiėmimus pratęsėme Kauno buitinių paslaugų ir verslo mokyklos siuvimo dirbtuvėse. Siuvimo profesijos mokytoja Gražina Kochanauskaitė ir mokytoja Laima Šližytė mokė pasiūti maišelį iš lininio audinio, naudojant rankinius dygsnius ir siūles. Maišelį puošėme išsiuvinėdamos baltų simbolius (3 nuotrauka).

Parengtuose pavyzdžiuose, išsiuvinėti baltų kultūros ir tautinės kultūros ornamentai matomi tautinio kostiumo audiniuose, juostose. Šiuolaikinėmis sąlygomis ne visi mokiniai išmoks austi (mokiniai su šiuo procesu susipažįsta muziejuose, dalyvaudami edukaciniuose užsiėmimuose), o pasisiūti maišelį iš lininio audinio gali kiekvienas (tam reikia skiautelės audinio, adatos, siūlų).

Išsiuvinėti pasirinktą ornamentą (4 nuotrauka), sužinoti jo reikšmę, matyti juostose, audiniuose išaustus ženklus ir ornamentus – tai mažas žingsnelis link nepaprastai turtingos etninės kultūros, tautinio kostiumo palikimo.

Visos savaitės metu vyraavo kūrybinė nuotaika, draugiškas bendradarbiavimas. Teorines žinias keitė praktinė veikla amatų dirbtuvėse. Įgyta patirtis ir žinios paskatins giliau domėtis unikalia tautos kultūra. Etninės kultūros savaitės renginiai mokykloje įrodė – konkrečia veikla buvo prisiliesta prie mūsų tautos kultūros pamato. „Etninės kultūros savaitę“ užbaigėme atliktų darbų parodėle: tai skudučiai, įvairiaspalviai paukšteliai, lino maišelis išsiuvinėtas baltų simboliais.

RĖDOS RATAS IR KRISTIJONO DONELAIČIO „METAİ“, integruotų pamokų ciklas (2 pamokos)

Zina Kuncienė, Kauno taikomosios dailės mokyklos lietuvių kalbos mokytoja metodininkė

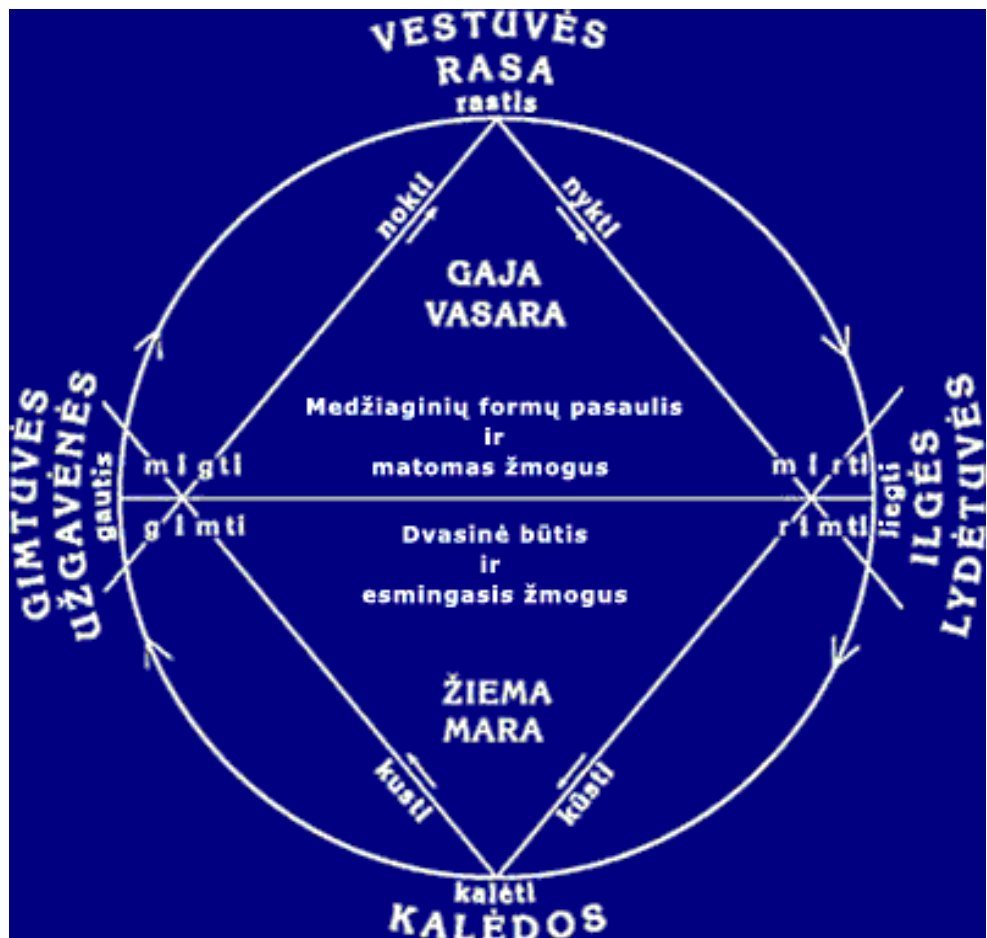
Mokykloje etnokultūrinis ugdymas integruojamas į bendrojo ugdymo dalykus: lietuvių kalbą, biologiją, dailę, dorinį ugdymą, kūno kultūrą. Kadangi mokykla yra profesinė ir joje ruošiami dailiųjų tekstilės dirbinių gamintojai, dailiųjų keramikos dirbinių gamintojai, dailiųjų metalo dirbinių gamintojai, baldžiai, mokykloje organizuojamos atvirų durų dienos ir edukacinės pamokos, kuriose gali dalyvauti kiti bendruomenės nariai, kitų mokyklų mokiniai. Šių pamokų metu supažindinama su tradiciniais amatais, jų tradicijomis, išbandomos įvairios priemonės, medžiagos, atlikimo technologijos. Pateikiamas dviejų integruotų pamokų ciklas „Rėdos ratas ir Kristijono Donelaičio „Metai“.

KLASĖ: 11

UGDOMOS MOKINIŲ KOMPETENCIJOS	MOKYMOSI UŽDAVINIAI
Bendrosios: <u>komunikavimo</u> – ugdysis gebėjimus veiksmingai bendrauti ir bendradarbiauti įvairiose komunikacinėse situacijose, apibendrinti informaciją ir ją tinkamai perduoti kitiems; <u>pažinimo</u> – ugdysis kritiško mąstymo, problemų sprendimo, tyrinėjimo ir pagrįstų išvadų formulavimo gebėjimus; <u>socialinė</u> – ugdysis gebėjimus konstruktyviai bendradarbiauti siekiant bendro tikslo, suvokti save kaip atsakingą, aktyvų bendruomenės narį; <u>mokėjimo mokytis</u> – ugdysis atsakingą požiūrį už savo mokymąsi, tikslingai planuos mokymosi laiką; <u>iniciatyvumo ir kūrybingumo</u> – drąsiai išsakys idėjas, dalyvis savo mintimis ir požiūriais, aktyviai ir kūrybiškai įsijungs į bendrą veiklą. Dalykinės: <u>Skaitymo, rašymo ir komunikavimo gimtąja kalba kompetencijos; literatūrinė ir kultūrinė kompetencijos</u> – ugdyti sąmoningą kultūros, literatūros ir kalbos puoselėtoją ir kūrybingą kultūros procesų dalyvį; <u>diskurso kompetencija</u> – suprasti ir komponuoti rišlų, prasmingą, tinkamos struktūros sakytinį tekstą.	1. Remdamiesi turimomis žiniomis mokiniai pakartos <i>Rėdos rato</i> sampratą. 2. Skaitydami tekstą, atsakydami į klausimus, atlikdami rašto užduotis, mokiniai aptars K. Donelaičio poemą „Metai“. 3. Nagrinėdami K. Donelaičio poemą, kontekstus, mokiniai suvoks jos ir <i>Rėdos rato</i> ryšius.
MOKYMOSI VEIKLOS	
1 veikla. Įvadas. Temos skelbimas, sužadinimas. Trukmė: 10 min. Metodai: lentelės pildymas, pokalbis. Priemonės: mokytojo parengta Ž-N-S-N lentelė (2 priedas), <i>Rėdos rato</i> schema (1 priedas). Mokytojas pristato pamokos temą. Mokiniai pildo lentelę (2 priedas). Pokalbis su mokiniais, lentelės aptarimas, ko tikisi iš būsimų pamokų. Pasiskirstymas grupėmis. Pastabos, patarimai mokytojams.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI: užrašai, vadovėliai INTEGRACIJA: Teminė: mitologija, klasicizmo srovė, K. Donelaičio kūrybos bruožai. Tarpdalykinė: Informacinės technologijos – darbas kompiuteriu,

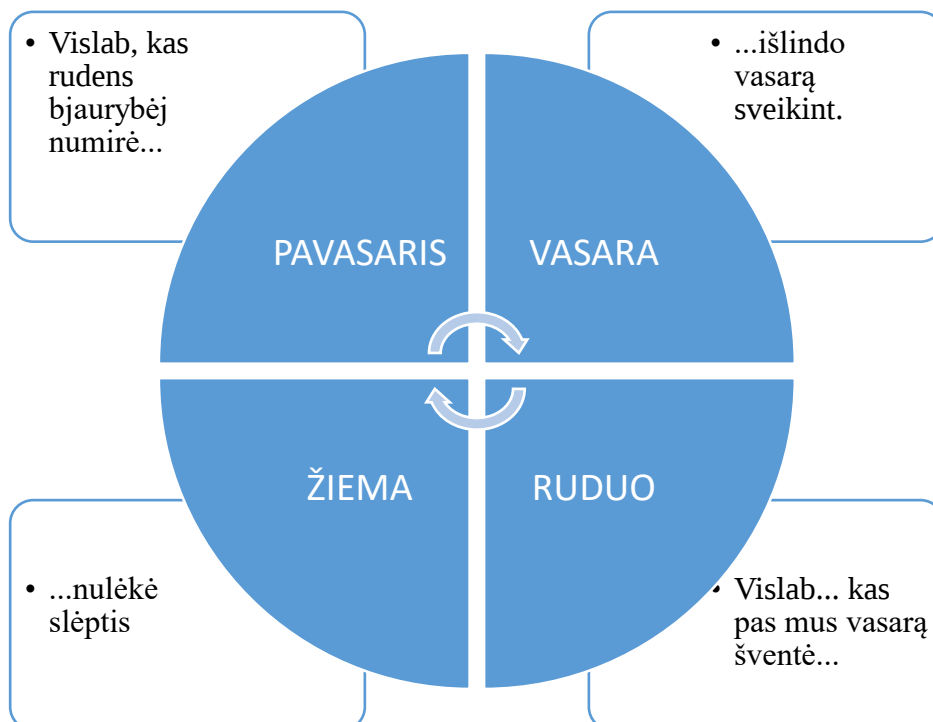
Mokiniai turėtų būti perskaitę K. Donelaičio poemą ir susipažinę su <i>Rėdos ratu</i>. Jei mokiniai apie <i>Rėdos ratą</i> žinių neturi, reikėtų skirti dalį pamokos jam aptarti, supažindinti su pagrindiniais virsmis gamtoje ir žmogaus gyvenime.	informacijos paieška internete.
2 veikla. Gamtos ciklas K. Donelaičio „Metuose“ ir <i>Rėdos rate</i>. Trukmė: 35 min. Metodai: skaitymas, informacijos radimas, rašymas ir pokalbis. Priemonės: mokinių vadovėliai, chrestomatijos, internetas mobiliuosiuose telefonuose, lapai ar sąsiuviniai. Naudodamiesi visais įmanomais šaltiniais (mobiliaisiais telefonais, vadovėliais, chrestomatijomis) mokiniai renka citatas, atspindinčias gamtos kaitą ir žmogaus gyvenimą. Pildo duotos lentelės (3 priedas) skiltis. 1 grupė. „Pavasario linksmybės“. 2 grupė. „Vasaros darbai“. 3 grupė. „Rudenio gėrybės“. 4 grupė. „Žiemos rūpesčiai“. Kiekviena grupė gauna trumpą aprašymą, raktinius žodžius, į kuriuos turi atkreipti dėmesį rinkdami citatas. Pastabos, patarimai mokytojui. Lentelės pildymo tvarka gali būti įvairi ir priklauso nuo mokinių gebėjimų, bendradarbiavimo. Galima duoti kiekvienam pildyti atskirai ir po to aptarus pateikti bendrą rezultatą, galima pildyti visiems kartu, galima daliai pildyti dalį apie gamtą, kitai – dalį apie žmogaus gyvenimą.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI: užrašai, vadovėliai, chrestomatijos. INTEGRACIJA: Teminė: mitologija, senoji kultūra, K. Donelaičio kūrybos bruožai. Tarpdalykinė: Informacinės technologijos – darbas kompiuteriu, informacijos paieška internete.
3 veikla. Darbų apibendrinimas. Trukmė: 45 min. Metodai: pristatymai, pokalbis. Priemonės: <i>Rėdos rato</i> schema (1 priedas), mokinių užpildytos lentelės. Vertinimo kriterijų aptarimas. Grupės pristato savo užpildytas lenteles, nurodo ryšius su <i>Rėdos ratu</i>. Kiekvienai grupei skiriamos 7-8 minutės. Kitos grupės pristatymų metu pildo vertinimo lenteles. Ž-N-S-N lentelės (2 priedas) likusių dalių pildymas. Savo grupės darbo įvertinimas. 10 balų padalinti visiems grupės nariams pagal jų darbą atliekant užduotį. Refleksija, vertinimų aptarimas. Kur galime rasti <i>Rėdos rato</i> ir „Metų“ sąsajų? Kaip gamtos ciklas siejasi su žmogaus gyvenimu? Aptariama, ką mokiniai dar norėtų sužinoti (4 lentelės skiltis), atsakoma į klausimus. Namų darbai: parašyti 150 žodžių dėstymo pastraipą pasirinkta tema: „Senojo tikėjimo atspindžiai K. Donelaičio „Metuose“ arba „Ar jaučiame ryšį tarp žmogaus ir gamtos?“.	VEIKLAI ĮGYVENDINTI NAUDOJAMI ŠALTINIAI: mokinių užpildytos lentelės (3 priedas), vertinimo lentelės (4 priedas) INTEGRACIJA: Teminė: kalbos kultūra, viešasis kalbėjimas
Mokytojui siūloma vertinti grupes pagal įvardytus kriterijus atskleidžiant kiekvienos grupės darbo privalumus ir trūkumus, atsižvelgiant į grupių įsivertinimo rezultatus. Papildomu balu rekomenduojama atskirai įvertinti kiekvienos grupės lyderius, už jų indėlį atliekant užduotį.	

1 priedas

A. Žarskus. Rėdos rato kalendorius

Gyvybės ratas pagal K. Donelaičio „Metus“

2 priedas

Pažinimo kryptys	Žinau, suprantu	Norėčiau sužinoti ir suprasti, kodėl?	Sužinojau ir supratau	Nauji klausimai ir siekiai, kodėl?
A. Rėdos ratas: 1) kokie pagrindiniai taškai Rėdos rate? 2) kokie pagrindiniai žmogaus gyvenimo etapai? 3) kaip žmogaus gyvenimas siejasi su gamtos ciklu?				
B. Kristijono Donelaičio „Metai“: 1) kas buvo ir kur kūrė K. Donelaitis? 2) kokia didaktinės poemos „Metai“ struktūra? 3) kaip poemoje siejasi gamtos ir žmogaus gyvenimas? 4) kokie Rėdos rato ir „Metų“ panašumai?				

3 priedas

„Pavasario linksmybės“. Žiema yra ne tik visuotinis miegas, iš kurio pavasarį saulėlė atkoppdama budina. Pavasaris tai tiesiog to, kas buvo apmirę ar numirę, atgijimas bei atgimimas. Šioje dalyje daug dėmesio skiriama vaikystei (raskite tas eilutes ir išsirinkite citatų). Pavasaris žymi žmogaus gyvenimo pradžią ar atgimimą. Raktiniai žodžiai: **busti, gaivinti, gyvybė**. Virsmas iš migti į gimti.

„Vasaros darbai“. Vasarą užsimenama apie jaunystę, apie jaunų mergaičių aprangą, samdytų bernų darbus. Perkopusi aukščiausią tašką saulė vis mažiau šviesos siunčia, o augalai brandina vaisius. Raktiniai žodžiai: **kopti, švęsti, nokti**. Virsmas iš nokti į nykti. Kokios šventės minimos dalyje?

„Rudenio gėrybės“. Rudenį kalbama apie pasaulio pabaigą. Apie jaunystę kalbama kaip apie prabėgusį laiką. Rudenį dejuojama apie senatvę. Raktiniai žodžiai: **likti, sukti, senti, ilgėti, dilti**. Virsmas iš rimti į mirti.

„Žiemos rūpesčiai“. Žiemą viskas numirę, Žiema asocijuojasi ne tik su senatve, mirtimi, bet ir su chaosu: kalbama apie vagystes, svetimtaučius, viską griaunančią ugnies stichiją. Atkreipkite dėmesį, koks paskutinis dalies įvykis. Raktiniai žodžiai: **dyla, mirti**. Virsmas iš kūsti į kusti, t. y. iš liesėjimo į gyvėjimą. Minimos šventės.

GAMTOS PASAULIS	ŽMOGAUS GYVENIMAS

4 priedas

Vienetas (1) – žemiausias balas, trejetas (3) – aukščiausias balas. Kiekviena grupė įvertina kitas grupes apibraukdama tinkamą skaičių.

Grupė	Užduoties supratimas	Pristatymo išsamumas	Citatų tinkamumas	Kalbos taisyklingumas
„Pavasario linksmybės“	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
„Vasaros darbai“	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
„Rudenio gėrybės“	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3
„Žiemos rūpesčiai“	1 2 3	1 2 3	1 2 3	1 2 3

Įvertinkite savo grupės darbą, padalindami 10 balų grupės nariams atsižvelgdami į jų darbą atliekant užduotį.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Dilienė R. *Mitiniai motyvai tautosakoje ir literatūroje*. Teorija ir užduotys XI-XII klasei. Kaunas: „Šviesa“, 2006.
2. Donelaitis K. *Metai*. Prieiga per internetą: <http://antologija.lt/text/kristijonas-donelaitis-metai> (žr. 2019-08-08).
3. Razauskas D. *Mitiniai vaizdiniai Donelaičio „Metuose“: pirmos dvylika eilučių*. Liaudies kultūra ISSN 0236–0551. 2014/5 (158).
4. Žarskus A. *Rėdos ratas*. Lietuvių kalendorinės šventės, 1999. Prieiga per internetą: <https://www.vydija.lt/kalendorius/Redos%20ratas%20-%20Zarskaus.htm> (žr. 2019-08-08).
5. Vidurinio ugdymo bendrosios programos. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2011.
6. Vidurinio ugdymo etninės kultūros bendroji programa. Prieiga per internetą: https://www.smm.lt/uploads/documents/vidurinis_ugdymas/EK%20%20programa%20Vidurinis%20ug%20pask.pdf (žr. 2019-08-08).

ETNINĖS KULTŪROS INTEGRAVIMAS JOSVAINIŲ GIMNAZIJOS

Virginija Šilkaitienė, Kėdainių r. savivaldybės Josvainių gimnazijos technologijų mokytoja metodininkė

Santrauka

Etninę kultūrą Josvainių gimnazijoje puoselėju neformaliojo švietimo užsiėmimų metu. Gimnazijoje vedu rankdarbių būrelio užsiėmimus, didesnę dėmesį skiriu tradiciniams amatams, rankdarbiams iš gamtinės medžiagos. Mokymosi veikla orientuota į praktinę veiklą, organizuojama po pamokų technologijų kabinete. Veiklos pritaikymas – pagamintais rankdarbiais puošiamo gimnazijos vidaus erdves, rengiame mokinių darbų parodėles, užsiėmimų metu ruošiamės technologijų olimpiadai.

Tikslinė grupė

Užsiėmimai skirti 5–8 klasių ir I–II gimnazijos klasių mokiniams.

Mokymo(si) tikslai / ugdomos kompetencijos

Pagrindinis mokymo(si) tikslas – skatinti mokinių užimtumą, supažindinti mokinius su tradicinių amatų istorija, priemonėmis ir technikomis, praktinių užsiėmimų metu padėti atsiskleisti mokinių kūrybiniais gebėjimams, lavinti fantaziją, gebėti kurti grožį ir skatinti kūrybinį mąstymą.

Užsiėmimų metu ugdomos kompetencijos:

- asmeninė – gamindami rankdarbius, mokiniai išmoka įvertinti savo jėgas, kryptingai siekia tikslo, mokosi valdyti emocijas ir jausmus;
- socialinė – mokosi gerbti kitų jausmus, poreikius ir įsitikinimus, pozityviai bendrauti, būti atsakingi, padėti kitiems ir priimti pagalbą;
- iniciatyvumo ir kūrybingumo – mokosi mąstyti kūrybingai, aktyviai ir kūrybingai veikti;
- komunikavimo – mokosi išklausyti ir išsakyti savo mintis;
- pažinimo – susipažįsta su rankdarbiams naudojamomis medžiagomis, sužino jų savybes, stebi įvairias rankdarbių technikas, vertina jų atlikimo galimybes, plečia akiratį;
- mokėjimo mokytis – noriai mokosi naujų rankdarbių technikų, pasitiki savo jėgomis, kelia realius mokymosi tikslus, vertina pasiektą pažangą;
- dalykinė.

Veiklų aprašymas.

Užsiėmimų metu mokiniai užsiima individualia ir komandine veikla. Vykdomos veiklos: siuvimas, siuvinėjimas, mezgimas, nėrimas, vilnos vėlimas (sausasis iš šlapiasis), darbas su šiaudais, gamtine medžiaga. Mokantis naujos technikos, ugdymas vykdomas tokia seka:

1. Ieškoma ir analizuojama informacija apie pasirinktą rankdarbių techniką (technikos atsiradimo istorija, naudojamos medžiagos ir įrankiai, atlikimo būdai ir technologijos).

2. Analizuojami sukurti pasirinkta rankdarbių technika rankdarbių pavyzdžiai (pavyzdžiai naudojami rasti internetinėje erdvėje arba esantys klasėje).
3. Atliekamas praktinis rankdarbių technikos pažinimas, atliekant nesudėtingus darbelius.
4. Siūlomos būsimo rankdarbio idėjos (mokiniai siūlo, mokytoja konsultuoja, pataria).
5. Kuriami gaminių eskizai.
6. Atrenkamos gaminiui sukurti reikalingos darbo priemonės ir medžiagos.
7. Atliekami gaminio kūrimo technologiniai procesai.
8. Atliekama rankdarbio apdaila.
9. Įsivertinamas sukurtas rankdarbis (kas pasisekė, ką kitą kartą darytų kitaip, ką naujo išmoko, sužinojo, kur panaudos sukurtą gaminį).

Šiaudinio kalėdinio žaisliuko (keturkampio reketuko) gaminimo aprašymas

Priemonės: rugių šiaudai, liniuotė, žirkklės, plona adata arba iš plonos vielos pagaminta adata, stiprus lininis siūlas, padalomoji medžiaga (žr. prieduose).

Darbo eiga (priedo 1 pav.): paruoštus šiaudus (šiaudai turi būti išmirkyti) sukarpyti į dvylika vienodų dalių. Pasiruošti adatą su 60–70 cm ilgio siūlu. Ant pasiruošto siūlo suverti keturis šiaudelius. Suformuoti kvadratą ir surišti siūlus. Ant siūlo suverti du šiaudelius ir pririšti šalia esančiame kampe. Taip pat padaryti dar tris kartus. Priešingų trikampių viršūnes atlenkti ir pervėrus siūlą per šoninį šiaudelį, viršūnes surišti. Grįžti atgal į kvadratą ir į priešingą pusę atlenkti kitus du trikampius ir sutvirtinti jų viršūnes. Iš likusio siūlo surišti kilpelę žaisliukui pakabinti.

Rišant šiaudinius žaisliukus gimnazijos eglutei, buvo ugdomos pažinimo, socialinės ir asmeninės kompetencijos. Mokiniai turėjo vieną tikslą – pagaminti šiaudinius žaisliukus gimnazijos kalėdinei eglutei. Mokiniam reikėjo kantrybės taisyklingai suverti šiaudelius ir pagaminti reikiamą kiekį žaisliukų. Mokiniai, kurie greičiau perprato žaisliukų gaminimo techniką, gelbėjo šalia esantiems, vėliau mokėsi sudėtingesnių šiaudinių puošmenų – rišo snaiges, paukštelius ir angeliukus. Pagamintais žaisliukais papuošė eglutę (priedo 2 pav.).

Dalyvaudami veiklose, mokiniai pradeda pasitikėti savimi, išmoksta dirbti komandoje ne konkuruodami ir kritikuodami, o bendradarbiaudami ir padėdami vieni kitiems. Per trumpą laiką sukuriama originalūs eglutės papuošalai, kuriais papuošiama gimnazijos eglutė. Mokiniam tai estetinis poveikis ir apčiuopiama reali nauda – nereikia pirkti žaisliukų eglutei, tai gali būti ir dovana ar net praktinė veikla su namiškiais.

Vertinimas. Nuolat su vaikais aptariamas ugdymo procesas ir pasiekti rezultatai. Kiekvieno užsiėmimo pabaigoje skiriamas dėmesys mokinio refleksijai, mokiniai turi galimybę išsakyti savo norus ir poreikius. Organizuojamas galutinis mokinių sukurtų rankdarbių aptarimas.

Priedai

1 nuotrauka. Darbo eiga

2 nuotrauka.

Mokinių pagamintais
žaisliukais papuošta
mokyklos eglutė

3 nuotrauka.

Floristinės eglutės gaminimas (eglutė rišta iš eglės šakelių, mokinių pagamintais iš audinio žaisliukais. Žaisliukai dekoruoti gilėmis).

4 nuotrauka.

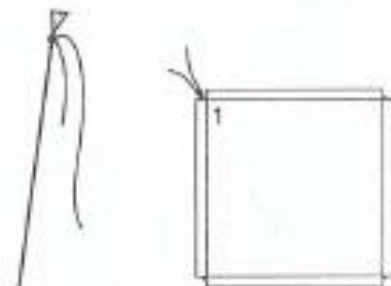
Ilgai gimnazijos bendruomenė gėrėjosi gimnazistų sukurtais šventiniais papuošimais

REKETUKAI

Reketukas – tai geometrinė figūra, ant siūlo suvarstytų šiaudelių daugiakampis. Jį gauname pagrindais suglaudę dvi piramides. Visų rūšių reketukus galime verti iš vienodo ilgio arba iš skirtingo ilgio šiaudelių. Gražiai atrodo reketukai, kai viršutinės dalies šiaudelių ilgis skiriasi nuo apatinės dalies. Reketukas yra įvairiausių šiaudinių žaisliukų pagrindas.

Keturkampio reketuko vėrimas

1. pasiruošiamo adatą su 60–70 cm ilgio siūlu;
2. ant siūlo suveriname 4 šiaudelius ir surišame kampe (pieš. – 1), gauname keturkampį;

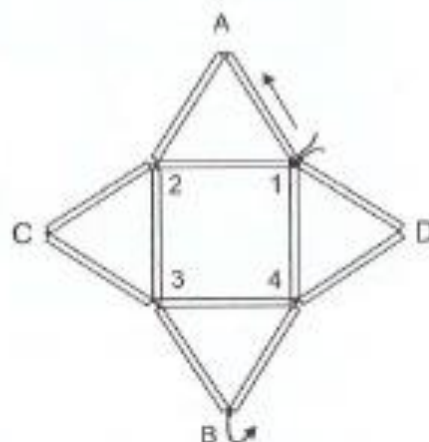
3. veriname du šiaudelius ir pririšame kampe (pieš. – 2);

4. veriname du šiaudelius ir pririšame kampe (pieš. – 3);

5. veriname du šiaudelius ir pririšame kampe (pieš. – 4);

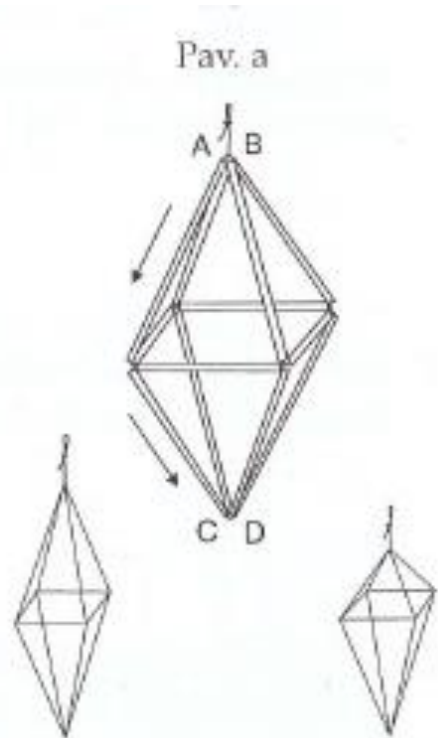
6. veriname du šiaudelius ir pririšame kampe 1. Gavome figūrą (žr. pav. a);

7. adata veriamė (žr. pav. a) per šiaudelį iš kampo (I) į viršūnę (A), vėl perrišame siūlą. Viršūnę (A) surišame su kita viršūne (B);

8. per šiaudelių vidų su adata ir siūlu grįžtame į viršūnę (C), ją surišame su kita viršūne (D). Gavome reketuką, kurio visi šiaudeliai yra vienodo ilgio.

Šį reketuką galima suverti ir iš skirtingo ilgio šiaudelių: pagrindą iš trumpesnių, o piramidės kraštines – iš ilgesnių. Kraštinių šiaudeliai gali būti vienodo arba skirtingo ilgio.

! • KIEKVIENAME KAMPE PRIRIŠTI SIŪLĄ – TVIRTESNIS DARBELIS.

(Informacijos šaltinis Nr. 1)

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Mockuvienė V. Žaisliukai eglutei. Str. Kėdainių r. laikraštyje „Kėdainių mugė“. Prieiga per internetą: <http://muge.eu/siaudiniu-zaislu-zavesys/> (žr. 2019-08-15).
2. Šileikienė A. Gaminiai iš šiaudų. Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/media/set/?set=a.372862976128000.90397.250260075054958&type=1> (žr. 2019-08-15).
3. Paslaptlingiausi lietuviški dirbiniai: ką galima pasigaminti iš šiaudų? Vaizdo įrašas. Prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=yyecE7Um088> (žr. 2019-08-15).
4. SMAGI - Šiaudų MAGIJA / Straw MAGIc Prieiga per internetą: <https://www.facebook.com/pg/smagi.lt/posts/> (žr. 2019-08-15).
5. Šiaudinių eglutės žaisliukų gamyba: susikurkite papuošimus patys. Prieiga per internetą: <https://www.zmones.lt/naujiena/siaudiniu-eglutės-zaisliuku-gamyba-susikurkite-papuosimus-patys.b183a518-fa0f-11e8-86a7-aa000054c883#> (žr. 2019-08-15).
6. Šiaudinių žaislų žavesys. Prieiga per internetą: <http://muge.eu/siaudiniu-zaislu-zavesys/> (žr. 2019-08-15).

ŠELMIŠKAS, KEISTAS, DVELKIANTIS SENOVE, BET ĮDOMUS – KAS? Edukacijos Velnių muziejuje Kaune

Eslanda Lūžienė, A. Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejaus edukatorė

Muziejams vis labiau tampant atvira erdve, pritraukiančia skirtingų poreikių lankytojus, viena iš esminių muziejinių veiklų tampa edukacinių programų rengimas. Rengiant A. Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejaus (muziejau yra Nacionalinio M. K. Čiurlionio muziejaus padalinys) kultūrinę edukaciją, pirmiausia turimas galvoje įtraukimas į kitokią veiklą ir naujas patirtis suformuojantis procesas, siekiant sudominti kultūros dalykais ir suteikiant naują galimybę dalyvauti kultūriniame gyvenime už mokyklos ribų. A. Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejus įkurtas 1966 m. Vienas iš garsiausių Antano Žmuidzinavičiaus rinkinių – velnių kolekcija. 1982 m. gausi ir nuolat auganti nelabųjų kariauna iš dailininko dirbtuvės perkelta į atskirą priestatą, kuris pavadintas Velnių muziejumi. Vieninteliame pasaulyje velnių muziejuje saugoma per 3 tūkstančius velniukų – vaizduojamosios ir taikomosios dailės kūrinių, suvenyrų, kaukių. Čia rengiamos parodos, organizuojamos šventės, ekskursijos bei edukacinės programos, lankytojai gali įsigyti originalių, šmaikščių suvenyrų.

Be unikalios istorijos ir nuolatinio muziejinio darbo pastaruosius metus muziejus užsiima aktyvia edukacine veikla, kuria siekiama atviro bendradarbiavimo su šeimomis, Lietuvos ir Kauno miesto mokyklomis, ikimokyklinio ugdymo įstaigomis, neįgaliųjų centrais, senjorais.

Labai dažnai edukacinių programų turinys ir jų įgyvendinimas parenkamas tariantis su pedagogais, specialistais, kad užsiėmimas duotų didžiausią naudą mokiniams, atsižvelgiant į jų ugdymosi poreikius. Muziejaus edukacinės programos padeda mokytojams kokybiškiau organizuoti ugdymo procesą. Mokiniam sudaromos sąlygos mokytis netradiciniais būdais, pamokas papildant edukacinėmis programomis, kurios vyksta muziejuje.

1 nuotrauka. Susipažinimas su išskirtinėmis muziejaus erdvėmis – dailininko sodu.

2 nuotrauka. Akimirkos iš edukacijos A. Žmuidzinavičiaus name

Netradicinė aplinka, netradicinis požiūris keičia mokinių mąstymą ir leidžia atsiskleisti jų kūrybiniais sugebėjimams. Didesnė dalis edukacinių programų yra parengtos taip, kad būtų remiamasi patirtinio mokymosi principais, situaciniu pažinimu. Komunikavimo kompetencija ypatingai svarbi šiuolaikinės informacinės visuomenės nariams. Mokyklos suola pakeitus į muziejaus interaktyvių užsėmimų sales, o formalųjį ugdymą – į neformalųjį švietimą, kartu užtvirtiname pamokų metu gautas žinias.

Vyriausiems moksleiviams nuo 8 iki 12 klasės siūlome užsukti į „Mitologinį protmūšį“, kurio metu kviečiame pasiskirstyti į komandas, „palaužyti“ galvas atsakinėjant į suktus klausimus apie Lietuvos ir pasaulio mitologiją, literatūrą ir netgi pop kultūrą. Dalyviai užsėmimo metu aktyviai diskutuoja, ieško klausimuose paslėptų užuominų, mokosi dirbti komandoje.

Moksleiviams nuo 3 iki 7 klasės siūlome užsukti į „Galvosūkių labirintą“, kuriame dalyviai testuos tautosakos ir etnokultūros žinias, komandos susipažindamos su skirtingais Lietuvos regionais, turės iššifruoti daugeliui negirdėtus, tarmiškus žodžius, perskaityti keista velnio kalba parašytas skaičiuotes, įminti visas mįsles ir net išspręsti velnių paruoštą egzaminą.

Jauniausius muziejaus lankytojus kviečiame užsukti į populiariausią mūsų edukacinę programą „Dzyvų dzyvai“.

EDUKACINĖ PROGRAMA „DZYVŲ DZYVAI“ VELNIŲ MUZIEJUJE KAUNE

Giedrė Grinkevičiūtė, A. Žmuidzinavičiaus kūrinių ir rinkinių muziejaus edukatorė

Negirdėti neregėti dalykai dedasi Velnių muziejuje. Tikri dzyvų dzyvai. Užsukite ir pasiklausykite sakmių, pasakų, mitų, įvairiausių porinimų. O išsamiai susipažinę su garsiaja

dailininko A. Žmuidzinavičiaus velnių kolekcija išsiaiškinsite daug įdomybių. Pavyzdžiui, – kuo velnias gali pasiversti, kur jį galima sutikti, ko nelabasis bijo, kaip nuo jo apsiginti. Sužinosite, ar visam pasaulyje velniai vienodi. Jums atskleisime, kodėl iš velnio dovanų geriau neimti, ir pasistengsime visas mįsles ir minkles kartu įminti. Programa skirta 1–5 kl. moksleiviams, grupėms nuo 10 iki 30 asmenų. Trukmė 45–60 min.

1 nuotrauka. Edukacijos Velnių muziejuje akimirkos.

Edukacijos metu mokiniai susipažįsta su lietuvių tautosaka, etnografiniais regionais, tarmėmis. Dėmesys skiriamas žodinio pasakojimo tradicijai, skatinama kūrybingai interpretuoti išgirstas istorijas, analizuoti jų reikšmes.

Edukacijos tikslas – supažindinti moksleivius su pasakojamosios tautosakos kūriniais. Pagal turinio ir pasakojimo sandaros skiriamuosius bruožus išmokti pasakojamąją tautosaką atskirti pagal žanrus. Susipažinti su sakmėmis, pasakomis, padavimais, legendomis.

Veiklos: pirmajame edukacijos etape muziejaus lankytojai, stebėdami ekspoziciją, klausosi etimologinių sakmių, kurios pasakoja apie pasaulio sukūrimą, ir mitologinių sakmių, kuriose sutinkami įvairiausi neregėti sutvėrimai, susipažįsta su velnio personažu ir jo bruožais lietuvių etnokultūroje. Antrajame etape sekamos stebuklinės pasakos, pasitelkiant eksponatus kaip gyvosios knygos iliustracijas, diskutuojama apie jų siužetus ir personažus.

Galiausiai dalyviai susipažįsta su mitais apie velnią, atkeliavusiais iš įvairiausių pasaulio šalių. Edukacijos metu, analizuojant išgirstas istorijas ir jas lyginant tarpusavyje, įgyjamos žinios apie skirtingų kultūrų papročius ir tradicijas, jų bendrumus ir skirtumus, didžiausią dėmesį skiriant mūsų paprotinei tradicijai.

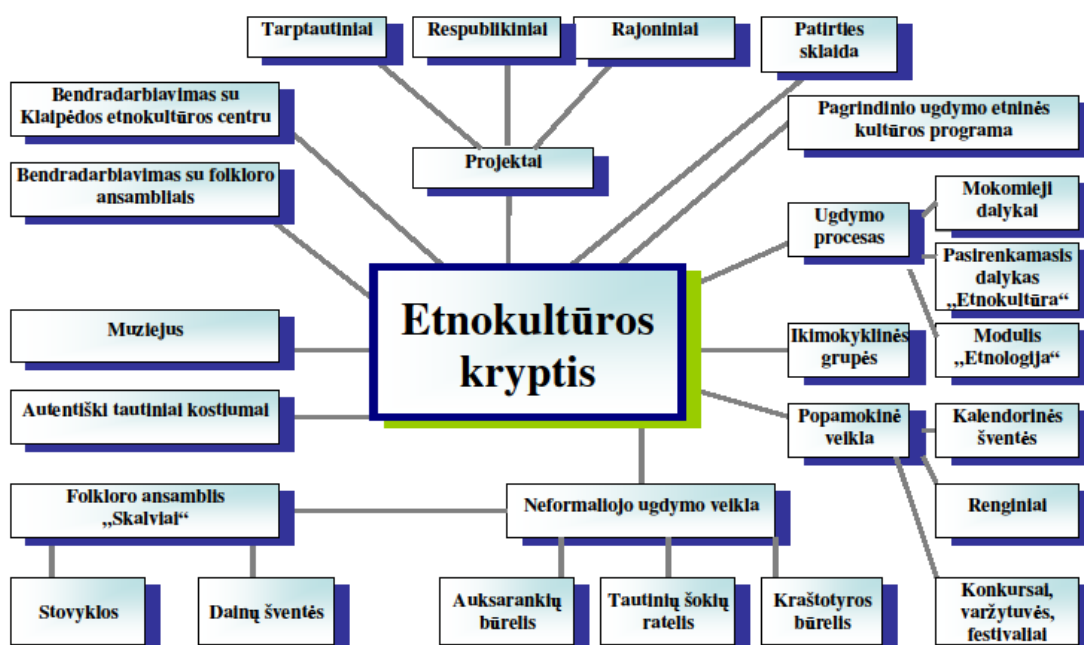

IV DALIS. MAŽOJI LIETUVA (Klaipėdos kraštas)

ETNINĖS KULTŪROS UGDYMAS ŠILUTĖS R. JUKNAIČIŲ PAGRINDINĖJE MOKYKLOJE

Rasa Gailiuvienė, direktoriaus pavaduotoja ugdymui, biologijos mokytoja metodininkė, etnokultūros mokytoja, folkloro ansamblio „Skalviai“ vadovė

Šiuolaikinėje kaimo mokykloje vaikui etninės kultūros samprata ir veikla nepopuliari. **Atkaklaus mokytojų darbo ir pastangų dėka, pavyko mūsų mokyklos mokinius sudominti ir įtraukti į aktyvią etnokultūrinę veiklą.** Laikui bėgant pastebėjome, kad formuojasi tvirtas etnokultūros pagrindas mūsų mokykloje. Nuo 2007–2008 m. m. Šilutės r. Juknaičių pagrindinėje mokykloje pradėta įgyvendinti etnokultūros programa per laiką susiformavusiu modeliu, kuriame aiškiai apibrėžtos šios programos sudedamosios dalys:

1 pav. Etnokultūros kryptis

Tai puiki galimybė ugdyti jaunąją kartą, perduodant mūsų protėvių sukaupią patirtį, ir skatinti išsaugoti lietuviškąsias vertybes.

Jaučiu pasididžiavimą ir atsakomybę nuo tada, kai mokykla, 2007 m. pasirinkusi etnokultūros kryptį, skatina mane ir visą mokyklos bendruomenę iki šiol tikslingai ir kryptingai

dirbti, puoselėjant etnokultūrinės tradicijas, formuojant mokinių vertybines nuostatas ir skatinant mokinius domėtis Lietuvos etnografinių regionų savitumu.

Esu viena iš mokytojų, inicijuojanti ir organizuojanti mokykloje vykdomus etnokultūrinius renginius ir projektus, skatinančius ugdyti tautinį tapatumą, ieškoti naujų etnokultūrinės raiškos formų.

Tradiciškai kiekvienų mokslo metų pavasarį sudaroma darbo grupė Etnokultūros dienos organizuoti. Ši diena skirta įvertinti ir apibendrinti etnokultūros krypties įgyvendinimą per mokslo metus. Darbo grupė paruošia renginio nuostatus, skelbimus, sudaro veiklų planą ir garantuoja sklaidą.

PATVIRTINTA Juknaičių pagrindinės mokyklos direktoriaus 2008 m. gegužės 15 d. įsakymu Nr. V-100 Etnokultūros dienos mokykloje N u o s t a t a i I. BENDROJI DALIS 1. Etnokultūros diena mokykloje organizuojama pirmą kartą ir yra viena iš pilietiškumo ir tautiškumo veiklos formų. II. TIKSLAI 2. Įvertinti ir apibendrinti etnokultūrinės krypties įgyvendinimą mokykloje 2007–2008 m. m. 3. Formuoti mokinių vertybines nuostatas: pilietiškumą, demokratiškumą ir pagarbą tautos tradicijoms. 4. Ugdyti lietuvių etnokultūros tradicijų bei papročių puoselėjimą ir išsaugojimą ateinančioms kartoms.	III. DALYVIAI 5. 1–10 klasių mokiniai, ikimokyklinės ir priešmokyklinės grupių vaikai, mokyklos bendruomenė. IV. PROGRAMA 6. Papildomojo ugdymo būrelių paroda. 7. Dramos būrelio pasirodymas. 8. Mokyklos muziejaus lankymas. 9. Lietuvių liaudies lauko žaidimai. 10. Juknaičių kaimo moterų karpinių ir siuvinėjimo darbų paroda-popietė. 11. Konferencija „Etnokultūra mokykloje“. 12. Folkloro vakaronė. 13. Amatų kiemelis – kalvystės amatai ir tautodailė. V. LAIKAS IR VIETA 14. Gegužės 21 d. 9⁰⁰ val. – 18⁰⁰ val. 15. Juknaičių pagrindinė mokykla, Juknaičių kultūros namai.
--	---

1 lentelė. Pirmieji Etnokultūros dienos nuostatai

Etnokultūros dienos veiklos: parodos, praktinės veiklos, susitikimai su liaudies papročių ir amatų puoselėtojai – svečiai, konferencija.

Parodose eksponuojami neformaliojo ugdymo būrelių, praktinių veiklų ir ikimokyklinių grupių vaikų darbai.

Praktinės veiklos atliekamos grupėse (klasėse, būrelių) pasirenkant formą ir temą.

Liaudies papročių ir amatų puoselėtojai skaito paskaitėles, vykdo mokymus.

Konferencijoje apibendrinamos dienos praktinės veiklos ir aptariami metų sėkmingiausi darbai, dainuojama, šokama, žaidžiama, įteikiamos padėkos ir apdovanojimai.

Kiekvieną mokslo metų pavasarį ši diena sutelkia visą kaimo ir mokyklos bendruomenę. Neformaliojo ugdymo būreliai paruošia darbų parodą. Mažieji mokyklos mokiniai žaidžia lietuvių liaudies lauko žaidimus. Juknaičių kaimo žmonės, liaudies meistrai ruošia darbų parodas-popietes, kuriose pristato savo rankdarbius, meno kūrinius, dalinasi patirtimi ir įvairiomis savo protėvių išsaugotomis darbų atlikimo technikomis ir galimybėmis.

Veikia amatų kiemelis, kuriame Šilutės rajono tautodailininkai pasakoja apie jau baigiančią numirti kiaušinių marginimo tradiciją ir kt.

1 nuotrauka. Tautodailininkės A. Raukytienės paslaptys, tradiciškai marginant kiaušinius.

Vienas svarbiausių dienos akcentų – konferencija „Etnokultūra mokykloje“, kurios metu apžvelgiama visų metų etnokultūrinė veikla per neformaliojo ugdymo veiklą, **pasirenkamąjį dalyką „Etnokultūra“ ir etnokultūros modulius**, ikimokyklinių ir priešmokyklinių grupių veiklą.

Etnokultūros dienos linksmoji dalis – folkloro ansamblių vakaronė, pvz., su Šilutės rajono Bikavėnų jaunimo folkloro ansambliu „Bikavėlė“ ir Juknaičių pagrindinės mokyklos mokinių ir mokytojų jungtinis folkloro ansambliu „Skalviai“ (2 nuotrauka).

2 nuotrauka. Vakaronėje su mokyklos mokinių ir mokytojų jungtiniu folkloro ansambliu „Skalviai“

Etninės kultūros krypties įgyvendinimo įvertinimas ir apibendrinimas Etnokultūros dienoje yra vienas iš svarbiausių motyvų, skatinančių mokyklos bendruomenę domėtis tautos tradicijomis, pajauti atsakomybę už savo tautos ir krašto etnokultūros likimą, jos puoselėjimą ir išsaugojimą ateinančioms kartoms.

Vėliau Etnokultūros dienos pradėtos integruoti į pavasario šventę „Jurgi, šildyk Žemę...“, Pasaulinę Žemės dieną, siekiant atskleisti gamtos ir žmogaus neatsiejamą ryšį per mūsų protėvių sukauptą patirtį („Žemė mūsų rankose“, „Žemė mūsų rankose. Vanduo.“ ir kt.). Išlaikoma nusistovėjusi struktūra: praktinės veiklos (2 lentelė), dienos svečiai, konferencija.

ŠILUTĖS R. JUKNAIČIŲ PAGRINDINĖ MOKYKLA
2011–2012 m.m.

Pasaulinė Žemės diena „Žemė mūsų rankose. Vanduo.“
Veiklų pasirinkimo sąrašas

Eil. Nr.	Veiklos pavadinimas	Klasė, būrelis	Vieta	Atsakingas mokytojas, konsultuojantis dalyko mokytojas
1.	Inkilų iškėlimas	6-10 klasių atstovai	Mokyklos teritorija	Technologijų mokyt. R. Uselis
2.	Vandens užterštumo problemos Lietuvoje filmo demonstravimas	1-10 kl.	Skaitykla	Biologijos mokyt. R. Gailiuvienė, Bibliotekininkė M. Žadeikienė
3.	Eilėraščių albumo apie vandenį kūrimas	Ikimokyklinės gr.	Ikimokyklinės gr.	B. Toleikienė
4.	„Vandeny ir prie vandens“	2, 3, 4 klasės	Pradinė mokykla	A. Mikloviene, D. Dylertienė, R. Urbonavičienė
5.	Temos „Vanduo – alternatyvusis energijos šaltinis“ pristatymas (lankstinukas)	9 klasė	Kab. Nr. 27	Auklėt. R. Naujokienė, Geografijos mokyt. R. Pociuvienė, fizikos mokyt. A. Bagdonas
6.	Temos „Potvyniai ir atoslūgiai“ pristatymas (lankstinukas)	9 klasė	Kab. Nr. 27	Auklėt. R. Naujokienė, Geografijos mokyt. R. Pociuvienė, fizikos mokyt. A. Bagdonas
7.	Plakato „Lietuvos upių tinklas“ piešimas	5 klasė	Kab. Nr. 18	Auklėt. G. Pociutė, Geografijos mokyt. R. Pociuvienė
8.	Lietuvos upių tarša (plakatas, pateiktys ar kita)	6 klasė	Kab. Nr. 16	Auklėt. A. Burbienė, Geografijos mokyt. R. Pociuvienė
9.	Švariausios Lietuvos upės	10 klasė	Kab. Nr. 45	Auklėt. J. Šukienė, Geografijos mokyt. R. Pociuvienė

10.	Tyrimas „Juknaičių seniūnijos vandens telkinių užterštumas“	7 klasė	Kab. Nr. 17	Auklėt. N. Švedienė, Biologijos mokyt. R. Gailiuvienė
11.	Kompozicijos „Žuvys tinkle“ kūrimas	1 klasė, Auksarankių b.	Pradinė mokykla	B. Verbuvienė
12.	Pasakojimų apie žuvis, žvejų tikėjimus mokymai šišioniškių tarme	Folkloro ans.	Kab. Nr. 42	Vad. R. Gailiuvienė
13.	„Žvejybos papročiai“	8 klasė, Kraštotyros b.	Kab. Nr.41	Auklėt. Z. Jurkuvienė
14.	Dainų tema „Vanduo“ kūrimas	Jaunučių choras, merginų ir gitaristų ansambliai	Kab. Nr. 20	Vad. J. Šukienė

2 lentelė. Veiklų pasirinkimo sąrašas

Etninės kultūros integravimas per praktines veiklas į mokomuosius dalykus, popamokinę veiklą mokiniams suteikia galimybę suprasti žmogaus ir jį supančios aplinkos, reiškinių vientisumą, formuoja mokinių pilietiškumo ir pagarbos tautos tradicijoms vertybines

nuostatas. Ugdomos tradicijomis grindžiamas dorovinės, ekologinės nuostatos.

Ieškant naujų etninės kultūros puoselėjimo, raiškos formų ir išlaikant nusistovėjusią struktūrą, organizuojamos etnokultūros varžytuvės „Tautosakos malūnai“, praktinės veiklos atskirose stotelėse, etnokultūros dienos renginių

apibendrinimas.

Varžytuvėse dalyvauja 1–10 klasių mokinių komandos, kurios tarpusavyje varžosi žinių viktorinoje, kulinarinio paveldo ir gyvojo folkloro rungtyse. 3 nuotrauka. Varžytuvės

Komisija, sudaryta iš mokinių, tėvų, mokytojų, vertina (0–3 balų sistema) komandų atliktas užduotis. Pirmos vietos diplomai skiriami labiausiai „Tautosakos malūnų“ įsukusiai komandai iš 1–4 kl. ir 5–10 kl.

Etnokultūros varžytuvės – viena iš motyvacijos formų, siekianti mokinius domėtis ne tik savo krašto, bet ir kitų Lietuvos regionų istorija, tautiniu kostiumu, kulinariniu paveldu, folkloru.

Praktinėse veiklos stotelėse 6–10 klasių mokinių komandos lankosi kas 20 min. Vienoje stotelėje ieškojo Klaipėdos krašto žodžių, juos šifruoja ir fiksuoja lapuose, kuria sakinius, panaudodami rastus tarmiškus žodžius.

Vėliavų gaminimo stotelėje mokiniai susipažįsta su Klaipėdos kraštui būdingomis vėtrungėmis ir jose esančiomis atskirų žvejų kaimelių skiriamosiomis vėliavomis.

Instrumentų gaminimo stotelėje komandų nariai mokosi iš gamtinių medžiagų pasigaminti įvairius barškučius ir švilpukus.

Dainavimo stotelėje mokiniai mokosi lietuvių liaudies dainų, kurias atlieka pritardami pasigamintais instrumentais. Veiklų rezultatus komandos pristato Etnokultūros dienos renginių apibendrinimo metu.

Aktyvi praktinė veikla suteikia galimybę mokiniams pritaikyti teorines žinias ir dar giliau pažvelgti į mūsų etninės kultūros ištakas. Etnokultūros dienomis mūsų mokykloje siekiame, kad mokiniai pažintų savo tautos įvairias etnokultūros sritis, jų svarbiausias ypatybes, suprastų tradicijų tęstinumo svarbą, įgytų etnokultūrinės raiškos gebėjimų, suvoktų liaudies kūrybos, tradicinių amatų kūrybinį pradą bei nuolatinę kaitą, puoselėtų savo tautos ir krašto etnokultūrinės tradicijas šeimoje, bendruomenėje, kūrybiškai pritaikytų įgytas žinias ir gebėjimus gyvenime.

Nuoseklaus ir kryptingo darbo rezultatas – mokiniai noriai ir aktyviai dalyvauja folkloro ansamblio „Skalviai“ veikloje, kalendorinių švenčių programose, džiaugiasi ir didžiuojasi vilkėdami tautinį kostiumą ir pradeda suvokti, kad tautos tradicijos ir kultūra – amžina vertybė.

Mokytojai kryptingai planuoja savo veiklas, etninę kultūrą integruoja į dalyko turinį, naudojami šalies muziejų edukacinėmis programomis, mokyklos dalyko mokytojų metodinėse grupėse aptaria ir pristato gerą patirtį, kurią skleidžia rajono, Mažosios Lietuvos regiono bei šalies renginiuose. 2016 m. Šilutės r. Juknaičių pagrindinės mokyklos etninės kultūros ugdymo geroji patirtis pristatyta užsienio – Punsco ir Seinų (Lenkijos) – lituanistinio švietimo mokyklų bendruomenėms.

Tęsdami etnokultūrinį ugdymą, naudojamosi informacinėje sistemoje „Ugdymo sodas“ pateikta metodine medžiaga, literatūros ir informacijos šaltiniais, gerosios patirties pavyzdžiais.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Atvirų skaitmeninių išteklių rinkinys. Prieiga per internetą: <https://duomenys.ugdome.lt/?/mp/newsmp> (žr. 2019-05-07):

1.1. Lietuvių etninė kultūra. I dalis. Gyvūnijos pasaulis etninėje kultūroje. Prieiga per internetą: <http://mkp.emokykla.lt/etnine/> (žr. 2019-05-07).

- 1.2. Lietuvių etninė kultūra. II dalis. Augalija etninėje kultūroje. Prieiga per internetą: <http://mkp.emokykla.lt/etnine2/> (žr. 201-05-07).
- 1.3. Lietuvių etninė kultūra. III dalis. Namai etninėje kultūroje. Prieiga per internetą: <http://mkp.emokykla.lt/etnine3/?id=1> (žr. 2019-05-07).
- 1.4. Lietuvių tradicinė kultūra XXI a. Prieiga per internetą: <http://www.tradicinekultura.lt/> (žr. 2019-05-07).
2. Bendrosios programos. Pagrindinis ugdymas. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/viesieji-puslapiai/7400> (žr. 2019-07-29).
3. Etninės kultūros ugdymo metodinės rekomendacijos pradinio ugdymo pedagogams (2012). Prieiga per internetą: <https://duomenys.ugdome.lt/?/mm/prad/med=99/431> (žr. 2019-07-20).
4. Etninės kultūros ugdymo rekomenduojamų dokumentų, metodinių priemonių, literatūros, šaltinių ir naudingų nuorodų sąrašas. Prieiga per internetą: <https://duomenys.ugdome.lt/?/mm/prad/med=99/431> (2019-08-01).
5. Metodinė medžiaga. Detalioji paieška / Etninė kultūra. Prieiga per internetą: <https://sodas.ugdome.lt/metodine-medziaga> (2019-07-31).
6. Pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programų aprašas. Prieiga per internetą: <https://www.smm.lt/uploads/documents/Pedagogams/Apra%C5%A1as.pdf> (žr. 2019-07-30).

VESTUVINIAI SODAI: GENEZĖ IR SIMBOLIKA

Prof. dr. Rimantas Balsys, Klaipėdos universiteto Socialinių ir humanitarinių mokslų fakulteto dekanas

Anotacija. Lietuvos etnologinėje literatūroje vestuvinio sodo¹² genezės klausimas iš esmės neanalizuotas, o dėl jo simbolikos esama gana įvairių ir net prieštaringų nuomonių. Surinkta, palyginta, išanalizuota lietuvių bei kaimyninių tautų etnografinė ir tautosakinė medžiaga, antikos mitai leidžia daryti prielaidą, jog vestuvinis sodas susijęs su medžių kultu, su antropomorfinė medžių samprata senojoje pasaulėjautoje, pasireiškiančia žmogaus ir medžio tapatinimu.

Objektas. Lietuvių ir kaimyninių tautų vestuviniai simboliai (vestuviniai sodai, *rozga weselna*, *devja krasota* ir kt.), lietuvių ir kaimyninių tautų papročiai, tikėjimai, tautosaka, padedanti atskleisti vestuvinio sodo ir jo atitikmenų kaimynėse tautose simboliką.

Tikslas. Šiame straipsnyje, remiantis lietuvių ir kaimyninių slavų tautų (rusų, baltarusių, lenkų, ukrainiečių, suomių, švedų) etnografiniais bei tautosakiniais šaltiniais, taip pat įvairiais antikiniaiiais šaltiniais, siekiama atskleisti vestuvinio sodo ištakas, pasekti jo pavidalo ir simbolinių prasmų kaitą nuo antikos iki pat šių dienų.

Uždaviniai: 1) remiantis etnografiniais šaltiniais, nustatyti būdingiausius vestuvinio sodo pavidalus Lietuvoje XIX a. pab. - XX a. pr.; 2) palyginti seniausius lietuvių vestuvinius sodus su jų analogais kaimyninėse slavų tautose; 3) remiantis etnografiniais ir tautosakiniais šaltiniais, taip pat antikiniaiiais mitais, aptarti vestuvinio sodo ir jo atitikmenų kaimyninėse tautose simboliką.

Metodai: istorinis lyginamasis, interpretacinis.

Pagrindiniai žodžiai: vestuvinis sodas, simbolika, papročiai, tautosaka.

Apie Šiaurės, Rytų, iš dalies Pietryčių ir net Vakarų Lietuvoje žinomą vestuvių paprotį – gaminti sodą bei apeiginį jo pirkimą jungtvių dieną aprašai mus pasiekia tik nuo XIX a. pabaigos. Šis vestuvinis simbolis atskirose Lietuvos apylinkėse dar turi ir skirtingus pavadinimus: *liktorius*¹³ (Varėnos, Panevėžio raj.); *voras*¹⁴ (Ukmergės raj.) *vorys* arba *pajonkas*¹⁵ (Suvalkai, lenkų pajāk - voras); *pajokas* (Kaišiadorys), *žarondeliai*¹⁶ (Ignalinos raj.);

¹² Sodas - vestuvinis papuošalas, kabinamas per vestuves ties stalu.

¹³ Liktorius – žvakidė, žibintas (*Lietuvių kalbos žodynas. T. VII.* Vilnius: „Mintis“, 1966, 513).

¹⁴ Voras – šiaudinis papuošalas, kabinamas ties suolu, sodas (*Lietuvių kalbos žodynas. T. XIX.* Vilnius, 1999, 949).

¹⁵ Lenkų kalboje *pajāk* – voras, sietynas, saulė (iš šiaudų ir spalvoto popieriaus kaimo gryčioms puošti).

¹⁶ Lietuvių kalbos žodyne žodis *žarondeliai* neužfiksuotas. Sietinas su *žėronas* (liaudies dainose – *žėronužis*) – kas spindi, blizga, žėri.

o *reketukas*¹⁷, *rekėžis*¹⁸, *krijelis*¹⁹, *širšūonas*, *dangus*, *rojus* (Kupiškio apylinkėse), *karulys*²⁰ (Mažojoje Lietuvoje). Vieni pavadinimai (*liktorius*, *žarondėliai*) radosi iš papildomos sodo paskirties (įstačius kelias žvakes apšviečiama patalpa), kiti (*voras*, *vorys*, *pajonkas*, *širšūonas*) – iš panašumo su voratinkliu ar širšių lizdu, treči (*reketukas*, *rekėžis*, *krijelis*) – iš sodui gaminti naudojamoms medžiagoms, ketvirti (*dangus*, *rojus*, *karulys*) – su tuo kas kabo, kas yra aukščiau virš vestuvinio stalo ar žemės.

Įvairiai lietuvių vestuvinio sodo atitikmuo įvardijamas ir kaimyninėse šalyse. Latviai jį vadina *puzurs*, lenkai – *rozga weselna*, *wiecha*, *wienec*; čekai – *strom*, *stromek*; bulgarai – *iloja*; slovėnai – *kroval*; ukrainiečiai – *jelce*, *gilce*, *vilce*, *rizka*; gudai – *jelce*, *sady*, *elka*; rusai – *elka*, *sady*, *kurnik*, *devja krasota*²¹.

Sodo pavidalas ir medžiagos

XIX a. pabaigos - XX a. pirmosios pusės etnografiniuose vestuvių aprašuose vestuvinio sodo pavidalas ir medžiagos, iš kurių sodas daromas, atskiruose Lietuvos regionuose ar net apylinkėse įvairuoja. XIX a. pabaigoje dzūkų sodas – yra didoka eglės šaka, papuošta žolynais, žiemą popieriais, jis kabo ties „didžiuoju stalu“. Šalia kabinami ir šviestuvai, kurie, pasak T. Brazio, padaromi taip: „Įsmeigę šipuliukus ridikan arba griežtėn, padaro trejetą ketvertą vadinamųjų žvakių, kurias taip pat pakaria palubėje“²². XX a. pirmosios pusės iš Dzūkijos kilusių pateikėjų atmintyje vestuvių sodas – tai iš šiaudų sunarstytas reketukas ar žemyn viršūne palubėje pakabinta eglutė²³, papuošta spalvotais popieriukais, saldainiais, obuoliais²⁴. Vinco Krėvės-Mickevičiaus liudijimu, dzūkai tuo laiku „liktorius“ arba „pajonkus“ darė iš šiaudų, kuriuos supjausto į vienodus gabalėlius ir suveria ant siūlo taip, kad pasidaro didelis daugiakampis, susidedantis iš daugelio mažesnių daugiakampių“. Čia pat V. Krėvė-Mickevičius pastebi, kad šis liktorių gaminimo paprotys šiandien, (t. y. XX a. pradžioje) jau pradeda nykti²⁵. Tą patvirtina ir Rožės Sabaliauskienės užrašyti atsiminimai. Jos teigimu,

¹⁷ Reketukas (rekėtis, reketys) – labai šakotas medis; prietaisas siūlams iš ritės į sruogą vyti; kas išsikėtęs, didelis (Lietuvių kalbos žodynas, T. XI. Vilnius, 1978, 406.).

¹⁸ Rekėžis – prietaisas siūlams vyti, lenktuvai; sunarstytas papuošalas, žaislas (Lietuvių kalbos žodynas, T. XI. Vilnius, 1978, 408).

¹⁹ Krijelis – prietaisas ant kurio vejami siūlai, reketukas; indo sviestui mušti dalis, kryžiotas (Lietuvių kalbos žodynas, T. VI. Vilnius, 1962, 578).

²⁰ Kas karo, kabo, karantis daiktas (Lietuvių kalbos žodynas, T. V. Vilnius, 1959, 349).

²¹ Juozas Baldžius. *Rinkiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose*. Sudarė ir parengė Stasys Skrodenis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, 76-77.

²² T. Brazys. Lietuvių liaudies daina vestuvėse. *Tauta ir žodis. T. II*. 221-223. Dar žr. Zenonas Slaviūnas. „Svotbinės rėdos“ pastabos ir paaiškinimai. Lietuviškos svotbinės dainos užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos. T. II. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955, 582.

²³ ES. B. 560. L. 57. Alytaus raj., Daugai. Inf. Viktorija Damkauskienė, g. 1870 (žr. Angelė Vyšniauskaitė, Petras Kalnius, Rasa Paukštytė. *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius: Mintis, 1995, 327).

²⁴ LTR 374 (1893, 1102) Varėnos raj., Liškiava (žr. Angelė Vyšniauskaitė, Petras Kalnius, Rasa Paukštytė. *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius: Mintis, 1995, 327).

²⁵ Prof. V. Krėvė – Mickevičius. Dzūkų vestuvės. *Mūsų tautosaka. T. II*. Kaunas, 1930, 36.

Povočių apylinkėse (Varėnos raj.) XX a. pradžioje sodų nebedarė. Vietoj sodo virš stalo čia kabindavo vien lopšį su skudurine lėle, kuris, svotui iš vestuvinių stalų išpirkus, nukabinamas²⁶. Paprotys virš vestuvinio stalo kabinti lopšį su lėle XX a. viduryje žinomas ir pakruojiečiams. Tik jie, skirtingai nei dzūkai, lopšį kabino ne vietoj sodo, o prie sodo apačios (vietoj paukščio?). Sodą saugantys vestuviniai lopšelį su vaiku supdavę ir liepdavę jaunesiems lopšelį pagauti. Iš to, kuris pirmas lopšelį sugaus, buvę sprendžiama, kas pirmiausia jiems gims – sūnus ar dukrelė²⁷.

Uteniškų sodas XIX a. pabaigoje – ir obuoliais, riestainiais, saldainiais papuošta eglutė, kurios viduj paslėptas „agradnykas“ – „bonkutė degtinės ar vyno“²⁸; ir „prie lubų pakabinama eglaitė arba šiaudinis aitvaras, plačiai žinomas kambario papuošalas, padarytas iš suvertų ant siūlo šiaudelių“²⁹. Anykštėnų sodas, 1893 metų rankraščio duomenimis, - palubėje pakabinti burokai, morkos, griežčiai, vaisiai, saldainiai, papuošti spalvotais popierėliais, uogomis, gėlėmis, žalumynais³⁰. Kupiškėnų sodas (1885 metų rankraščio duomenys) XIX a. pabaigoje buvo daromas iš šiaudų ir gėlių, rutulio pavidalo ir kabinamas virš stalo³¹. Kupiškio krašte, Balio Buračo teigimu, vestuvių sodas būdavo „dvejaip daromas: kartais apipuošiama eglės viršūnė, o kartais – paprasti siūlų vejamių vytuvai“³². Eglės viršūnę ar vytuvus moterys, jau minėto Buračo liudijimu, „apipina žolynais, karpytais popierėliais ir žibuliais, pakabina morką, svogūną, česnaką, kartais ir kopūsto galvą. Būtinai „sode“ turi būti nors pora obuolių ir kelios kekės negliaudytų riešutų <...> Sode yra ir daržininkas su žmona, padaryti iš raudono buroko, pora lėlyčių: viena vyriškos giminės, o kita – moteriškos ir žvirbliukas. Taip pat pritaikomos kelios mažos lajinės žvakelės, kurios prireikus uždegamos“. Labai reikšminga laikytina apibendrinančioji Balio Buračo pastaba, jog „tokių sodų dabar nebedaro“³³. „Dabar“ reikštų XX a. ketvirtąjį dešimtmetį, nes būtent tada B. Buračas „Tautosakos darbų“ pirmajame numeryje paskelbė Kupiškio apylinkėse aprašytus vestuvių papročius³⁴. Čia pat priduriama, kad prieš 40–50 metų (t. y. jau XIX a. pabaigoje arba XX a. pačioje pradžioje – R. B.) vestuvių „sodai“ pradėti pinti iš sukarpytų ir ant siūlų suvertų vienodo ilgio šiaudelių, kurie veriami po aštuonis ir taip gaunami „lizdeliai), o pastarieji sukabinami vienas prie kito. Kiti sodo elementai

²⁶ Rožė Sabaliauskienė. *Atbėga elnias devyniaragis*. Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė. Sudarė ir parengė Pranė Jokimaitienė ir Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1986, 335.

²⁷ Angelė Vyšniauskaitė. Vestuvės. *Šiaurės Lietuvos kultūra. I. Papročiai*. Sudarytojas Vytautas Didžpetris. Kaunas: Žiemgalos leidykla, 2007, 92.

²⁸ Akiras. *Kaimo vestuviniai*. Išleido Amerikos lietuvis Juozas Balčiūnas. Kaunas, 1930, 23.

²⁹ Zenonas Slaviūnas. „Svotbinės rėdos“ *pastabos ir paaiškinimai*. Lietuviškos svotbinės dainos užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos. T. II. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955, 582.

³⁰ *Weswne zwyczaj Onieksztynskiej parafii* (rankraštis), 1893, 3. Žr. Juozas Baldzius. *Rinktiniai raštai*.

Etnologijos ir tautosakos baruose. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, 75.

³¹ J. Rutkauskas. *Opisanije litovskoi svadby Kupiškago prychoda* (rankraštis), 1885, 28.

³² Balys Buračas. *Lietuvos kaimo papročiai*. Vilnius: Mintis, 1993, 358.

³³ Balys Buračas. *Lietuvos kaimo papročiai*. Vilnius: Mintis, 1993, 358.

³⁴ Žr. Balys Buračas. Kupiškėnų vestuvės. *Tautosakos darbai. T. I*. Kaunas, 1935, 195 – 278.

daugmaž išlieka, tik vis daugiau XX a. „soduose“ atsiranda saldinių. Tokie sodai Kupiškio apylinkė, pasak B. Buračo, kai kur tebepinami ir dabar (t. y. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje – R. B.)³⁵. Panašiai to paties laikotarpio kupiškėnų vestuvinių sodą aprašo ir Elvyra Dulaitienė-Glemžaitė. Teigiama, kad kupiškėnų „sodai“ būna įvairūs (rombo, kubo, statinaitės formos). Vieni daromi iš šiaudų, kiti – iš kiaulės šerių, treči – „paskubomis iš krijelio“ (iš čia, matyt, radosi ir tokio vestuvinio sodo formos ir jau minėti pavadinimai – reketukas, rekėžis, krijelis) apipinto žalumynais. Būtina soda puošmena, E. Dulaitienės-Glemžaitės pastebėjimu, – šiaudinis paukštis, rišamas „sodo“ apačioje³⁶.

Nors etnologinėje literatūroje (pradedant J. Baldžiumi) įsitvirtino nuomonė, jog vestuvinis sodas žinomas tik Šiaurės, Rytų, iš dalies ir Pietryčių Lietuvoje, tačiau, regis, šią klaidą metas yra atitaisyti. Ir tą daryti leidžia dar XIX a. pirmojoje pusėje Eduardo Gizevijaus paskelbtas „Tilžiškių lietuvininkų parvedlavimo aprašymas“, kur labai vaizdžiai piešiamas visai išdabintas nuotakos kampas: „...nuotakos kampui papuošti nuo lubų kabojo trys **karuliai**, nupinti iš buksmedžio ir slenktenės, o jų puošnumą dar didino paausuoti obuoliai ir uogų vėriniai; margi karpiniai ir puošmenos iš popieriaus, kurių dalis kabojo nuo lubų, o dalis įsprausta tarp žalumynų – arkliai, karvės, paukščiai, tinklai ir varpos...“³⁷. Analogiškai nuotakos kampas („jaunųjų sostas ir garbės vieta“) pavaizduotas ir kitame XIX a. pirmosios pusės lietuvininkų vestuvių apraše: „Ant šilkinių siūlų svyravo obuoliai, mediniai paukšteliai, popierinės gėlės ir t. t., daugiausia padabintos aukso ir sidabro putom, o pačiame viduryje kabojo pintas **karulys** su visų puikiausiais papuošimais“. Beje, pasak nežinomo vestuvių aprašo autoriaus, puotos pabaigoje, kai jaunamartė įvedama į moterystę vainiką pakeičiant ištekęsį moterų skara – muturu, o jos puošnūs kampas išdraskomas, stengiantis „pasičiupti iš jo ką nors sau“, „rūpestingos rankos perkelia šitą karulį, kaip išskirtinę nuotakos nuosavybę, į saugią vietą“³⁸.

Žemaičiams vestuvinis sodas (arba bent jau toks šio vestuvinio simbolio įvardijimas) nėra žinomas, tačiau XX a. pradžios vestuvių papročių aprašai rodo, jog vestuvinio sodo funkcijas čia atlieka įvairūs namų, kuriuose rengiamos vestuvės ir vestuvininkų vežimų puošybos elementai. Antai jaunosios namai prieš vestuves čia puošiami vainikais, kurie žiemą pinami „iš eglišakių, kadagių, bruknių, šundriekių, mirtų, levendrų ir rūtų; vasarą – iš ąžuolų, klevų ir kitų lapuočių medžių ar gėlių; jaunikio namuose grindys ir takai nubarstomi

³⁵ Balys Buračas. Kupiškėnų vestuvės. *Tautosakos darbai*. T. I. Kaunas, 1935, 231.

³⁶ Elvyra Dulaitienė-Glemžaitė. Kupiškėnų senovė. *Etnografija ir tautosaka*. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958, 350.

³⁷ *Lietuvininkai. Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devyniolikto amžiaus*. Paruošė Vacys Milius. Vilnius: Vaga, 1970, 149.

³⁸ *Lietuvininkai. Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devyniolikto amžiaus*. Paruošė Vacys Milius. Vilnius: Vaga, 1970, 187-188, 194.

smulkiomis žalių eglių šakelėmis, kambariai ir prieangiai papuošiami vainikais, o „palubėse ant siūlų ar aščių prikabinėjama popierinių arba iš kiaušinių kevalų padarytų paukščiukų“. Panašiai važiuojant į bažnyčią puošiami ir vestuvinių (parėdkininkų) vežimai, o piršlio vežimo gale „žiemą pastatomos 4 arba 6 eglės, šiltu laiku tiek pat beržų, kurie irgi kaip ir eglės, yra prikabinėti bukių, įvairių karpinėlių ar net varpelių“³⁹.

Apibendrinant XIX a. etnografinių aprašų duomenis, konstatuotina, kad XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje Lietuvoje dominuoja du vestuvinio sodo pavidalai, esmingai besiskiriantys tiek savo forma, tiek ir medžiagomis, iš kurių jie padaryti: **a) puošta eglės viršūnė (šaka) arba jos imitacija; b) daugiakampis iš šiaudų.**

XIX a. pabaigos – XX a. pradžios duomenimis, vestuvinis sodas (rózga weselna) įvairuoja ir kaimyninėje Lenkijoje, tačiau čia (skirtingai nei Lietuvoje) nėra žinomi sodai vien iš šiaudų (jie naudojami tik puošybai). Radomo apylinkėse sodas yra pušies arba kriaušės šaka (viršūnė), papuošta it prikabinama obuolių. Liublino apylinkėse sodas puošiamas plunksnomis (povo), jo viršūnėje pakabinamas rūtų vainikas. Krokuvos apylinkėse yra sodų daromų iš pušies šakų arba viršūnės, tačiau kitur sodas gali būti ir puoštas gaidžio plunksnų kiaulės šeriuose, papuoštas juodos bei raudonos gelumbės gabaliukais, taip pat pjaustytais šiaudais. Tarnovo apylinkėse sodas daromas iš jauno septynšakio ąžuoliuko. Mazovijoje šis sodas vadinamas *wienec* ir daromas iš eglės, balteglės, rozmarino, mirtų⁴⁰. Apibendrinant išvardintus (taip pat daugybę neišvardintų) pavyzdžius, regis, galima konstatuoti, kad Lenkijoje aptariamuoju laikotarpiu paplitęs vestuvinis sodas, kurio pagrindas – **pušies, eglės (balteglės), kiek rečiau – ąžuolo, obels, kriaušės viršūnė (šaka)**. Panašiai arba taip pat vestuvinis sodas ar jo atitikmuo daromas ir daugelyje kitų slavų kraštų. Kadangi nekėlėme sau tikslo apžvelgti visų slavų tautų visą etnografinę medžiagą, paminėsime tik vieną kitą pavyzdį, kurie, kaip matysime ateityje, patvirtina bendrąją tendenciją.

³⁹ Juozas Mickevičius. Žemaičių vestuvės. *Mūsų tautosaka. T. VII*. Kaunas, 1933, 77, 84, 110. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?submit=Per%C5%A1okti+%C4%AF&biExemplarId=119998&psl=68> (žr. 2018-11-07). Zenonas Slaviūnas „Svotbinės rėdos“ pastabose ir paaiškinimuose dar rašo, jog „Žemaitijoje suolų susikirtimo kampe pastatoma maža eglaitė, papuošta nupirktais ar namie padirbtais įvairiaspalviais blizgučiais. Ties stalo kampu palubėje pakabinamas daugiakampis reketukas iš šiaudų, į kurio kampus prikabinami padaryti iš kiaušinio kevalų ir popieriaus paukščiukai“, tačiau pateikta nuoroda į Juozo Mickevičiaus aprašą „Žemaičių vestuvės“ yra klaidinga, nes J. Mickevičius reketuko iš šiaudų savo apraše nemini. Gali būti, kad Z. Slaviūnas J. Mickevičiaus informaciją papildė duomenimis iš Mažosios Lietuvos, t. y. iš E. Gizevičiaus aprašo.

⁴⁰ Žr. Juozas Baldžius. *Rinktiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose*. Sudarė ir parengė Stasys Skrodenis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, 76-77. Dzieńwosłęb. Studium z dziejów pierwotnego prawa małżeńskiego w Polsce napisał Władysław Abraham. *Studia nad historią prawa Polskiego wydawane pod redakcją Oswalda Balzera Tom VIII. — Zeszyt 2*. Drukarnia uniwersytetu Jagiell. Pod zarządkiem J. Filipowskiego, 1922. Prieiga per internetą: http://pl.wikisource.org/wiki/Dzieńwosłęb._ Studium_z_dziejów_pierwotnego_prawa_małżeńskiego_w_Polsce (žr. 2018-10-16). Prieiga per internetą: http://etnomuzeum.eu/Obiekty,119_rozga_weselna.html (žr. 2018-10-16).

Vestuvinio sodo analogu kai kuriuose Rusijos regionuose laikytina *девья красота*.⁴¹ Seniau - **tai eglaitė arba berželis**, papuoštas spalvotais popierėliais, kaspinais ir tvirtinamas prie namo kampo, ant kraigo arba prie vartų stulpo; vėliau – papuošalas iš kaspinių, galvos apdangalas. Vestuvių dieną šis nuotakos simbolis artimiausių draugių šlovinamas dainomis:

Раздайся, народ,
 Растолкайся, народ,
 Девья красота идёт.
 Не сама она идёт, —
 Красна девица несёт.
 Посмотри, наша подруженька,
 На свою-то девью красоту,
 На свою-то красовитую;
 Что ведь этому-то деревцу
 Не бывать два раза в зелени.
 Красота, девья красота!⁴²

Duokite kelią, žmonės
 Merginos grožis eina.
 Ne pats eina, -
 Jauna mergina neša.
 Pažiūrėk, seserėle
 Į savo jaunystės grožį;
 Juk šitas medelis
 Antrą kartą jau nežaliuos.
 Groži, merginos groži!⁴³

Šitaip apdainuotą „merginos grožį“ išsiperka atvykęs jaunikis, po to jis tvirtinamas prie rogių (ratų), kuriomis jaunieji vyksta į jungtuves, o pakeliui į cerkvę – išmetamas laukuose⁴⁴.

Kitas vestuvinio sodo slavuose atitikmuo - vestuvinis karvojus⁴⁵. Sodo ir karvojaus tapatumą rodo keli slavų kraštuose užrašyti pavyzdžiai: Gomelio apskrityje sodas, jų vadinamas *jelca* – eglės ar vyšnios šaka, papuošta žiedais įsmeigiama į vestuvinį pyragą, Panašiai elgiamasi ir Rogačiovo apskrityje, o Lydos apskrityje kepė karvojų su jo vidurin įsmeigta jaunos pušaitės viršūne ir penkiomis be žievės šakelėmis. Iš N. F. Sumcovo apibendrinimo

⁴¹ Pažodžiui – „merginos grožis“, tačiau toks vertimas neatspindi šio simbolio prasmės. G. G. Šapovalovos teigimu, „девья красота“ – tai pačios merginos-nuotakos, mergavimo simbolis. Šiam simboliui įgavus kitus pavidalus (kaspino, vainiko, galvos papuošalo), jis nepraranda savo pirminio ryšio su žaliuojančiu medžiu (egle, beržu). Liaudies dainose „девья красота“ ištekančią merginą palieka, grįžta į mišką ir susiranda savo medį. Medis, ant kurio nutupia „девья красота“ rodo, koks likimas laukia nuotakos po vedybų (žr. Г. Г. Шаповалова. Культ дерева в русском свадебном обряде и свадебной лирике. *Фольклор и этнография. У этнографических истоков фольклорных сюжетов и образов*. Ленинград: Наука, 1984, 183-184.

⁴² Prieiga per internetą - <http://live.kostromka.ru/matveevo/weddings/> (žr. 2018-11-23).

⁴³ Vertimas straipsnio autoriaus.

⁴⁴ Л. С. Лаврентьева. Ю. И. Смирнов. *Культура русского народа. Обычая, обряды, занятия, фольклор*. Санкт-Петербург: Паритет, 2005, 347-348.

⁴⁵ Žr. Juozas Baldušius. *Rinktiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose*. Sudarė ir parengė Stasys Skrodenis. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, 76-77.

galima spręsti, kad XIX a. visoje Rusijoje sodo analogas – *vilce* yra į vestuvinį pyragą (karvojų) įsmeigta pušies (žiema) arba obels, kriaušės, vyšnios (vasarą) viršūnė, papuošta žalumynais, žiedais, kaspinais. *Vilce* viršūnė (kad puošiant žiedais nenulinktų) siūlu būdavo pririšama prie lubose įkaltos vinies⁴⁶. Beje, pastarasis pavyzdys rodo arba bent jau leidžia daryti prielaidą, kad sodas ir karvojus anksčiau galėjo būti ir vientisas vestuvių simbolis apjungiantis savyje **medžio** ir **javo** mitologemas (plg. tesmaforijų apeigas).

Vestuvinio sodo simbolika

Lietuvių etnologai vestuvių sodo simboliką aiškina bemaž vienodai. Vienas pirmųjų vestuvinio sodo prasmę dar XX a. ketvirtajame dešimtmetyje analizavęs Juozas Baldžius teigia, kad „sodas yra pačios nuotakos simbolis“, o „jos pardavimas yra lygus pačios nuotakos pardavimui“⁴⁷. J. Baldžiui antrina Pranė Dundulienė sodą, vainiką ir nuotakos kasą laikydama pačios jaunosios simboliais⁴⁸. Angelė Vyšniauskaitė taip pat teigia, kad „tiek sodas, tiek ir jaunosios pyragas (karvojus) simbolizuoja jaunąją, o jų nupirkimas ar pavogimas – jos užvaldymą“⁴⁹. T. Civjan linkusi manyti, kad lietuvių vestuvinis rombo formos sodas, nupintas iš šiaudelių, simbolizuoja jaunosios nekaltybę, mergystę⁵⁰. Jonas Vaiškūnas, bene pirmasis Lietuvoje atkreipęs dėmesį į ankstyvesnį vestuvinio sodo pavidalą, teigia, jog sodas – pasaulio medžio simbolis, o tokio „medžio arba jo viršūnės puošimas vestuvėms ir po juo vykstančios apeigos turėjo simbolizuoti kosmoso kūrimo veiksmą“⁵¹.

Lenkų tyrinėtojai linkę manyti, jog sodas gali būti: jaunystės, vaisingumo ir gausos, taip pat sutarties sudarymo simbolis⁵². O štai rusų etnologas H. F. Sumcovas tvirtina, jog „sodas“ visais savo pavidalais – tai **gyvybės medis**. Visos kitos simbolinės prasmės jau vėlesnės, t. y. antrinės.

Šiame straipsnyje aukščiau išvardintieji lietuvių ir slavų pavyzdžiai taip pat leidžia daryti prielaidą, jog vestuvinis sodas (taip pat įvairūs jo atitikmenys) susijęs su medžių kultu,

⁴⁶ Н.Ф. Сумцов. *О свадебных обрядах, преимущественно русских*. Харьков, 1881, 176.

⁴⁷ Juozas Baldžius. *Rinkiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2005, 75.

⁴⁸ Pranė Dundulienė. *Senieji lietuvių šeimos papročiai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 1999, 154.

⁴⁹ Angelė Vyšniauskaitė, Petras Kalnius, Rasa Paukštytė. *Lietuvių šeima ir papročiai*. Vilnius: Mintis, 1995, 328.

⁵⁰ Т. В. Цивьян. К мифологеме сада. *Текст: семантика и структура*. Ответственный редактор Т. В. Цивьян. Москва: Наука, 1983, 152.

⁵¹ Jonas Vaiškūnas. Sodas ir Visata. *Liaudies kultūra*. 1992. Nr. 4. P. 26-30. Prieiga per internetą: http://muziejus.moletai.lt/doc/sodas_ir_visata.pdf (žr. 2018-11-21).

⁵² Dziewosłęb. Studium z dziejów pierwotnego prawa małżeńskiego w Polsce napisał Władysław Abraham. *Studia nad historią prawa Polskiego wydawane pod redakcją Oswalda Balzera Tom VIII. — Zeszyt 2*. Drukarnia uniwersytetu Jagiell. Pod zarządem J. Filipowskiego, 1922. Prieiga per internetą: http://pl.wikisource.org/wiki/Dzievos%C5%82%C4%99b._Studium_z_dziej%C3%B3w_pierwotnego_prawa_ma%C5%82%C5%BCe%C5%84skiego_w_Polsce (žr. 2018-10-16).

Prieiga per internetą: http://etnomuzeum.eu/Obiekty,119_rozga_weselna.html (žr. 2018-10-16).

su antropomorfine medžių samprata senojoje pasaulėjautoje, pasireiškiančia žmogaus ir medžio tapatinimu.

Pritarę išsakytai H. F. Sumcovo nuomonei, paieškokime jai paremti argumentų lietuvių bei kaimyninių tautų papročiuose, tikėjimuose, folkloro kūrinuose, taip pat ankstyvosiose kultūrose.

Medžio simbolika

Pasak Bronislavos Kerbelytės, daugelio tautų epiniuose kūrinuose ir tikėjimuose esama apstu pavyzdžių, rodančių, jog medis (didysis, pasaulio, genties) yra susijęs su žmogaus gimimu ir gyvenimu⁵³. Antai Sibiro tiurkų genties medžiui atstovauja tos genties (dažnai – kelių genčių) gerbiamas konkretus medis (pvz., beržas, maumedis, kedras), prie kurio atliekamos apeigos, turinčios teigiamai paveikti genties narių sveikatą, gyvybingumą ir genties pratęsimą. „Edoje“ sakoma, kad *Choddmimir* girioje pasislėps dviese, naktimis maitinsis rasa ir žmonės pagimdys⁵⁴, o iš dviejų medžių buvo padaryti pirmieji žmonės⁵⁵.

Rytų slavuose savaitė po Velykų vadinama *vjuniny*. Jų metu ištekėjusių moterų ir vedusių vyrų grupės lankydavo tais metais susituokusius jaunavedžius, linkėdami jiems kuo greičiau ir kuo daugiau vaikų susilaukti. Moterų grupės priekyje, viena „joja“ ant ilgos karties ar šluotos, prie kurios galo dar pritvirtinta pušinė (pečluostė). Iš dainų, kurias dainuoja eitynių dalyviai, tekstų yra aišku, kad jaunavedys vadinamas *vjunec*, o jo žmona *vjunica*:

Нашаталась ли, вьюница,
По садам и городам?
Вьюнец ты, ой, молодой!
Нехваталась ли, вьюница,
За ужоги дерева?
Вьюнец ты, ой, молодой!⁵⁶

Ar prisivaikščiojai, vjunica,
Po sodus, po miestus?
Vjunec, oi, tu jaunasis!
Ar nusitvėrei tu, vjunica,
Už naudingųjų medžių?
Vjunec, oi, tu jaunasis!⁵⁷

⁵³ Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, 377.

⁵⁴ Беовульф. Старшая Эдда. Песнь о Нибелунгах. Библиотека всемирной литературы. Москва, 1975, 208.

⁵⁵ Младшая Эдда. Издание подготовила Ольга Смирницкая и Михаил Стеблин-Каменский. Ленинград, 1970, 26.

⁵⁶ Песни крестьянских праздников. Вступ. Статья, составление, подготовка текста и примечания Изалия Земцовского. Ленинград, 1970, 480.

⁵⁷ Vertė Bronislava Kerbelytė (žr. Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, 384-385). Visą dainos teksto vertimą žr. Bronislava Kerbelytė. *Slavų folkloras. Tekstų rinkinys*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012, 79-80.

Šios ir kitų panašių dainų tolesniuose posmuose apibūdinami *tie* medžiai. Bronislava Kerbelytė, išsamiai aptarusi tokių dainų įvaizdžius, argumentuotai įrodo, jog medis (taip pat ir vanduo) čia „simbolizuoja vaisingumą ir naujos gyvybės pradėjimą“⁵⁸. Panašiai, regis, galėtų būti interpretuojamas ir lietuvių liaudies kalendorinėse dainose pasitaikantis *karpomų medžių viršūnių* įvaizdis, kuris gretintinas su slavų liaudies dainose žinomu *medžių laužymo* (dažniausiai - putino, beržo) įvaizdžiu. Minėtų įvaizdžių erotinę simboliką paremia populiarus rusų vestuvių ritualas *laužti putiną*⁵⁹; eglės kankorėžio formos baltarusių vestuvinis karvojus⁶⁰; pietų slavų epinė junakų giesmė, kurioje apdainuojama devynis metu eglėje sėdėjusi, o dešimtus sūnų pagimdžiusi motina ir t. t.⁶¹.

N. F. Sumcovas mano, jog slavuose ikikrikščioniškuoju laikotarpiu būta papročio sutuokti jaunuosius apvedant juos aplink medį. Tą, jo manymu, rodo ne tik patarlė „Венчали вокруг ели, а черти пели“ (Aplink eglę tuokė, o velniai dainavo⁶²), bet dar ir XIX a. užfiksuoti panašūs vestuvių apeigų fragmentai. Antai Vitebsko gubernijoje užrašyta, kad jauninkis po sužieduotųjų įsisodina merginą į vežimą, apveža ją tris kartus aplink šventą ažuolą ir tuo užbaigia tuoktųjų ceremoniją. Serbams XIX a. taip pat žinomas panašus paprotys. Tik čia prie paskirto ažuolo atvykusius vaikiną ir merginą sutuokia iš anksto pakviestas popas. Greičiausiai tokių apeigų vietą iki XIX a. pab. ženklino ir Vladimiro gubernijoje esantis senų pušų šilas, vadinamas *Svadebki* (Vestuvėlės). Nuotakos rūbų kabinimo ant medžio (po vestuvinių apsivalymo apeigų) paprotys žinomas senovės Indijoje, o bulgarai jaunamartę vedavo prie medžio, kur vaikinai nuimdavo ir ant šakų pakabindavo mergystę simbolizuojantį galvos apdangalą⁶³.

Baltams priskiriamuose rašytiniuose šaltiniuose informacijos apie ikikrikščioniškuoju laikotarpiu vedybų apeigas, atliekamas šventuose miškeliuose ar prie ypatingų medžių, nėra. Tačiau apie šventųjų girių, ar atskirų medžių - ažuolų, uosių, eglių, liepų ir kitų, per kuriuos pasiekiami senieji dievai, gerbimą duomenų randame jau nuo XI amžiaus⁶⁴. Pagarba ypatingiems medžiams – dievų buveinėms, kaip rodo Mato Pretorijaus ir kitų to laikotarpio

⁵⁸ Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, 385.

⁵⁹ В. В. Усачева. Калина. *Славянские древности: Этнолингвистический словарь*. Под общей редакцией Никиты Толстого. Т. 2. Москва, 1999, 446. Dar žr. Н.Ф. Сумцов. *О свадебных обрядах, преимущественно русских*. Харьков, 1881, 183.

⁶⁰ Bronislava Kerbelytė. *Slavų folkloras. Tekstų rinkinys*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2012, 167.

⁶¹ Plačiau žr. Bronislava Kerbelytė. *Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2011, 385.

⁶² Vertimas straipsnio autoriaus.

⁶³ Н.Ф. Сумцов. *О свадебных обрядах, преимущественно русских*. Харьков, 1881, 177, 181, 183.

⁶⁴ Žr. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. T. I. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996; Gintaras Beresnevičius. *Lietuvių religija ir mitologija. Sisteminė studija*. Vilnius: Tyto alba, 2004, 213-217.

autorių veikalai, išliko iki pat XVII a. pabaigos⁶⁵, o tikėjimo žiemą vasarą žaliuojančių, anksčiausiai mūsųose išsprogstančių medžių gyvybinėmis galiomis, kaip rodo XIX – XX a. etnografiniai kalendorinių, darbo šeimos švenčių aprašai, tikėjimai, tautosaka, tebėra ir dabar. Ypač tai pasakyтина apie vestuvines dainas:

Oi tu pušele linguonėle,
Lingavai rytą vakarėlį,

Devynias šakas augindama,
O šią dešimtą viršūnėlę.

Visas devynias vėtružė laužė,
Man, dieve, laikyk viršūnėlę, -

Raibai gegutei atsitūpti,
Ryts vakarėlis pakukuoti⁶⁶.

„Aš išgenėsiu
Pušių šakeles,
Kad nenubrauktų
Jos vainikėlio“⁶⁷.

Privažiavau žalių girių, -
Ugnela kurinta,
Ugnela kurinta.
Tai čia mano dukrelas
Žiedeliai mainyti,
Žiedeliai mainyti.

„Un tų pušių šakytėlių
Rūtelių vainikas
Rūtelių vainikas“⁶⁸.

Nevežkit manį par šilą,
Nevežkit manį par šilą

Šilalių pušes gaudašes,
Šilalių pušes gaudašes.

⁶⁵ M. Pretorijus rašo apie Ragainės apskrityje augusį ąžuolą, kurį vietiniai ypač gerbė. Kai sykį bedievis ir lengvabūdis žmogus iš piktos valios nulaužė kelias ąžuolo šakas ir tyčiodamasis jas sumindžiojo kojomis, tuojau po to nuo tos rankos, kuria šaką nulaužė, paskui ir nuo kojos, kuria šaką mindžiojo, nusilupo oda. Dar M. Pretorijus mini ypatingai gerbtą liepą, kuri buvusi labai aukšta, stora ir rumbuota; prie jos gyventojai aukodavo (nors slapta ir naktį) savo dievams. Prie šventos eglės, kurios viršūnėje, M. Pretorijaus liudijimu, buvo suaugusios šakos „susibėgdavo dideli ir maži ne vien iš Nadruvos ir Skalvos, bet ir iš Žemaitijos bei Lietuvos ir čia aukodavo audinių skiautes, keliaraiščius, kartais ir drabužius, taip pat pinigų. Jie taip pat manydavo, kad luošas arba trūkiu sergantis žmogus, perėjęs tarp tų dviejų šakų, pasveiks...“. Panašia intencija melstasi ir Nybūdžiuose prie rumbuotos kriaušės (žr. *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai. T. III*. Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2003, 230-232).

⁶⁶ Simonas Stanevičius. *Dainos žemaičių*. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 1999, 132 (nr. VI).

⁶⁷ Lietuviškos svotbinės dainos užrašytos Antano Juškos ir išleistos Jono Juškos. T. I. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1955, 534 (nr. 632).

⁶⁸ *Sutartinės. Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos. T. III*. Sudarė ir paruošė Z. Slaviūnas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1959, 365-367 (nr. 1468).

Pagava mana vainiką,
Pagava man vainiką.

Užgrobe mani nomatu
Užgrobe mani nomatu⁶⁹.

Cituotieji vestuvinių lietuvių liaudies dainų posmai koreliuoja su aukščiau aptartais slavų dainų pavyzdžiais ir laikytini ritualinės elgsenos atspindžiais, o juose pasikartojantys *pušų viršūnės, pušų šakelių* įvaizdžiai – brandos, vaisingumo, perėjimo į moterystės stoną simboliais. Tokių pačių simbolių galime užtikti ir vestuvinėse oracijose bei tikėjimuose. Štai svoto oracija kviečiant apdovanoti jaunąją skamba taip: „Prašom prie stalo Povilo Birono. Ne vieno, o su pušele, su šakele, dar ir su šyčkele atsisveikint Onulę, kuri rengiasi į tolimą kelionę...“⁷⁰. Na o tikėjimas (jis, beje, labai panašus į slavų šventės *vjuniny* metu aprašytąjį paprotį), nurodo, janamartę pirmą kartą vedant per gryčias vyro namuose, reikia taką pabarstyti pelenais ir šluoti pušine šluota, - tuomet ji bus vaisinga⁷¹.

Tam tikrų šio simbolio refleksijų, matyt, galime įžiūrėti ir sapnų aiškinimuose. Teigiama, jog žydinčias pušis sapnuoti ligoniui reiškia sveikatos pagerėjimą, o „kitiems žmonėms – ras laimę moterystėje“⁷².

Pušis susijusi su daugeliu antikos dievų, vienaip ar kitaip lemiančių žmonių giminės tąsą, gyvūnijos, augmenijos nuolatinį atsinaujinimą, – Dionizu (šio augalo pumpurai puikavosi ant dievo Dionizo skeptro, o pušų girliandomis buvo dabunami jo altoriai), Artemide, Demetra, Kibe, Poseidonu, Panu (pušų vainikas taip pat vainikavo dievo Pano galvą), Silvanu, Ačiu (dievų motina Kibelė pavertė Atį amžinai žaliuojančia pušimi)⁷³ ir t. t.

Ypač atkreiptinas dėmesys į antikinę šventę, skirtą Kibelės ir jos sūnaus Ačio – augmenijos dievo garbei⁷⁴. Misterijos metu, kuri buvo atliekama per pavasario lygiadienį, romėnai į šventyklą ant Palatino kalvos pernešdavo į drobę susuptą ir žibuoklėmis papuoštą **pušį** – mirusio Ačio kūną. Trečią dieną vyriausiasis žynys įsipjaudavo ranką, aukodavo savo

⁶⁹ *Sutartinės. Daugiabalsės lietuvių liaudies dainos. T. II.* Sudarė ir paruošė Z. Slaviūnas. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, 1958, 448 (nr. 875).

⁷⁰ Rožė Sabaliauskienė. Atbėga elnias devyniaragis. Rožės Sabaliauskienės tautosakos ir etnografijos rinktinė. Sudarė ir parengė Pranė Jokimaitienė ir Norbertas Vėlius. Vilnius: Vaga, 1986, 335.

⁷¹ Daiva Šeškauskaitė. *Sutartinės – senovės apeiginės giesmės.* Kaunas, 2001, 94.

⁷² *Senasis lietuvių sapnininkas.* Panevėžys, 1999, 319.

⁷³ Prieiga per internetą:

<http://www.symbolarium.ru/index.php/%D0%A1%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%B0> (žr. 2018-11-06).

⁷⁴ Vienas iš daugelio mitų byloja, jog Atis buvo gražus frygų piemu, Kibelės sūnus. Kibelė labai mylėjo savo sūnų, bet Atis pamilo nimfą ir motiną paliko. Įtūžusi Kibelė užkerėjo savo sūnų beprotybe - ir jis pats save iškastravo prie pušies kamieno. Ačio kraujas, ištisęs ant žemės, pražydė našlaites. Kibelė, pilna sąžinės graužaties, paėmė kūną, nunešė jį į olą ir ilgai raudėjo. Pirmiausia ji palaidojo Atį Pesine, tačiau vėliau panaudojo savo galias ir sugrąžino jį į gyvenimą. Prieiga per internetą: <http://www.occult.lt/deives.html> (žr. 2018-11-05).

kraują dievui Ačiui (pašlakstydamo tuo krauju pušį) ir iškilmingai paskelbdavo apie jo prisikėlimą. Tokios misterijos turėjo užtikrinti gausų derlių ir gyvulių prieauglį⁷⁵.

Amžinai žaliuojanti pušis laikytina svarbia aukos dalimi ir per tesmoforijas. Ši šventė, kurioje dalyvauja tik moterys⁷⁶, skirta Demetrai⁷⁷ ir Persefonei⁷⁸. Ritualo, prasidedančio birželio arba liepos mėnesiais, metu aukojami paršeliai. Jie slepiami (sumetami) specialiuose požeminiuose rūsiuose, taip vadinamose Demetros šventovėse. Kartu su paršeliais į požeminius rūsius metami falo ir gyvatės pavidalo dirbiniai iš teslos bei **pinijos (italinės pušies)**⁷⁹ **šakos su kankorėžiais**. Tesmoforijų metu, specialiai tam paskirtos moterys (žynės?) visa tai iš rūsio pernešdavo ant Demetros aukuro, o vėliau sumaišydavo su ruošiamų sėti javų sėkla⁸⁰. Tokio ritualo tikslas ne tik kuo gausesnis derlius, bet ir kuo didesnis sveikų vaikų gimstamumas. Dėl to trečioji Tesmoforijų šventės diena pašvęsta sėkmingiems gimdymams, viliantis gerų, sveikų palikuonių⁸¹. Čia reikšminga ne tik pačios pušies, tačiau ir pušies kankorėžio (pušies, o dar labiau eglės kankorėžis laikomas „gyvybės kibirkštim“, pradžios simboliu ir tapatinamus su falu) simbolika (plg. su jau aprašytu falo formos karvojumi).

Japonams pušis – amžinai gyvos vedybinės meilės, nemirtingumo, laimės, sėkmės simbolis. Rašytinių šaltinių duomenimis jau XII a. Japonijoje žinomi naujametiniai *kadomacu* (pušis prie įėjimo). Istoriniais laikais tai tiesiog dvi pušys prie įėjimo į namus; vėliau (maždaug nuo XVII a.) *kadomacu* darytas iš pušies, bambuko ir slyvos šakelių, dar vėliau (XIX – XX a.) – pušies, bambuko, ryžių šiaudelių, mandarinų, paparčio lapų⁸². Kinijoje pušis –

⁷⁵ *Культура Древнего Рима*. Т. II. Отв. ред.: Голубцова Е. С. Москва: Наука, 1985, 81. Prieiga per internetą: <http://newhoros.narod.ru/romsym.htm> (žr. 2018-11-06).

* Tik moterų dalyvavimą Tesmaforijų šventėje kai kurie tyrinėtojai linkę aiškinti tuo, kad žemdirbystė primityvioje visuomenėje buvo moters išradimas, ji buvo pirmoji, pamėginusi žemę išdirbti, įberti į ją sėklą ir išauginti vaisių, tad tikriausiai dėl to ir žemdirbystės dievybės daugelio tautų mitologijose buvo moteriškosios lyties (žr. Harrison J. E. *Prolegomena to the study of Greek religion*. Cambridge, 1912, 272; Nijolė Laurinkienė. Kiaulės aukojimas. *Šiaurės Atėnai*. Nr. 938. 2009 04 24. P. 2.). Šie argumentai nėra labai tvirti. Mat jau ir ikigraikiškose civilizacijose buvo žinomas žemės arimas jaučiais. Kur kas labiau tikėtina, kad tik moterys šiuos visai bendruomenei svarbius vaisingumo ritualus atlieka dėl gamtos suteiktos galios pratęsti žmonių giminę.

⁷⁷ Pagal Hesiodą Demetra yra Rėjos ir Krono duktė: „Rėja šaunius vaikus, atsidadavusi Kronui, pagimdė: // Histiją, deivę Demetrą bei Herą auksasandalę (žr. Hesiodas. *Teogonija*. Aidai, 2002, 23).

⁷⁸ Persefonė – Dzusos ir Demetros duktė: „Dzeusas nuėjo paskui į Demetros maitintojos guolį. // Ši Persefonę baltarankę pagimdė, kurią iš Demetros // Pagrobė pats Hadonėjas, protingajam Dzeusui sutikus (žr. Hesiodas. *Teogonija*. Aidai, 2002, 71).

* Italinė pušis (lot. *Pinus pinea*) arba pinija – pušinių šeimai (*Pinaceae*) priklausanti spygliuočių medžių rūšis. Paplitusi Viduržemio jūros regione. Kilmės vieta – Pirėnų pusiasalis, bet jau ankstyvoje senovėje dėl savo riešutų išplatinta po visą regioną.

⁸⁰ Александр Иосифович Зайцев. *Греческая религия и мифология. Курс лекций*. Под редакцией Л. Я. Жмудя. С.-Петербург, 2005, 108.

⁸¹ Александр Иосифович Зайцев. *Греческая религия и мифология. Курс лекций*. Под редакцией Л. Я. Жмудя. С.-Петербург, 2005, 109.

⁸² Prieiga per internetą: <http://www.komfort-sv.ru/1ab8c1c1c79b.htm> (žr. 2018-11-06).

ilgaamžiškumo, pastovumo, šeimyninės laimės simbolis ir t. t. Skandinavų mitologijoje pušis (taip pat ir eglė) sietina su dievo Odino kultu, kalėdiniais ritualais⁸³.

Nuo XIX a. pabaigos žinomas ir kitokio pavidalo lietuvių vestuvinis sodas – daugiakampis iš šiaudų. Panašūs sodai gerai žinomi latviams, o dar labiau ir, atrodo, seniau – skandinavų tautoms⁸⁴. Nors tokių sodų medžiaga ir skiriasi, simbolinė jų reikšmė (užtikrinti jaunavedžiams visokeriopą vaisingumą) išlieka ta pati. Tik šiuo atveju labiausiai jinai pasireiškia per šiaudų / grūdų mitologemą. Šiai hipotezei pagrįsti pavyzdžių randame tiek lietuvių, tiek ir kaimyninių tautų papročiuose ir tikėjimuose. Antai XX a. pradžioje dabartiniame Švenčionių rajone dar buvo gyvas paprotys per vestuves statyti rugių pėdą darželyje ar kambaryje, jį puošti ir apie jį eiti ratelius⁸⁵. 1880 metais paskelbtame straipsnyje E. Iwaszkiewiczowa rašo, jog švenčioniškių vestuvėse parvedliauta nuotaka jaunikio sodybos pavartėje rasdavo šiaudų kūlį. Ant to kūlio jaunamartė dėdavo kepalą duonos, o svočia užrišdavo juostą⁸⁶. Panašus paprotys XVII a. pradžioje žinomas ir Teodorui Lepneriui. Parvedliaujamą nuotaką prie vartų pasitinka „dvi senos moterys, pasistačiusios šiaudų kūlį, kurį reikia pervaziuoti“⁸⁷.

N. F. Sumcovo liudijimu, indai sodindavo nuotaką ant šiaudų, o rusai kai kuriose gubernijose namų, kuriuose vykdavo vestuvės, aslą išklodavo šiaudais, kitur – šiaudais nuklodavo taką nuo nuotakos namų iki cerkvės. Lenkai šiaudais trobas barstė prieš Kalėdas, serbai – prieš naujus metus, rusai per įkurtuves⁸⁸ ir t. t.⁸⁹.

XX a. antrojoje pusėje pasimiršus vestuvinio sodo pirkimo apeigoms (XX a. pabaigoje liko tik „stalo užsėdimo“ vaidinimas, vadinamas „sodo pirkimu“) bent iš dalies pakito ir paties sodo simbolika. Šiandien visoje Lietuvoje žinomi ir paplitę iš šiaudų daromi sodai. Jie kabinami virš šventinio stalo namuose, tampa įvairios paskirties patalpų interjero puošybos dalimi, o 2012 metų rudenį Salamiestyje (Kupiškio rajonas) net atidarytas **šiaudinių sodų ir žvaigždžių muziejus**⁹⁰. Šiandien sodai, pačių pynėjų teigimu, simbolizuoja namus, sodą, gimtąjį lizdą į kurį sugrįžtame ir kurį saugo mirusiųjų protėvių vėlės, taip pat tai jungtis tarp ateities ir praeities

⁸³ Prieiga per internetą:

<http://www.symbolarium.ru/index.php/%D0%A1%D0%BE%D1%81%D0%BD%D0%B0> (žr. 2018-11-06).

⁸⁴ Rune Bondjers, Hams Ulla Danielsson. *Oro, himmel, spindel... takkronor av halm och andra material*. Tryckthos Stralins Tryckeri AB, Grycksbo, 1989.

⁸⁵ Regina Merkienė. Augalai XX a. lietuvių pasaulėjautoje: realija simbolių sistemoje. *Augalų ir gyvūnų simboliai. Senovės baltų kultūra*. Vilnius: Kultūros ir meno institutas, 1999, 205.

⁸⁶ E. Iwaszkiewiczowa. Wesele w powiecie Święciańskim. *Upominek Wileński*. Wilno, 1880, 53.

⁸⁷ Teodoras Lepneris. *Prūsų lietuvis*. Parengė Vilija Gerulaitienė. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2011, 168.

⁸⁸ Н.Ф. Сумцов. *О свадебных обрядах, преимущественно русских*. Харьков, 1881, 185.

⁸⁹ Apie šiaudų ritualinę paskirtį plačiau žr.: Rimantas Balsys. „Dievo stalas“ XVI-XVII a. rašytinių šaltinių duomenimis. *Logos*. Nr. 69. Vilnius, 2011, 150-162.

⁹⁰ Prieiga per internetą: http://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/6991/siaudiniai_sodai_saugo_namus_nuo_nelaimi_u_ir_nesa_sekme (žr. 2019-04-06).

(tarp kartų), tiltas tarp nauja ir sena, per vestuves – naujo gyvenimo, vilties simbolis; šokiadieniais – saugo namus nuo Perkūno rūsties⁹¹, per pavasario lygiadienį tampa darnos su gamta, harmonijos ženklu⁹².

Vietoj išvadų

Aptarti lietuvių, kaimyninių slavų tautų papročių bei tautosakos pavyzdžiai, taip pat antikos laikų mitai rodo, jog medžiai (ypač amžinai, t. y. žiemą ir vasarą žaliuojantys) buvo mitologizuoti jau pačiose seniausiose kultūrose. Priklausomai nuo gyvenamosios aplinkos, nuo vyraujančio klimato, taip pat nuo pragyvenimo būdo skirtingose tautose mitologizuoti skirtingi augalai, tačiau visi jie išreiškė tą pačią derlingumo, vaisingumo, naujos gyvybės simboliką. **Tokiu simboliu dar laikytinas ir lietuvių vestuvinis sodas, iki pat XIX a. pabaigos, o kai kur dar ir XX a. pradžioje išlaikęs gana archajišką (žolynais, popierėliais puošta eglės viršūnė ar jos šaka) pavidalą.**

⁹¹ Prieiga per internetą: <http://www.selonija.lt/2011/03/22/vabalninko-muziejuje-prazydo-sodai/> (žr. 2019-01-23).

⁹² Prieiga per internetą: <http://alkas.lt/2011/03/20/%e2%80%9esventaragio-sodai%e2%80%9c-dziugino-siela/#more-15000> (žr. 2019-05-21).

MAŽOSIOS LIETUVOS ISTORIJOS MUZIEJAUS KŪRYBIŠKAS BENDRADARBIAVIMAS SU UGDYMO ĮSTAIGOMIS

Diana Našutinskaitė-Zakarienė, Klaipėdos miesto savivaldybės Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Edukacijos ir ryšių su visuomene skyriaus vedėja

Mažosios Lietuvos istorijos muziejus ir jo padaliniai aktyviai ir glaudžiai bendradarbiauja su Klaipėdos miesto ugdymo įstaigomis ir jų bendruomenėmis. Ruošdamiesi su ugdytiniais atvykti į edukacinius užsiėmimus mokytojai dažnai konsultuojasi telefonu: aptariamoms veikloms, esant reikalui edukacinė programa adaptuojama pagal grupės poreikius. Kai kurioms veikloms moksleiviai ruošiasi iš anksto mokyklose ir į užsiėmimus atvyksta jau atlikę „namų darbus“.

Glaudus muziejaus ir mokytojų bendradarbiavimas vyksta rengiant tarpmokyklinius konkursus, skirtus Klaipėdos miesto moksleiviams. Konsultuojamasi su pedagogais rengiant konkursų užduotis, aptariama renginio organizavimo forma.

Vienas populiariausių muziejaus konkursų – „Pažink senuosius klaipėdiškių darbus“ skirtas 3–4 klasių moksleiviams. Jo metu mokiniai turi atlikti užduotis, susijusias su muziejaus etnografinė ekspozicija: linų apdirbimu, bitininkyste, duonos gaminimo procesu. Rengiantis šiam konkursui mokiniai ir mokytojai kviečiami apsilankyti edukaciniuose užsiėmimuose: „Pažinkite senuosius klaipėdiškių darbus“, „Linų apdirbimas Klaipėdos krašte“, „Duonos kelias“, „Bitininkystė Klaipėdos krašte“, „Pažinkime baltų papuošalus“.

Konkursas „Senosios kalvystės tradicijos“, atsižvelgiant į mokytojų ir moksleivių pastabas, pastebėjimus ir pageidavimus, išaugo į „Jaunojo kalvio akademiją“, skirtą 7–8 klasių moksleiviams. Tobulinant konkurso turinį sumažinta teorinių žinių apimtis ir daugiau dėmesio skiriama praktinėms žinioms ir įgūdžiams formuoti. Konkurso tikslas – paskatinti jaunuolius domėtis šiuo jau užmirštam amatu, o galbūt, ateity tapti ir šio amato tradicijų tęsėju. Dalyviai supažindinami su senosios kalvystės tradicijomis ir kalvio amatu per 7 užsiėmimų ciklą. Po šešių edukacinių veiklų įgytos teorinės ir praktinės žinios pritaikomos savarankiškai atliekant užduotį paskutiniojo užsiėmimo metu.

Konkursas „Mažoji Lietuva: istorija, žmonės, kultūra“ skirtas 9–10 klasių moksleiviams. Jo metu mokiniai atlieka įvairias užduotis, susijusias su šio krašto istoriniais bei politiniais įvykiais, žymiais žmonėmis, etnine kultūra. Ruošiantis šiam konkursui moksleiviai kviečiami apsilankyti edukaciniame užsiėmime „Klaipėdos krašto buitis ir rūbai XIX a. pab. – XX a. pr.“.

KLAIPĖDOS KRAŠTO BUITIS IR RŪBAI XIX A. PAB. – XX A. PR.

Agnė Adomaitytė, Klaipėdos miesto savivaldybės Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus Edukacijos ir ryšių su visuomene skyriaus muziejininkė

Mažosios Lietuvos regionas išsiskiria istorine ir kultūrine savastimi, kuri atsispindėjo kasdieniame lietuvininkų gyvenime: buityje, aprangoje, papročiuose ir tradicijose. Edukacinis užsiėmimas skirtas pažinti etnografinio regiono XIX a. pab. – XX a. pr. vietinių gyventojų buitį ir rūbus: kuo jų kasdienis gyvenimas skyrėsi nuo kitų regionų, kokiomis išskirtinėmis tradicijomis pasižymėjo lietuvininkai, kokius valgius ir gėrimus jie vartojo.

Pristatomi autentiški rūbai, akcentuojant šio krašto kostiumo išskirtinumą, savitus spalvų derinius, tik šiame krašte aptinkamą ornamentiką.

1 nuotrauka. Klaipėdos krašto lietuvaitės. A. Kretschmerio akvarelinis piešinys, 1889 m. Iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus rinkinių.

Tai puiki galimybė mokiniams susipažinti su Mažosios Lietuvos regiono etninės kultūros palikimu, leidžianti suvokti šio krašto etninio paveldo svarbą dabartiniams regiono gyventojams, neturėjusiems galimybės perimti ir tęsti gyvają tradiciją. Sukaupta

ekspozicinė medžiaga panaudojama ir pritaikoma mokinių lavinimui. Visa mokomoji veikla trunka apie 1 val.

Edukacinė veikla skirta 2–6 klasių moksleiviams. Esant poreikiui užsiėmimas gali būti adaptuotas ir vyresnėms klasėms.

UGDOMOS MOKINIŲ KOMPETENCIJOS

Bendrosios: pažinimo – susipažins su Mažosios Lietuvos istorijos muziejuje eksponuojama etnografinė medžiaga, domėsis ir tyrinės savo kultūrinę aplinką; komunikavimo – turtins gimtosios kalbos žodyną, bendraus pagal etikos ir etiketo taisykles, veiksmingai bendradarbiaus skirtingose komunikacinėse situacijose; kūrybiškumo – kaups potyrius ir įspūdžius, sukaupias žinias panaudos atliekant kūrybinę užduotį; socialinė – dirbdami vienoje grupėje mokysis gerbti vieni kitus, atitinkamai reaguoti į susiklosčiusias situacijas; kultūrinė – ieškos sąsajų su savo regiono gyvenamąja aplinka, bus skatinamas domėtis regiono paveldu.

Dalykinės: gebės įvardyti muziejaus ekspozicijoje esančią vaizdinę medžiagą, atrasti istorijos tėkmėje įvykusių pokyčių priežastinius ryšius, atskleis sąsajas su dabartimi, gebės įgytas teorines žinias pritaikyti praktiškai.

MOKYMOSI UŽDAVINIAI

1. Susipažinti su Mažosios Lietuvos regione gyvenusios etninės grupės – lietuvininkų – gyvenimo būdu, papročiais ir tradicijomis.
2. Išsiaiškinti, kokius buities daiktus naudojo lietuvininkai savo kasdieniniame gyvenime, kaip juos vadino, kam jie buvo skirti.
3. Susipažinti su Klaipėdos krašto gyventojų istoriniu kostiumu, atskiromis jo detalėmis (delmonu, šimtarastėmis juostelėmis ir kt.), ornamentika, spalvomis, raštais.
4. Sukauptas teorines žinias pritaikyti praktiškai atliekant kūrybinę užduotį.

MOKYMOSI VEIKLOS

1 veikla. Lietuvininkų kasdienis gyvenimas. 20 min. Grupė renkasi muziejaus ekspozicijoje, pristatančioje lietuvininkų buitį. Išsiaiškinama Mažosios Lietuvos etnografinio regiono apibrėžtis: kaip jis susiformavo ir kokią teritoriją apima šiandien. Apžiūrimi įdomesni eksponatai, mokiniai bando spėti daiktų paskirtį, jų tarmišką pavadinimą, svarstoma, kam jie buvo naudojami, kaip pasikeitė ir ar naudojami šiandien. Pasakojama apie įvairius prietarus, susijusius su to meto žmonių gyvenimu ir darbu. Veiklos metu išbandomi keli įrankiai: dalyviai gali pamalti senoviška kavamale, paminti verpimo ratelį, išmėginti virvių vijimą.

2 veikla. Lietuvininkų rūbai. 25 min. Antroji veikla vyksta muziejaus salėje, kurioje pristatomas autentiškas Mažosios Lietuvos regiono tautinis kostiumas ir įvairios jo detalės. Grupė gauna užduotį surasti trijų tipų lyginimo prietaisus: lygintuvą (prosas), lyginimo volą

(mogliai), kočėlą. Rodoma, kaip lietuvininkės lygindavo lininius audinius kočėlu, vaikams suteikiama galimybė patiems pabandyti atlikti šį darbą. Moksleiviai supažindinami su tarmiškais drabužių ir aksesuarų pavadinimais. Pasakojama apie šimtarastes juosteles, jų unikalumą, paskirtį ir panaudojimą. Demonstruojamas juostelių audimo būdas skieteliu. Norintys patys

pabando austi, kiti gali pasivaikščioti mediniu apavu – klumpiais.

Ypatingas dėmesys šioje veikloje skiriamas išskirtinei lietuvininkų kostiumo detalei – delmonui: apžiūrėti autentiški eksponatai, aptariamose spalvos, siuvinėti motyvai, ornamentika. 2 nuotrauka. Delmonas, 1921. Iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus rinkinių

3 veikla. Kūrybinė užduotis. 15 min. Dalyviai susirenka prie stalo, visiems išdalijamos priemonės: popierinis delmono (kišenėlės) ruošinys, spalvoto lipnaus veltinio gabalėliai, žirkklės. Vaikų užduotis – papuošti gautą šablono pasitelkiant delmonų dekoravimo principus (3, 4 nuotraukos), kurie buvo pristatyti antrojoje veikloje.

3 nuotrauka. Praktinė veikla

4 nuotrauka. Edukacinės programos rezultatai

VERTINIMAS

Mokytojo nuožiūra.

Nuoseklus bendradarbiavimas su mokytojais leidžia muziejui išlaikyti edukacinių užsiėmimų populiarumą, suteikia galimybę juos nuolat tobulinti. Bendras mokytojų ir muziejaus siekis puoselėti Mažosios Lietuvos kultūros paveldą, ugdant istorinę savimonę bei formuojant klaipėdietišką tapatumą.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI.:

1. Glagau O. *Lietuvininkų buitis ir būdas*. Lietuvininkai: Apie Vakarų Lietuvą ir jos gyventojus devynioliktajame amžiuje. Vilnius: VAGA, 1970.
2. Juška A. *Mažosios Lietuvos mokykla*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2003.
3. Kavaliauskienė A. *Vakarų Lietuvos istorinis kostiumas: XV a. – XX a. I pusė*. Klaipėda: Mažosios Lietuvos istorijos muziejus, 2017.
4. Matulionienė E. *Klaipėdos krašto tautiniai drabužiai*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2005.
5. *Mažosios Lietuvos istorijos paminklai*. Iš Mažosios Lietuvos istorijos muziejaus rinkinių. Klaipėda: Libra Memelensis, 2004.

MŪSŲ KLASĖS VĖTRUNGĖ

Laura Martinkienė, Jono Gižo etnografinės sodybos muziejininkė, l. e. vadovės pareigas

Gargždų krašto muziejaus filialas „Jono Gižo etnografinė sodyba“, įsikūrus Drevernoje, yra vienintelė Lietuvoje išlikusi laivadirbio sodyba, kurioje pristatoma pamario krašto laivadirbystės bei žvejybos tradicijos. XX a. pr. čia gyveno garsiausias pamario laivadirbys Jonas Gižas (1867–1940). 2010 m. rekonstravus sodybą joje įkurta interaktyvi ekspozicija „J. Gižas. Laivadirbio skrynių atvėrus...“. Sodyboje vykdomos ekskursijos, edukaciniai užsiėmimai, tarp kurių itin populiarius šeimai / klasei skirtas užsiėmimas „Mūsų vėtrungė“ (1 nuotrauka).

1 nuotrauka. Muziejaus paruoštos vėtrungės edukacinei programai

Užsiėmimo „Mūsų klasės vėtrungė“ metu laivadirbio muziejuje moksleiviai susipažįsta su vėtrungių istorija (2 nuotrauka), jų paskirtimi, pamario gyvenviečių ženklais ir kitais svarbiais bruožais. Apžiūri išlikusią autentišką Jono Gižo burvaltės vėtrungę. Praktinėje dalyje iš medinių detalių konstruoja ir dažo savo klasės / mokyklos vėtrungę. Dažymui duodami keturių spalvų akriliniai dažai: mėlyna, raudona, balta ir juoda, tai tradicinės vėtrungių spalvos. Aptariamai spalvų gamybos būdai, spalvų prasmės, detalių spalvinimo specifika, pasirinkimo galimybės. Kol detalės džiūsta, edukacijos dalyviai aplanko Drevernos mažųjų laivų uostą, Kuršių marias, užlipa į apžvalgos bokštą, apžiūri Drevernos vėtrungių skverelį. Nudažyta ir surinkta vėtrungė yra 50x50 cm dydžio. Sukurtą savo klasės vėtrungę moksleiviai pasiima atminčiai. Edukacija pritaikyta 2–9 klasių mokiniams.

2 nuotrauka. Vėtrungių istorija

Edukacinės programos tikslas – supažindinti su Pamario krašto vėtrungių istorija, atskleisti jų gaminimo subtilybes.

Uždaviniai: moksleivių istorinio, kultūrinio, meninio pažinimo skatinimas per išskirtinį Pamario kultūrinį palikimą. Ugdyti kritinį mąstymą renkantis simboliką, spalvas, skatinti komandinį bendradarbiavimą.

Metodai: trumpa paskaita, diskusija, aktyvus klausinėjimas, kūrybinė praktinė užduotis, refleksija. Edukacijos pagalba mokiniai įtvirtina per gamtos pažinimą įgytas žinias apie Kuršių marių vėtrunges. Susipažįsta su vėtrungių ir Pamario geografija. Geba trumpai papasakoti apie vėtrungių atsiradimo istoriją ir jų paskirtį. Kurdami savo klasės vėtrungę mokiniai ugdo meninį suvokimą, vėtrungėms būdingą spalvinį derinį, medžio dažymo ypatumus. Pritaiko vėtrungių simboliką savo regionui / klasei / mokyklai. Įprasmina įgytas istorines žinias.

Klaipėdos regiono mokiniai, ypač antrokai (2 kl. mokosi apie Kuršių marių burvalčių vėtrunges), puikiai žino, kokia buvo vėtrungių paskirtis. Vėtrungę žvejai privalėjo iškelti savo burvaltės stiebo viršūnėje. Kiekvienam prie Kuršių marių įsikūrusiam kaimui buvo nurodytas žvejybos plotas. Būtent pagal vėtrunges žvejybos prižiūrėtojas ir nusprendavo, ar žvejai laikosi nustatytų žvejybos plotų bei kuriai vietai valtis priklauso. Tai labai džiugina. Kai mokiniai yra susipažinę su informacija apie edukacijoje kalbamą istoriją, tuomet geriau įsisavina informaciją, drąsiau atsakinėja į klausimus. Tikslingiau dirba praktinį darbą.

3 nuotrauka. Vėtrungių žemėlapis

Kviečiame mokyklas prieš atvažiuojant į užsiėmimą trumpai susipažinti su Mažąja Lietuva, burvalčių vėtrungių raida, Kuršių mariomis ir veikla edukacijos metu.

Nuotraukos: Gargždų krašto muziejaus.

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBOS BENDRADARBIAVIMO PATIRTIS MAŽOSIOS LIETUVOS REGIONE

Regina Jokubaitytė, Mažosios Lietuvos regiono Etninės kultūros globos tarybos vyresnioji specialistė, etnokultūros konsultantė

Mažosios Lietuvos regiono Etninės kultūros globos tarybos nariai, kurie pagal savo kompetencijas aktyviai dalyvauja švietimo įstaigų veikloje puoselėjant etninę kultūrą, teikia konsultacijas, dalyvauja seminaruose, konferencijose, vykdo edukacinę veiklą.

Vienas iš regioninės tarybos veiklos prioritetų yra stiprinti kultūros pažinimą bei puoselėjimą, siekti išsaugoti etnografinių regionų savitumą.

Regioninės tarybos narė Indrė Skablauskaitė, Šilutės Hugo Šojaus muziejaus direktorė, daugelį metų vykdo tęstinį projektą „**Šeštadieninė lietuvininkų tarmės mokyklėlė**“. Projekto tikslas – ne tik plėsti žmonių, gyvenančių etnografiniame Mažosios Lietuvos regione, supratimą apie krašto kultūrinį nematerialųjį paveldą (papročius, tradicijas, tarmę, istoriją), bet skatinti ir siekti, kad šis supratimas būtų tęsiamas ir gyvenamoje aplinkoje / šeimoje / giminėje. Mokyklėlės užsiėmimuose dalyvauja mokytojai, mokiniai, kurie nori išmokti nykstančią lietuvininkų tarmę. Išleistas jau ketvirtas edukacinės tarmės sąsiuvinis, garso diskas.

Didelio susidomėjimo susilaukia H. Šojaus dvare vasario 16 d. organizuojamas **Lietuvos gimtadienis mažiesiems**. Parengti edukaciniai užsiėmimai „Istorinė potyrių bomba“, „Lietuvos valstybingumo simboliai. Išgirsk, sužinok, papuošk“. Tarybos narės Indrė Skablauskaitė ir pirmininkė Vilma Griškevičienė kartu su Šilutės rajono savivaldybės Fridricho Bajoraičio viešosios bibliotekos kolektyvu tradiciškai organizuoja „protų mūšį“, kuriame dalyvauja Šilutės rajono mokyklos. Viktorina kiekvienais būna skirta vis kitai sukakčiai. 2019 m. organizuotas renginys buvo skirtas **Tilžės akto 100-mečiui**.

Klaipėdos rajono Dvilų etninės kultūros centras, kuriam vadovauja regioninės tarybos narė Lilija Kerpienė, aktyvus pagalbininkas švietimo įstaigoms. Kovo mėnesį Dviluose tradiciškai rengiama molio keramikos edukacija „Velykų belaukiant“, skirta Klaipėdos rajono jaunesniojo mokyklinio amžiaus moksleiviams. Balandžio mėnesį organizuojami seminarai pedagogams, ruošiantiems moksleivius pasakorių konkursams, liaudies kūrybos atlikėjų konkursui „Tramtatulis“, etninės kultūros puoselėtojai konsultuojami tautosakos, gyvosios tradicijos perdavimo klausimais.

Etninės kultūros globos tarybos vyresnioji specialistė Regina Jokubaitytė Mažosios Lietuvos regiono savivaldybių Švietimo skyrių specialistams / mokytojų švietimo centrų metodininkams teikia informaciją etninės kultūros metodinės veiklos stiprinimo klausimais. Ypač darbas suaktyvėjo Lietuvos mokinių neformaliojo švietimo centrui paskelbus žinią apie pirmą kartą vyksiančią Lietuvos mokinių etninės kultūros olimpiadą. Mažosios Lietuvos

regiono Etninės kultūros globos tarybos narės – Birutė Servienė, Lilija Kerpienė, Jolita Latakienė, Indrė Skablauskaitė – ne tik konsultavo, padėjo organizuoti olimpiados turus mokyklose, olimpiados antrąjį turą regione, bet ir dalyvavo olimpiados komisijų darbe.

Regina Jokubaitytė konsultuoja švietimo įstaigas etninės kultūros savaitės turinio, savaitės organizavimo, etninės kultūros patyriminio mokymosi klausimais, skaito pranešimus (pvz., **„Mažosios Lietuvos ir Žemaitijos regionų dainuojamojo folkloro skirtumai“**), dalyvauja švietimo įstaigų organizuojamuose renginiuose, projektuose. Vieni paskutiniųjų minėtini šie renginiai: Klaipėdos rajono Gargždų „Kranto“ pagrindinės mokyklos etninės kultūros savaitė, Klaipėdos miesto „Aukuro“ gimnazijos projektas „Atiduok Tėvynei, ką privalai“ ir kt.

Nė vienas etninis renginys ar projektas, edukacijos Pagėgių savivaldybės švietimo įstaigose neapsieina be Mažosios Lietuvos regiono etninės kultūros globos tarybos narių: Giedrės Skipitienės – Rambyno regioninio parko kultūrologės, Liudvikos Burzdžiuvienės – Martyno Jankaus muziejaus direktorės, Aksaveros Mikšienės – Pagėgių savivaldybės kultūros centro etnografės, pagalbos.

Klaipėdos mieste ypatingą vietą, puoselėjant ir perteikiant etninės kultūros žinias, užima Klaipėdos miesto savivaldybės etnokultūros centras, kuriam vadovauja regioninės tarybos narė Nijolė Sliužinskienė. Centras aktyviai bendradarbiauja su švietimo įstaigomis, nuosekliai vykdo edukacinius užsiėmimus, kalendorines šventes, kvalifikacijos tobulinimo renginiuose centro darbuotojai dalinasi gerąja patirtimi.

V DALIS. ŽEMAITIJA

ETNINĖ KULTŪRA, JOS FOLKLORO SLUOKSNIS IR BENDRUOMENINIAI RYŠIAI

Rūta Vildžiūnienė, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos Klaipėdos fakulteto Muzikos katedros docentė, Žemaitijos etninės kultūros globos tarybos pirmininko pavaduotoja

Dar taip neseniai Lietuvoje gyvavo bendro muzikavimo, tai yra dainavimo kartu tradicija, įtraukdavusi visus į aktyvų meninį vyksmą. Šis net iki XX a. pabaigos išlikęs mūsų šalies fenomenas leidžia daryti įvairias prielaidas apie tokio visuotino muzikavimo prasmę, reikšmę ir tikslus. Svarbiausia, jog **dainavimas Lietuvoje yra buvusi natūrali žmogaus būseną**. „Einu pagiriu, tai tau tik burną plėšia giedot“ – taip kalbėjo garsi dainų atlikėja K. Skrebutienė; „Man kad ir sunkiausias smūtkas, – dainuoju, tai numušą“ (O. Jauneikienė); „Gyvenu – kai dainuoju“ (M. Navickienė). Tokias išsames pareikšti galėjo tik žmonės, gimę ir užaugę natūralioje dainuojamoje aplinkoje. Tokia aplinka dar gyvavo Nepriklausomos Lietuvos laikais. Gal todėl daugeliui ištremtųjų ir emigravusių žmonių sąmonėje ir prisiminimuose Tėvynė liko kaip rojus kraštas?

Į tokį gyvenimo būdą, kuriame dainavimas užėmė svarbią vietą, verta pažvelgti įvairiopais požiūriais. Tai ne tik meninio ar estetinio išgyvenimo faktas, bet ir religinio gyvenimo, tikėjimo susaistytas reiškinys, kuris turėjo atlikti dorovinio ugdymo funkciją. Juk giesmė žmogų lydėjo ir skausme, ir varge, ir švenčių bei įvairių darbų metu, prie lopšio ir prie karsto.

Etninės kultūros gyvavimo, o tiksliau, jos gaivinimo galimybės šiuo metu glūdi jau nebe šeimoje, nors kartais pasitaiko išimčių, bet greičiausiai mokykloje, jei joje ugdymo procesui vadovauja etninę kultūrą gerai pažįstantys, ją gerbiantys bei tautos paveldą vykusiai gebantys perteikti pedagogai. Etnografinis palikimas jo specifiką išmanančiam atpažįstamas kiekviename Lietuvos regione tarmių, tautosakos, autentiškų-archajinių dainų, ratelių, šokių, tai yra – muzikinio žodyno, taip pat geografinio landšafto, pastaruoju metu labai išpopuliarėjusio kulinarinio paveldo, netgi temperamento ir įvairiose kitose srityse. Aktualiais tapę tautinės tapatybės klausimai globalėjančiame pasaulyje yra skaudūs ir nedviprasmiški. Ar verta šiuolaikiniam Lietuvos miesto vaikui pasakoti apie turtingą mūsų šalies dvasinį paveldą, formuotą tūkstantmečiais? Apie tai kalbėti verta ir su mokiniais, ir su studentais, ypač būsimaisiais mokytojais.

Etninės kultūros padėtis Lietuvoje, jos suvokimas, gyvavimo galimybės ir aplinkybės yra sunykusios. Lietuviybė kaip tapatybės dalis praktiškai yra prarasta vertybė. Reiškinys skausmingas, bet su šiuo faktu tenka sutikti ir susitaikyti. Labai nesigilinant į priežastis: miesto / kaimo priešprieša, globalizacijos padariniai, civilizacijos atnešti patogumai gujo pamatines etniniam paveldui būtinas gyvenimo, sugyvenimo ir išgyvenimo sąlygas. Gamtiškasis, religiškai susietas matmuo civilizuotam pasauliui nebėra aktualus. Bendruomeniškasis gyvenimo principas nebeveikia. Išaukštintas individualumo pradas nebereikalauja burtis ir burti, nebeliko būtiniosios reikmės tokiame gyvenimo būdai. Dėkingi turėtume būti moderniam civilizuotam pasauliui, sukūrusiam tiek daug patogių dalykų, kurie lengvina mūsų gyvenimus. Bet ar nuo to pasaulis tapo laimingesnis?

Į etninę kultūrą galėtume pažvelgti kaip į neatskleistą lobį, kuris geba puoselėti bendrystės, pasitikėjimo, saugumo, džiaugsmo, vidinės laisvės, kūrybiškumo poreikius. Ypač verta bandyti gaivinti autentišką muzikavimo tradiciją.

Folkloro pavyzdžiai byloja apie daugelio žanrų: kalendorinių, šeimos švenčių, taip pat darbo, karo dainų konkrečias sąsajas su atliekamų dainų paskirtimi. Muzikine bei poetine kalba buvo siekiama pašlovinti, nulemti, palaiminti, sujungti, inicijuoti, pagelbėti, padrąsinti bei kitokių tikslų. Turtinga etnokultūros paveldo dalis verčia atkreipti dėmesį į gyvą tos kultūros perdavimo tradiciją: iš kartos į kartą, iš lūpų į lūpas. Svarbiausi gyvosios kultūros palaikymo ir perdavimo būdai buvo susiję su prigimtiniu saviraiškos bei bendruomenės gyvenimą rikiuojančiu savireguliacijos principu.

Archainėse kultūrose dainavimo tradicija arba dainavimas kartu atskleidžia subtilų tokios bendruomenės bendravimo lygį. Dainuojantys atsiveria, pasitiki vieni kitais, džiaugiasi derėdami, nes muzikuojantys privalo ne tik muzikuoti, bet ir klausytis šalia esančio, taip pat derėti, derintis, prisiderinti, susiderinti, nuspėti, pagauti, suvokti ir pan. Dainavimas kartu priverčia kvėpuoti vienu ritmu, intonuoti, frazuoti, jungti, artikuliuoti, taip pat pajauti formos visumą. Sakydami – „nuoširdžiai dainavo“ – pripažįstame vienovės ir darnos su aplinkiniais ir aplinka faktą. Senosiose kultūrose yra svarbus kiekvieno bendruomenės nario dalyvavimas šventėje ar rituale. Dainavimas ar giedojimas tampa svarbiausiu apeigos akcentu bei jos kulminacija. Vertingos yra kiekvieno individo pastangos, prisidedančios prie apeiginio vyksmo. Todėl tokia situacija nesudaro galimybės atsirasti pasyvumui, abejingumui, vartotojiškumui ar kritiškumui, nes šventinis laikotarpis visus paverčia aktyviais jos dalyviais, o ne žiūrovais, klausytojais ar stebėtojais. Visų sąmoningas ir aktyvus dalyvavimas apsprendžia ateities, kuriai skirta šventė, lemtį (pvz. Advento laikotarpis, Kalėdų šventė, vestuvės, laidotuvės ir t. t.), o įkvėptas muzikavimas subtiliuoju būdu „nukelia“, „nuskraidina“ kažkur

Anapus, už šio realaus pasaulio ribų. „Kai nueinu miškan, kai dainuoju, dainuoju... ir pradėtu verkti...“ (O. Ivanauskienė).

Panirdami į muzikinio susiklausymo ir suderėjimo būseną, daugelis prarandame laiko suvokimą. Gerai susidainavęs atlikėjų būrys dažnai patiria didžiulės jėgos, energijos antplūdį. Tai rezonanso efektas, leidžiantis pasistiprinti, susiderinti, prisipildyti bendraminčių ir bendrajausmių rate. Apie mediatyvos, statiškos muzikos poveikį žmogaus fiziniam, emociniam, mentaliniam kūnui senovės Rytų kultūrose buvo rašomi išsami traktatai. Į šią sferą dėmesį kreipia ir šių dienų modernūs muzikos tyrinėtojai.

Muzikavimas kartu atskleidžia lygybės tarp atlikėjų principą. Dainuodami nejaučiame pareigybinių skirtumų, nebesusireikšminame, nes paklūstame aukštesnei, pakylėtai ir įkvėptai būsenai. Dvasinio atsivėrimo metu patiriame ne tik bendrystės, bet ir draugystės, meilės, vienybės jausmus. Tai susiję ir su tolerancijos vienas kitam ugdymu.

Autentiškoji kultūra į meninį vyksmą įtraukdavo visus. Apeigų kompleksas sinkretiškai apjungdavo įvairius meninės raiškos būdus: ne tik žodžio, muzikos ir judesio, bet ir vaidybos, teatro su kaukių bei persirengėlių eitynėmis, šventinėmis oracijomis, žaidimų, šokio, dainavimo, instrumentinio muzikavimo ir t. t. Konkrečios šventės scenarijus diktavo savitą meninę eigą, kurioje be pagrindinių personažų pasirodymo, svarbiausią vietą užimdavo bendro pasidainavimo pobūdis. Dainuoti – tai reiškė dalyvauti apeigoje.

Beje, muzikos terapijos taikomi metodai dažniausiai susiję su pasyviu klausymosi būdu, kurį aktyvizuoti nėra lengva, o kartais ir neįmanoma. Siūlydami dainuoti, priverčiame kiekvieną asmenį aktyviai dalyvauti meniniame procese. Pasijungdami vienodam dainos ritmui, tempui, intonacijai ir nuotakai atlikėjai išjudina, stimuliuoja savo fizinį kūną, tiesiogiai veikdami emocinio ir dvasinio pasaulio sferas. Patirdami stiprų persmelkiantį rezonanso efektą, suvokiame galingą dainavimo jėgą (to praktiškai nepatyręs žmogus, kažin ar supras, apie ką čia kalbame).

Meninės saviraiškos formos daugeliui yra visiškai prieinamos ir priimtinos, tik tam reikalingos tam tikros pastangos. Nenorintys jungtis į bendraminčių tarpą ir muzikuoti drauge, galėtų muzikuoti individualiai. Svarbu suvokti, jog dainuojant vibruojantis kūnas išlygina kvėpavimą, nuramina širdies darbą, pagerina kraujotaką ir kitą fizinio kūno veiklą. „Gerai pasidainavau – ir nuovargio kaip nebūta“ – kas negirdėjo šio pasakymo, liudijančio apie prieinamiausią gydymo būdą?

Aukštųjų mokyklų studijų programose galime matyti keletą dalykų, skirtų etninei kultūrai. Tai yra nedidelis pasirinkimas, žinant koks savo prigimtines šaknis praradęs jaunų žmonių kontingentas susirenka studijuoti... Tačiau ar tai būtų *Baltų kultūros ir mitologijos*,

Folkloro studijos, Tradicinės kultūros, ar Etninės kultūros dalykas – temos vienaip ar kitaip yra kompleksiskai susijusios. Jų metu studentams siekiama suteikti žinių apie baltų kultūros ištakas, išsiaiškinant kulto ir kultūros sąvokų ryšius, apžvelgiant baltų religines reformas bei mitų tyrimo istoriją ir metodus.

Vertinga analizuoti mitinio pasaulėvaizdžio reliktus archainėje lietuvių dainuojamojoje tradicijoje: aukštaičių sutartinėse, apeiginėse dūkų kalendorinių švenčių bei kitų regionų ir žanrų dainose. Tokiu būdu įgyjama praktinių įgūdžių, naudojantis visomis meninės raiškos formomis: etnochoreografija, tautosaka bei dainomis. Studijų metu atskleidžiamas baltų ir kitų indoeuropiečių simbolių universalumas. Nagrinėjamos iniciacijų prasmės, gilinamasi į gimimo, vestuvių, mirties, metinio ciklo ritualus bei jų pėdsakus išlikusius šeimos, kalendorinėse šventėse, dainose ir etnochoreografijoje. Aptariamos archainės kultūros transformavimosi priežastys ir pasekmės. Siekiama pamatyti išlikusius etnokultūros reliktus modernaus pasaulio gyvenime.

Studijuodami baltų mitologijos šaltinius, dainynus, studentai mokosi atpažinti archaiškus folkloro pavyzdžius, nustatyti vertingus autentiškos kultūros reliktus. Studentų sukauptas repertuaras, įgyta praktinė patirtis (pvz., *Folkloro studijos* metu išbandytos įvairios meninės raiškos formos), taikytina būsimame pedagoginiame darbe. Studijuojantys, praktinėse veiklose įtvirtina, kaip susieti universalius simbolius, iniciacijų prasmes, ritualų reikšmes, nepraradusias aktualumo modernaus pasaulio pasaulėvaizdyje ir pasaulėžiūroje bei šiuolaikinėje Lietuvos etnografinių regionų kultūroje.

Etninė kultūra, jos folkloro sluoksnis padeda išlaikyti bendruomeninius ryšius, prisideda ugdant bendrapiliečių dorovinio elgesio normas, aiškias vertybines nuostatas. Išlaikyti turtingo etninio paveldo likučius kažin ar įmanoma, tačiau pastangos suteiktų didelės naudos. Tai ne tik bendruomeniškumo pamokos, bet ir muzikalumo, kūrybiškumo, improvizaciškumo lavinimas. Tai būdas išlaisvinti viduje tūnančias griaujamąsias, agresyvias jėgas jas harmonizuojant. Akcentuodami dainavimo kaip saviraiškos svarbą, pripažįstame ir visų kitų meninės raiškos būdų įtaką dvasiniams poreikiams: šokio, teatro, instrumentinio muzikavimo, poezijos skaitymo ir pan. Etnokultūrinio paveldo dalis visa tai yra prasmingai ir sinkretiškai sujungusi. Tokiu būdu ji siūlo optimistinį pasaulėjautos modelį, atskleidžia šimtmečiais puoselėtos garbingos pasaulėžiūros aspektus.

KALBOS VAIDMUO SIEKIANČIĄ IŠSAUGOTI TAUTINĮ IDENTITETĄ

Dr. Egidijus Skarbalius, Klaipėdos universiteto lektorius, Klaipėdos universiteto Sveikatos tyrimų ir inovacijų centro mokslo darbuotojas

Anotacija

Tautinės tapatybės problema ypač aktuali tapo pastaruoju metu: jai spręsti rengiamos konferencijos, organizuojamos diskusijos, rašomi straipsniai, skaitomos paskaitos. Dauguma ši klausimą nagrinėjančių autorių vienbalsiai sutaria, kad tautinė savastis turi būti saugoma, be to, ieškoma būdų, kaip tai turėtų būti daroma. Tačiau atsiranda ir skeptikų, kurie temos nagrinėtojus vadina eurofobais, nieko unikaliai lietuviško neranda ir teigia, kad jo net neverta ieškoti, geriau tiesiog analizuoti konkrečių Vidurio ir Rytų Europos regionų socialinę ir istorinę patirtį. Dar kiti linkę manyti, kad tapatumo sąvokos apskritai nėra, kad tai tik romantiškas reliktas ar išgalvota abstrakcija, apimanti etnografinę atributiką. Straipsnio autoriui tautinio tapatumo buvimas ir tikrumas nekelia abejonių. Todėl klausimas, ar verta saugoti savo tautiškumą, tautinį tapatumą, būtų tapatus klausimui, verta gyventi ar ne. Taigi panagrinėsime, kodėl tautinis tapatumas turėtų būti saugomas ir kam turėtų būti skiriamas didžiausias dėmesys jį išsaugant.

RAKTAŽODŽIAI: tautinis, tapatumas, kalba, žemaičių.

Įvadas

Ką delokalizuojuose pasaulyje šiandien bereiškia tautinė tapatybė / identitetas / savastis? Sociologiniai tyrimai nedžiugina – tautinės vertybės nebetenka savo prioriteto. Kodėl? Tautinio identiteto požiūriu ryškėja dvi gana priešingos pozicijos. Viena jų – tautinis identitetas yra istoriškai nulemta žmogaus savybė, kurią gimdamas jis įgauna visam gyvenimui. Kitai pozicijai atstovaujantys mokslininkai (F. Barth ir kt.) linkę pripažinti, kad žmonės gali keisti savo tautybę (ir tai daro), t. y. tautiškumas yra asmeninio pasirinkimo klausimas. Laikantis šios pozicijos, tautinis identitetas yra asmens pasirinkimo reikalas, kintantis atsižvelgiant į poreikius ir aplinkybes. Vykstant šio laikmečio procesams, didėjant mokslo ir darbo emigracijai, su tautinės tapatybės pasirinkimu susiduria nemaža dalis mūsų valstybės piliečių. Su kuo tapatintis patiems, kaip auklėti naująją kartą, kurie tautinės tapatybės požymiai išlieka svarbūs?

Tautinės tapatybės problemos Europos kontekste ypač aštrėti pradėjo po Antrojo pasaulinio karo. Tenka pastebėti, kad dabartiniu metu, spartėjant eurointegracijos procesams, tautoms įsiliejant į įvairias ekonomines ir saugumo struktūras, tapatybės teorijos traktavimas susilaukia nevienareikšmiškų vertinimų. Dažnai diskusijų objektu tampa globališkumo derinimas su tautine kultūra ir tautine savastimi.

Spartėjant internacionalėjimo procesams, kurie susiję su mokslo, darbo, kultūros ir turizmo ryšiais tarp šalių ir net žemynų, vis aštriau kyla savo ir svetimo problema. Nykstant prievartiniam uždaramui, kiekvienos tautos kultūra veriasi pasaulio kultūrų įvairovei, jų stipriosioms ir silpnosioms pusėms (joms dažnai net labiau). Mokslo ir technikos pažanga skatina ne tik bendradarbiauti, bet ir vienytis pasauliniu lygiu. Kultūros požiūriu – priešingai, nuo kitų kultūrų bandoma atsiriboti, atsiranda nepakantumas ir priešiškus kitų tautų kultūrai, papročiams, gyvenimo būdai (Rudaitienė, Buitkienė, 2000).

O kaip mes įsivaizduojame Lietuvą, kas yra tauta, tautiškumas, tautinis identitetas? Prieš pradėdant šnekėti apie tautinį identitetą nusistatykime, kokį *tautos* sąvokos apibrėžimą naudosime. R. Brubakeris ir M. Riomeris skiria dvi visiškai skirtingas *tautos* sąvokas:

- Tauta, kaip istoriškai konkretus politinis tikslas, politinė piliečių bendruomenė (politinė tauta).
- Tauta, kaip „natūralus“ istorinis arba etninis vienetas (etninė tauta) (Grigas, 2001).

R. Brubakerio pozicija yra labai aiški: beveik visos modernios valstybės yra (ar siekia būti) tautinės valstybės. Lietuvos strateginių studijų centro ir Pilietinės visuomenės instituto išleistas leidinys „Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos“, kurio vienas tikslų – „aptarti mūsų visuomenę kaip politinę bendruomenę – Lietuvių tautą“. Leidinyje dabartinę „archaišką ir atitrūkusią nuo politinės realybės“, etniškumu grindžiamą tapatybę siekiama papildyti (gal ir pakeisti) politiniu ir pilietiniu turiniu: „Ydinga ir grėsminga yra dabartinė situacija, kai lietuviškumas siejamas su apolitišku etniškumu, o ne su pilietiniu mąstymu, demokratinėmis vertybėmis, laisva politine bendruomene (...) [Pastangos] formuoti tautos tapatybę turėtų būti sąmoningai ir kryptingai orientuotos į politinės tautos tapatybės kūrimą“ (Girnius, 2007, p. 294). Pritariame toliau R. Grigo išsakomoms mintims, kad vertindami nūdienę lietuvių, kaip etninės tautos, situaciją kiekvienas turime įsiklausyti į R. Brubakerio nuomonę ir stengtis ją suvokti jau vien todėl, kad ji išsakyta Jungtinėse Amerikos Valstijose gyvenančio ir dirbančio profesoriaus, nors profesoriaus mintys prieštarauja kai kurių kitų mokslininkų (B. Andersonas) ir ne vieno lietuvių mokslininko bei politiko mintims ir elgsenai, be to, net ir mūsų valstybės organizavimo politikai – jos išsakytos kosmopolitiškiausios valstybės atstovo.

Taigi, ar tautinė tapatybė yra atsilikimo požymis? Ar tai svarbu šiuolaikinei visuomenei? Filosofas B. Kuzmickas teigia: „Net ir karščiausias kosmopolitizmo propaguotojas turi pripažinti, kad tautinė savimonė yra konstruktyvi jėga, o ne praeities atgyvena, ne provinciškas užsisklendimas, kliudantis modernizacijai, kultūriniam pliuralizmui ar žmogaus laisvėms“ (Grigas, 2001, p. 16). Visiems aišku, kad kalba yra etnokultūrinio ir tautinio tapatumo pamatas, o kova dėl kalbos statuso ir apskritai kalbos politika yra vienas svarbiausių tapatumo įtvirtinimo instrumentų.

Lietuvos tautinis atgimimas rėmėsi gimtosios kalbos išsaugojimu ir raštų lietuvių kalba leidimu. Lietuva garsėja kaip knygnešių tauta. Tenka pastebėti, kad tautiniam tapatumui įtvirtinti svarbu ne mokslinis kalbų savitumo nustatymas, o pačios kalbos reikšmės iškėlimas ir įtvirtinimas viešajame valstybės gyvenime, švietimo sistemoje, kuris padėtų žmogui susiorientuoti, kad jis gyvena savo gimtinėje ir kalba gimtąja kalba (Rubavičius, 2007).

Tautinės tapatybės problema

Tautinės tapatybės problema ypač aktuali tapo pastaruoju metu: jai spręsti rengiamos konferencijos, diskusijos, rašomi straipsniai, skaitomos paskaitos. Dauguma ši klausimą nagrinėjančių asmenų vienbalsiai sutaria, kad tautinė savastis turi būti saugoma, be to, ieškoma būdų, kaip tai turėtų būti daroma. Vis dėlto yra ir skeptikų, kurie temos nagrinėtojus vadina eurofobais, nieko unikaliai lietuviško neranda ir teigia, kad unikalumo net neverta ieškoti, geriau tiesiog analizuoti konkrečių Vidurio ir Rytų Europos regionų socialinę ir istorinę patirtį. Sąvokas *lietuviškumas*, *tautinė tapatybė*, *tautinė savastis* jie vadina niekinėmis, o *efemerišką savastį* tiesiog siūlo palikti ramybėje (Vasiliauskaitė, 2006). Dar kiti linkę manyti, kad *tapatumo* sąvokos apskritai nėra, kad tai tik romantiškas reliktas ar išgalvota abstrakcija, apimanti etnografinę atributiką.

Straipsnio autoriui tautinio tapatumo buvimas ir tikrumas nekelia abejonių. Kiekvienu istoriniu laikotarpiu tautinio tapatumo samprata kinta, nes, kaip teigia Bronislovas Kuzmickas, „pasireiškia kaip tam tikra tęstinumo ir atsinaujinimo dėmė, kurios pobūdį veikia aplinkybės“ (Kuzmickas, 2004, p. 11). Vertinant skeptikų teiginius, jog lietuvių bendruomenė yra per maža, kad galėtų išlikti globalėjančiame ir besijungiančiame pasaulyje, jog ji anksčiau ar vėliau nustos egzistavusi, pasakytume, kad toks likimas laukia kiekvieno žmogaus. Todėl klausimas, ar verta saugoti savo tautiškumą, tautinį tapatumą, būtų tapatus klausimui, ar verta gyventi. Taigi panagrinėsime, kodėl tautinis tapatumas turėtų būti saugomas ir kam čia turėtų būti teikiamas didžiausias dėmesys.

Tautinės tapatybės išlikimo klausimas Lietuvai buvo aktualus jau nuo XVI a., kai pirmą kartą rašto kalba įtvirtintas M. Daukšos Postilėje. Lietuvai, kaip ir visoms mažoms tautoms, buvo nelengva amžiams bėgant išlaikyti savo tautiškumą: Kryžiuočių ordino puolimai, Žečpospolitos lenkiškosios kultūros įtaka, Rusijos imperijos okupacijos, lietuviškos spaudos draudimas, Mažosios Lietuvos germanizacija ir rusifikacija.

Tenka pastebėti, kad šiuo metu tautiniam tapatumui iškilo nauja grėsmė, kuri prasidėjo po Nepriklausomybės atkūrimo. Šią grėsmę galima apibūdinti kaip europėjimą. Pasak E. Ališankos, „kažkokia neapibrėžta europietiško nuojauta, slypėjusi latentiniu pavidalu, išsiveržė į paviršių, šluodama pakeliui visas kitas tapatybes. Išdidžiai tvirtinome, kad esame

europiečiai, žiūrėkite, ir Europos centras čia, mes esame viena seniausių Europos tautų, istorinių kataklizmų atplėšta nuo kamieno, bet dar pajėgi prigyti“ (Ališanka, 2006).

Tautinė tapatybė – vienas vėlesnių žmogiškojo susivokimo ženklų. Europoje iškilusi tautų susipratimo laikotarpiu, vėliau sureikšminama romantizmo pasaulėvokos, dar vėliau – sustiprinta ir suprobleminata tautinių ideologijų. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje tautinė tapatybė Lietuvoje buvo tiesiogiai siejama su tautos istorija ir gimtąja kalba. Vacys Bagdonavičius teisingai atkreipė dėmesį į Vydūno mąstymą apie tautinius ir globaliuosius dalykus, jų pusiausvyros ieškojimą. Kol tauta, jos laisvė ir suverenios galios yra siektinas idealas, tautinė ideologija yra veiksminga. Kai tauta netenka savasties, tautinės tapatybės kontūrai blykšta. Šiandien tautinė tapatybė tampa vis problemiškesnė, neretai – net ir probleminama. Gal aštriausi tautinės tapatybės klausimai kilo XX a. pabaigoje Baltijos kraštų tautoms, kurios patyrė didelių socialinių ir politinių pokyčių, buvo priverstos šuoliuoti, o ne ramiai, apmąstyti žingsniuoti. Atgimimo laikotarpiu didžiosiose pilietinėse akcijose (mitinguose, Baltijos kelyje, Sausio 13-ąją) kristalizavosi mintis, kad tautinė tapatybė yra pats natūraliausias ir savaiminis pilietybės pamatas (Daujotytė, 2006). Kokios tautinės tapatybės ypatybės? Viktorija Daujotytė skiria tris. (1) Kraštutinė, kuri vis labiau pasaulyje išsisklaidanti, mažai tegimdanti, vis mažiau lietuviškai bekalbanti, tapatybę prarandanti lietuvių tauta. Ši ypatybė rodo, kad tautai gresia išnykimo pavojus. (2) Bendresnė – Lietuvos tauta, susidariusi iš vietinių žmonių ir ateivių, daugiausiai iš didžiųjų tautų, išsilaikys ir įgis naujų tapatybės spalvų. (3) Atsargesnė – tapatybė labili ir liberali, ji nyksta atsinaujindama, pasirodydama kitais pavidalais. Maždaug suvokiame, kas tapatybė yra šiandien, bet rytoj ji bus jau kitokia. Tautinės tapatybės samprata kinta keičiantis tautos mentalitetui, jos buvimo pasaulyje sąlygoms ir aplinkybėms. Kintanti tauta keičia tautinės tapatybės linijas ir kontūrus. Žmogui tautinė tapatybė prarandama kartu su kalba; net nėra pagrindo įrodinėti, kad labiausiai esame su tais, kurių kalbą suprantame ir kurie supranta mus (Daujotytė, 2006). Taigi kalbą galime išskirti kaip vieną esminių tapatybės bruožų, skiriančių vieną tautą nuo kitos. Visi kiti bruožai, kaip nacionalinis charakteris, tautos istorija, tradicijos, religija, kultūra, politinė, socialinė ir ekonominė sankloda, yra tipiškai kiekvienai tautai ir formuojasi jos nugyventos istorijos procese (Taukytė, 2006).

Kalba kaip esminis tautinės tapatybės bruožas

Kalbą, kaip labiausiai mūsų tautinę tapatybę saugantį veiksnį, galime įvardyti ir todėl, kad mūsų kalba, jos tarmės ir šnektos yra tas dalykas, kuriuo galime didžiuotis. Lietuva, daug amžių iš esmės buvusi (ar priversta būti) kariaujanti valstybė, neturi daug architektūrinių paminklų, puikiai išvystytų ekonomikos sričių, daug pasauliui žinomų mokslo laimėjimų. Vieno amerikiečių rašytojo romane net rašoma, kad lietuviai pasigardžiuodami kerta arklieną,

o Lisabonoje vykusios „Expo 98“ parodos oficialiajame leidinyje rašyta, kad buročių ir galvijų auginimas yra pagrindinė mūsų šalies ekonominė veikla.

Lietuviškojo tapatumo sklaidos trūkumas pasaulyje paprastam žmogui dažnai yra net nusivylimo savo šalimi ir jos tapatumu priežastis, todėl tiek daug lietuvių noriai save ima tapatinti su kitomis tautomis.

Atgavus nepriklausomybę lietuviai labai jautriai reaguodavo į pastabas apie valstybę ir tautą „iš šalies“, kitų valstybių nuomonę. „Lietuviai viską sužlugdys. Jie beveik niekada nebuvo laisvi. Kai buvo, tai režimas – diktatūra. Pasigailėjimo verti žmonės. Suprasčiau, jei Gorbačiovas turėtų griebtis jėgos“, – šiais žodžiais žinią apie Lietuvos nepriklausomybės paskelbimą 1990 metų kovo 11-ąją sutiko tuometinis Prancūzijos prezidentas François Mitterand’as (Paleckis, 2005).

Neseniai reikia radikali kai kurių Vakarų politikų abejonė demokratinės Lietuvos valstybės, laisvos lietuvių politinės bendruomenės galimybe, radikalus neigimas tokią bendruomenę buvus praeityje ir šiandien išlieka kaip rimtas iššūkis (Kuolys, 2006). Dėl tokių nuomonių lietuviai įgijo tautinio nepilnavertiškumo kompleksą, kuris lėmė visas iš to išplaukiančias pasekmes – siekį atsisakyti, paneigti visa, kas yra lietuviška ir tapti kosmopolitiškais moderniais pasaulio piliečiais. Paprastam žmogui santykiyje su valstybe reikia kažko, kas vienytų su likusia tautos dalimi, kuo jis galėtų didžiuotis, dėl ko pasauliui norėtų sakyti: aš esu iš Lietuvos. Vienoje reklamoje skambėjo bene visiems atmintin įstrigęs šūkis: „Mus vienija alus ir pergalės. „Be abejo, kalbama apie krepšinio pergalės. Stepono Dariaus parvežtas amerikiečių išrastas krepšinis yra bene populiariausias dabartinis lietuviškojo tapatumo atributas. Kokie dideli patriotai ir kokie vieningi įvairiose šalyse išsibarstę lietuviai pasijunta tada, kai laimi Vilniaus ar Kauno komanda, dar geriau – kai Lietuvos rinktinė... Beje, kaip rodo 2004 m. internetinio naujienų portalo „Omni laikas“ atlikta apklausa, sportininkų pergalės net 89 proc. Lietuvos gyventojų skatina didžiuotis Lietuva. Ir tik 9 proc. respondentų Lietuvos sporto laimėjimų niekaip nesieja su patriotizmu. Galima teigti, kad būtent krepšinis – komandinis ir konfrontacinis žaidimas – Lietuvos visuomenei padėjo suvokti sportą kaip karo pakaitalą, leidžiantį bent simboliškai pasiekti satisfakciją prieš valstybes, kurios iš tiesų buvo daug galingesnės ir Lietuvos atžvilgiu priešiškos ar nepalankios nusiteikusios. Kartu iškovotos pergalės, jau nesigręžiojant vien į „šlovinguosius praeities laikus“, tapo realia priemone įveikti dabarties geopolitinius ir kultūrinius nevisavertiškumo kompleksus, optimistiškai žvelgti į savo šalies ateitį (Čepaitienė, Butautas, 2009). Žinoma, didžiavimasis fizine jėga ar fiziniiais laimėjimais yra gana primityvus ir paviršutiniškas, tačiau šį pavyzdį pateikėme kaip ryškiausiai rodantį, kad tauta gali būti ir yra vieninga ir patriotiškai nusiteikusi, kai turi pretekstą didžiuotis savo valstybe.

Kaip minėjome, dėl įvairių istorinių aplinkybių neturime daug fiziškai apčiuopiamų lietuviškos tapatybės pasididžiavimo objektų, tačiau turime kalbą ir didžiulę per ją išreikštą kultūrą: dainas, lopšines, pasakas, žaidimus ir kt. O valstybės stiprybė juk ir glūdi kultūrinėje ir lingvistinėje bendruomenėje. Mikalojus Daukša yra sakęs: „Ne žemės derlumu, ne drabužių skirtingumu, ne šalies gražumu, ne miestų ir pilių tvirtumu gyvuoja tautos, bet daugiausia išlaikydamos ir vartodamos savo kalbą“. Taigi, ar mūsų kalba (ne bendrinė, o tos visos tarmės ir šnektos, kuriomis kalbėjo mūsų senoliai) nėra pretekstas didžiuotis tuo, kas esame? Mūsų kalba yra seniausia ir archajiškiausia iš visų gyvųjų indoeuropiečių kalbų: ji išlaikė daugiausiai žodžių ir formų, artimų indoeuropiečių prokalbei, turėjo įtakos formuojantis daugeliui dabartinių didžiųjų Europos tautų kalbų. Paprastas žmogus ir dar skeptikas turbūt paprieštarautų sakydamas, kad tokia teorija – tai tik dar viena lietuvių kalbininkų pasaka. Tačiau pirmieji apie mūsų kalbos archajiškumą pradėjo kalbėti vokiečių ir danų mokslininkai.

Europos integracijos poveikis Europos kalboms susilaukia kur kas mažesnių politikų ir plačiosios visuomenės diskusijų ir dėmesio nei diskusijos apie ekonomiką, finansus, politiką ar teisę. Tačiau net ir diskutuojant šiomis temomis, kyla klausimas dėl komunikacinės priemonės – kokią kalbą vartoti. Ar bendravimo pagrindu turi tapti viena visiems suprantama kalba, ar geriau žmones mokyti daugelio kalbų ir siekti išsaugoti jų įvairovę. Šis klausimas vertas diskusijos. Politinė (sakytume, net teorinė) šio klausimo nuostata įtvirtinta Europos Bendrijos sutarties 151 straipsnyje, kur nustatyti Europos Sąjungos prioritetai kultūros srityje. Sakoma, kad „Bendrija prisideda prie valstybių narių kultūrų klestėjimo, taip pat gerbia jų tautinę ir regioninę įvairovę, kartu iškelddama bendrą kultūros paveldą“. „Sąjunga gerbia savo narių (...) tautinį identitetą“, – teigiama Europos Sąjungos sutartyje. Kaip minėta, kalba – vienas tautinio tapatumo elementų, todėl galime daryti išvadą, kad kalbų išsaugojimas yra vienas prioritetinių Europos Sąjungos kultūros politikos tikslų. Įkurta net speciali institucija – Generalinis direktoratas – besirūpinanti visais su kalbomis susijusiais klausimais. Taigi kalba tampa vertybe net teisiniu požiūriu. Tačiau tai yra viena medaliaus pusė. Be šių nuostatų, vis dažniau suskamba ir kita nuomonė, kad kalbų įvairovė yra ne tik vertybė, bet kartais ir kliūtis valstybėms bendradarbiauti. Ir tai nuskamba net iš lietuvių, besidarbuojančių Briuselyje, lūpų. Nors lietuvių kalba yra viena iš oficialių Europos Sąjungos kalbų, lietuviai stengiasi išmokyti kuo daugiau kitų kalbų ir vadina save moderniais europiečiais. O oficialios Europos Sąjungos institucijos skaičiuoja su vertimu susijusias sąnaudas ir vardija organizacines problemas, taip kalbų įvairovę įvardydamas kaip kliūtį. Logiškas problemos sprendimas atrodytų vienos kalbos pasirinkimas, kuri ir taptų visuotine komunikacijos priemone. Nors toks problemos sprendimas ir atrodo parankus, iš esmės jis nulemtas siauro požiūrio į kalbą tik kaip komunikacijos priemonę, pamirštant daugialypę kalbos prigimtį ir jos įtaką formuojantis individo bei tautos

identitetui (Klimaitė, 2004). Nors komunikacinė kalbos funkcija, be abejo, yra svarbi, tačiau ne vienintelė – kalbos poveikis žmogui yra ne tik būdas perteikti informaciją.

Kalba – tai pirmiausiai mąstymo priemonė (Haarmann, 2001). Mąstymo ir kalbos sąsajų tyrinėjimas patvirtina, kad kalba yra vienas pagrindinių veiksnių, lemiančių tapatumo – individualaus ar kolektyvinio (t. y. tautos) – formavimąsi (Witt, 2001). Kiekviena kalba, net ir mažiausia, išreiškia tam tikros etninės grupės „dvasią“, todėl galima teigti, kad šalia kitų veiksnių (geografinių, istorinių, politinių, psichologinių, religinių ir kt.), formuojančių kiekvienos tautos tapatumą, kalbos vaidmuo šiame procese yra ypatingas – ji yra ne tik komunikacijos priemonė, bet ir kolektyvinio tapatumo simbolis (Klimaitė, 2004). Nors kalbų gausa ir trukdė žmonėms laisvai bendrauti, kartu šis reiškinys leido nusistovėti gyvenvietėms, rastis tautoms ir gimti tautinio tapatumo jausmui (Eco, 2001).

Europoje išsiskiria katalonų, bretonų, valonų, kašubų ir kitų tautų pagarba savo prigimčiai, tapatumui ir etnokultūrai. Lietuvoje – žemaičių regionizmas, kaip etninio regiono gyventojų pagarba savo kalbai, kultūrai ir savitos nacionalistinės nuotaikos (Kalnius 2002). Ir ši procesą reikėtų vertinti visų pirma kaip savo tapatumo ir bendravalstybinės savasties saugojimą.

Nacionalinėje humanitarinių mokslų programoje pastebima, kad kalba, kaip bendravimo ir informacijos perteikimo priemonė, pirmiausia turėtų reaguoti į globalizacijos iššūkius ir derintis prie kintančių daugiakalbės visuomenės poreikių. Šiuo metu aktualiausios lietuvių kalbos ir jos tarmių funkcionavimo tyrimo kryptys susijusios su spartėjančios globalizacijos, kultūrų integracijos ir niveliacijos poveikiu. Socialiniai, psichologiniai, ekonominiai ir kt. veiksniai, taip pat vadinamasis funkcionalumo (kalbos vertinimo kaip bendravimo priemonės, o ne kultūrinio fenomeno) kriterijus lemia nuostatos, kad esą tapatumas, kultūrinis savitumas mažai ar visai nesusijęs su kalbos vartojimu, stiprėjimą. Juolab kad išsiplėtė lietuvių kalbos, tapusios oficialiąja Europos Sąjungos kalba, vartojimo geografija.

Dėl intensyvios migracijos lietuviškai kalbančios bendruomenės kuriasi naujų kalbų aplinkoje. Europos Sąjungos kalbų politika kaip tik ir nukreipta į daugiakalbės ir daugiakultūrės Europos visuomenės ugdymą. Ypač akcentuojami daugiakalbių bendruomenių

ir kalbų sąveikos tyrimai (pvz., FP6 projektas „DYLAN Language Dynamics and management of diversity“, susijęs su ES daugiakalbiškumo reiškinio veiksmingumu įvairiuose kontekstuose) bei daugiakalbių išteklių sklaida (pvz., eContent projektas EUROTERMBANK, sukūręs naujųjų ES šalių terminų išteklių infrastruktūrą). Dėl narystės ES ypač svarbus tampa lietuvių terminų derinimas su kitų Europos Sąjungos šalių terminais, nacionalinės terminijos funkcionavimas daugiakalbėje aplinkoje, jos įtaka mokslo raidai.

Ne mažiau svarbūs procesai, susiję su bendruomeninio tapatumo krize, vyksta Lietuvoje. Keičiasi tarmių, etnokultūrinio ir regioninio savitumo santykis, tarmių vartotojų kalbinės nuostatos. Globalizacijos veiksnių ir naujų informacinių terpių skatinami lietuvių kalbos raidos procesai ir pasikeitusi visuomenės gyvenimo situacija reikalauja pateikti naują šiuolaikinės kalbos padėties ir naujų jos reiškinių vertinimą, kuris įmanomas tik atlikus aktualius moderniais kalbotyros mokslo metodais grindžiamus kompleksinius tyrimus (socialinės, taikomosios dialektologijos, sociolingvistikos ir socialinės kalbos psichologijos), susijusius su visuomenės socialine raida. Tokių tyrimų svarba pabrėžiama Valstybinės kalbos politikos 2003–2008 m. gairėse (Valstybės žinios, 2003, nr. 57-2537). Pažymėtina, kad šių gairių įgyvendinimo priemonių programoje numatyta sociolingvistinių tyrimų programa nebuvo sukurta, o ligšioliniai tyrimai, atliekami pavienių mokslininkų ar tyrėjų grupių, neapima visų problemos aspektų (Nacionalinė humanitarinių mokslų programa, 2007).

Kalba ir ugdymas

Etnokultūra yra fundamentali kiekvienos valstybės dalis. Tik jos dėka kiekviena tauta yra unikali ir savaip žavi. Vienas gražiausių etnokultūros elementų, suteikiantis savitumo ir išskirtinumo kiekvienai tautai, yra kalba. Kadangi kultūros funkcionavimas tampa priklausomas nuo visuomenės gyvenimo sąlygų ir dėsnių, susiduriame su *sociokultūros* sąvoka. Pačios sąvokos prasmė yra labai plati. Ją apima žodžiai *visuomeninis*, *ugdymas*, *lavinimas*, *auklėjimas*, *tobulinimas* ir kt. Taigi tai yra sąvoka, apimanti ir socialinius, edukologinius, ir kultūrinius reiškinius. Ugdymas tampa svarbia tautinės kultūros išsaugojimo priemone.

Sociokultūrą galime nagrinėti skirtingais lygiais ir pjūviais. Tai ir pasaulio, Europos, nacionalinė, regioninė, miesto, kaimo, bendruomenės, šeimos sociokultūra. Šeimos sociokultūrinė aplinka deda pamatus žmogaus, kaip visuomenės dalelės su savo pasaulėjauta ir kultūros suvokimu, formavimuisi. Kiekviena šeima formuojasi ir vystosi atitinkamose teritorijose, kur egzistuoja skirtingos kalbos, tarmės, kultūros savitumai, daugiau ar mažiau išreikšti sociokultūriniai santykiai. Didžiausia informacijos dalis kiekvienoje šeimoje iš kartos į kartą perduodama kalbiniu kodu.

Visi psichikos procesai (pirmiausia mąstymas) vyksta kalbant. Kalbos, kaip „taisyklėmis reguliuojamos informacinės sistemos“ (Austin, Searle, 1969), ypatumas yra tas, kad ja galima labai tiksliai perduoti informaciją. Kalba, kaip žmogui būdingo bendravimo reiškinys, apibūdinamas trejopai:

- Kalba – tai kalbėjimas, šnekos aktas, kuris yra garsinių kalbos ženklų produkavimas, žmonių kalbinė elgsena.
- Kalba – konvencinių ženklų sistema, lemianti tekstų kūrimą.

- Kalba – socialinis kultūrinis fenomenas, apimantis abi minėtų faktų grupes, būdingas kuriai nors konkrečiai istorinei visuomenei (Karaliūnas, 1997).

Dinamiška pasaulio kaita mūsų kalbai ne visada palanki. Iš aktyviosios vartosenos traukiasi vaizdingi posakiai, saviti žodžiai. Sakytinė kalba darosi knygiška, negyva. Žodžio gelmės pasiekia žmogų per šnekamąją kalbą – per kalbą, išgirstą iš motinos vaikystėje, t. y. gimtąją tarmę (Pikčilingis, 1971; Girdenis, 2003; Lubienė, 2005). Kalbininkų įrodyta, kad mokytis lietuvių bendrinės kalbos, neišmanant tarmės, beveik neįmanoma (Grinaveckis, 1985; Girdenis, 1996; Pakerys, 2003). Tarmės mokėjimas gali padėti išvengti klaidų. Kai kurie žemaičių ir aukštaičių vaikai sunkiai išmoka ilgųjų ir trumpųjų balsių rašybos, tačiau pereiti prie taisyklingos bendrinės kalbos iš bet kurios tarmės yra lengviau negu iš miesto sociolekto, nes tarp tarmės ir bendrinės kalbos yra susiformavę tam tikri santykiai (Grinaveckis, 1985). A. Girdenis (2003) tvirtinausiu kalbos jausmo pagrindu laiko puikų tarmės mokėjimą: „Kalbos jausmas yra įgūdžių visuma, lemianti kalbos gerumą“ (Girdenis, 2003). Kalbininko teigimu, ši jausmą turintis žmogus savaime jaučia, kas kalboje taisyklinga, o kas ne.

Gimtąją tarmę ir bendrinę kalbą sieja labai glaudūs ryšiai: tarmė, būdama bendrinės kalbos ištaka, šaltinis, ją ir dabar dar maitina, gaivina žodingumu ir intonacijomis. Kita vertus, tarmė ir bendrinė kalba – dvi skirtingos sistemos, todėl negalima jų painioti (Pupkis, 2006). Mokyklos uždavinys – jau pradinėje pakopoje išmokyti vaikus suvokti, kad yra bendrinė kalba ir tarminis kalbėjimas, kuo jie skiriasi, kokiose situacijose dera kalbėti tarmiškai ir kodėl reikia mokytis bendrinės kalbos. Dėl to tarmė neturėtų būti stumiama iš mokinio kalbėsenos, tarmės ir bendrinės kalbos mokymąsi reikėtų atsieti kaip du skirtingus dalykus. Tai tikslinga atsižvelgiant ir į vaiko psichologinę raidą. Kad individas išmoktų kalbą, jis tam tikru savo brandimo periodu turi būti palankioje kalbinėje aplinkoje. Kaip teigia V. Ivanovas (Иванов, 1978), pirmasis kritiškas vaiko amžiaus tarpsnis mokytis kalbą yra nuo dvejų iki penkerių metų. Šiuo laikotarpiu vaikas, neturėjęs kontakto su žmonėmis ir jų šneka, kalbos iki visiško gramatinės sistemos įvaldymo išmokti negali. Neurofiziologinis mechanizmas, kuriuo gimtosios kalbos gramatika užrašoma kairiojo, dominantinio, smegenų pusrutulio neuronuose, po penktųjų vaiko amžiaus metų, matyt, nustoja veikusi. Apie dešimtuosius metus, fiziologinio brandimo laikotarpiu (iki dvyliktyjų tryliktyjų metų), kairysis smegenų pusrutulis tampa dominuojantis ir atsiranda natūralus pasirengimas išmokti kalbą. Ši prielaida paaiškinama tuo, kad vaikai daug greičiau nei suaugę žmonės geba išmokti svetimą kalbą (Karaliūnas, 1997). Taigi, kadangi ikimokyklinio amžiaus vaikas pasaulį pažįsta ir suvokia tarminiu kalbos kodu, tikslinga ir produktyvu, kad pradinis mokymas vyktų tarme, atsinešta iš šeimos sociokultūrinės aplinkos, o bendrinę kalbą mokyti kaip atskirą dalyką, supažindinti vaiką su bendrinės kalbos

sistema. Dešimti dvylikti vaiko amžiaus metai sutampa su pagrindinio mokymosi laikotarpio pradžia. Tada vaikas jau gali atskirti tarmę ir bendrinę kalbą, jų funkcijas.

Remiantis „Bendrosiomis programomis“ (2003; 2008; 2016), baigdamas pradinę mokyklą mokinys privalo: bendrauti atsižvelgdamas į adresatą, kalbos vartojimo situaciją, motyvus; girdėti pašnekovo kalbos nuotaiką ir į ją reaguoti; mokėti išklausyti kalbantįjį, būti tolerantiškas kitaip manančiam, stengtis kalbėti taisyklinga bendrine kalba, išlaikyti gimtąją tarmę ir ją tinkamai vartoti; mokėti tiksliai perduoti informaciją; mokėti perteikti savo jausmus, nuotaikas, išgyvenimus. Siekiant įtvirtinti bendrinės kalbos suvokimą ir išlaikyti gimtąją tarmę, būtų tikslinga kalbos mokymąsi išskirti į du dalykus: (1) bendrinės kalbos pagrindų ir jos sistemos suvokimą ir (2) gimtąją tarmę.

Šiuo metu mokymas, vykstantis bendrine kalba, turi ne vieną trukdį. Galėtume išskirti mokytojo įsiterpimą į mokinio šneką, jo klaidų taisymą, kai mokinys dar mąsto gimtąją tarmę, bet kalbėti privalo bendrine. Taip trikdomas ir mokytojas, ir mokinys.

Svarbi komunikavimo problema kyla susidūrus šnektai ir kalbai. Dėl per ankstyvo ir per staigaus kalbinių terpių pokyčio ir per didelio edukologijos atotrūkio nuo etnokultūros gyvosios tradicijos kyla gyvosios etnokultūros tradicijos sunykimo pavojus, asmenybės savitumo praradimas ir nepilnavertiškumo atsiradimas, kurie lemia prastesnius mokymosi rezultatus, įtampos šeimoje atsiradimą ir didėjimą.

Žmonės savo mąstymą formuoja garsinės kalbos (atitinkamos tarmės) pagrindu, kurį išlaiko visą gyvenimą. Eliminavus garsinės kalbos atmainą ir verčiant vartoti nuo jos atskirta rašytine forma, kyla didelių sunkumų. Ypač stiprus konfliktas vaiko ugdymo raidoje kyla jam atėjus į mokyklą. Namų aplinkoje jo šeima kalba savo šnektą. Tai artimiausių žmonių kalba, kuria buvo dainuojamos lopšinės, sekamos pasakos, dainuojamos dainos, dedami vaiko vertybiniai pagrindai. Visą etninę kultūrą vaikas pirmiausia suvokia per kalbą. Kalba yra asmenybės formavimo priemonė. Mokykloje, kur privaloma bendrinė literatūrinė kalba, šnektos ir tarmės traktuojamos kaip neigiamas dalykas, neišprusimo požymis. Taip vaiko sąmonėje viskas, kas susiję su etniškumu, tampa neigiamu dalyku. Mažas žmogus negali suvokti, kodėl šeimoje jis buvo mokomas to, kas bloga. Jis atsisako savo savitumo, siekia susitapatinti su aplinka, praranda orumą ir pasitikėjimą savimi, atsiranda nepilnavertiškumo kompleksas ir provincialumo sindromas. Taigi vartojama kalba daro didelę įtaką ugdymo ir mokymosi procesui, jo kokybei. Neišugdę nuo pat mažumės pagarbos savo gimtajai kalbai (tarmei, šnektai) nemokėsime jos saugoti ir ginti, kartu ir visko, kas su ja susiję, – savo kultūros, tautinio tapatumo ir meilės valstybei. Ilgainiui panašus požiūris įsivyras ir dėl lietuvių bendrinės kalbos, juk Briuselyje „patogiau“ susikalbėti angliškai, prancūziška biurokratine kalba.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Ališanka E. *Ar sunku būti europiečiu?* Metai 3. 2006.
2. Austin J. L. *How to Do Things With Words*. Harvard, Cambridge, Massachusetts. 1975.
3. Čepaitienė R., Butautas I. „*Mus vienija alus ir pergalės*“ arba sportas ir lietuviškoji tapatybė. Prieiga per internetą: http://www.krepsinis.net/blog.php?blog_id=97594 (žr. 2019-08-11).
4. Daujotytė V. *Apie tapatybę, ne(ta)patybę, be(ta)patybę*. Metai 7. 2006.
5. Eco U. *Tobulos kalbos paieškos Europos kultūroje*. Vilnius: Baltos lankos, 2001.
6. Girdenis A. *Kalbos norminimo principai*. Gimtoji kalba 8. 1996.
7. Girdenis A. *Teoriniai lietuvių kalbos fonologijos pagrindai*. Vilnius: Mokslas, 2003.
8. Girnius K. K. *Ar tautinė tapatybė – atsilikimo požymis?* Naujasis židinys – Aidai 7. 2007.
9. Grigas R. *Tautinė savivoka*. Vilnius: Rosma, 2001.
10. Grinaveckis V. *Bendrinės kalbos mokymas remiantis mokinio tarme*. Kaunas: „Šviesa“, 1985.
11. Haarmann H. *Babylonische Welt. Geschichte und Zukunft der Sprachen*. Frankfurt/Main. 2001.
12. Kalnius P. „*Kitokie*“ tarp „*savų*“: Lietuvos etnografinių grupių stereotipai. Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos 2(11), 2002.
13. Karaliūnas S. *Kalba ir visuomenė. Psichologiniai ir komunikaciniai kalbos vartojimo bruožai*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 1997.
14. Klimaitė R. *Kalbų įvairovė Europos integracijos procese*. Filosofija. Sociologija 2, 2004.
15. Kuolys D. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės palikimas ir lietuviškoji tapatybė*. Literatūra 48(7), 2006.
16. Kuzmickas B. *Tapatumui reikia atvirumo*. Šiaurės Atėnai 720, 2004.
17. Lubienė J. *Gimtoji tarmė: mokymo principai ir galimybės dabartinėje mokykloje*. Gimtasis žodis 5, 2005.
18. *Nacionalinė humanitarinių mokslų programa. Valstybė ir tauta: paveldas ir tapatumas*. Vilnius, 2007.
19. Pakerys A. *Lietuvių kalbos bendrinė tartis*. Vilnius: Gimtasis žodis, 2004.
20. Paleckis J. V. *Lietuva pasaulio galingųjų akiratyje 1988–1991. Nepriklausomybės atkūrimo užkulisiai žymiausių politikų memuaruose*. Vilnius: Algimantas, 2005.
21. Pikčilingis J. *Lietuvių kalbos stilistika*, t. 1. Vilnius: Mokslas, 1971.
22. Pupkis A. *Ką parodė Kalbos švaros dienos*. Gimtoji kalba 5, 6, 7. 2006.
23. Rubavičius V. Žemaičių „*tautinis atgimimas*“ – tapatumo įtvirtinimo politika (III), 2007. Prieiga per internetą: <http://www.balsas.lt/naujiena/147520/zemaiciu-tautinisatgimimas-tapatumo-itvirtinimo-politika-iii/rubrika:naujienos-lietuvakomentaraiiranalize-lietuva> (žr. 2019-08-11).

TAUTINIO TAPATUMO UGDYMAS ANTROPOLOGINĖJE PERSPEKTYVOJE

Dr. Egidijus Skarbalius, Klaipėdos universiteto lektorius, Klaipėdos universiteto Sveikatos tyrimų ir inovacijų centro mokslo darbuotojas

Per kultūrą ir jos vertybes pasaulyje yra pripažįstama ir atpažįstama tauta bei jai atstovaujantis individas, kultūroje „akumuliuota patirtis, perduodama iš kartos į kartą, sudaro prielaidas individo ir tautos raiškai pasaulyje, paženkliną jų veiklą išlikimo ženklu ir suteikia prasmę. Be kultūros sunkiai įsivaizduojama ir ekonominė pažanga“ (Pruskus, 2013, 121).

Pažymėtina, kad egzistuoja per 700 kultūros apibrėžimų, kadangi ji yra daugelio mokslų – aksiologijos, antropologijos, etnologijos, istorijos, filosofijos, lingvistikos, semiotikos, sociologijos ir kt. – tyrinėjimų sritis. Kiekvienas šių mokslų išskiria kurį nors vieną kultūros aspektą ir jį akcentuoja. Šiame tekste kultūra suvokiama plačiąja prasme – kaip visuma, apimanti žinojimą, meną, moralę, papročius ir visus kitus visuomenėje gyvenančio asmens sugebėjimus bei įpročius.

Visuotinės globalizacijos laikotarpis aktualizuoja kultūros ir kultūrinių vertybių perdavimo klausimus. V. Pruskus (2005) mano, kad „visuotinė globalizacija paspartino darbo ir kapitalo mainus, suteikė tautoms socialinės pažangos ir ekonominės gerovės viltį, kuri paskatino ir spartesnius kultūrinius mainus, o kartu ir efektyvios tarpkultūrinės komunikacijos poreikį“. V. Pruskus (2013) apibendrina skirtingų antropologinių krypčių atstovų (W. H. Goodenough, C. Geertz, A. Kroeber, C. Kluchohn ir kt.) nuomones ir pateikia esminius kultūros sampratos aspektus:

- universalus žmogiškojo gyvenimo reiškiny, todėl nėra nė vienos žmonių bendruomenės ar socialinės grupės, kuri neturėtų jai būdingos kultūros;
- žmonių bendros veiklos produktas;
- reiškiasi per vertybes, taisykles, papročius, tradicijas;
- įgyjama mokantis;
- kintanti, atsinaujinanti, jai būdinga savisklaida, naujos formos ir būdai, tenkinantys žmonių poreikius ir interesus, adaptacija prie kintančių savo būties sąlygų;
- kolektyvinės žmonių bendruomenės veiklos rezultatas, tačiau jos nešiotojai yra atskiros asmenybės;
- funkcionuoja kaip būdas, padedantis visuomenės ir jos narių saviidentifikacijai, taip pat suvokti savo grupinį ir individualų „Aš“, skirti „savus“ ir „svetimus“ bendraujant su kitų kultūrų atstovais (Pruskus, 2013, 123).

Antropologų vertinimu, kultūra atskleidžia žmogaus prigimtinę esmę. O viena iš antropologijos šakų – kultūrinė antropologija – kultūros sampratą perkėlė į mokslinį lygmenį.

Šios mokslo šakos atstovai aiškina, kad žmogaus mąstymas, elgesys, vertybių sistema yra išmokstami, o ne genetiškai perduodami, ir yra būdingi žmonių grupėms (Nanda, Warms, 2007). Tuo pagrindžiama idėja, kad kultūra perduodama / perimama mokymosi procese. Iš to gimė pedagoginės, arba ugdymo, antropologijos samprata. Štai ir amerikiečių ugdymo antropologas J. Singletonas grindžia kultūros vertybių perdavimo ir edukologijos sąsajas teigdamas, kad „švietimas ir ugdymas yra ne kas kita kaip kultūrinė transmisija“ (Singleton, 1971, 5). Kalbant apie kultūros ir ugdymo sąsajas, svarbios kelios sąvokos. Tai kultūrinis ugdymas (angl. culture learning), arba kultūrinė transmisija (angl. cultural transmission), įkultūrinimas, kultūrinis konstruktyvizmas (angl. cultural constructionism).

Sąvokos kultūrinis ugdymas ir kultūrinė transmisija dažniausiai vartojamos sinonimiškai. Kultūrinis ugdymas yra „asmens vertybinių nuostatų, plataus kultūrinio akiračio formavimas, komunikacinių, meninių gebėjimų, kūrybinės saviraiškos ugdymas, prigimtinės vaiko kultūros plėtra“ (Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija, 2008). Tai yra būdas, kuriuo socialinėje bendruomenėje gyvenantys žmonės gauna, išmoksta ir perduoda žinias bei informaciją. Toks mokymosi būdas (ar būdai) atsiranda ir vyrauja dėl didelės įtakos bendruomenės socializacijos tradicijos, t. y. dėl nusistovėjusių vaikų ir jaunuolių įtraukimo į bendruomenės gyvenimą principų (Chang ir kt., 2011). Kultūrinio ugdymosi svarba žmogaus gyvenime ypač pabrėžiama. Manoma, kad kultūrinis ugdymas suteikia galimybę asmeniui įgyti tokių savybių, žinių ir gebėjimų, kurių jis savarankiškai, t. y. nedalyvaudamas kultūrinės transmisijos procese, neišgytų per visą gyvenimą (Van Schaik, Burkart, 2011). Keliamą idėją, kad vaikystės laikotarpis, kol vaikai yra priklausomi nuo suaugusiųjų, yra palankiausias kultūrinės transmisijos procesui (MacDonald, 2007).

Kalbant apie kultūros perdavimą, svarbi ir įkultūrinimo arba socializacijos, samprata. Įkultūrinimas – tai procesas, kurio rezultatas – įgyta kultūrinė kompetencija, reiškianti kultūrinėje bendruomenėje vyraujančias vertybes. Šių vertybių perimamumas sudaro vaiko socializacijos pamatą (Juodaitytė, 2003). Įkultūrinimo proceso metu išugdoma kultūrinė asmens kompetencija įvardijama kaip asmens gebėjimas suvokti ir vertinti kultūrines realijas, dalyvauti kultūriniame gyvenime, puoselėti ir plėtoti kultūrinį paveldą, gebėjimas suvokti ir vertinti įvairias kultūros formas ir reiškinius (Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija, 2008). Lietuvoje laikoma, kad kultūrinis ugdymas ir kultūrinės kompetencijos ugdymas yra „svarbi visavertės asmenybės ugdymo dalis, dažnai lemianti asmens kūrybingumą, komunikacinius gebėjimus, gebėjimus plėtoti turimas kompetencijas, pritaikyti įgytas žinias ir patirtį naujose gyvenimo situacijose“ (Vaikų ir jaunimo kultūrinio ugdymo koncepcija, 2008).

Dar viena svarbi sąvoka yra kultūrinis konstruktyvizmas. Tai teorija, teigianti, kad žmogaus elgesys ir vertybės yra išmokstama ir suformuojama. Kultūrinės antropologijos tyrėjai įrodo, kad bet kokie asmens bendrieji gebėjimai yra nulemti kultūrinio ugdymo, o ne biologinių veiksnių, tokių kaip genai ar hormonai. O ir bet koks elgesys (teigiamas ar neigiamas) yra labiau išmoktas ir nulemtas vaikystės patirčių (Miller, 2011).

Apžvelgus šias pagrindines sąvokas, išryškėja esminiai kultūrinių vertybių perdavimo ir edukologijos aspektai. Šiame kontekste ypač svarbu, kad: 1) kultūrinis ugdymas vaikystėje – svarbi visavertės asmenybės ugdymo dalis, lemianti sėkmingą suaugusio žmogaus socialinį gyvenimą, 2) elgesys ir vertybės gali būti ugdomi, 3) vaikystės laikotarpis yra palankiausias kultūrinės transmisijos procesui.

Nors skirtingose kultūrose, priklausomai nuo aplinkos, geografinių, socialinių ypatumų, kultūrinės transmisijos būdai skiriasi, tačiau antropologai išskiria ir bendrus esminius bruožus. Apibendrindama daugelio tyrimų rezultatus, M. Mead (1988) ugdymą susiejo su kultūrinio elgesio, kultūrinio perdavimo ir tęstinumo aspektais, tuo praplėsdama ugdymo teoriją. Autorė kultūros vertybių perdavimą apibūdino kaip „sugebėjimą išmokyti, sugebėjimą mokytis ir sugebėjimą įkūnyti žinias į tokias formas, kad būtų galima perduoti per atstumą ir laiką“ (1993, 43). M. Mead sukurtas kultūrinio perdavimo modelis neretai taikomas nagrinėjant kultūrinio perdavimo aspektus, taip pat ugdymo autoritetų klausimus ir vaidmenis.

Esminius kultūrinės transmisijos aspektus ir bendrus skirtingoms kultūroms bruožus bandė išryškinti L. Cavalli-Sforza ir M. Feldmanas (1981). Jie nagrinėjo evoliucijos ir kultūrinio perdavimo sąsajas, o jų modelis sukuria galimybes įvertinti kultūros perdavimą istorinėje perspektyvoje. I. Stonkuvienė pažymi šių darbų reikšmingumą motyvuodama tuo, kad minėti autoriai, gretindami įvairius ugdymo ir kultūros tyrimus, analizavo įvairius kultūros perdavimo aspektus. Papildo, jog Lietuvos edukologai ugdymo procesą vadina kultūros vertybių iš kartos į kartą perdavimu, tačiau apgailestauja, kad pats kultūros vertybių perdavimo procesas Lietuvoje tirtas mažai (Stonkuvienė, 2011). L. Duoblienė ir kt. (2010) taip pat grindžia mintį, kad Lietuvos teoretikai kultūrinio perdavimo formų transformacijos klausimą yra ypač mažai aptarę. Dėl to autorės atliko tyrimą, taikydamos L. Cavalli-Sforza'os ir M. Feldmano kultūrinės transmisijos modelį. Pateikdamos tyrimo ataskaitą, jos teigia, kad nepasitvirtino hipotezė, jog vertikalioji kultūrinė transmisija šeimoje (vaikai – tėvai – seneliai) ir netiesioginė transmisija mokykloje (mokiniai – mokytojai) užleidžia vietą horizontaliajai (bendraamžiai, aplinka), jog vyresnieji praranda autoritetą. Tyrimas paneigė nuogąstavimus dėl tapatumo hibridizavimo, savo kultūros vertybių atsisakymo, praradimo, jos ištakų vertės nesupratimo (Duoblienė ir kt., 2010).

Lietuvoje kultūros ir ugdymo sąsajas apibrėžė M. Lukšienė. Ji pažymėjo, kad apie kultūros perdavimą svarbu galvoti tiek visos kultūros, tiek paskiro žmogaus lygmeniu. Nagrinėdama kultūros vertybių perdavimo būdus nacionalinės kultūros – asmenybės ir tradicijos – naujovės aspektais, ji ypač pabrėžė tautos etninės kultūros, kaip sudarančios asmenybės branduolį, svarbą (Lukšienė, 1988). Autorė pateikė ir savą kultūros perdavimo modelį, kuris apima tris scenarijus:

1) Kai savos kultūros branduolys sveikas ir stiprus, gyvastingas, kai išugdytas aktyvus interiorizavimo – integravimo laukas, kuris priima naują – tiek savoje kultūroje besikuriančią, tiek iš kitur plūstančią – informaciją ir pritaiko ją prie savo turimų mąstysenos ir jausenos formų bei „įlydo jas į turimą branduolį“.

2) Kai pasiduodama informacijos srautui ir nepajėgiama kūrybiškai jo perimti, kai savosios kultūros branduolys susiaurėja.

3) Kai individai tampa abejingi ar net svetimi savajai kultūrai. Jei tokių individų atsiranda daug, tuomet „kultūra nustoja savitumo, individualumo, nepakartojamumo ir kartu kūrybiškumo“ (Lukšienė, 2000, 19–20).

M. Lukšienės teigimu, įsigalint trečiajam modeliui, kultūros perdavimas sutrinka, tampa mozaikinis ir fragmentiškas. Tai lemia silpnėjantį asmens kultūrinį tapatumą ir stiprėjančią asmens hibridizaciją. Autorė teigia, kad geriausiai atskleisti būdus, kaip priimti naujoves ir suderinti jas su kultūriniu branduoliu, gali etninė tradicija. Taip atsiranda glaudus ryšys tarp kultūrinės transmisijos ir tautinio tapatumo sistemų. Štai B. Kuzmickas aiškina, kad kultūrinis ir tautinis tapatumas yra artimi, ir teigia, kad nesunku rasti jiems abiem būdingų raiškos formų ir būdų (Kuzmickas, 2011). Svarbus ir I. Čepienės (2009) teiginys, kad kultūros savitumą lemia gamtinės, istorinės, socialinės tautos susidarymo ir gyvavimo sąlygos, tautos charakterio ir antropologiniai ypatumai (Čepienė, 2009).

I. Čepienė taip pat pažymi, kad „daug svarbos ugdymo procese turi etninės ir bendrosios kultūros vertybinis kriterijus. Juo vadovaujantis formuojasi visuomenei naudingos vertybinės orientacijos, lemiančios asmenybės elgseną konkrečiose situacijose. Tai pirmiausia dorinės normos (sąžiningumas, darbštumas, pareigingumas, pagarba vyresniems, užuojauta ir pagalba silpnesniems), teisingumo, grožio, gėrio, gamtosaugos poreikiai. Vertybinės nuostatos, diegiamos mokykloje, turi padėti moksleiviams suvokti, kad jie yra svarbi visuomenės dalis ir kad savo elgesiu jie atsako už save ir kitus. Atsakomybės suvokimas ugdo mokinių pilietiškumą, demokratijos idealus“ (Čepienė, 2009). Randama ir V. Liubinienės mintis, kad „subrendęs ir įsisąmoninęs savąją priklausomybę vienai ar kitai tautai individas perima tos tautos amžiais puoselėtas vertybes, tradicijas, papročius, simbolių sistemą ir istorinę patirtį,

požiūrius, normas ir kt., susiformuoja tautinė individo savimonė. Tautinė savimonė – tautinės sąmonės vertybinė išraiška. Tautinė sąmonė gali būti apibūdinama kaip vertybių, tautinių simbolių ir tradicijų struktūra. Tautinio identiteto sistemą suprantame kaip nuolatos kintantį savo turiniu reiškinį, veikiamą laiko ir socialinių bei kultūrinių pokyčių“ (Liubinienė, 1998, 9). V. Pruskus teigia, kad „kultūrinė antropologija kultūrą suvokia kaip žmonių kolektyvinio gyvenimo produktą, suderintų kolektyvinio buvimo būdų, paremtų normomis ir taisyklėmis, kurios tenkina socialinių grupių ir individų poreikius, sistemą. Tokia nuostata remiasi prielaida, kad bendras žmonių gyvenimas kartu vienoje teritorijoje, bendra kolektyvinė veikla suformuoja ir atitinkamą bendrą gyvenimo būdą, elgesio stilių ir pan. Taigi formuojasi tam tikra kultūros sistema, kurią galima pavadinti etnine kultūra. Tačiau kiekviena etninė kultūra nėra paprasta, mechaniška tam tikros etninės bendruomenės veiklų suma. Jos branduolį sudaro tam tikrų elgesio taisyklių rinkinys, susiformavęs bendros kolektyvinės gyvensenos metu, šių taisyklių laikymasis ir išskiria konkrečios bendruomenės narius iš kitų. Šios „taisyklės“ nėra genetiškai paveldimos, o priklauso nuo mokymo“ (Pruskus, 2013, 124).

Dėl to Lietuvos mokslininkus domina Lietuvos liaudies pedagogikoje taikyti ugdymo metodai. Terminą liaudies pedagogika pirmasis 1924 m. pradėjo vartoti J. Vabalas-Gudaitis. Auklėjimą jis laikė labai svarbiu kartų tęstinumo veiksmu (Vabalas-Gudaitis, 1924). Tačiau silpstant šeimos auklėjamajam poveikiui, didėja mokyklos ir ugdytojo mokykloje reikšmė. Be to, šeima dažniausiai pajėgi suteikti pirminių žinių apie tautos kultūrą, dorovinį ir estetinį pajautimą, tačiau negali suteikti visų reikalingų žinių. Taigi mokykla, atlikdama kryptingą kultūrinį ugdymą, ateina į pagalbą šeimai. Dėl to tampa svarbu perkelti liaudies pedagogikos principus į mokyklinį ugdymą. Liaudies pedagogika svarbų vaidmenį vaidina, kai mokyklos ugdymo turinys grindžiamas konkrečiai tautai būdingais dvasiniais ir moraliniais aspektais, bruožais, kadangi liaudies pedagogikoje sutelkti tautiniai idealai ir pažiūrų sistema (Vasiliauskas, 2002). Pagrindus Lietuvos tautinio auklėjimo teorijai padėjo S. Šalkauskis („Lietuvių tauta ir jos ugdymas“, 1933) ir A. Maceina („Tautinis auklėjimas“, 1934). Pastaraisiais metais ypač didelį dėmesį liaudies pedagogikai, kaip vaikų socializacijos fenomenui, skyrė R. J. Vasiliauskas. Jis teigia, kad „liaudies pedagogikos, kaip kartų kultūrinio tęstinumo veiksnio, aktualumą lemia išskirtinis tautinės kultūros vaidmuo ugdant pedagoginę visuomenės kultūrą, reformuojant Lietuvos mokyklą ir švietimą“ (Vasiliauskas, 2002, 3). Tautinio auklėjimo reikšmę savo darbuose grindžia M. Lukšienė, V. Aramavičiūtė, L. Jovaiša, A. Gučas, J. Laužikas, I. Lukšaitė, A. Šidlauskas, K. Simaška, T. Bukauskienė, O. Tijūnėlienė, I. Stonkuvienė, V. Pupšys ir kt.

Ypatingas dėmesys liaudies pedagogikos kontekste skiriamas tautosakai, kaip universaliai dorinimo priemonei, ugdančiai tiek turiniu, tiek panaudojimo būdu (Stonkuvienė, 2007). Pavyzdžiui, M. Lazauskienė grindžia pasakų, kaip ypač veiksmingos auklėjimo priemonės, naudojamos natūraliai susiklosčiusių pedagoginių situacijų metu, reikšmę (Lazauskienė, 1972). O M. Martinaitis pažymi dainų ir žaidimų svarbą bendruomenės gyvenime (Martinaitis, 1984). Protinio ir estetinio lavinimo galimybes su mįslių pagalba siekia atskleisti G. Gučienė (1968). Ji aiškina, kad tai ypač veiksminga priemonė ugdant jaunesniojo mokyklinio amžiaus vaikų mokyklose ir vaikų darželiuose meniškumą ir vaizduotę. R. Vaivada (2002) atskleidžia, kaip kalendoriniais papročiais buvo ugdomas vaikų požiūris į šventes, darbą, žmonių tarpusavio santykius. R. J. Vasiliauskas (2002), apibendrinamas daugelio savo atliktų tyrimų rezultatus, reziiumuoja, kad liaudis laikė, jog ugdymo paskirtis yra trejopa. Pirma, dvasinių vertybių perdavimas iš kartos į kartą; antra, aplinkos poveikio koregavimas; trečia, įgimtų vaiko bruožų atskleidimas ir plėtojimas. Tam taikyti patys skirtingiausi metodai. Vaiko socializacija ugdyta pavyzdžiais, pamokymais, aiškinimais ir pan. Auklėjant naudoti žaidimai, pasakos, priežodžiai, dainos (Vasiliauskas, 2002). Atkreiptinas dėmesys, kad į kultūrinį perdavimą žvelgiant iš tautinio tapatumo formavimo perspektyvos svarbus A. P. Sadochino teiginys, jog „kiekviena kultūra turi savų metodų, padedančių išskleisti ir formuoti vaiko gyvenimui reikalingus įgūdžius, todėl siekiant saugoti kultūrinę tradiciją yra svarbu taikyti savus kultūrinės transmisijos būdus, o ypač pirminiame vaikų įkultūrinimo etape“ (Sadochin, 2004).

Šie argumentai patvirtina būtinybę mokytojui turėti stiprią kultūrinę kompetenciją, išmanyti savus kultūrinės transmisijos būdus ir priemones, idant galėtų visiškai atlikti savo vaidmenį vaikų socializacijos ir įkultūrinimo procese. Tai mokytojų rengimo ir kryptingo kvalifikacijos tobulinimo, tęstinio mokymo(si) problematiką, o kartu, gyvenant žinių ir informacijos proveržio laikotarpiu, ir mokymosi visą gyvenimą svarbą. O ši apžvalga pateikia idėjų, kurios gali tapti rekomendacijomis tautinio ugdymo metodinei medžiagai rengti.

NAUDOTA LITERATŪRA IR INFORMACIJOS ŠALTINIAI:

1. Čepienė I. *Dėl šiuolaikinio etnokultūrinio ugdymo mokykloje: problemų analizė*. 2009. Prieiga per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter/w5_show?p_r=2232&p_d=21387&p_k=1 (žr. 2018-03-12).
2. Duoblienė L., Bulajeva T., Stonkuvienė I., Purvaneckienė G. *Tapatumas, kultūrinė transmisija ir nacionalinis švietimas*. Vilnius: VU Švietimo politikos centras, 2010.
3. Kuzmickas B. *Individo kultūrinis tapatumas*. Problemos, Nr. 80, p. 65–74. 2011.
4. Lukšienė M. *Jungtys*. Vilnius: Alma littera, 2000.

5. Martinaitis M. *Fragmentai apie naiviają etiką*. Etikos etiudai, t. 8, p. 53–67. Vilnius: „Mintis“, 1984.
6. Pruskus V. *Vertybės ir kultūrinis identitetas komunikacijos kontekste*. Logos, Nr. 76, p. 182–188. 2013.
7. Stonkuvienė I. *Dorinio auklėjimo metodai liaudies pedagogikoje*. Acta Paedagogica Vilnensia, Nr. 18, p. 66–79. 2007.
8. Vaivada R. *Ugdomoji tradicijų reikšmė Žemaitės kūryboje vaikams*. Pedagogika. t. 60. 2002.
9. Vasiliauskas R. *Lietuvių liaudies pedagogika – jaunosios kartos socializacijos fenomenas (XIX a. antroji pusė – XX a. pradžia)*. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas, 2002.

ŽEMAIČIŲ KULINARINIS PAVELDAS, edukacija Žemaitės memorialiniame muziejuje

Laimutė Arlauskienė, Žemaitės memorialinio muziejaus muziejininkė, sertifikuota tautinio paveldo produktų tradicinė amatininkė, senojo pieno apdirbimo, apdorojimo, perdirbimo amato puoselėtoja

Žemaitės memorialinis muziejus yra Žemaičių dailės muziejaus padalinys. Jis įsikūręs Bukantės dvaro sodyboje, Plungės rajone.

Grafų Pliaterių palivarke Bukantėje gimė ir augo lietuvių literatūros klasikė Julija Beniuševičiūtė-Žymantienė, puikiai visiems žinoma Žemaitės slapyvardžiu. Jos gimtajame name atidaryta memorialinė ekspozicija. Čia eksponuojami etnografiniai-istoriniai daiktai, knygos, leidiniai, fotografijos ir rengiami tradiciniai rašytojos Žemaitės gimimo dienos minėjimai.

Atstatytame svirne atidaryta memorialinė Stanislovo Riaubos ekspozicija, kur pristatyta vieno iškiliausių Žemaitijos liaudies meistrų unikali kūryba.

Atstatytas tvartas, skirtas sakraliniam Plungės krašto paveldui. Čia eksponuojami tradiciniai žemaičių kryžiai-saulutės, šventųjų skulptūrėlės.

Norintiems geriau pažinti Žemaitijos regioną rengiami edukaciniai užsiėmimai „Pažintis su žemaičių kulinariu paveldu“.

Edukacinėje programoje „Žemaičių kulinariu paveldas“ mokoma pasigaminti Žemaitiško kastinio. Edukacinio užsiėmimo trukmė 1 val. Edukacinė programa vyksta Žemaitės memorialinio muziejaus aplinkoje.

Edukacija skirta 1–12 klasių mokiniams.

Edukacine programa siekiama supažindinti moksleivius su žemaičių kulinariu paveldu – kaip ir kokiomis progomis buvo gaminami tradiciniai žemaičių valgiai (varškės sūris, spirginė, kastinys ir kt.), patiems lankytojams duoti juos pasigaminti, naudojant senoviškus namų apyvokos rakandus, pasigaminus – degustuoti. Svarbu, kad dalyviai suprastų, kaip mūsų senoliai sveikai, natūraliai maitinosi, prisiliestų prie senovinės virtuvės, naudotųsi senoviniais „rakandais“.

Muziejaus tikslas – kad mokiniai / suaugę lankytojai atvykę į Žemaitės memorialinį muziejų, turėtų galimybę ne tik aplankyti rašytojos gimtąją vietą, suprasti Jos išskirtinumą ir kūrybos reikšmę lietuvių literatūroje, bet ir galėtų išmokyti pasigaminti, skanaus, nekasdieniško patiekalo. Iš daugiau kaip 5000 lankytojų niekas nemokėjo sukti kastinio. Edukacinis užsiėmimas – kastinio gamyba reikalauja kantrybės, dėmesio, susikaupimo ir meilės.

Edukacinė programa „Žemaitiškas kulinarinis paveldas“ pradedama produktų, iš kurių bus gaminamas kastinys, pristatymu. Aptariami to paties kiekio, bet skirtingai sveriantys produktai, diskutuojama – kodėl? Apskaičiuojamas būsimo patiekalo kaloringumas. Pristatomi / aptariami įrankiai, jų paskirtis, palyginama su šiuolaikiniais įrankiais, šiuolaikinės virtuvės įranga. Išsiaiškinamos darbo sąlygos, higienos reikalavimai, elgesys virtuvėje, stalo serviravimo ypatumai.

Gamybos procese naudojami / reikalingi: molinis puodas, karšto vandens indas (1 litras), medinis šaukštas, grietinė, rūgpienis, česnakas, druska, kmynai. Garnyrui: puodas, 7–8 bulvės su lupena, karštas vanduo.

Darbo eiga: iš 0,5 litro grietinės susukamas sviestas, po truputėlį pilamas rūgpienis (apie 1 litrą), masė sukama mediniu šaukštu. Molinis puodas po kelių sukimų statomas į karštą vandenį (neilgai), vėl pilamas rūgpienis, vėl maišoma, vėl šildoma karštame vandenyje, kol gaunamas kastinis. Tokio kiekio užtenka 4–6 porcijoms.

Edukacinėje programoje moksleiviai supažindinami su senovinės virtuvės patiekalais, kaip žmonės gaminosi maistą iš natūralių, savo pačių užaugintų produktų, pieno gaminių. Užsiėmimo metu, kol vieni suka kastinį, kiti vaikai ne tik stebi gaminto eiga, bet gali parodyti ir savo meninius gebėjimus. Deklamuoja eilėraščius, traukia dainas ar uždavinėja įvairius klausimus apie maisto gamimą muziejininkei Laimutei. Edukacinio užsiėmimo metu kiekvienas turi galimybę pasukti kastinį, sudėti reikalingus produktus, sukant paragauti ir įvertinti, ko galbūt dar trūksta gardžiam kastiniui. Edukacinio užsiėmimo metu taip pat verdamos bulvės su lupena. Pasigaminus kastinį ir išvirus bulvėms visi sėdasi prie stalo, vaišinasi pasigamintu patiekalu.

Kastinis

Bulvės su lupena

Tradiciškai serviruotas stalas

2018 metais Žemaitės memorialiniame muziejuje edukacinę programą „Žemaičių kulinarinis paveldas“ pasirinko 5200 lankytojų. Manome, kad visi, kurie pabuvojo mūsų edukacinėje programoje „Žemaičių kulinarinis paveldas“, išmoko gaminti kastinį.

Muziejaus edukacinė programa „Žemaičių kulinarinis paveldas“ dalyvauja televizijos TV3 projekte „Maisto kelias“.

PADĖKOS ŽODIS

Leidinio iniciatoriai, rengėjai ir sudarytojai **dėkingi**:

■ **etninės kultūros mokytojams**, drąsiai tęsiantiems etninės kultūros tradicijas, įgyvendinantiems etninės kultūros ugdymo bendrąsias programas, išnaudojantiems pailgintų mokslo metų laiką tautosakos rinkimo / analizavimo / užrašymo ekspedicijoms;

■ **įvairių dalykų mokytojams**, integruojantiems etninę kultūrą į ugdymo procesą, padedantiems atrasti sąsają su dalyko turiniu, taip įtvirtinantiems betarpiškumą tarp mokslo ir tautinių tradicijų „vakar ir šiandien“;

■ **ugdymo įstaigų vadovams**, sudarantiems sąlygas skleisti tautinėms tradicijoms, gimtajai tarmei, besididžiuojantiems mokinių ir jų mokytojų pasiekimais;

■ **mokyklų bendruomenėms, mokinių tėvams / globėjams**, suprantantiems ugdymo įstaigų siekius, pritariantiems gyvosios tradicijos vystymui formaliajame ugdyme ir / ar neformaliajame švietime, dalyvaujantiems etnokultūros veiklose;

■ **mokslininkams** / etnologams, padedantiems giliau suprasti gimtosios tarmės / patarmės, kalbos svarbą, patariantiems, kokių priemonių reikia imtis, siekiant išsaugoti tautinį identitetą;

■ **aukštųjų mokyklų dėstytojams**, būsimuosiuose pedagoguose ugdančiams meilę savam kraštui, tyrimų temas parenkantiems tradicijų esmei atskleisti, praktiškai skiepijantiems tradicinio paveldo tęstinumą;

■ **savivaldybių švietimo skyrių specialistams, mokytojų kvalifikacijos tobulinimo centrų ir švietimo pagalbos tarnybų metodininkams**, koordinuojantiems metodinę veiklą, stiprinantiems etnokultūros bendrųjų programų įgyvendinimą, skatinantiems mokytojus / mokyklų komandas skleisti gerąją etnokultūrinio ugdymo patirtį tęstiniuose mokymuose, kursuose, seminaruose, konferencijose;

■ **Etninės kultūros globos tarybos prie Lietuvos Respublikos Seimo nariams, specialistams etnografiniuose regionuose**, kurių dėka kiekviena savivaldybė / mokytojų metodinės tarybos / mokytojų kvalifikacijos tobulinimo centrai / švietimo pagalbos tarnybos, mokyklų bendruomenės turi galimybę konsultuotis, kuriant ir įgyvendinant etnokultūrinio ugdymo projektus, tradicinius renginius (pvz., Etnokultūros savaitė mokykloje ir kt.), organizuojant Lietuvos mokinių etninės kultūros olimpiadą;

■ **mokytojų asociacijoms**, bendradarbiaujančioms su Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministerija / ministerijai pavaldžiomis institucijomis, sudarančioms galimybę mokiniams dalyvauti rajono / regiono / šalies / tarptautiniuose projektuose, mokytojams – kaupti ir skleisti gerąją patirtį užsienio lituanistinio švietimo mokyklose: 2016 m. Punske ir Seinuose ([Lenkijoje](#)), 2017 m. Pelesoje ([Baltarusijoje](#)), 2018 m. Pskove ir Sankt Peterburge ([Rusijoje](#));

■ **etninės kultūros skleidėjų partneriams ir rėmėjams**, suprantantiems tautinės tapatybės išsaugojimo esmę šiuolaikiniame globaliame pasaulyje ir padedantiems įgyvendinti etnokultūros sumanymus;

■ **muziejams**, bendradarbiaujantiems su mokytojais, rengiantiems tikslines edukacijas, kuriose mokiniai, atlikdami užduotis turi galimybę įsijausti į pristatomo laikotarpio aplinką, patirti naujus išpūdžius, įgyti naujų etnokultūrinių žinių apie: **tarmes ir patarmes, muzikinį folklorą, tautosaką, tautinį kostiumą, etninę architektūrą, papročius, tautodaile, liaudies kūrybą, kulinarinį paveldą**.